

University of Groningen

Effectiviteit aan de horizon

Dekker, Marieke

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2016

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Dekker, M. (2016). *Effectiviteit aan de horizon: Een studie rond onderzoek naar resultaat op het gebied van de justitiële kinderbescherming in Nederland tussen 1945 en 2005*. [, Rijksuniversiteit Groningen].
Rijksuniversiteit Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Effectiviteit aan de horizon.

Een studie rond onderzoek naar resultaat op het gebied van de justitiële
kinderbescherming in Nederland tussen 1945 en 2005.

Marieke Dekker

Effectiviteit aan de horizon

Een studie rond onderzoek naar resultaat op het gebied van de
justitiële kindbescherming in Nederland tussen 1945 en 2005

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van doctor aan de
Rijksuniversiteit Groningen
op gezag van de
rector magnificus prof. dr. E. Sterken
en volgens besluit van het College voor Promoties.

De openbare verdediging zal plaatsvinden op
donderdag 20 oktober 2016 om 11 uur

door

Marieke Dekker

geboren op 8 maart 1976
te Meppel

ISBN 978-90-367-9119-9
Layout omslag en binnenwerk Ilse Stronks, persoonlijkproefschrift.nl
Drukker Print Service Ede

Effectiviteit aan de horizon – Een studie rond onderzoek naar resultaat op het gebied van de
justitiële kindbescherming in Nederland tussen 1945 en 2005

© Marieke Dekker, Dwingeloo, 2016

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in
een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze,
hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder
voorgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Promotores

Prof. dr. J.J.H. Dekker
Prof. dr. E.J. Knorth
Prof. dr. M.C. Timmerman

Beoordelingscommissie

Prof. dr. D.J. de Ruyter
Prof. dr. D. Draaisma
Prof. dr. H.W.E. Grietens

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	9
1.1 Vraagstelling	14
1.2 Onderzochte periode	14
1.3 Bronnen en methoden	19
1.3.1 Artikelen uit wetenschappelijke tijdschriften en vakbladen	21
1.3.2 Overzichten van onderzoek, proefschriften en onderzoeksrapporten	25
1.3.3 Werkwijze bij de analyse van het materiaal	26
1.4 Opbouw van het boek	27
2. Van kinderbescherming naar jeugdzorg	31
2.1 Vertrouwen in de werking van interventies	31
2.2 Van organisatie op basis van levensbeschouwing naar ‘zo-zo-zo’	34
2.2.1 De Nederlandse Kinderwetten aan het begin van de twintigste eeuw	34
2.2.2 Een sterk verzuild systeem	37
2.2.3 Van verzuiling naar regionalisering en vraag & aanbod	38
2.2.4 De toepassing van justitiële kinderbeschermingsmaatregelen	40
2.2.5 Uithuisplaatsingen	42
2.3 Professionalisering	43
2.3.1 Het tot stand komen van opleidingen en nationaal erkende diploma’s	45
2.3.2 Van vrijwilligers naar betaald en opgeleid personeel	47
2.3.3 Naar een methodische aanpak	50
2.3.4 Invloedrijke theorieën en modellen vanaf de jaren ’70	53
2.3.5 Planmatig werken	56
2.4 Verwetenschappelijking	57
2.4.1 Een toename van wetenschappelijk geschoolde professionals	58
2.4.2 Wetenschapsparadigma’s: fenomenologie en empirisch-analytische wetenschap	60
2.4.3 Onderzoek naar de effecten van psychotherapie	64
2.5 Samenvatting	70
3. De mate van aandacht voor onderzoek naar resultaten	73
3.1 Overzichten van onderzoek	74
3.1.1 Bibliografie van onderzoeken en experimenten in de kinderbescherming, 1970	74
3.1.2 Evaluatieonderzoek in de jeugdhulpverlening: een overzichtsstudie, 1990	75
3.1.3 Nederlandse studies naar de effecten van jeugdzorg, 2003	76
3.2 Wetenschappelijke tijdschriften en vakbladen	79

3.2.1 Aantal artikelen	79	5.2 Objectieve instrumenten en kritiek op traditioneel effectonderzoek 1970 – 1989	149
3.2.2 Onderwerpen van de artikelen	82	5.2.1 Definitie en operationalisering van resultaten	150
3.2.3 Vormen van hulp	83	5.2.2 Methoden van onderzoek	156
3.3 Onderzoeksrapporten en proefschriften	84	5.2.3 Reflectie op het meten van resultaten	164
3.3.1 1945 - 1969	85	5.2.4 Samenvatting	170
3.3.2 1970 -1989	87	5.3 De lokroep van het experimentele design 1990- 2005	171
3.3.3 1990 – 2005	89	5.3.1 Definitie en operationalisering van resultaten	172
3.4 Samenvatting	90	5.3.2 Methoden van onderzoek	176
		5.3.3 Reflectie op het meten van resultaten	181
		5.3.4 Samenvatting	185
4. Kinderbescherming, onderzoek en wetenschap	93		
4.1 Een braakliggend terrein? 1945 – 1969	93	6. Het onderzoeken van resultaten in de kindbescherming: wat kwam hieruit naar voren?	189
4.1.1 Wetenschappelijke onderbouwing van het werk	95	6.1 Follow-up studies, tevredenheid en twijfel, 1945 – 1969	189
4.1.2 Residentiële zorg en pleegzorg	96	6.2 Uiteenlopende onderzoeksmethoden, uiteenlopende resultaten, 1970 – 1989	197
4.1.3 Hulp aan gezinnen	98	6.3 Kleine of uitblijvende effecten, 1990 – 2005	204
4.1.4 Het bevorderen van onderzoek en oprichting van de CWOJK	99		
4.1.5 Onderzoek onderzocht	102	7. Conclusie	211
4.1.6 Zandwijk	103	7.1 De mate van aandacht voor onderzoek naar resultaten	211
4.1.7 Samenvatting	105	7.1.1 Toename van onderzoek naar resultaten	212
4.2 Organisatie van onderzoek en evaluatie van hulpverlening 1970 – 1989	106	7.1.2 Onderwerpen in artikelen over onderzoek naar resultaat	213
4.2.1 Organisatie van onderzoek	107	7.2 Ontwikkelingen met betrekking tot wetenschappelijk onderzoek en kindbescherming	215
4.2.2 Samenwerking tussen wetenschappers en professionals: gebruik en bruikbaarheid van wetenschappelijk onderzoek	111	7.3 Methoden van onderzoek en opvattingen hierover	216
4.2.3 Residentiële hulpverlening onder vuur	116	7.3.1 Definitie en operationalisering van het gewenste resultaat	217
4.2.4 Pleegzorg en hulp aan gezinnen	119	7.3.2 Methoden van onderzoek naar resultaat	218
4.2.5 Samenvatting	121	7.3.3 Reflectie op onderzoek naar resultaten	219
4.3 Naar een markt: jeugdzorg als product 1990 – 2005	122	7.4 Resultaten van interventies in het kader van een justitiële kindbeschermingsmaatregel	220
4.3.1 De zin en onzin van tehuisopvoeding	123	7.5 Effectiviteit aan de horizon	222
4.3.2 Residentiële en ambulante hulp in verhouding tot elkaar	127		
4.3.3 Marktgerichte jeugdzorg	128	Literatuur	225
4.3.4 Evidence Based Practice	130	Bijlagen	247
4.3.5 Algemene en specifieke factoren	132	Summary	281
4.3.6 Samenvatting	134	Dankwoord	291
5. Het onderzoeken van resultaten in de kindbescherming: methoden en reflectie	137		
5.1 Interviews en nieuwe instrumenten 1945 – 1969	137		
5.1.1 Definitie en operationalisering van resultaten	138		
5.1.2 Methoden van onderzoek	141		
5.1.3 Reflectie op het meten van resultaten	144		
5.1.4 Samenvatting	148		

Hoofdstuk 1

Inleiding

Helpt hulp?

De vraag naar het resultaat van hulpverlening die plaatsvindt in het kader van een justitiële kinderbeschermingsmaatregel is van groot belang. De kinderen waar het hier om gaat bevinden zich vaak in situaties waarin het leven van alledag onveilig, pijnlijk en soms zelfs gewelddadig is. Door middel van een kinderbeschermingsmaatregel kan de overheid ingrijpen in het gezinsleven wanneer dat in het belang van het kind wordt geacht. Het spreekt vanzelf dat het uitermate belangrijk is om na te gaan of de betrokken kinderen en hun ouders werkelijk geholpen zijn met de maatregelen die bedoeld zijn om hen te beschermen en te helpen. Vooral wanneer de samenleving opgeschrikt wordt door dramatische incidenten, waarbij kinderen die bekend waren bij hulpverleningsinstellingen het slachtoffer worden van geweld, komen vragen rond het resultaat van de hulpverlening die plaatsvindt in het kader van deze maatregelen op de voorgrond te staan. Deze vragen zijn uiteraard van belang voor de direct betrokkenen, maar ook voor de samenleving als geheel. Er wordt vanuit de samenleving geïnvesteerd in de steun aan kinderen en gezinnen. Ook deze investering maakt de vraag naar de resultaten van justitiële kinderbeschermingsmaatregelen relevant.

Onderzoek naar effectiviteit van kinderbeschermingsmaatregelen

Bij professionals, wetenschappers en beleidsmakers op het gebied van zorg voor de jeugd was er vanaf het begin van de eenentwintigste eeuw grote aandacht voor het meetbaar maken van de resultaten van interventies die plaats kunnen vinden in het kader van een justitiële kinderbeschermingsmaatregel (zie bijvoorbeeld Slot, Van der Veldt & Beenker, 2004; Veerman & Van Yperen, 2008). Vanuit de overheid en bij verschillende nationale onderzoeks- en welzijnsinstellingen werden projecten ontwikkeld waarin de effectiviteit van interventies centraal staat. Binnen het Nederlands Jeugdinstituut, bijvoorbeeld, werd een databank van effectieve interventies aangelegd. Daarin zijn interventies opgenomen die tenminste theoretisch

goed onderbouwd zijn, interventies waarover op basis van onderzoek gezegd kan worden dat ze waarschijnlijk effectief zijn en interventies waarvan onderzoek de effectiviteit heeft aangetoond.¹ Vanuit de overheid wordt in toenemende mate de eis gesteld dat men binnen de jeugdzorg werkt met interventies die op basis van uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek effectief genoemd mogen worden (zie bijvoorbeeld Bruinsma, Konijn & Van der Steege, 2006; Van Yperen, 2003; Veerman & Van Yperen, 2008). Daarbij is het de bedoeling om de financiering van de verschillende interventies ten minste ten dele afhankelijk te laten zijn van het oordeel over de effectiviteit. In het Samenwerkingsverband Effectieve Jeugdzorg Nederland (SEJN) wordt vanuit de praktijk gezocht naar elementen uit verschillende interventies die leiden tot goede resultaten en worden jeugdzorginstellingen ondersteund bij het doen van onderzoek naar de resultaten van hun inspanningen.² Ook zijn in 2006 voor de jeugdzorg zogenaamde *prestatie-indicatoren* opgesteld die betrekking hebben op de behaalde resultaten van jeugdzorginstellingen die hulp leveren op basis van een indicatie of een maatregel.³ Bij ZonMw (ZorgOnderzoek Nederland en Medische Wetenschappen), een instelling die door middel van subsidies onderzoek op het terrein van gezondheid en zorg stimuleert, lopen diverse programma's waarin de effectiviteit van jeugdzorginterventies centraal staat, bijvoorbeeld in de programma's 'Effectief werken in de jeugdsector' en 'Zorg voor Jeugd'.⁴ De afgelopen tien jaar is door ZonMw sterk ingezet op het vergroten van kennis over werkzame interventies in de jeugdzorg (Vossen & Van Bijsterveldt, 2015). Op het bredere gebied van welzijnszorg is deze aandacht voor effectiviteit eveneens waar te nemen. Dit is bijvoorbeeld terug te zien in de werkzaamheden van Movisie, een landelijk kennisinstituut op het gebied van sociale en welzijnsvraagstukken, waar projecten tot stand kwamen rond effectieve sociale interventies en evidence-based werken.⁵

Op het uitspreken van een maatregel voor kinderbescherming door de kinderrechter volgt een bepaalde interventie. Onderzoek naar de effectiviteit van kinderbeschermingsmaatregelen is daarom altijd onderzoek naar de resultaten van die interventie. In principe waren er in de tweede helft van de twintigste eeuw twee mogelijkheden na het opleggen van een justitiële maatregel: hulp kon plaatsvinden terwijl het kind in het gezin bleef (waarbij de hulp op het hele gezin was gericht of op het individuele kind) of kinderen werden uithuisgeplaatst en in een pleeggezin of in een residentiële instelling opgenomen. In de tweede helft van de twintigste eeuw hebben veranderingen plaatsgevonden wat betreft de voorkeur voor de verschillende

interventies. Er is meer nadruk komen te liggen op het thuis, in het gezin, helpen van kinderen en de pleegzorg is gegroeid terwijl de residentiële zorg in tehuizen qua omvang juist afnam (Dekker, 2012).

Mensen die via diverse instellingen werkten aan de opvang en (her)opvoeding van kinderen hebben waarschijnlijk altijd een antwoord gezocht op de vraag: "wat levert onze hulp nu eigenlijk op?". Zo besteedt Dekker (2001) in zijn studie naar heropvoedingsinstellingen in de negentiende eeuw aandacht aan de manier waarop directeur en bestuurders van Nederlandsch Mettray (een Nederlandse heropvoedingsinstelling, opgezet in 1851 als landbouwkolonie naar Frans voorbeeld) aan het eind van de negentiende eeuw een antwoord op deze vraag gaven. Het resultaat waar men naar streefde was dat de jongens na het verlaten van de landbouwkolonie moreel hoogstaande, hardwerkende jongemannen zouden zijn. De directeur van Nederlandsch Mettray bracht verslag uit aan het bestuur over de behaalde resultaten en de verschillende directeurs die de instelling leidden tussen 1851 en 1914 waren over het algemeen tevreden: het verging de jongens goed. Dit oordeel was meestal gebaseerd op informatie verkregen via brieven van de werkgevers van de betreffende jongens. De belangrijkste vraag was of de oud-pupillen moreel gezien op het juiste pad bleven. Van de jongens die de kolonie volgens plan verlieten kreeg men vooral goede berichten. Vaak waren het maar een paar jongens van wie moest worden vastgesteld dat zij op het verkeerde pad terechtkwamen. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat ongeveer de helft van alle jongens de instelling voortijdig verliet. Zij werden opgehaald door familieleden of vertrokken uit zichzelf en over hen waren verder geen gegevens bekend (idem, 227-232). Een systeem, waarbij de pupillen na vertrek werden gevolgd, was in deze tijd gebruikelijk bij veel heropvoedingsinstellingen (Wines, 1880).

Daarnaast zijn ook uit het begin van de twintigste eeuw Nederlandse onderzoeken bekend waarmee men zich een beeld probeerde te vormen van de resultaten van het werk in diverse instellingen en van de kinderbeschermingsmaatregelen. Het onderzoek van Kruyswijk-Hamburger, bijvoorbeeld, was gericht op het in kaart brengen van de resultaten van het werk met kinderen die onder een maatregel van kinderbescherming vielen. Dit onderzoek werd in opdracht van de Nederlandse Bond tot Kinderbescherming uitgevoerd (Kruyswijk-Hamburger, 1920). Daarnaast kan worden gewezen op de onderzoeken uit 1918 naar de resultaten die werden verkregen in een Rijksopvoedingsgesticht voor meisjes (Hillesum, 1918; Meijers, 1918) of naar het onderzoek uit 1935 van Schenk over 600 Rotterdamse 'kinderrechter-kinderen' (Schenk, 1935). Pro Juventute, een vereniging die was opgericht in 1896 met als doel het bijstaan van verwaarloosde kinderen, maar ook het bijdragen tot de studie van vraagstukken rond deze kinderen, onderzocht begin jaren twintig de resultaten van de gezinsverpleging van misdadige kinderen (Pro Juventute, 1924). Onderzoek naar de resultaten van kinderbescherming vond ook in andere westerse landen plaats. Dinnage en Kellmer Pringle (1967a en 1976b) gaven hiervan in

¹ Zie op www.nji.nl de informatie binnen de Databank Effectieve Jeugdinterventies of binnen het Dossier Effectiviteit van jeugdinterventies

² Zie op www.nji.nl de informatie binnen Projecten over het Samenwerkingsverband Effectieve Jeugdzorg Nederland

³ Zie www.prestatieindicatorenjeugdzorg.nl

⁴ zie www.zonmw.nl

⁵ zie op www.movisie.nl de informatie met betrekking tot het programma 'Effectieve sociale interventies' of binnen het dossier 'Effectiviteit'.

twee publicaties een overzicht. Zij deden verslag van onderzoek in West-Europa, de Verenigde Staten en Israël en keken naar pleegzorg en residentiële zorg en opvang.

Bewezen effectiviteit?

De voorbeelden hierboven laten zien dat er vanaf het ontstaan van heropvoedingsinstellingen en justitiële kinderschermingsmaatregelen onderzoek werd gedaan naar de resultaten van deze interventies in het leven van ouders en kinderen. Regelmatig is echter het geluid te horen dat er in het verleden te weinig aandacht besteed werd aan vragen rond de uitkomsten van kinderscherming en jeugdzorg (zie bijvoorbeeld Van der Ploeg, 2000; Faas, 2009; Vossen & Van Bijsterveldt, 2015). Bewezen effectiviteit lijkt de laatste jaren binnen de jeugdhulpverlening het belangrijkste criterium geworden om te beslissen over de waarde van een bepaalde methode of interventie. Daarbij hoort ook een uitgesproken opvatting over hoe die effectiviteit het beste kan worden vastgesteld. Het bewijs van effectiviteit moet empirisch onderbouwd worden, bij voorkeur met gegevens uit onderzoeken die zijn opgezet volgens de principes van een *randomized controlled trial* (RCT). Hierbij worden de jongeren (die cliënt en proefpersoon tegelijk zijn) aselekt toegewezen aan een experimentele groep en een controle groep. Dit soort experimenteel onderzoek geldt vaak als de ‘ultieme vorm van effectonderzoek’ (zie bijvoorbeeld Alink, 2013; Carr, 2009; Rose, Thornicroft & Slade, 2006; Van Yperen, 2003; Geddes & Harrison, 1997; Sackett et al, 2000). Het is mogelijk de geschiedenis van onderzoek naar interventies in het kader van justitiële kinderschermingsmaatregelen te presenteren als een geschiedenis van toename en vooruitgang, van onderzoekers die door methodologische ontwikkelingen steeds beter en preciezer in staat zijn om aan te geven in hoeverre kinderschermingsmaatregelen nu werkelijk effectief zijn. Effectonderzoek volgens het RCT-model is echter een heel specifieke invulling van hoe een onderzoek naar de resultaten van een interventie of therapie eruit moet zien. Gemeten naar deze maatstaven lijken interventies op het gebied van de jeugdzorg amper wetenschappelijk onderbouwd of ‘bewezen effectief’ te zijn. Hier dringt zich de vraag op in hoeverre ander relevant onderzoek zich aan het oog onttrekt wanneer gekeken wordt door de bril van de eisen die deze ‘ultieme vorm’ van effectonderzoek stelt.

Ideeën over wat deugdelijk wetenschappelijk onderzoek is zijn ingebed in tijd en cultuur en aan verandering onderhevig. Verschillende auteurs hebben aandacht besteed aan de manier waarop ontwikkelingen in samenleving en cultuur samenhangen met opvattingen over wat wetenschappelijk is en wat niet. Zo beschreef Depaepe de geschiedenis van de opkomst van de *experimenteel wetenschappelijke richting* in de pedagogiek vanaf het eind van de negentiende eeuw (Depaepe, 1989). Binnen deze richting vielen de kinderstudies, de pedologie en de experimentele pedagogiek. Vanuit onvrede met meer filosofische en metafysische richtingen in de pedagogiek wilden wetenschappers binnen deze richtingen een ‘waarlijk wetenschappelijke

opvoedkunde’ tot stand brengen gebaseerd op observatie, experimenten en statistiek (Depaepe, 1989, V). Depaepe maakt inzichtelijk hoe het ontstaan van deze richting in de pedagogiek aan het eind van de negentiende eeuw verbonden was met maatschappelijke ontwikkelingen en met ontwikkelingen binnen andere wetenschappen. Zo wees hij bijvoorbeeld op het positivistische wetenschapsideaal dat in de loop van de negentiende eeuw de boventoon was gaan voeren en waarbij alle heil verwacht werd van de toenemende objectieve kennis over de wereld. De opkomst van de experimentele en testpsychologie had ook invloed op het ontstaan van een experimentele richting binnen de pedagogiek. Het gebruik van tests was omgeven door een aureool van objectieve wetenschappelijkheid en binnen de pedagogiek ontstond op dit gebied een eigen traditie. Pedagogische schalen en schoolvorderingstests kwamen tot ontwikkeling en er werden procedures uitgewerkt voor het meten van schoolrendement. Dit sloot goed aan bij het verlangen naar grotere efficiëntie aan het begin van de 20e eeuw. Ten slotte wees Depaepe op de wens om de pedagogische praktijk op grond van empirische kennis te vernieuwen (Depaepe, 1989, 1-40).

Dehue heeft onderzoek gedaan naar de geschiedenis van onderzoek op sociale beleidsterreinen en besteedde daarbij specifiek aandacht aan de opkomst van het RCT-model in de eerste helft van de twintigste eeuw (Dehue, 1997; 2000; 2001; 2002). Ze betoogt dat de RCT “... geen *a-historische neutrale logica*...” vertegenwoordigt, maar: “... *stapsgewijs tot stand [kwam] als onderdeel van de liberale versie van de twintigste-eeuwse verzorgingsstaat*...” (Dehue, 2002). Ze legt een verband tussen principes van het twintigste-eeuwse liberalisme en het ontstaan van het idee dat een onderzoek opgezet volgens het RCT-model het ‘meest wetenschappelijk’ of ‘het ideale experiment’ is. Ten eerste wijst ze erop dat binnen het liberalisme het individu wordt gezien als het uitgangspunt voor verandering en dat sociale interventies meestal gericht zijn op een zo goed mogelijke integratie van individuen in de bestaande maatschappelijke orde. Ten tweede dient overheidsingrijpen binnen een liberale samenleving zoveel mogelijk beperkt te blijven en dat leidt ertoe dat er een grote nadruk op de doelmatigheid van ieder ingrijpen ligt. Ten derde is onpersoonlijkheid een leidend principe. Met het idee dat de macht van de overheid beperkt dient te blijven kwam een wantrouwen op ten aanzien van persoonlijk oordeelsvermogen. Daarvoor in de plaats kwam de overtuiging dat sociale interventies op onpersoonlijke gegevens gebaseerd moesten zijn, dat wil zeggen op cijfers verkregen via gestandaardiseerde procedures. Samenwerking tussen menswetenschappen en liberale overheid op het gebied van sociale interventies zette een proces in gang waarbij uiteindelijk de RCT en kwantitatieve wetenschap als ‘meest wetenschappelijk’ gingen gelden (Dehue, 2002). Hoewel in de loop van de tijd steeds verfijndere statistische technieken zijn ontwikkeld en de voorwaarden voor het ideale experiment werden aangescherpt, betwijfelen sommige deskundigen nog altijd de waarde van de uitkomsten van dergelijk onderzoek (zie bijvoorbeeld Lambert, 2004).

1.1 VRAAGSTELLING

Ideeën over hoe resultaten van interventies onderzocht dienen te worden zijn dus veranderlijk en onderwerp van discussie. Bovendien was onderzoek naar de resultaten van justitiële kinderschermingsmaatregelen door de tijd heen verbonden met de praktijk van kinderscherming. In dit onderzoek wil ik daarom de vraag beantwoorden in hoeverre en op welke manier er aandacht was voor, en er onderzoek werd gedaan naar, resultaten van interventies die plaatsvonden in het kader van een justitiële kinderschermingsmaatregel in Nederland tussen 1945 en 2005. Vanuit deze vraagstelling worden vier deelvragen onderscheiden:

1. In welke mate was er binnen de kinderscherming en de bij dit terrein betrokken professionals en wetenschappers aandacht voor onderzoek naar resultaten en welke onderwerpen kwamen hierbij naar voren? In het derde hoofdstuk staat deze vraag centraal.
2. Welke ontwikkelingen waren er op het terrein van kinderscherming en wetenschap en hoe zagen de bij de kinderscherming betrokken wetenschappers en professionals de relatie tussen deze twee gebieden? In het vierde hoofdstuk wordt deze vraag beantwoord.
3. Hoe werden resultaten onderzocht en welke vragen en overwegingen kwamen daarbij naar voren? Deze vraag wordt beantwoord in het vijfde hoofdstuk.
4. Welke resultaten kwamen uit deze onderzoeken naar voren? In het zesde en laatste hoofdstuk wordt deze vraag beantwoord.

Deze vragen worden op grond van een analyse van tijdschriftartikelen en onderzoeksrapporten beantwoord. Voordat ik in ga op de bestudeerde bronnen, wil ik eerst uiteenzetten welke periode onderzocht werd en wat daarvoor de redenen waren.

1.2 ONDERZOCHE PERIODE

Binnen dit onderzoek wordt gekeken naar de periode 1945 – 2005. Na de Tweede Wereldoorlog was er een breed gedeeld besef dat wezenlijke veranderingen op het gebied van de kinderscherming noodzakelijk waren. Bevordering van de deskundigheid en wetenschappelijke onderbouwing van het werk werden gezien als belangrijke voorwaarden hiertoe (Bakker, Noordman & Rietveld-van Wingerden, 2006). Er waren in de loop van de tijd twijfels ontstaan over de opbrengsten van justitiële interventies in gezinnen. Het gedenkboek

ter gelegenheid van vijftig jaar kindervetten, dat in 1955 verscheen, was kritisch van toon ten aanzien van de tot dan toe bereikte resultaten, maar vol vertrouwen wat betreft de toekomst. De Rotterdamse kinderrechtser en voorzitter van de Nationale Federatie ‘De Nederlandse Bond voor Kinderbescherming’, Mr. J. Overwater, uitte in zijn toespraak kritiek op het zonder voorbehoud uit huis plaatsen van kinderen waarmee de band tussen ouders en kinderen te snel en op drastische wijze verbroken werd, op het gebrek aan aandacht voor de persoonlijkheid van het kind en op het disciplinaire karakter van de heropvoeding (Dekker, 2005, 15-16). Overwater wees erop dat er in vergelijking tot de periode vóór de oorlog al veel ten goede veranderd was. Door ontwikkelingen in de psychologie en psychiatrie was persoonlijkheidsonderzoek mogelijk geworden en was het individuele kind meer centraal komen te staan. Door te werken aan wetenschappelijke onderbouwing van het werk kon verdere verbetering plaatsvinden (ibidem).

Wat deze periode tevens interessant maakt is de golfbeweging in het aantal jaarlijks opgelegde kinderschermingsmaatregelen. Vanaf het invoeren van de kindervetten in 1905 was er tot ongeveer 1960 een stijging te zien in het absolute aantal kinderschermingspupillen. Tussen 1960 en 1980 daalde dit aantal, waarbij de sterkste daling zich voordeed in de eerste helft van de jaren zeventig. Deze daling betekende een halvering van het aantal kinderen dat een maatregel van kinderscherming opgelegd kreeg. Vanaf de jaren tachtig steeg dit aantal weer, en is tot zeer recent blijven stijgen.

Tabel 1 geeft het aantal nieuw opgelegde ondertoezichtstellingen weer vanaf 1950.⁶ Sinds 2005 overtreft het aantal jaarlijks nieuw onder toezicht gestelde kinderen de piek van de jaren '50 met 10.554 nieuwe pupillen in 2012 volgens de cijfers van het CBS. Uit de nieuwste cijfers is op te maken dat het aantal nieuwe ondertoezichtstellingen sinds 2012 sterk gedaald is en in 2015 op 5.560 ligt. Ook in absolute aantallen was er een daling: eind 2009 lag het totaal aantal op 33.168, eind 2012 waren dat er 30.745 en eind 2014 waren er in totaal 25.395 (Bruning, Liefwaard & Vlaardingebroek, 2016, 340-341). Als eerste voorzichtige verklaring voor deze daling wordt door een aantal auteurs gewezen op de grote nadruk in de laatste jaren op de eigen mogelijkheden van gezinnen en het versterken daarvan, waarbij de regie bij het gezin blijft liggen (Bruning, Liefwaard & Vlaardingebroek, 2016; Rap, Liefwaard & Rodrigues, 2014).

Bij deze cijfers dient uiteraard direct opgemerkt te worden dat de bevolking als geheel sterk was gegroeid en dat ook het aantal jeugdigen was toegenomen. Toch was ook in relatieve zin deze golfbeweging waar te nemen. Dit kwam duidelijk naar voren uit het aantal

⁶ Deze cijfers zijn ontleend aan het Centraal Bureau voor de Statistiek en te raadplegen via statline.cbs.nl binnen het thema ‘veiligheid en recht’. Het laatste jaar waarover deze gegevens werden verstrekt was 2012. Tot en met 2012 werden voor de verschillende justitiële maatregelen (voogdij, voorlopige voogdij en ondertoezichtstelling) cijfers gegeven met betrekking tot het aantal nieuwe pupillen per jaar, het aantal beëindigde maatregelen per jaar en het totaal aantal minderjarigen die op de peildatum 31-12 onder een maatregel vielen. Voor de jaren 2013 en 2014 zijn deze cijfers niet beschikbaar, maar voor 2015 geeft het CBS wel cijfers voor nieuwe OTS-trajecten.

Jaartal	Nieuw opgelegde ots, per jaar
1950	6.512
1955	6.322
1960	6.238
1965	5.464
1970	4.432
1975	2.697
1980	2.734
1985	3.171
1990	3.547
1995	4.625
2000	5.513
2005	7.701
2010	10.188
2012	10.554
2015	5.560

Tabel 1. Nieuw opgelegde ondertoezichtstellingen per jaar

ots-pupillen per 10.000 minderjarigen. Komen (1999) gaf van deze cijfers een overzicht. Begin jaren vijftig werden ruim 16 nieuw opgelegde ondertoezichtstellingen per 10.000 minderjarigen uitgesproken. In 1975 werden 5,5 nieuwe ondertoezichtstellingen per 10.000 minderjarigen opgelegd. In 1995 was dit aantal met 13,6 weer vergelijkbaar met de jaren vijftig (Komen, 2006, 14). Dus ook bij deze relatieve aantallen bleef de golfbeweging in het aantal opgelegde maatregelen die zich voordeed in de periode die binnen dit onderzoek wordt bestudeerd zichtbaar (zie ook Dekker, 2012).

Dat deze golfbeweging samenhang met het geloof in de mogelijkheden van kinderbeschermingsmaatregelen lijkt evident. In de jaren vijftig was er sprake van groot optimisme ten opzichte van effectief ingrijpen in het leven van een kind. Hoewel er kritiek was vestigde men wat betreft het verbeteren van de hulp aan kinderen en gezinnen de hoop op toenemende professionaliteit.

In de jaren zeventig ging het geloof in de positieve werking van kinderbeschermingsmaatregelen naar een dieptepunt. Men twijfelde vooral aan de mogelijkheid om binnen een gedwongen kader hulp te verlenen en er was veel kritiek op de bestaande kinderbeschermingsinstellingen (met name de residentiële zorg). Het idee dat hulp alleen succesvol kon zijn wanneer kind en hulpverlener in een gelijkwaardige relatie tot elkaar stonden kwam in deze jaren sterk naar voren en kwam bijvoorbeeld tot uiting in het ontstaan

van alternatieve instellingen voor hulp aan kinderen en jongeren. In het huidige jeugdrecht is gelijkwaardigheid eveneens een belangrijk uitgangspunt en bovendien wordt pas overgegaan tot het toepassen van een maatregel van kinderbescherming wanneer vrijwillige vormen van hulpverlening geen resultaat hebben (Bruning, Liefwaard & Vlaardingerbroek, 2016, 345-350). Deze nadruk op vrijwilligheid en het versterken van de eigen mogelijkheden van gezinnen werd hierboven genoemd als mogelijke verklaring voor de afname in aantallen opgelegde ondertoezichtstellingen sinds 2012.

De gedenkboeken die in 1955 en 1980 verschenen ter gelegenheid van het vijftig-respectievelijk vijfenzeventigjarig bestaan van de Kinderwetten vormen een illustratie van deze verschuiving van vertrouwen en optimisme naar twijfel (Bartels, Doek, Van der Sijs & Delfos, 1980; Prins, Mulock Houwer & Van de Werk, 1949; Dekker, 2012). Het optimisme in de jaren vijftig en het wantrouwen in de jaren zeventig leken weerspiegeld te worden in de aantallen maatregelen die in die jaren nieuw werden opgelegd.

In 2005 trad de Wet op de Jeugdzorg in werking en hier eindigt de in dit onderzoek onderzochte periode. In deze wet werd geregeld dat kinderen en hun ouders voortaan via één onafhankelijke instelling, het Bureau Jeugdzorg, toegang zouden hebben tot de jeugdzorg. Ook de uitvoering van de justitiële maatregelen werd ondergebracht bij deze instelling. In de wet is opgenomen dat het Bureau Jeugdzorg en de zorgaanbieders die op indicatie van het Bureau Jeugdzorg verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van de zorg de taak hebben de door hen verleende diensten te evalueren. Een informatiebrochure die verscheen bij de inwerkingtreding van de Wet op de Jeugdzorg vermeldt: *“Het Bureau Jeugdzorg let erop dat er een hulpverleningsplan komt en houdt in de gaten dat, in het geval van verscheidene zorgaanbieders, de zorg op elkaar aansluit. Daarnaast volgt het Bureau Jeugdzorg het verloop van de hulpverlening, helpt de cliënt bij vragen en evalueert aan het eind het resultaat.”* (Ministerie van VWS, 2005, 12). Hiermee werd dus wettelijk vastgelegd dat evaluatie van resultaten een structureel onderdeel van de hulpverlening aan jeugdigen dient te zijn. In 2015 ging met de inwerkingtreding van de Jeugdwet de verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van de zorg voor de jeugd over naar de gemeenten. Aan deze meest recente ontwikkelingen besteed ik in het kader van dit onderzoek geen aandacht.

Voor het bespreken van de resultaten is de onderzoeksperiode in drie kortere perioden verdeeld: 1945 – 1969, 1970 – 1989 en 1990 – 2005. Bij de keuze voor deze perioden speelden drie overwegingen een rol. Ten eerste de houding (meer positief of negatief) die er over het algemeen heerste ten aanzien van de werking van kinderbeschermingsmaatregelen. Ten tweede speelden ontwikkelingen op het gebied van onderzoek een rol bij de indeling in perioden. Ten slotte was ook het wettelijk kader waarbinnen de kinderbeschermingsmaatregelen uitgevoerd werden van belang voor de indeling.

In de eerste periode keek men redelijk positief aan tegen de mogelijkheden van gedwongen maatregelen en van residentiële heropvoeding. De belangrijkste verandering in het wettelijk kader (het *Organisatiebesluit Raden voor de Kinderbescherming* van 20 juni 1956) in deze eerste periode had betrekking op het verder professionaliseren van het kinderbeschermingsapparaat (zie bijvoorbeeld Dane, 2006, 119-121). Onderzoek op het gebied van de kinderbescherming kwam in deze jaren in op gang en onderzoek naar resultaten werd vooral gedaan door middel van follow-up onderzoek waarin oud-pupillen gevraagd werden naar hun ervaringen en levensloop.

In de loop van de jaren zestig groeide de kritiek, maar in de jaren zeventig barstte de storm pas echt goed los, zoals af te leiden is uit de vele kritische rapporten, beschouwingen en zwartboeken die toen verschenen. Bovendien zijn dit de jaren waarin de alternatieve hulpverlening van de grond komt en vanuit deze hoek is de kritiek op de gevestigde instituties niet mis te verstaan: de traditionele kinderbescherming doet vaak meer kwaad dan goed en moet volledig herzien worden. De tweede periode laat ik bij de turbulente jaren zeventig beginnen. In meerdere beleidsrapporten (zie bijvoorbeeld Wiersma, 1971; *Gemengde Interdepartementale Werkgroep Jeugdwelzijnsbeleid*, 1976; *Interdepartementale Werkgroep Ambulante en Preventieve Voorzieningen*, 1984; *Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen*, 1984) kwam de kritiek aan het adres van de kinderbescherming uitgebreid naar voren en deze kritische rapporten leidden uiteindelijk tot het tot stand komen van de *Wet op de Jeugdhulpverlening* in 1989.

Ook qua onderzoek is de tweede periode van de eerste onderscheiden. De sociale wetenschappen waren sterk gegroeid en op het gebied van de kinderbescherming kwam in de jaren zeventig veel onderzoek van de grond. Onderzoek waarin bovendien een ander wetenschapsparadigma zichtbaar werd. De empirisch-analytische stroming was toonaangevend geworden in de sociale wetenschappen en dat is terug te zien in het onderzoek dat in de jaren zeventig uitgevoerd werd.

De derde periode begint bij 1990 om verschillende redenen. In 1989 werd de *Wet op de Jeugdhulpverlening* van kracht. Deze wet maakte officieel een einde aan de verzuiling binnen de jeugdzorg en bepaalde dat hulpverlening plaats moest vinden in de regio waarin de jeugdige duurzaam verbleef. Daarnaast werd de rechtspositie van jeugdigen verbeterd en werd de Inspectie Jeugdhulpverlening en Jeugdbescherming ingesteld. De laatste periode is bovendien de tijd waarin ideeën over evidence-based werken opkomen en er met betrekking tot de resultaten van de hulpverlening steeds meer in termen van effectiviteit gesproken wordt. Bovendien begon tegen het einde van de jaren tachtig de aantallen nieuw onder toezicht gestelde kinderen per jaar weer te stijgen na het dieptepunt dat in de jaren zeventig lag, hetgeen lijkt te wijzen op een hernieuwd geloof in de werking van justitiële kinderbeschermingsmaatregelen.

1.3 BRONNEN EN METHODEN

Het onderzoek bestond uit een beperkte kwantitatieve analyse van aantallen artikelen en onderzoekspublicaties en een uitgebreide kwalitatieve analyse van geschreven materiaal. Ik heb artikelen uit wetenschappelijke tijdschriften en vakbladen, overzichten van onderzoek en onderzoeksrapporten en proefschriften op het gebied van de Nederlandse kinderbescherming gebruikt als bronnen voor het beantwoorden van mijn vragen. Dit onderzoek naar de geschiedenis van de effectiviteit van justitiële kinderbeschermingsmaatregelen is een interdisciplinaire studie en bevindt zich op het grensvlak van sociale wetenschappen en geesteswetenschappen. Het betreft een historisch-pedagogische studie naar de geschiedenis van onderzoek op het gebied van de zorg voor de jeugd. In het vervolg bespreek ik eerst de gehanteerde methode van kwalitatieve inhoudsanalyse en ten slotte ga ik kort in op de kwantitatieve analyse.

De manier van het bestuderen van de bronnen sloot aan bij en werd geïnspireerd door methoden van kwalitatieve inhoudsanalyse. Kwalitatieve inhoudsanalyse of content analysis wordt in het Angelsaksische taalgebied vaak geassocieerd met onderzoek waarin de nadruk ligt op kwantitatieve analyses (Kuckartz, 2014, XV). In de Europese context verwijst de term kwalitatieve inhoudsanalyse vaak ook naar hermeneutische, interpretatieve analyses (ibidem). Binnen dit onderzoek spreek ik van een kwalitatieve inhoudsanalyse in deze laatste betekenis. De bronnen (tijdschriftartikelen, onderzoeksrapporten en proefschriften) zijn op een systematische manier inhoudelijk bestudeerd aan de hand van vooraf opgestelde analysevragen (zie par. 1.3.3 en bijlage 7 en 8).

Mayring (2000, 59-82) omschrijft drie interpretatieve technieken: samenvatten, structureren en verhelderen. Doel van het samenvatten is het reduceren van het materiaal terwijl de wezenlijke inhoud behouden blijft. Per artikel of onderzoeksrapport werd na een eerste lezing een zeer korte samenvatting van de inhoud gemaakt. Vervolgens vond er structurering plaats door passages uit artikelen of rapporten aan analysevragen te koppelen. Op basis van deze passages werden per artikel analysevragen beantwoord. Een derde interpretatieve techniek die door Mayring (2000, 77-82) beschreven werd is het verhelderen of verklaren. Hierbij wordt vanuit aanvullend materiaal de betekenis van de te analyseren tekst verhelderd. Mayring spreekt ook wel van contextanalyse en onderscheidt daarbij een smalle contextanalyse (waarbij passages uit de tekst in verband worden gebracht met de tekst als geheel) en een brede contextanalyse, waarbij aanvullend materiaal gezocht wordt naast de te analyseren teksten. Vooral deze tweede vorm is hier van belang. Het plaatsen van de artikelen in een bredere historische en maatschappelijke context is voorwaarde voor een betekenisvolle interpretatie (e.g. Mayring, 2000; Danner, 1994; Kuckartz, 2014; Van Ruyskensvelde, 2014). In het tweede hoofdstuk geef ik daarom een overzicht van relevante ontwikkelingen in de jeugdzorg in Nederland tussen 1945 en

2005. Ook is dit de reden dat ik in de volgende paragraaf vrij uitgebreid aandacht besteed aan de achtergrond van de tijdschriften waaruit artikelen werden geselecteerd. Naast het bestuderen van secundaire literatuur zijn ook aanvullende primaire bronnen geraadpleegd.

Binnen historische studies bestaat het risico van ‘present-mindedness’ of ‘presentism’ (zie bijvoorbeeld McCulloch & Richardson, 2000; Fendler, 2008; Van Ruyskensvelde, 2014). Hierbij gaat de onderzoeker teveel uit van termen en concepten zoals deze in zijn eigen tijd betekenis krijgen. Door als vanzelfsprekend aan te nemen dat termen uit het heden in het verleden dezelfde betekenis hadden kan een vertekend beeld van het verleden ontstaan. De term ‘effectiviteit’ is binnen dit onderzoek van belang, omdat deze term tegenwoordig centraal staat in discussies over het resultaat van jeugdhulpverlening. Wanneer ik echter alleen met in het heden geformuleerde zoektermen had gezocht naar onderzoeken naar resultaten van kinderbeschermingsmaatregelen, dan had ik vanuit deze hedendaagse termen wellicht bepaalde vormen van onderzoek niet gevonden. Daarmee zou ik voorbij gegaan zijn aan onderzoek dat, via andere methoden, eveneens tot doel had na te gaan wat de geboden hulp in het kader van een kinderbeschermingsmaatregel opleverde. Daarom heb ik ervoor gekozen om in brede zin te focussen op ‘onderzoek naar resultaat’. Hier komt bij dat de door mij bestudeerde tijdschriften voor het grootste gedeelte niet digitaal beschikbaar waren. De inhoud ervan doorzoeken aan de hand van vooraf opgestelde zoektermen was daarom niet mogelijk.⁷

Via tijdschriften, overzichten van onderzoek op het terrein van de kinderbescherming en jeugdzorg, onderzoeksrapporten en proefschriften waarin de vraag naar de resultaten van het werk in de kinderbescherming naar voren kwam heb ik antwoord gezocht op mijn vragen. Ik heb daarbij niet gestreefd naar volledigheid. Het onderzoek is daarom geen *review* van onderzoek naar resultaten van kinderbeschermingsmaatregelen tussen 1945 en 2005. Uit de tijdschriften en vakbladen werden artikelen geselecteerd met het doel deze inhoudelijk te bestuderen en zodoende de vraagstelling te beantwoorden. Daartoe werden ook onderzoeksrapporten en proefschriften bestudeerd. Er werd dus geen inhoudsanalyse gemaakt van de tijdschriften zelf, waarbij het aantal artikelen over een bepaald onderwerp wordt afgezet tegen de overige inhoud van de tijdschriften.

Voor het beantwoorden van de vraag in welke mate er aandacht was voor onderzoek naar resultaten van kinderbeschermingsmaatregelen (deelvraag 1) heb ik gekeken naar het aantal artikelen dat ik binnen de geselecteerde tijdschriften vond over dit onderwerp, naar de hoeveelheid onderzoek dat in deze artikelen genoemd of besproken werd, en naar een drietal overzichten van onderzoek op het terrein van de justitiële kinderbescherming. Daarbij is ook

in kaart gebracht hoeveel proefschriften er in deze periode verschenen op het terrein van de justitiële kinderbescherming. Dit gaf een indicatie van de groei van het onderzoek op dit terrein. De gevonden aantallen artikelen en onderzoeken met betrekking tot resultaten van interventies in het kader van een justitiële kinderbeschermingsmaatregel moeten in het licht daarvan gezien worden.

In de hoofdstukken vier, vijf en zes komen deelvragen 2 t/m 4 aan de orde. Deze hoofdstukken zijn gebaseerd op de kwalitatieve analyse van de geselecteerde tijdschriftartikelen en onderzoeksrapporten. Kwantificerende termen (zoals bijvoorbeeld ‘vaak’ of ‘weinig’) in deze hoofdstukken hebben betrekking op het geselecteerde materiaal en zeggen iets over het meer of minder naar voren komen van bepaalde onderwerpen of vragen binnen het bestudeerde materiaal. Dat betekent dat wanneer er bijvoorbeeld geschreven wordt dat reflectie op onderzoek naar resultaat een onderwerp was dat vaak naar voren kwam in de artikelen, deze uitspraak betrekking heeft op de voor dit onderzoek geselecteerde artikelen en niet op alle artikelen die in deze periode in de bestudeerde tijdschriften verschenen. Hieronder ga ik in op de vraag hoe ik tot een selectie uit het bronnenmateriaal kwam.

1.3.1 Artikelen uit wetenschappelijke tijdschriften en vakbladen

Er is bewust gekozen voor wetenschappelijke en vaktijdschriften. Het gaat in deze studie om de aandacht voor resultaten binnen ‘de wereld van de kinderbescherming’. Daarmee doel ik op het geheel van organisaties en instellingen dat zich bezighield met het vormgeven en uitvoeren van de kinderbeschermingsmaatregelen en de mensen die daarbij betrokken waren. Overigens is het onderscheid tussen een vakblad en een wetenschappelijk tijdschrift vooral in de vroege jaren van deze periode niet altijd even duidelijk. Vakbladen werden voor een groot deel gevuld door academici, maar ook advertenties voor vacatures, gevalsbeschrijvingen en artikelen over de dagelijkse gang van zaken in tehuizen zijn in de tijdschriften terug te vinden. In de voor dit onderzoek bestudeerde tijdschriften komen vooral wetenschappers, professionals en bestuurders aan het woord.

Selectie van tijdschriften

In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de geselecteerde tijdschriften. In de tabel wordt door middel van een kader aangegeven wanneer er sprake is van een naamsverandering van een tijdschrift. In dat geval staan de titels bij elkaar in een kader. Het samengaan van tijdschriften wordt door middel van een pijl aangegeven.

De selectie van tijdschriften omvat in eerste instantie die tijdschriften waarin het kinderbeschermingswerk centraal stond. Het *Nederlandsch Maandblad voor gestichtspaedagogiek en gezinsverpleging ‘De Koepel’* was het officiële orgaan van de Nederlandse Vereniging

⁷ Vergelijk ook wat Van Ruyskensvelde (2014) schrijft over gedigitaliseerde historische bronnen. Ze wijst erop dat veel historische bronnen niet digitaal toegankelijk zijn en ze brengt naar voren dat de betekenis van termen en concepten door de tijd heen kan veranderen, maar dat digitale zoekmethoden deze nuances missen.

van Directeuren en Directrices van Opvoedingsinstellingen. Hierin waren bijdragen te vinden van wetenschappelijke aard, maar ook beschrijvingen van instellingen en ervaringen uit de praktijk. *De Koepel* was een tijdschrift waarin vooral protestantse en neutrale kinderbeschermingsinstellingen vertegenwoordigd waren. *Mozaïek*, *Maandblad van het Katholiek Verbond voor Kinderbescherming* was een vergelijkbaar blad voor katholieken. In 1973, toen het proces van ontzuiling op gang was gekomen en de verzuilde structuur in toenemende mate ook binnen de kinderbescherming als ordenend principe werd losgelaten, gingen deze twee tijdschriften samen verder als *Sjow: tijdschrift voor en over samenleving, jeugd, ouder, welzijn*. In de jaren '80 en '90 waren er wederom naamswijzigingen voor dit tijdschrift. Met kleine variaties heette het in deze jaren *Tijdschrift voor jeugdhulpverlening*. In 1996 ging het samen met het (hieronder nog te noemen) tijdschrift *Jeugd en samenleving* en ging het verder onder de

Tijdschrift	Verschenen tussen
Maandblad geestelijke volksgezondheid	1946 - heden
Tijdschrift voor maatschappelijk werk	1947 - 1971
TMW: Tijdschrift voor maatschappijvraagstukken en welzijnswerk (in deze periode 5 keer een kleine naamswijziging)	1972 - 1986
Tijdschrift voor de sociale sector	1987 - heden
De Koepel	1947 - 1972
Mozaïek	1950 - 1972
Sjow: tijdschrift voor en over samenleving, jeugd, ouder en welzijn	1973 - 1983
Tijdschrift voor jeugdhulpverlening	1984 - 1989
TJJ: tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk	1989 - 1996
Jeugd en samenleving	1971 - 1996
o/25: tijdschrift over de jeugd	1996 - 2006
Documentatieblad (uitgave Ministerie van Justitie)	1956 - 1974
Justitiële Verkenningen	1974 - heden
Tijdschrift voor orthopedagogiek	1962 - heden
Tijdschrift voor familie- en jeugdrecht	1978 - heden
Kind en adolescent	1980 - heden
Comenius	1981 - 1999
Nederlands tijdschrift voor opvoeding, vorming en onderwijs (NTOVO)	1985 - 1999
Pedagogiek	2000 - heden
SPH: tijdschrift voor sociaal pedagogische hulpverlening	1994 - 2005
Nederlands tijdschrift voor jeugdzorg	1997 - 2006

Tabel 2. Geselecteerde tijdschriften

naam *o/25: tijdschrift over de jeugd*. In het *Tijdschrift voor maatschappelijk werk: orgaan van de Nationale Federatie voor maatschappelijk werk en de Nationale Federatie voor Kinderbescherming* werd ook gezocht naar artikelen over hulp aan kinderen in het kader van een justitiële maatregel. In de te onderzoeken periode veranderde dit tijdschrift een aantal keren van naam en werd het veld waarover men wilde berichten breder. Dit bleek ook uit de titel van het tijdschrift dat sinds 1987 *Tijdschrift voor de sociale sector* heette. In 1994 verscheen het tijdschrift *SPH* voor het eerst. Dit was een tijdschrift voor professionals in de sociaal pedagogische hulpverlening, uitgegeven door een tweetal beroepsverenigingen. Vanaf 1997 verscheen het nieuwe tijdschrift *Nederlands tijdschrift voor jeugdzorg* dat een uitgave van de *Stichting Kwaliteitsbevordering van de Inhoud van de Jeugdzorg* was.

Naast deze tijdschriften die heel direct op het werk van de justitiële kinderbescherming betrokken waren, heb ik ook tijdschriften bestudeerd die hier wat verder vanaf stonden en meer in het algemeen welzijnswerk of opvoeding tot onderwerp hadden. Zeker wanneer bijvoorbeeld zou blijken dat er een breed gevoerde discussie was over de resultaten van hulpverleningsinterventies in het algemeen, is het te verwachten dat ook in deze tijdschriften relevante artikelen te vinden zijn. Bovendien zijn dit tijdschriften waarvan aangenomen mag worden dat ze gelezen werden door mensen die werkzaam waren binnen de kinderbescherming. Het *Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid: orgaan van de Nationale Federatie voor de Geestelijke Volksgezondheid* is zo'n tijdschrift. Het verscheen gedurende de hele onderzoeksperiode een keer per maand. *Jeugd en Samenleving* is ook een tijdschrift dat een breder terrein beslaat, namelijk dat van het jeugdwelzijnswerk, maar waarin ook artikelen te vinden zijn die betrekking hebben op de jeugdhulpverlening.

Tijdschriften vanuit de bij de kinderbescherming betrokken wetenschappen vormden eveneens een bron voor dit onderzoek. In dat kader zijn geselecteerd het *Tijdschrift voor orthopedagogiek* (dat verscheen vanaf 1962) en *Comenius, wetenschappelijk tijdschrift voor democratisering van opvoeding, onderwijs, vorming en hulpverlening*. Dit laatste tijdschrift verscheen vanaf 1981 t/m 1999 en is daarna samengegaan met het *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs* en voortgezet als *Pedagogiek*. Ook zijn jaargangen van *Kind en adolescent* bestudeerd. In dit wetenschappelijk tijdschrift schreven vooral (ontwikkelings) psychologen en orthopedagogen. Ten slotte is ook een tweetal tijdschriften geselecteerd uit de juridische hoek. *Justitiële Verkenningen*, dat verscheen vanaf 1974, was het documentatieblad van het Ministerie van Justitie en hierin verschenen met enige regelmaat artikelen over de justitiële kinderbeschermingsmaatregelen. Voorafgaand aan het ontstaan van dit tijdschrift werd door het Ministerie van Justitie het *Documentatieblad* uitgegeven. Daarnaast is ook het *Tijdschrift voor familie- en jeugdrecht* vanaf 1978 een podium voor auteurs die vanuit een juridisch perspectief de kinderbescherming benaderen.

Selectie van jaargangen

Er werd gekozen voor een opzet waarbij vanaf het begin van de onderzoeksperiode of vanaf het verschijnen van het tijdschrift elke derde jaargang werd bestudeerd. Wanneer bleek dat er een discussie speelde die zijn wortels had in een niet bestudeerde jaargang (wat bijvoorbeeld kon blijken uit verwijzingen van de auteurs) dan werd deze jaargang alsnog in het onderzoek betrokken. Hoewel de onderzoeksperiode aanvangt met 1945, ben ik vanaf 1947 jaargangen gaan selecteren omdat, zoals te zien was in bovenstaande tabel, de meeste tijdschriften vlak na de oorlog niet onmiddellijk verschenen.

Selectie van artikelen

De artikelen werden aan de hand van drie criteria gekozen, dat leidde tot een selectie van 92 artikelen. De selectiecriteria worden hieronder genoemd, gevolgd door een korte uitleg en verantwoording ten aanzien van de vraag waarom juist voor deze criteria gekozen werd. In bijlage 1 is een overzicht van de geselecteerde artikelen te vinden. De inhoud van veel tijdschriften is pas vanaf ongeveer de jaren negentig digitaal beschikbaar. Voor dit onderzoek werden daarom vooral in bibliotheken jaargangen van de tijdschriften doorgenomen. Dit betekende dat zoeken aan de hand van trefwoorden niet mogelijk was. Via inhoudsopgaven (zo die er waren) werd gezocht naar mogelijk relevante artikelen. Alleen door deze inhoudelijk te bekijken kon worden vastgesteld of het artikel aan de selectiecriteria voldeed.⁸

1. *Het artikel heeft betrekking op justitiële kinderschermingsmaatregelen (in het algemeen of met betrekking tot de diverse maatregelen apart), hulp aan gezinnen, pleegzorg en/of residentiële zorg.*

Bij veel artikelen was niet op eerste gezicht duidelijk of en in hoeverre het artikel betrekking had op justitiële maatregelen. Aan artikelen waarin bijvoorbeeld de ondertoezichtstelling werd besproken hoefde in dat opzicht niet te worden getwijfeld, maar anders was het bij artikelen over bijvoorbeeld bepaalde inrichtingen, tehuizen of methoden van hulpverlening aan gezinnen. Kinderen en gezinnen konden immers ook op vrijwillige basis voor deze vormen van hulp in aanmerking komen. Daardoor bleef de analyse niet beperkt tot die artikelen die expliciet de justitiële kinderschermingsmaatregelen tot onderwerp hadden, maar werden ook artikelen in dit onderzoek betrokken die gaan over de hulp die *in het kader* van deze interventies kon plaats vinden.

⁸ In tegenstelling tot literatuuronderzoek (bijvoorbeeld ten behoeve van een review) waarbij gezocht wordt naar recente literatuur, werd bij dit onderzoek niet eerst een overkoepelende selectie gemaakt aan de hand van bepaalde zoektermen, maar kwam de selectie al zoekend en selecterend tot stand. In het kader van deze selectie is ook een pilot uitgevoerd (Dekker, 2009).

2. *Resultaten van de interventies waren het hoofdonderwerp van het artikel of stonden in een groot gedeelte van het artikel centraal.*

Vervolgens werd nagegaan of er uitspraken werden gedaan over de resultaten van de interventies. Artikelen waarin slechts korte opmerkingen werden gemaakt over resultaten van kinderschermingsmaatregelen zijn niet in de analyse meegenomen, omdat de informatie uit deze artikelen te summier was. Vaak zag ik bijvoorbeeld een korte opmerking over tegenvallende resultaten als een aanleiding om vervolgens een bepaald aspect van het kinderschermingswerk aan te snijden. Omdat ik vooral geïnteresseerd ben in de discussie over resultaten op een inhoudelijk niveau, heb ik artikelen met korte opmerkingen of enkele alinea's in een verder uitgebreid artikel over een ander onderwerp buiten beschouwing gelaten. Concreet betekende dit dat artikelen voor ten minste de helft over resultaten van interventies en/of hoe deze vastgesteld kunnen worden moesten gaan.

3. *Het artikel gaat expliciet in op de vraag wat bepaalde interventies opleveren.*

Artikelen werden geselecteerd waarin vragen rond resultaten expliciet werden gesteld. Wat leverde de hulpverlening op? Welke effecten kunnen eraan toegeschreven worden? Hoe vergaat het kinderen na het verlaten van een bepaalde vorm van hulp? Hoe is de kwaliteit van een bepaalde instelling?

Naast een selectie aan de hand van deze drie criteria is de selectie aangevuld met een aantal artikelen waarin geschreven werd over het meten van opbrengsten van een behandeling of hulpverlening op een ander terrein dan de kinderscherming. Bepaalde werkvelden grenzen immers aan het werk dat plaatsvindt op het gebied van de justitiële kinderscherming, zoals bijvoorbeeld de jeugd-ggz. Wanneer zich op deze terreinen ontwikkelingen voordoen met betrekking tot het meten van resultaten is het waarschijnlijk dat dit ook invloed heeft op de kinderscherming. Ook selecteerde ik een aantal artikelen waarin het ging om onderzoeksbeleid op het terrein van de justitiële kinderscherming, omdat beleid op dit gebied in sommige gevallen ook betrekking had op onderzoek naar resultaten.

1.3.2 Overzichten van onderzoek, proefschriften en onderzoeksrapporten

In de onderzoeksperiode verschenen drie overzichten van onderzoek dat op het gebied van de justitiële kinderscherming en het terrein van jeugdhulpverlening plaatsvond (Mulock Houwer, 1970; Van Gageldonk & Bartels, 1990; Boendermaker, Van der Veldt & Booy, 2003). Vanuit deze overzichten werd gekeken naar de mate waarin resultaten op het terrein van de justitiële kinderscherming onderzocht werden tussen 1945 en 2005.

Ook werd een overzicht gemaakt van proefschriften die in de onderzochte periode

verschenen op het terrein van de justitiële kinderbescherming om een indruk te krijgen van de wetenschappelijke aandacht voor het terrein van kinderbescherming en jeugdzorg in het algemeen. In de onderzoeksperiode vond er een sterke groei van de sociale wetenschappen plaats en uiteraard moet een eventuele groei in onderzoek naar resultaten in het kader daarvan gezien worden. De proefschriften werden gezocht via Picarta. In bijlage 2 wordt een overzicht gegeven van de gehanteerde zoektermen en de gevonden proefschriften.

Onderzoeksrapporten die in de tijdschriftartikelen genoemd werden en proefschriften waarin de vraag naar resultaten of effecten op het gebied van de kinderbescherming centraal stond werden geselecteerd voor nadere analyse. Aan de hand van deze criteria werden 54 publicaties geselecteerd. In bijlage 3 wordt een overzicht van deze selectie gegeven.

1.3.3 Werkwijze bij de analyse van het materiaal

Bij de analyse van de artikelen is per artikel na een eerste lezing een zeer korte samenvatting gemaakt van de inhoud in drie of vier zinnen. Doel hiervan was de uitspraken ten aanzien van de verschillende thema's binnen de context van het gehele artikel te kunnen plaatsen. Vervolgens werd het artikel aan de hand van vragen gestructureerd. Dit hield in dat passages gekoppeld werden aan specifieke vragen. Voor de analyse van de tijdschriftartikelen maakte ik gebruik van een formulier (te vinden in bijlage 7).

De volgende vragen werden per artikel beantwoord:

- a. Wordt er in dit artikel melding gemaakt van (wetenschappelijk) onderzoek naar resultaten in de kinderbescherming. Zo ja: waar gaat dit onderzoek over en hoe kwam het tot stand? Zo nee: op basis waarvan deed de auteur zijn uitspraken over resultaat?
- b. Op welke vorm van hulp heeft het onderzoek betrekking: residentiële zorg, pleegzorg, hulp aan gezinnen of ambulante, meer op het individu gerichte hulpverlening of gaat het specifiek over de werking van justitiële kinderbeschermingsmaatregelen?
- c. Wat is de mening van de auteur ten opzichte van (wetenschappelijk) onderzoek m.b.t. het werk in de kinderbescherming?
- d. Signaleert of beschrijft de auteur bepaalde ontwikkelingen of trends m.b.t. (wetenschappelijk) onderzoek op het gebied van de kinderbescherming?
- e. Welke onderzoeksmethoden werden gehanteerd? Werden hierbij bepaalde onderzoeksontwerpen of instrumenten gebruikt?
- f. Was er sprake van reflectie op de gebruikte methoden?
- g. Hoe wordt in dit artikel of rapport gesproken over de resultaten van het werk binnen de kinderbescherming en wat wordt er, kort samengevat, over gezegd?
- h. Noemt de auteur onbedoelde uitkomsten of gevolgen van de interventie?

Hierbij hebben de vragen a en b betrekking op de eerste deelvraag naar de mate waarin er aandacht was voor onderzoek naar resultaten. De vragen c en d geven een antwoord op de tweede deelvraag over hoe de bij de kinderbescherming betrokken wetenschappers en professionals de relatie tussen (wetenschappelijk) onderzoek en kinderbescherming zagen. Vragen e en f hebben betrekking op de derde deelvraag: hoe werden resultaten onderzocht? En ten slotte hangen g en h samen met de laatste deelvraag: welke resultaten kwamen uit onderzoek naar voren?

De publicaties over onderzoek (onderzoeksrapporten, artikelen en proefschriften) zijn ook aan de hand van een analyseformulier systematisch bestudeerd (bijlage 8). De onderwerpen waarover aan de hand van dit formulier informatie werd verzameld hebben eveneens betrekking op de bovengenoemde vragen. Passages uit de bestudeerde publicaties werden gekoppeld aan een vraag en samengevat. De structurering in passages per vraag verliep niet overal even strikt, soms was het namelijk niet mogelijk om een tekst uit elkaar te halen zonder betekenis te verliezen. De structurering was er vooral op gericht om systematisch per vraag informatie te verzamelen. Het was niet de bedoeling om, zoals binnen de sociale wetenschappen gebruikelijk is bij een kwalitatieve inhoudsanalyse, na het doornemen van tien tot vijftien procent van het materiaal tot een definitief categorieënsysteem te komen waarmee het resterende materiaal geanalyseerd zou worden. In dit historische onderzoek zou een categorieënsysteem dat de hele periode zou moeten omvatten de veranderlijkheid in deze periode tekort doen. Bepaalde categorieën kunnen verdwijnen, nieuwe kunnen ontstaan en bovendien kan de betekenis van een categorie door de tijd heen veranderen. Dit bleek bijvoorbeeld in een pilotonderzoek waarin ik keek naar de doelen van interventies in het gezin (Dekker, 2009). Zo kwam 'maatschappelijke integratie' hier naar voren als doel van de interventie. Dit doel kreeg echter in de jaren zeventig een heel andere invulling dan in de jaren vijftig. Was hiervan een categorie gevormd waarin de artikelen uit de jaren zeventig gescoord hadden moeten worden, dan was deze betekenisverandering veel minder, of misschien wel niet, zichtbaar geweest.

1.4 OPBOUW VAN HET BOEK

In het tweede hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van ontwikkelingen op het gebied van de kinderbescherming in Nederland tussen 1945 en 2005. Daarbij wordt aandacht besteed aan ontwikkelingen binnen de bij de kinderbescherming betrokken wetenschappen die relevant waren voor het onderwerp van deze studie. In de daarop volgende hoofdstukken bespreek ik wat er uit mijn bronnen naar voren kwam. Het derde hoofdstuk gaat over de mate waarin er aandacht was voor onderzoek naar resultaten (deelvraag 1). Hoofdstuk vier gaat in op de

vraag hoe de bij de kinderbescherming betrokken wetenschappers en professionals de relatie zagen tussen (wetenschappelijk) onderzoek en kinderbescherming (deelvraag 2). Hoofdstuk vijf gaat in op de vraag hoe resultaten daadwerkelijk werden onderzocht en welke vragen daarbij naar voren kwamen (deelvraag 3). Hoofdstuk zes beschrijft wat uit de bestudeerde onderzoeken naar voren kwam als resultaat van interventies in het kader van een justitiële kinderbeschermingsmaatregel (deelvraag 4). In hoofdstuk zeven, ten slotte, is de conclusie te lezen.

Hoofdstuk 2

Van kinderbescherming naar jeugdzorg

In dit tweede hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van ontwikkelingen op het gebied van de justitiële kinderbescherming. Tussen 1945 en 2005 veranderde dit veld van een verzuild systeem dat gedragen werd door charitatieve instellingen tot een volledig door de overheid gesubsidieerde zorgsector waarbinnen de principes van marktwerking domineren. Ik ga voornamelijk in op twee voor dit onderzoek belangrijke ontwikkelingen, namelijk de toenemende professionalisering en de verwetenschappelijking van het werkveld. Het aantal opgelegde justitiële kinderbeschermingsmaatregelen lijkt samen te hangen met het vertrouwen in de werking van interventies op dit gebied. Aan deze samenhang besteed ik hieronder eerst aandacht.

2.1 VERTROUWEN IN DE WERKING VAN INTERVENTIES

In het eerste hoofdstuk werd aangestipt dat de bestudeerde periode interessant is vanwege de schommelingen in het aantal opgelegde justitiële kinderbeschermingsmaatregelen. Kort samengevat: deze maatregelen werden veel aangewend in de jaren vijftig, er was midden jaren zeventig een dieptepunt, waarna de aantallen weer gingen stijgen vanaf de jaren tachtig en in het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw het niveau van de jaren vijftig werd geëvenaard. Dekker (2007; 2012) legt een verband tussen de aantallen opgelegde maatregelen aan de ene kant en de maatschappelijke acceptatie van justitieel ingrijpen in het gezin en het geloof in de werking van de maatregelen daartoe aan de andere kant. Toen in de jaren zestig en zeventig waarden als democratische verhoudingen en emancipatie omarmd werden, daalde de acceptatie van justitiële kinderbescherming, die toen vooral gezien werd als bevoogdend en dwingend. De jaren zestig staan vooral bekend vanwege de culturele revolutie die zich toen afspeelde in de Nederlandse samenleving en elders in de wereld. De kern van de veranderingen

die zich voordeden waren het verwerpen van traditie en conventie en het zoeken naar eigen en persoonlijke authenticiteit (De Rooy, 2005). Deze jaren betekenden een storm van kritiek aan het adres van de traditionele kindbescherming. Waarden zoals emancipatie, inspraak en mondigheid leken in tegenspraak met de kindbescherming, die gebaseerd was op een systeem van juridische dwangmaatregelen. Acties waarin deze nieuwe waarden werden gepropageerd richtten zich tegen het gevestigde gezag, waarvan de justitiële kindbescherming bij uitstek het gezicht leek te zijn. In dit klimaat van vernieuwing en verzet kreeg de justitiële kindbescherming het verwijt het kind en gezin te onderdrukken, monddood te maken en tot aanpassing aan de samenleving te dwingen. De samenleving moest zich aanpassen aan het kind in plaats van andersom, zo luidde de kritiek. De belangen van kinderen moesten voortaan prevaleren boven de belangen van de verzuilde kindbeschermingsorganisaties en de maatschappij als geheel (Dimmendaal, 1998). In 1969 werd door een groep inrichtingswerkers de actiegroep *Het Roze Pamflet* opgericht. Zij bekritiseerden onder andere de praktijken in justitiële jeugdinrichtingen. Ook (oud)pupillen brachten hun nare ervaringen in tehuizen onder de aandacht en in 1971 richtten pupillen een eigen vakbond op onder de naam Belangenvereniging Minderjarigen (BM). Deze vereniging zette zich in voor de rechtspositie van minderjarigen in tehuizen.

In de jaren zeventig ontstond een heel stelsel aan alternatieve hulpverlening waarbij het overkoepelende uitgangspunt was dat hulpverleners onvoorwaardelijk op zouden komen voor het zelfbeschikkingsrecht van kinderen en ouders. Het Adviesbureau Kinderbeschermingskonflikten (AKK), het Jongeren Adviescentrum (JAC) en de Sosjale Joenit zijn voorbeelden van deze alternatieve hulpverleningsorganisaties (Dimmendaal, 1998). Zowel binnen, als buiten de kindbescherming werd fundamentele kritiek gehoord (Dane, 2006; Dekker, 2005; Dekker, 2012; Dimmendaal, 1998; Komen, 1999) en daalde het geloof en het vertrouwen in de werking van justitiële interventies tot een dieptepunt.¹ In het gedenkboek dat in 1980 ter gelegenheid van 75-jar kinderwetten verscheen was de teneur ontredde en vertwijfelend. J.A.C. Bartels opende de bundel met een overzichtshoofdstuk over de periode van 1955 tot 1980. Deze periode typeerde hij met de woorden: kritiek, vertwijfelend en bezinning. Volgens Bartels drongen essentiële vragen zich op: “...doen we het wel goed, of nog indringender: wat zijn we eigenlijk aan het doen?” (Bartels, 1980). Bartels zag de sterke vermindering van het aantal maatregelen als een gevolg van de kritische houding tegenover het verlenen van hulp in een juridische setting. De angst voor

¹ Ook verschenen in deze jaren wetenschappelijke werken waarin het idee werd verdedigd dat justitiële kindbescherming vooral deel uitmaakte van een repressief staatsapparaat gericht op de disciplineren van de lagere klassen. In dit verband kan bijvoorbeeld gewezen worden op het werk van Lasch (1977), Platt (1969) en Donzelot (1979). In Nederland onderzocht Van Nijnatten (1986) de wijze waarop rapporten van de Raad voor de Kinderbescherming werden geschreven. Hij concludeerde dat door een toename van sociaal-wetenschappelijk taalgebruik de repressieve functie aan het zicht onttrokken werd. Dit betekende volgens hem een verzwakking van de positie van de cliënt.

stigmatisering door het opleggen van een maatregel speelde hierbij een rol (Bartels, 1980). In de bundel was ook een stuk opgenomen van J. Dutij, die uit naam van de Belangenvereniging Minderjarigen (BM) in de pen was geklommen om zijn woede te uiten over de traditionele kindbescherming (Dutij, 1980). Het tekent de sfeer dat in deze tijd vertegenwoordigers van het alternatieve hulpverleningscircuit bij protesten spandoeken toonden met daarop de tekst: “*Kinderbescherming bah!*” of: “*Laat je niet dresser*en” (Willemse, 1997).

Hoe anders was de toon in 1955 bij de viering van vijftig jaar kinderwetten. Hoewel ook hier kritiek werd geuit, zag men vol vertrouwen de toekomst tegemoet. De kritiek richtte zich vooral op de voorgaande jaren en men was ervan overtuigd dat er anno 1955 al veel verbeterd was en dat verdere professionalisering van het werk zou leiden tot een slagvaardige en effectieve kindbescherming (Dekker, 2007). Dit optimisme werd weerspiegeld in de mate waarin de justitiële maatregelen werden aangewend; tot in de jaren zestig bleef het gebruik ervan toenemen. Vanaf 1945 tot in de jaren zestig groeide de kindbescherming. Residentiële voorzieningen werden uitgebreid en nieuwe tehuizen zagen het licht. Het werk binnen de kindbescherming werd bovendien in toenemende mate gefinancierd door de overheid (Dekker, 2012, 45-46).

In de jaren tachtig en negentig kwam het optimisme niet terug, maar wel nam het geloof in de mogelijkheden van justitiële kindbescherming weer toe (Dekker, 2005). Het vertrouwen in het beperken van de ouderlijke macht als pedagogische interventie leek aan het begin van de eenentwintigste eeuw verder toe te nemen gezien de spectaculaire stijging van de toepassing van de ondertoezichtstelling. Deze stijging wordt ook wel in verband gebracht met een aantal incidenten, waarbij juist een tekort aan toezicht en interventie een noodlottig gevolg had voor de betrokken kinderen (Dekker, 2012, 99-100).

Ook andere motieven kunnen een rol spelen in de mate van toepassing van de diverse justitiële maatregelen, zoals economische. Zo deed in de jaren dertig van de twintigste eeuw de minister van Justitie een circulaire uitgaan waarin een beperking van het aantal tehuisplaatsingen opgelegd werd. Kinderrechters werden geïnstrueerd zeer spaarzaam ‘ontzettingen’ op te leggen, want hierop volgde meestal een dure plaatsing in een tehuis (Dane, 2006, 67). Ook aan het begin van de eenentwintigste eeuw speelden economische motieven een rol. Hoewel opvang in een pleeggezin in de loop van de onderzochte periode de voorkeur kreeg vanwege de betere mogelijkheden voor kinderen tot het aangaan van duurzame en warme relaties, speelden financiële afwegingen ook hierbij eveneens een rol, want: “*opname in een pleeggezin [is] goedkoper dan plaatsing in een instelling.*” (Kamerstukken II, 2010-11, 32529, nr. 3, p. 1, zoals geciteerd in Dekker, 2007).

Voor de jaren zestig en zeventig kan gesteld worden dat de sterke afname in het gebruik van justitiële maatregelen samenhangt met de culturele revolutie die zich toen afspeelde (Bakker,

Noordman & Rietveld-van Wingerden, 2005; Dekker, 2007; Dekker, 2012; Dimmendaal, 1998). Daarnaast waren ook opvattingen over pedagogische interventies en hulpverlening veranderd en dit droeg bij aan de afname van justitieel ingrijpen. Vanaf de tweede helft van de jaren vijftig tekende zich namelijk een nieuw pedagogisch discours af waarin de persoonlijke ontwikkeling van het kind centraal stond (Dane, 2006; Komen, 1999; Tonkens, 1999; Wubs, 2004). Bovendien was de invloed van het *social casework* merkbaar. In deze uit de V.S. afkomstige methode werd het zelf oplossend vermogen van de cliënt benadrukt en was het de bedoeling dat hulpverleners naar hun cliënten luisterden in plaats van hen voor te schrijven hoe te handelen. Via de cursussen kinderscherming A en B, en ook via de opleiding voor maatschappelijk werk, werd het *social casework* binnen de jeugdzorg verbreed (Dimmendaal, 1998). De via deze methode gepropageerde uitgangspunten verhielden zich slecht met justitiële dwang in hulpverleningssituaties.

2.2 VAN ORGANISATIE OP BASIS VAN LEVENSBESCHOUWING NAAR ‘ZO-ZO-ZO’

2.2.1 De Nederlandse Kinderwetten aan het begin van de twintigste eeuw

In de tweede helft van de negentiende eeuw ontstond in Europa een ‘wereld van heropvoeding’ met het tot stand komen van tientallen, vooral confessionele, tehuizen voor de verzorging en opvoeding van verwaarloosde kinderen (Dekker, 2001). Deze tehuizen richtten zich, anders dan de al bestaande weeshuizen, op kinderen die verwaarloosd of misdadig waren en afweken van het ‘normale’ kind. Het stelsel van kinderscherming dat hiermee tot stand kwam was vooral in handen van particulieren en de rol van de overheid was beperkt. Vanaf de jaren tachtig van de negentiende eeuw werd vanuit de particuliere tehuizen steeds vaker de wens geuit dat de ouderlijke macht in sommige gevallen kon worden ingeperkt. De ouders van opgenomen kinderen eisten hun kind regelmatig terug en daarmee doorkruisten zij de heropvoedingsplannen van de instelling. Aan het begin van de twintigste eeuw kwamen in alle West-Europese landen wetten tot stand waarmee men de bescherming van kinderen meer handen en voeten wilde geven.

De Kinderwetten, in Nederland ingevoerd in 1905, maakten het mogelijk om het gezag van ouders te beperken. De wetten werden in 1901 aangenomen, maar voor de uitvoering ervan moesten nieuwe instellingen in het leven geroepen worden en daarom duurde het tot 1905 voordat de Kinderwetten in werking traden (Bakker, Noordman & Rietveld-van Wingerden, 2005). Deze bestonden uit een *burgerlijke* en een *strafrechtelijke* kinderscherming, bedoeld voor respectievelijk verwaarloosde en misdadige kinderen, en een *kinderbeginselenwet* waarin de praktische zaken rond de uitvoering van de Kinderwetten werden geregeld.

Door middel van de burgerlijke kinderscherming werd het mogelijk om het kind hulp te bieden zelfs wanneer de ouders zich daartegen verzetten of het nut er niet van inzagen. Voortaan konden ouders worden ontzet uit of ontheven van de ouderlijke macht. De ontzetting uit de ouderlijke² macht was niet nieuw, deze maatregel kwam al voor in het Wetboek van Strafrecht, maar werd nu ondergebracht in het Burgerlijk Wetboek en het accent kwam te liggen op de bescherming van het kind. Ouders konden worden ontzet uit de ouderlijke macht wanneer zij zich schuldig maakten aan ernstige verwaarlozing, mishandeling of slecht levensgedrag (Komen, 1999). Ontheffing was wel een geheel nieuwe maatregel en kon worden uitgesproken in het geval dat de ouders door onmacht of ongeschiktheid niet in staat waren hun kinderen te verzorgen en op te voeden. Hierbij moesten ouders wel hun toestemming verlenen. In het geval van een ontzetting of ontheffing nam een voogdijvereniging de ouderlijke macht over en waren de ouders de zeggenschap over hun kinderen helemaal kwijt.

In het Wetboek van Strafrecht werden bepalingen opgenomen die een meer pedagogische benadering van jeugdige criminelen mogelijk maakten. Er kwam een eind aan ‘het oordeel des onderscheids’; dit was het criterium waarop de rechter bepaalde of een straffende dan wel een opvoedende maatregel noodzakelijk was. Wanneer een kind had gehandeld zonder oordeel des onderscheids, dan was een opvoedende maatregel gepast; kwam de rechter tot de conclusie dat dit oordeel wel bij het kind aanwezig was, dan was gevangenisstraf vaak onvermijdelijk (Bakker, Noordman & Rietveld-van Wingerden, 2005). In de nieuwe wet werd uitgegaan van het idee dat in feite alle kinderen nog onvoldoende konden oordelen over goed of fout, over werkelijkheid of verbeelding (Dane, 2006). Een minimum leeftijd van achttien jaar werd ingesteld voor het reguliere strafrecht. Ten aanzien van kinderen onder de achttien kon de rechter voortaan een aantal maatregelen aanwenden: hij kon het laten bij een berisping of geldboete of een keuze maken voor een meer ingrijpende maatregel. Kinderen konden gedwongen opgenomen worden in een heropvoedingsinstelling, of, wanneer straf meer op zijn plaats werd geacht, veroordeeld worden tot een kort verblijf in een tuchtschool. Deze laatste maatregel was niet primair gericht op heropvoeding en was geschikt voor die gevallen waarin men de delinquentie niet toeschreef aan een gebrekkige opvoeding, maar aan de eigen keuze van het individuele kind. Kinderen voor wie heropvoeding wel noodzakelijk werd geacht kwamen bij voorkeur in een rijksopvoedingsgesticht (ROG), maar omdat de capaciteit van deze instellingen niet afdoende was konden ook particuliere instellingen deze kinderen opnemen.

In de Kinderbeginselenwet werden zaken vastgelegd die met de uitvoering van de burgerlijke en strafrechtelijke kinderscherming te maken hadden. Om de nieuwe wetten uit te kunnen

² Met de invoering van deze nieuwe Kinderwetten sprak men voortaan van ‘ouderlijke macht’ in plaats van over ‘vaderlijke macht’, al bleef het principe dat de ouderlijke macht in handen van de vader lag bestaan (Komen, 1999).

voeren moesten bestaande voorzieningen worden uitgebreid en nieuwe in het leven worden geroepen. De Voogdijraad (de latere Raad voor de Kinderbescherming) werd de spin in het web van de Nederlandse kinderbescherming. Alle zaken met betrekking tot de justitiële bescherming van kinderen liepen voortaan via deze Raad die volledig gefinancierd werd door de overheid en aan de minister van Justitie verantwoording diende af te leggen. In de Kinderwetten was vastgelegd dat de rechter bij alle belangrijke maatregelen het advies van de Voogdijraad moest inwinnen. De Voogdijraad werd de schakel tussen de overheid en de particuliere instellingen. Dit was van belang omdat het idee dat de overheid zorg zou dragen voor de opvoeding van kinderen in Nederland een heikele kwestie was. Staatspedagogiek was uit den boze, kinderen moesten worden opgevoed binnen de eigen levensbeschouwelijke zuil. De Kinderwetten benadrukten dan ook het particulier initiatief: de Voogdijraad adviseerde, de particuliere instellingen waren verantwoordelijk voor de daadwerkelijke verzorging en heropvoeding. Wanneer ouders werden ontzet uit of ontheven van hun ouderlijke macht was het ook niet de Voogdijraad die de voogdij over de kinderen overnam, maar de speciaal daarvoor in het leven geroepen voogdijinstellingen. Binnen het sterk verzuilde Nederland was dit een gebruikelijke verdeling van taken en invloed. Belangrijke maatschappelijke activiteiten vielen formeel onder verantwoordelijkheid van de overheid, maar de uitvoering ervan werd aan verzuilde, particuliere instanties overgelaten (Dekker, 2012). Naast deze nieuwe instellingen werden, om de Kinderwetten goed te kunnen uitvoeren, de bestaande voorzieningen (particuliere kindertehuizen en rijksopvoedingsgestichten) uitgebreid.

Sinds de invoering van de Kinderwetten gingen er stemmen op om een aparte kinderrechter in te voeren; deze zou zich kunnen specialiseren op het gebied van de pedagogische wetenschappen, de psychologie en de psychiatrie. In 1921 werd een wetswijziging aangenomen waarin werd bepaald dat een speciale kinderrechter voortaan alle zaken met betrekking tot de Kinderwetten zou behandelen. Deze kinderrechter kreeg ook de beschikking over een nieuwe maatregel: de *ondertoezichtstelling*. Een gezinsvoogd werd dan aangewezen die aanwijzingen gaf bij de opvoeding. Een systeem van patronage bestond al eerder en leek op deze nieuwe maatregel. Het verschil was echter dat er nu een juridisch kader werd geschapen waarin toezicht kon worden uitgeoefend. Er was geen sprake meer van vrijblijvendheid. De ouders waren bij een ondertoezichtstelling (ots) verplicht de aanwijzingen van de gezinsvoogd op te volgen. Werkten ouders tegen dan kon alsnog een uithuisplaatsing volgen. De ondertoezichtstelling moest de mogelijkheid bieden in te grijpen in die gezinnen waarin een ontzetting of ontheffing een te zware maatregel leek. De ondertoezichtstelling had een preventief karakter, men hoopte door vroegtijdig ingrijpen erger te voorkomen. Ook lag de nadruk bij de invoering van deze maatregel op het in stand houden van de gezinsbanden. Om de ondertoezichtstelling uit te voeren werden gezinsvoogdijinstellingen opgericht. Vrijwilligers (uit de hogere en middelste klassen) waren binnen deze instellingen werkzaam als gezinsvoogd.

2.2.2 Een sterk verzuild systeem

Aan het begin van de onderzoeksperiode was de verzuiling nog steeds het leidende organisatieprincipe in de kinderbescherming. Ter illustratie: in 1945 waren er 183 tehuizen en instellingen waar kinderen na een uithuisplaatsing terecht konden. Daarvan waren er 65 protestants, 67 rooms-katholiek, 4 joods en er waren 47 algemene instellingen (Dekker, 2012).

Na WOII brak er in Nederland een periode van wederopbouw aan en was er in de kinderbescherming, die net als in de rest van de samenleving sterk gehavend uit de oorlog tevoorschijn was gekomen, een streven naar vernieuwing en bezinning. Een voorbeeld hiervan is de Commissie tot Reorganisatie van de Voogdijraden, die in 1947 door de toenmalige minister van Justitie Van Maarseveen in het leven was geroepen (Dane, 2006). De vicepresident van het Amsterdamse gerechtshof, Mr. E.A.M. Lamers, ging deze commissie leiden. Na twee jaar verscheen een zeer kritisch rapport (Lamers, 1949). Voornaamste conclusie was dat er in de kinderbescherming een gebrek was aan een centrale organisatie die toezicht kon houden en het werk in goede banen kon leiden. Lamers bekritiseerde het tekort aan coördinatie tussen de bij de kinderbescherming betrokken instellingen, het gebrek aan centraal beleid, aan een centraal klachtenmeldpunt en de afwezigheid van een aparte instantie die de ondertoezichtstellingen kon uitvoeren en begeleiden. Lamers pleitte dan ook voor het omvormen van de Voogdijraden tot Jeugdraden die onder landelijk centraal gezag zouden vallen en verantwoordelijk zouden zijn voor opvang, onderzoek, advies en toezicht in kinderbeschermingszaken en die ook de functie van studie- en documentatiecentrum zouden vervullen. Ook bepleitte de Commissie Lamers het terugdringen van de invloed van de particuliere instellingen om de professionalisering van het werk te stimuleren. Geschoolde maatschappelijk werkers van de Jeugdraden zouden voortaan verantwoordelijk moeten zijn voor het stellen van diagnoses, het schrijven van rapportages en het opstellen van behandelplannen (idem). De invloed van de verzuilde, particuliere instellingen was nog groot en het was mede door hun verzet dat de meest ingrijpende adviezen van de Commissie Lamers niet werden opgevolgd. Er kwam geen centraal toezichthoudend orgaan en dus hoefden de verzuilde instanties geen invloed af te staan aan een neutraal overheidsorgaan (Dane, 2006).

Hoewel de invloed van de particuliere instellingen na de Tweede Wereldoorlog nog groot was, nam de invloed van de overheid toe in de jaren die volgden. Na de oorlog volgde een periode van sterke economische groei. De schade die was ontstaan door de oorlog was snel hersteld en daarna brak een periode aan van modernisering van de industrie en de samenleving als geheel. Gekoppeld aan grote moderniseringsprojecten (bijvoorbeeld de Deltawerken of de herstructurering van de agrarische sector) bestond een groot geloof in de maakbaarheid van de samenleving (De Rooy, 2005). De overheidsbemoeienis nam op allerlei maatschappelijke terreinen toe, zo ook op het gebied van de kinderbescherming. In wijzigingen die in 1947 in de

burgerlijke kindernet werden doorgevoerd werden meer kwaliteitseisen geformuleerd en het toezicht op uithuisgeplaatste kinderen werd verbeterd (Dane, 2006). Er werden kwaliteitseisen voor voogdijinstellingen geformuleerd; voldeed een instelling hier niet aan dan kon het kind worden weggehaald bij deze instelling. Daarnaast werden in de naoorlogse jaren pogingen gedaan om de kinderbescherming meer centraal aan te sturen. In 1947 werd *De Nationale Federatie 'De Nederlandse Bond tot Kinderbescherming'* in het leven geroepen. Hierin gingen diverse organisaties op het terrein van de kinderbescherming samenwerken. Ook het tot stand komen van enkele tijdschriften markeerde een toenemende wens tot meer samenwerking tussen de zuilen. Het *Nederlands Maandblad voor Gestichtspedagogiek en Gezinsverpleging 'De Koepel'*, opgericht in 1947, wilde de diversiteit in de kinderbescherming tot uiting laten komen door artikelen te publiceren van katholieke, protestantse en neutrale auteurs. Ook *Mozaïek*, het maandblad van het Katholiek Verbond voor Kinderbescherming, publiceerde bewerkingen van artikelen uit tijdschriften van andere gezindten (Dekker, 2012). Meer samenwerking tussen de verzuilde kinderbeschermingsorganisaties kan ook afgeleid worden uit het feit dat na de oorlog de cursussen Kinderbescherming-A en -B van start gingen. Deze cursussen waren bedoeld om het lager inrichtingspersoneel op te leiden (Dimmendaal, 1998).

In de jaren vijftig leek de verzuiling vooralsnog alleen maar toe te nemen. De helft van de bevolking was lid van een of meer verzuilde verenigingen en bovendien verloren neutrale of algemene verenigingen terrein. Volgens De Rooy (2005) was er echter een *'nooit geheel verdwenen onderstroom van kritiek op de verzuiling'* en deze groeide in de jaren '50. Eind jaren '50 kwam de verzuiling als geheel, als ordenend principe van de samenleving, ter discussie te staan. Lange tijd was de verzuiling gezien als emancipatie van de verschillende groepen ten opzichte van elkaar, als manier waarop gelijke rechten werden verworven; nu werd verzuiling steeds meer gezien als ouderwets en belemmerend voor de modernisering van de samenleving. Vanaf de jaren zestig werd het proces van ontzuiling steeds duidelijker zichtbaar. Binnen de kinderbescherming kwam de ontzuiling duidelijk tot uiting in aanpassingen van de beginselenwet in 1965 toen werd bepaald dat residentiële zorg georganiseerd moest worden op basis van het type behandeling dat men bood in plaats van op basis van levensbeschouwing. Daarop ontstonden samenwerkingsverbanden van tehuizen waarbinnen de levensbeschouwelijke identiteit snel naar de achtergrond verdween (Dekker, 2012).

2.2.3 Van verzuiling naar regionalisering en vraag & aanbod

In de jaren zeventig zagen talloze rapporten het licht waarin voorstellen werden gedaan voor herzieningen van het jeugdrecht en herstructurering van het veld van kinderbescherming. In de ministeriële nota *Jeugdbescherming en justitie. Schets voor organisatie en structuur*, geschreven door staatssecretaris van Justitie Wiersma (1971), werd opnieuw benadrukt dat meer zaken

centraal geregeld moesten worden. Een van de belangrijkste problemen van de kinderbescherming was volgens Wiersma de versnippering die was ontstaan door teveel zaken over te laten aan het particulier initiatief. Eveneens in 1971 verscheen het rapport *Jeugdbeschermingsrecht* van de Commissie Wiarda, die zich tot doel stelde: *"maatschappelijke opvattingen van nu te vertalen in aanbevelingen en voorstellen voor rechtsregels voor de eerstkomende jaren"* (zoals geciteerd in Dane, 2006). De ontzuiling in de samenleving betekende dat ook de kinderbescherming ontzuild diende te worden en dat scheidslijnen tussen instellingen op basis van levensbeschouwelijke opvattingen opgeheven moesten worden. De commissie stelde bovendien dat de steeds verder toenemende expansie van het aantal instellingen, tehuizen en verenigingen tot staan moest worden gebracht. Een ander punt dat in het rapport werd benadrukt was het belang van de intrede van nieuwe, wetenschappelijk onderbouwde behandelmethoden (Dane, 2006). Begin 1974 werd de *Gemengde Interdepartementale Werkgroep Jeugdwelzijnsbeleid* in het leven geroepen. Deze commissie ging onder leiding van psychiater Mik in op het vraagstuk rond de verhouding tussen hulpverlening en recht. In 1976 werd het eindverslag van deze commissie gepubliceerd onder de naam *Jeugdwelzijn. Op weg naar een samenhangend beleid*. Hier werd de nieuwe visie op hulp aan kinderen en jongeren geïntroduceerd die tot op de dag van vandaag bepalend is voor de organisatie van hulpverlening aan jongeren en hun ouders. Hulp zou voortaan zo vroeg mogelijk, zo kort mogelijk en zo dicht mogelijk bij huis moeten worden gegeven (Dane, 2006; Tilanus & Van Montfoort, 2005). De versnippering in vele kleine organisaties en verenigingen in de kinderbescherming zou plaats moeten maken voor grotere hulpverleningsinstellingen die door fusies tot stand moesten komen. Daardoor zou op den duur organisatie op basis van hulpverleningsspecialisatie mogelijk moeten worden en zouden kinderen dicht bij huis hulp moeten kunnen krijgen. De verzuilde instellingen en tehuizen voelden zich bedreigd door deze plannen en verzetten zich succesvol tegen de doorvoering ervan. De overheid stelde zich op het standpunt dat er meer onderzoek nodig was en stelde als reactie op het rapport van de Commissie Mik in 1978 de *Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen voor Jeugdigen (IWRV)* in. Vervolgens werd in 1979 de *Interdepartementale Werkgroep Ambulante en Preventieve Voorzieningen voor jeugdigen (IWAPV)* ingesteld (Tilanus & Van Montfoort, 2005). In 1984 brachten de IWRV en de IWAPV gezamenlijk hun rapporten uit. Evenals de Commissie Mik concludeerden deze werkgroepen dat de hulp zo dicht mogelijk bij huis moest plaatsvinden, in zo licht mogelijke vorm, en zo kort en tijdig mogelijk diende te zijn. Daarnaast werd ook hier een regionale ordening van het jeugdhulpverleningsaanbod bepleit.

Pas in 1989 werden de ideeën van de Commissie Mik en van de IWRV en de IWAPV omgezet in wetgeving met de invoering van de Wet op de Jeugdhulpverlening. Het meest vernieuwende aspect van deze nieuwe wet was het geografische organisatieprincipe dat formeel en definitief een einde maakte aan de verzuilde structuur van de kinderbescherming.

Duidelijk werd in de wet gesteld dat de hulpverlening plaats moest vinden in de regio waar de jeugdige duurzaam verblijft. De provinciale overheid werd verantwoordelijk voor een adequaat aanbod van voorzieningen dat aansloot bij de behoeften, en waarin de verschillende typen hulp (pleegzorg, ambulante en residentiële hulp) evenwichtig waren vertegenwoordigd. Instellingen die vanuit een bepaalde levensbeschouwing of ideologie werkten mochten niet langer pupillen selecteren op hun levensbeschouwelijke achtergrond. Door invoering van deze wet kwam formeel een einde aan de verzuilde structuur van de Nederlandse kinderbescherming (Dane, 2006, 169-172; Dekker, 2012, 63).

In de loop van de jaren negentig is de kinderbescherming opgegaan in het grote geheel van jeugdzorg. Tegenwoordig wordt wel gesproken van ‘gedwongen jeugdzorg’ met betrekking tot hulp die in het kader van de justitiële maatregel plaatsvindt. Deze sector wordt bovendien niet meer getypeerd als ‘liefdadigheidswerk’ of, wat later, als ‘welzijnswerk’, maar eerst en vooral als een markt van vraag en aanbod. Dit blijkt bijvoorbeeld duidelijk uit de Wet op de Jeugdzorg van 2005, waarin hulpverleningsinstellingen zorgaanbieders genoemd worden en de Bureaus Jeugdzorg bepalen welke zorg mag worden ingekocht (Dekker, 2012, p. 66-71). Ook heeft zich een proces van schaalvergroting voorgedaan doordat instellingen fuseerden en grote multi-functionele organisaties (MFO's) vormden. De overheid heeft deze ontwikkeling gestimuleerd door het werken met ‘zorgprogramma's’ te stimuleren. Een zorgprogramma is een samenhangend aanbod van diverse vormen van hulp. Vanuit deze werkwijze, waarbij iedere instelling een breed aanbod heeft, zou een instelling beter kunnen inspelen op de vraag van cliënten. In toenemende mate boden instellingen dus verschillende typen zorg: residentiële zorg, pleegzorg en ambulante programma's. Ook de wijze waarop de overheid de jeugdzorg financierde heeft het tot stand komen van grote multifunctionele organisaties bevorderd. Niet langer vond subsidiëring plaats op grond van het aantal plaatsen, maar steeds meer op grond van het aanbod van diensten en producten van een instelling (ibidem). Provincies en grootstedelijke overheden werden verantwoordelijk voor het aanbod van jeugdzorg in hun regio. Sinds 1 januari 2015 ging deze verantwoordelijkheid over naar de gemeenten. Dus sinds 1989 ligt de verantwoordelijkheid voor het functioneren van deze zorg bij de overheid en niet meer, zoals lang het geval was, bij particuliere organisaties.

2.2.4 De toepassing van justitiële kinderbeschermingsmaatregelen

Hoewel tot halverwege de jaren zestig het absolute aantal kinderen steeg dat met een maatregel van kinderbescherming te maken kreeg, was er relatief gezien sprake van een daling. In 1949 kregen 100 kinderen per 10.000 minderjarigen met een kinderbeschermingsmaatregel te maken, in 1965 waren dat er 85 per 10.000 minderjarigen. Daarna daalde ook het absolute aantal tot aan de jaren tachtig. Het totale aantal kinderen onder een kinderbeschermingsmaatregel

halveerde van 42.043 in 1966 naar 21.291 in 1980. Deze daling had nog sterker kunnen zijn, maar werd afgezwakt door de komst van een groot aantal Vietnamese bootvluchtelingkinderen. Volgens Junger-Tas, Kruissink en Van der Laan (1992, 81) was er in de jaren tachtig sprake van een trendbreuk: na een lange periode van daling van het aantal kinderen onder een maatregel van kinderbescherming, nam dit aantal vanaf de jaren tachtig weer toe. De oorzaak van de nieuwe stijging was de maatschappelijke vraag naar meer interventie in de opvoeding (Dekker, 2012, 95). Exacte cijfers zijn voor de laatste periode echter moeilijk te geven, omdat het vastleggen en samenvoegen van gegevens vanuit een centrale instantie zoals het Ministerie van Justitie eind jaren negentig ophield. Tot aan het einde van de onderzochte periode zijn de aantallen kinderen onder een maatregel van kinderbescherming blijven stijgen, in absolute en relatieve zin (Dekker, 2012, p. 93-101).

Binnen het totaal aantal kinderen dat met de justitiële kinderbescherming te maken kreeg is het belangrijk te kijken naar de verschillende maatregelen waarmee zij werden geconfronteerd. De ontzetting en ontheffing laten in de onderzochte periode vooral een daling zien. Deze maatregelen hielden in dat de ouders de ouderlijke macht verloren en de kinderen onder voogdij van een instelling kwamen te staan. Het aantal voogdijpupillen verminderde vanaf begin jaren vijftig in absolute en relatieve zin. In 1953 waren er 20.199 voogdijpupillen, in 1989 waren dat er nog maar 4.861. Het aantal bleef daarna rond de 5000 liggen, pas na 2005 was er weer een stijging te zien (Dekker, 2012). Voor de ondertoezichtstelling was er vooral sprake van een toename. Tot aan het begin van de jaren zestig nam het aantal onder toezicht gestelde kinderen zowel absoluut als relatief toe. Vanaf het eind van de jaren zestig daalde het aantal onder toezicht gestelde kinderen sterk, er was sprake van een halvering tussen 1966 en 1980 van 20.671 kinderen naar 10.304 kinderen (Dekker, 2012). Vanaf halverwege de jaren tachtig ging het aantal onder toezicht gestelde kinderen weer stijgen, tussen 1980 en 1995 was er sprake van een stijging van 63,7% naar 16.865 kinderen in 1995. Aan het begin van de eenentwintigste eeuw bereikten de aantallen vergelijkbare hoogten als in de jaren vijftig. In 1995 stonden, zoals gezegd, 16.865 kinderen onder toezicht, in 1999 waren dat er 20.441 en in 2005 waren er 23.979 kinderen over wie een ondertoezichtstelling was uitgesproken. Na 2005 groeiden deze aantallen verder, 2010 liet voor het eerst weer een lichte daling zien en deze daling heeft tot op heden doorgezet (zie CBS Statline en ook tabel 1 in par. 1.2).

Een goed inzicht in het relatieve aantal onder toezicht gestelde kinderen bood het aantal nieuwe ots-pupillen per 10.000 minderjarigen dat het CBS vanaf 1950 tot en met 1995 jaarlijks berekende. Ook hier is in grove lijnen dezelfde golfbeweging te zien: het cijfer is hoog in de tweede helft van de jaren vijftig, bereikte een dieptepunt in 1975 en was in 1995 vergelijkbaar met de jaren vijftig (Komen, 1999, 14). Wanneer we dit getal voor 2006 berekenen dan zien we dat er in 2006 relatief meer nieuwe ondertoezichtstellingen werden uitgesproken als in

1950. In 1950 werden er namelijk 16,7 nieuwe ondertoezichtstellingen per 10.000 minderjarigen uitgesproken, in 2006 waren dat er 20,8.³

De civielrechtelijke ondertoezichtstelling was in de onderzochte periode veruit de meest gebruikte maatregel. Het was dan ook een maatregel waarbinnen veel mogelijk was: van hulp aan huis tot aan plaatsing in een residentiële instelling; onder de paraplu van de ondertoezichtstelling was een groot scala aan interventievormen mogelijk. De ondertoezichtstelling had aanvankelijk, bij de invoering ervan in 1921, het karakter van een soort tussenmaatregel. Vaak vond men ontzetting of ontheffing te ver voeren terwijl de noodzaak om in te grijpen wel gevoeld werd. Het doel van de ondertoezichtstelling was het intact laten van de gezinsbanden terwijl er toch hulp geboden kon worden, ook wanneer de ouders het nut daarvan niet zagen. Door deze maatregel hoopte men bovendien verder ingrijpen in het gezin te voorkomen (Bruning, 2001). Al snel werd echter duidelijk dat de ondertoezichtstelling juist vaak werd opgelegd om kinderen uit huis te kunnen plaatsen en ontstond er in de jaren dertig een tekort aan plaatsen in de jeugdinrichtingen. De ondertoezichtstelling werd in veel verschillende situaties toegepast, het werd een soort ‘containermaatregel’ volgens Bruning (2001). Er vonden zoveel uithuisplaatsingen plaats in het kader van een ondertoezichtstelling dat de oorspronkelijke doelstelling naar de achtergrond verdween. Om aan het oneigenlijke gebruik van de ondertoezichtstelling een eind te maken werd twee keer, zonder veel succes, een wetswijziging doorgevoerd (Bruning, 2001).

2.2.5 Uithuisplaatsingen

De vraag of kinderen die om welke reden dan ook niet in hun oorspronkelijk gezin kunnen blijven nu het beste af zijn in een tehuis dan wel in een pleeggezin is zeker niet nieuw en was ook in de achttiende en negentiende eeuw al onderwerp van discussie (Kruithof, Mous & Veerman, 1981). Na het midden van de jaren zestig liep het gebruik van residentiële instellingen terug, dit geldt vooral voor de voogdijkinderen. Over de hele periode heen verbleef een meerderheid van de voogdijkinderen in een pleeggezin. Dit liep van iets meer dan de helft in de jaren zestig naar ruim twee derde aan het begin van de eenentwintigste eeuw. In het algemeen gaat de voorkeur nu uit naar deze vorm van opvang; opname in een pleeggezin is voor deze groep kinderen vanzelfsprekend geworden. Het idee dat kinderen beter in staat zijn om een vertrouwensband op te bouwen met pleegouders dan met, steeds wisselende, groepsleiders ligt hieraan ten grondslag. Een relatie met vaste verzorgers die gekenmerkt wordt door vertrouwen, aandacht en warmte wordt namelijk algemeen gezien als een voorwaarde voor de gezonde ontwikkeling van

kinderen (zie bijvoorbeeld Van IJzendoorn, 2008). Ook andere motieven spelen een rol: opname in een pleeggezin is goedkoper dan opvang in een instelling (Dekker, 2012, 101). De pleegzorg kreeg veel minder te maken met de hausse van kritiek aan het adres van de kinderbescherming in de jaren zeventig, integendeel, pleegzorg kreeg juist een beter imago en het gebruik ervan nam toe (Dekker, 2012, 42). Vanaf het midden van de jaren tachtig is het overheidsbeleid gericht geweest op het versterken van de pleegzorg en de ambulante voorzieningen (Tilanus & Van Montfoort, 2005, 33-36).

De daling van het plaatsen van kinderen in tehuizen tussen ruwweg 1965 en 1995 hing samen met de sterke kritiek die de kinderbescherming vooral in de jaren zeventig te verduren kreeg waarbij met name de residentiële zorg fel werd bekritiseerd (Dekker, 2012, 93). Grote inrichtingen en groepen waren onpersoonlijk en konden niet tegemoet komen aan de behoeften van individuele kinderen, zo luidde de kritiek (Dimmendaal, 1998, 48-49). Het grote, steeds wisselende aantal groepsopvoeders waarmee het kind te maken kreeg bemoeilijkte het aangaan en behouden van vertrouwensrelaties. Bovendien was het in kleinschalige voorzieningen gemakkelijker om ook andere gezinsleden bij de behandeling te betrekken. In de jaren zeventig kwam de nadruk te liggen op ambulante of semi-residentiële vormen van hulpverlening. Ook kwamen er verschillende alternatieven van de grond voor de grootschalige inrichtingen. In gewone huizen, midden in stads- en dorpswijken werden gezinshuizen ingericht en het idee daarbij was de kinderen die hier werden geplaatst zoveel mogelijk te laten deelnemen aan het maatschappelijk leven en hen tegelijkertijd een gezinsachtige omgeving te bieden (Dimmendaal, 1998, 48-49).

2.3 PROFESSIONALISERING

Meestal wordt naar de professionaliseringstheorie van Freidson (1994) verwezen om de professionalisering binnen medische beroepen te beschrijven (Dekker, 2012, 145). De beroepen die de hier besproken deskundigen gingen uitvoeren binnen de kinderbescherming voldoen aan de kenmerken die in deze theorie worden toegeschreven aan een professie. Zo worden deze beroepen ten eerste gekenmerkt door onderlinge controle op de uitvoering van het werk (bijvoorbeeld door intervisie of door beroepscommissies binnen een beroepsvereniging); ten tweede wordt het werk beschermd via, liefst wettelijk vastgelegde, diploma-eisen; ten derde is er sprake van een gedeeld kennisbestand en gedeelde instrumenten (dit komt naar voren in de gehanteerde begrippen, theorieën en testen en wordt vastgelegd in handboeken en standaardwerken); ten slotte is er een professioneel netwerk en een groepscultuur. Ook wees Freidson erop dat evaluatie van het werk vaak in handen is van professionals (Freidson, 1994).

³ Voor mijn berekening heb ik de cijfers van het CBS gebruikt. Zij geven in hun overzicht van de bevolkingsopbouw niet het totaal aantal minderjarigen, maar het aantal mensen in de leeftijd tussen 0-20. Het door mij berekende getal is wel met de jaren vijftig vergelijkbaar omdat de meerderjarigheidsgrens toen bij 21 jaar lag. In 1988 is deze grens verlaagd naar 18.

Een constante in discussies rond verbetering van resultaten van de kinderbescherming in de tweede helft van de twintigste eeuw is het benadrukken van het belang van toenemende professionalisering (Dekker, 2012, 118-119). Al vanaf het moment dat de kindervetten werden ingevoerd was hier en daar kritiek te horen op wat men ‘amateurisme’ binnen de kinderbescherming noemde (Weijers, 1999). Hiermee doelde men op het feit dat de mensen die van hoog tot laag binnen de kinderbescherming werkten vooral vrijwilligers waren. Zij deden hun werk vanuit goede bedoelingen, maar hadden zich niet verdiept in nieuwe inzichten met betrekking tot de opvoeding en ontwikkeling van kinderen. In de jaren dertig ontstond wat D.Q.R. Mulock Houwer later de ‘rebellencub’ zou noemen (Hoefnagels, 1979). Hiertoe behoorden onder andere de psychiaters F.S. Meyers en F. Grewel, de latere hoogleraar in de sociale psychologie J. Koekebakker, en Mulock Houwer zelf die op dat moment adjunct-directeur van een observatietehuis in Amsterdam was. Deze hervormingsgezinde kindbeschermers riepen om reorganisatie van de kinderbescherming, om opleidingen en hogere salarissen voor het gestichtspersoneel en om het inschakelen van meer deskundigen zoals psychiaters of psychologen. Zij vonden het belangrijk dat de kloof tussen wetenschap en residentiële praktijk kleiner zou worden (Dimmendaal, 1998). Voor de Tweede Wereldoorlog vonden hun opvattingen amper weerklank. Het idee dat de medewerkers binnen de kinderbescherming beschikten over te weinig (wetenschappelijke) kennis en dat daardoor professionaliteit in de uitvoering van het werk ver te zoeken was deed na 1945 op grotere schaal zijn intrede. Professionalisering en verwetenschappelijking van het werk in de kinderbescherming zijn dan ook twee belangrijke ontwikkelingen in de naoorlogse kinderbescherming. En hoewel vrijwilligers plaatsmaakten voor beroepskrachten en wetenschappers, die eerst aarzelend, maar later in ruime aantallen hun intrede deden in dit werkgebied, bleef het streven naar verdere professionalisering hoog op de agenda staan (Dekker, 2012, 140-141).

In de eerste helft van de twintigste eeuw waren er naast de vrijwilligers vooral mensen werkzaam binnen de kinderbescherming die daar niet speciaal voor waren opgeleid. Binnen de tehuizen werkten bijvoorbeeld oud-militairen als groepsleiders en in confessionele instellingen waren vooral geestelijken te vinden die het werk uit roeping deden. De groepsleid(st)ers hadden vaak alleen de lagere school doorlopen en bij aanstelling werd vaak gelet op vaardigheden die in het tehuis van belang konden zijn en die men van belang achtte om ook aan de kinderen te kunnen leren, zoals naaien in een instelling voor meisjes of timmeren in een jongensinternaat (Dimmendaal, 1998, 31-32). Aan het einde van de negentiende eeuw was de eerste school voor maatschappelijk werk opgericht in Nederland (Waldijk, Van der Stel & Van der Laan, 1999) en in de eerste helft van de twintigste eeuw kenden de scholen voor maatschappelijk werk een specialisatie op het gebied van de kinderbescherming. Degenen die deze specialisatie hadden doorlopen gingen voornamelijk bij de Voogdijraderen aan de slag als ambtenaar voor de

kindervetten. In 1911 ging een opleiding van start die voorbereide op het werk als ‘opvoedend ambtenaar’. Lang bleef de opleiding echter niet bestaan, want in 1930 werd deze in het kader van bezuinigingen binnen de kinderbescherming opgeheven. De eerste opleidingen voor lager personeel kwamen na de Tweede Wereldoorlog tot stand (Dimmendaal, 1998, 32). Ook het hogere personeel was niet specifiek op het heropvoedingswerk voorbereid. Als directeuren werden ex-officieren, predikanten of andere ‘onbevoegden’ benoemd. Bovendien was er aan de universiteiten weinig aandacht voor de ‘speciale paedagogie’ en was er slechts één opleiding waar men zich op het gebied van de kinderspsychiatrie kon laten scholen (Mulock Houwer, Grewel & Friedman-van der Heide, 1946).

Toch was er binnen de justitiële kinderbescherming al vroeg een belangrijke professional te vinden en dat was de kinderrechter. Al in 1901 werd tijdens de debatten over de invoering van de kindervetten het belang van een speciale kinderrechter benadrukt en vanaf 1922 werd deze functie in Nederland ingevoerd. De kinderrechters legden niet enkel maatregelen op, maar hielden ook toezicht op de uitvoering ervan, een situatie die tot 1995 zou blijven bestaan. Deze kinderrechter moest niet alleen een goede jurist zijn, maar ook moest hij of zij mensenkennis en sociale vaardigheden bezitten en bovendien op de hoogte zijn van ontwikkelingen binnen de (kinder)psychiatrie, psychologie en pedagogiek en deze kennis in zijn praktijk kunnen toepassen (Dekker, 2007). Ondanks dit uitgebreide pakket aan vaardigheden en kennis waarover de kinderrechter idealiter moest beschikken, werd de functie laag gewaardeerd. Het kostte regelmatig moeite om kinderrechters te vinden en degenen die hun carrière begonnen als kinderrechter zagen hun kansen op een carrière binnen de rechterlijke macht snel verminderen. Vaak werd de kinderrechter vooral gezien als een veredelde maatschappelijk werker (idem).

Hieruit blijkt dat professionalisering binnen de kinderbescherming op diverse gebieden een ander verloop had: vroeg in het geval van de kinderrechter, later op andere terreinen. In het volgende zal ik dan ook bij bespreking van dit proces een onderscheid maken tussen verschillende werkgebieden binnen de kinderbescherming. In de volgende paragrafen wordt ingegaan op het tot stand komen van opleidingen en erkende diploma’s en op de overgang van werken met vrijwilligers naar werken met specifiek opgeleide beroepskrachten. Ten slotte wordt afzonderlijk aandacht besteedt aan de pleegzorg, omdat op dit gebied het proces van professionalisering veel later op gang kwam.

2.3.1 Het tot stand komen van opleidingen en nationaal erkende diploma’s

Na de Tweede Wereldoorlog was het binnen de kinderbescherming, net als in de Nederlandse samenleving als geheel, tijd voor wederopbouw. Naast het aanpakken van de materiële schade, leek de tijd nu gekomen om ook over de reorganisatie van dit werkveld na te denken. Er verschenen diverse publicaties waarin nieuwe inzichten, werkwijzen en organisatiemodellen

naar voren werden gebracht (zie bijvoorbeeld Koekebakker, 1945; Mulock Houwer, 1946; Lamers, 1949). Daarin werd het gebrek aan deskundigheid binnen de kinderbescherming benadrukt en pleitte men voor opleidingen voor lager personeel, maar ook voor meer aandacht voor kinderbescherming en ‘heilpaedagogiek’ aan universiteiten. Drie thema’s kwamen naar voren, bijvoorbeeld in het werk van Koekebakker: een betere coördinatie van het werk, differentiatie in de opvang en zorg voor de betreffende kinderen en het bevorderen van deskundigheid (Van der Ploeg, 2000). Doordat er echter een groot personeelsprobleem was, bleef de situatie bestaan waarin onopgeleide, of anderszins op hun taak voorbereide, medewerkers de uitvoering van de heropvoeding ter hand namen (Dekker, 2012). Om deze als ongewenst beschouwde situatie het hoofd te bieden en de reorganisatie van de kinderbescherming te stimuleren werd in 1947 de Nederlandse Bond tot Kinderbescherming, het overkoepelende orgaan van het particulier initiatief, omgevormd tot de Nationale Federatie voor Kinderbescherming. Dit nieuwe orgaan moest zich naast administratie ook gaan bezighouden met voorlichting, studie en deskundigheidsbevordering op het gebied van de kinderbescherming (Hellinckx & Pauwels, 1984). Daartoe werd het Nationaal Bureau voor Kinderbescherming, als werkorgaan van de nieuwe federatie, opgericht. Mulock Houwer nam de leiding ervan op zich. Hij werkte, als directeur van een instelling voor opvang en heropvoeding (Zandbergen te Amersfoort), al ongeveer tien jaar mee aan het opleidingscentrum Middelloo in Amersfoort, vervulde er de functie van secretaris en doceerde over problemen in de residentiële heropvoeding (Hellinckx & Pauwels, 1984, 45). Naar het voorbeeld van deze opleiding werden vanaf 1947 cursussen opgezet door heel Nederland: de cursus *Kinderbescherming-A*, zoals deze ging heten. Met deze cursus moesten personeelsleden met een verzorgende en assisterende taak op hun werk worden voorbereid. In 1949 werd ook de cursus *Kinderbescherming-B* in het leven geroepen. Dit was een tweejarige vervolgcursus waarin het leidinggeven aan een groep centraal stond en die was bedoeld als vervolg op de eerste cursus. De al bestaande opleidingen richtten zich op het programma van de Nationale Federatie en zo ontstond voor het eerst een kader voor een landelijke opleiding en een nationaal erkend diploma (Dekker, 2012, 121-122). De inhoud van dit opleidingsprogramma is nog altijd min of meer in de huidige opleidingen voor sociaal pedagogische hulpverlening te herkennen. Naast kennis van pedagogiek, psychologie, kinderbescherming, gestichts- en gezinsverpleging en gezondheidsleer, ging de aandacht uit naar praktische vakken zoals handenarbeid, sport, spel en zang (Dekker, 2012, 122).

Vanaf het einde van de jaren zestig ontwikkelden de bestaande cursussen en opleidingen zich tot beroepsopleidingen voor inrichtingswerk. In 1968 werd de Commissie Opleiding Justitieel Inrichtingswerk door de minister van Justitie en de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen in het leven geroepen (Dekker, 2012, 124). Men vroeg zich af of de na de Tweede Wereldoorlog tot stand gekomen opleidingen nog wel voldeden. Een aantal

directeuren van de sociale academies kwam direct met een reactie. In deze reactie stelden zij onder andere dat zij het niet meer dan logisch vonden dat er op diverse niveaus opleidingen zouden komen: van eenvoudige opleidingen op MBO-niveau tot en met universitaire opleidingen voor inrichtingswerk (ibidem). Alle functies binnen het kinderbeschermingswerk zouden in de toekomst door specifiek geschoolde krachten uitgevoerd moeten worden.

2.3.2 Van vrijwilligers naar betaald en opgeleid personeel

In de loop van de jaren vijftig nam het aantal vrijwilligers af ten gunste van opgeleide medewerkers. Instellingen die bleven werken met ongeschoold personeel kwamen in de problemen bij hererkenning door de overheid en het gevolg was dat plaatsende instanties geen of weinig kinderen meer naar deze ‘achterblijvers’ stuurden (Dane, 2006). Binnen de gehele kinderbescherming werd het steeds vanzelfsprekender dat de uitvoering van het werk in handen lag van personeel dat een relevante opleiding had genoten. Naast de groepsleiders die nu in toenemende mate het diploma *Kinderbescherming A* of *B* op zak hadden, werden binnen de gezinsvoogdij en de Voogdijraden steeds meer gediplomeerde maatschappelijk werkers aangesteld. In de loop van de jaren vijftig was bij de Voogdijraden een situatie gegroeid waarin de vrijwillige voogdijraadsleden (bestaande uit gegoede burgers met vaak invloedrijke functies zoals juristen, artsen, bestuurders, enzovoort) werden bijgestaan in hun taken door een aantal ondersteunende medewerkers. In 1956 werd deze situatie officieel vastgelegd in het Organisatiebesluit *Kinderbescherming* van 20 juni van dat jaar. De Voogdijraad kreeg zijn huidige naam, Raad voor de Kinderbescherming, en er kwam een heldere taakverdeling. De oude vrijwillige voogdijraadsleden hadden voortaan zitting in het college van de Raad en de ondersteunende medewerkers vormden het bureau van de Raad (Dane, 2006, 119-121). De bureaumedewerkers waren verantwoordelijk voor het uitvoeren en begeleiden van beslissingen van de Raad voor de Kinderbescherming en zij dienden bij voorkeur gediplomeerd maatschappelijk werkers te zijn.

De bureaumedewerkers stonden formeel onder toezicht van een nieuw opgerichte afdeling bij het Ministerie van Justitie, de *Directie Kinderbescherming* (ibidem). Vanuit deze afdeling werd de verdere professionalisering gestimuleerd. In de verslagen van de Directie Kinderbescherming over de ontwikkelingen binnen de kinderbescherming werd vanaf de jaren vijftig consequent aandacht besteed aan het voortschrijdende proces van professionalisering (Directie Kinderbescherming 1961; 1965; 1972; 1973; 1976; 1979; 1981; 1983; 1985; 1987). Een groeiend aantal maatschappelijk werkers trad in dienst bij de (gezins)voogdijinstellingen en bij de Raden voor de Kinderbescherming. In 1956 werd, om in de behoefte aan opgeleide medewerkers te voorzien, een urgentieopleiding maatschappelijk werk opgericht. Toch bleef het moeilijk om genoeg gekwalificeerd personeel te vinden. Vanaf de jaren zeventig was de kinderbescherming een sector geworden waarbinnen voornamelijk gediplomeerden werkten

en waar regelmatig de opleidingseisen werden verhoogd. Pas in 1995 werd er overigens officieel afscheid genomen van de vrijwilligers bij de Raad voor de Kinderbescherming, door opheffing van het College van Burgers (Dane, 2006).

In de residentiële zorg voor kinderen ligt een belangrijk deel van het werk bij de groepsleider. In het rapport van de *Werkgroep Gestichtsdifferentiatie* werd aandacht besteed aan de opleiding van het personeel in de kindertehuizen (Koekebakker, Clemens Schröner, Boekhold & De Wijn, 1959, 403-404)⁴. Binnen de door de werkgroep onderzochte tehuizen bevonden zich 385 groepsverzorger, 322 ‘gewone’ groepsverzorger en 63 assistenten. Van hen had 43% de cursus Kinderbescherming A of B gevolgd of was hier nog mee bezig. Directieleden en afdelingshoofden beschikten minder vaak over het diploma van deze cursussen (24%), maar zij hadden soms wel de opleiding voor maatschappelijk werk of een (al dan niet relevante) academische opleiding gevolgd. Hoewel deze gegevens het beeld oproepen van instellingen waarin toch bijna de helft van het personeel een opleiding had genoten of hiermee bezig was, blijkt dat niet helemaal overeen te stemmen met de werkelijke situatie. Er waren grote verschillen tussen de instellingen; in sommige instellingen was nog geen enkel personeelslid te vinden met een relevante opleiding, in andere lag het percentage onder de 25%. Hoewel opleiding wenselijk werd geacht, werden in veel gevallen geen extra tijd of middelen vrijgemaakt voor het opleiden van het personeel (idem, 405). Vanaf de jaren zestig is het aantal medewerkers dat een specifieke opleiding genoten had sterk toegenomen. Bovendien heeft de groepsleiding aan het begin van de eenentwintigste eeuw op hoger niveau een opleiding gevolgd dan de medewerkers in eerdere jaren (Van der Ploeg, 2000). In 1988 bijvoorbeeld, had 58% van de groepsleiders een hbo-opleiding afgerond en 25% een mbo-opleiding (Van der Ploeg & Scholte, 1988). In 1996 stelden Van der Ploeg en Scholte ongeveer dezelfde percentages vast (Van der Ploeg & Scholte, 1996). Aan het begin van de eenentwintigste eeuw had ongeveer 90% van de groepsleiders een beroepsopleiding afgerond (Van der Ploeg, 2000).

Binnen de residentiële zorg en bij de Raad voor de Kinderbescherming en de (gezins)voogdijinstellingen was er dus vanaf de jaren zeventig sprake van een praktijk waarbinnen goed opgeleide medewerkers de meerderheid vormen. Af en toe gingen stemmen op om juist weer meer met vrijwilligers te gaan werken, bijvoorbeeld om de afstand tussen burgers en justitiële kindbescherming te verkleinen of om taken van de professional over te nemen en een aanvulling te geven op het werk dat de beroepskrachten deden (Dekker, 2012, 125-126). Eind

⁴ In de literatuur wordt op verschillende wijzen naar dit rapport verwezen. Vaak wordt J. Koekebakker, die voorzitter van de werkgroep was, als auteur genoemd of wordt er verwezen via de titel Verzorging en opvoeding in kindertehuizen. In het rapport staat op bladzijde dertien te lezen dat een redactiecommissie het eindrapport verzorgde. Deze bestond uit B.L.F. Clemens Schröner, J.P. Boekhold, J.F. de Wijn en J. Koekebakker. Ik heb ervoor gekozen te verwijzen via de namen van de redactieleden, waarbij ik Koekebakker als eerste noem in aansluiting op de verwijzingen in andere literatuur.

jaren negentig leek de vrijwilliger terug te komen en een tegenwicht te bieden tegen de volgens sommigen te ver doorgeschoten professionalisering. In 2002 moesten echter twaalf vrijwilligers in Maastricht hun werkzaamheden staken wegens een verbod vanuit het Ministerie van Justitie en de Raad voor de Kinderbescherming (ibidem). In de gegroeide professionele praktijk bleek weinig plaats meer voor vrijwilligers.

Binnen de pleegzorg verliep de professionalisering anders en vond deze bovendien later plaats dan in de overige werkgebieden binnen de kindbescherming (Dekker, 2012, 132-135). Dat had waarschijnlijk alles te maken met de aard van deze vorm van zorg: het ging hier, in het geval van plaatsingen die bedoeld waren als permanente situatie, om volwassenen die met pleegkinderen een nieuw gezin vormden. Hier lag de nadruk op het vormen van relaties en minder op een professionele uitvoering van het opvoedingswerk. Professionalisering was binnen de pleegzorg dan ook vooral te vinden bij de (gezins)voogdijinstellingen die de plaatsingen planden en begeleidden. Ook hier werden, zoals in de vorige paragraaf beschreven, in toenemende mate gediplomeerd maatschappelijk werkers aangesteld. Al in de jaren vijftig en zestig werd benadrukt dat het van groot belang was pleegouders goed voor te bereiden op hun taak (Dekker, 2012). Sinds de jaren tachtig stond ‘matching’ prominent op de agenda van pleegzorginstellingen. Bij matching gaat het om het vinden van het meest geschikte gezin voor een kind. Tegenwoordig is dit een specialisme binnen de pleegzorg en zijn speciaal voor dit proces een of enkele medewerkers aangesteld (Dekker, 2012, 133-134).

Tot op zekere hoogte was er sprake van professionalisering van de pleegouders zelf. Dit kwam vooral vanaf de jaren negentig op gang met het invoeren van het *STAP-programma*, een programma om pleegouders op systematische wijze te laten nadenken over de vraag in hoeverre zij zichzelf geschikt achten voor het pleegouderschap. Tevens komen diverse concrete thema's aan bod (zoals het omgaan met gedragsproblemen) en kan er worden geoefend door middel van een rollenspel (Dekker, 2012). Een ander programma, waarin de pleegouder als professional centraal staat, is ‘Multidimensional Treatment Foster Care’. Deze interventie vindt zijn basis in de sociale leertheorie en is afkomstig uit de Verenigde Staten (idem). De kern van dit programma is het plaatsen van jeugdigen, met ernstige gedragsproblemen (waaronder delinquentie) bij zogenaamde ‘opvoedgezinnen’. In deze speciaal en streng geselecteerde gezinnen wordt geprobeerd om in korte tijd via een sterk gereguleerd systeem van belonen en straffen negatief gedrag af te leren en positief gedrag te bevorderen. Tijdens de plaatsing is een van de ouders in dienst bij jeugdzorg en ontvangt een salaris (idem). Binnen dit programma lijkt pleegouderschap een beroep geworden.

Pleegouders worden tegenwoordig dus gericht op het pleegouderschap voorbereid en in sommige gevallen zijn ze meer medewerker dan ouder. Bovendien zijn er studiedagen voor pleegouders en worden gerichte interventies ingezet in de pleegzorg. Volgens Dekker (2012)

is het te verwachten dat de professionalisering van de pleegzorg de komende jaren verder zal toenemen.

2.3.3 Naar een methodische aanpak

“Voor de werkwijze in het algemeen betekende de professionalisering en toenemende deskundigheid een ontwikkeling van de intuïtieve improvisatie op basis van gezond verstand uit de begintijd naar een meer bewust methodische aanpak via diagnose, plan van behandeling en systematische evaluatie.” (Alewijn, 1980, 83)

In het bovenstaande citaat vat Alewijn de betekenis van de professionalisering binnen de kinderbescherming samen als een overgang van een improvisatie op basis van gezond verstand naar een bewust methodische en planmatige aanpak (zie ook Knorth, 1987, 77-78; Knorth & Smit, 1999). Er waren dus in toenemende mate goed opgeleide professionals werkzaam binnen de kinderbescherming. Zij ontwikkelden een meer methodische aanpak voor het werk in deze sector. Aan deze overgang van improvisatie, zoals Alewijn het noemde, naar een methodische aanpak besteed ik in deze paragraaf aandacht. Daarbij ga ik ook in op de vraag welke theoretische opvattingen aan het werk ten grondslag lagen.

Tot in de jaren zeventig stond de psychoanalyse op de voorgrond in het denken binnen de psychologie en kinderpsychiatrie (Bolt & De Goei, 2008; Dekker, 2012, Dimmendaal, 1998). Psychiaters zoals Aichhorn, Redl en Wineman en Bettelheim hielden zich de eerste jaren na de oorlog bezig met vragen rond kinderen die op diverse vlakken problemen hadden of gaven, en ontwierpen systemen voor de residentiële heropvoeding van deze kinderen. Aichhorn kan gezien worden als een pionier op het gebied van de tehuisopvoeding. Hij ontwikkelde rond 1920 een systeem voor opvoeding en behandeling van gedragsgestoorde jeugdigen waaraan de toen heersende psychoanalytische ideeën ten grondslag lagen (Van der Ploeg, 2005). In 1952 verscheen de Nederlandse vertaling van zijn boek *Der Verwahrloste Jugend* en dit werk was jarenlang richtinggevend voor het denken over heropvoeding van verwaarloosde jongeren (Dimmendaal, 1998; Van der Ploeg, 2005). Ook het werk van Bettelheim inspireerde. Bij hem waren eveneens de psychoanalytische denkbeelden leidinggevend, nieuw echter waren zijn ideeën over de omgeving. Volgens Bettelheim moest de omgeving zo worden vormgegeven dat er een therapeutische werking van uit ging. Daarbij was het van belang dat de setting als geheel was afgestemd op de jeugdigen en dat alle activiteiten en alle medewerkers bijdroegen aan de behandeling. Redl en Wineman ontwikkelden een residentieel programma voor zeer agressieve kinderen. Hun *Pioniershuis*, waarbinnen eveneens het vormgeven van een therapeutische omgeving een belangrijke pijler van de behandeling was, moest al na twee jaar werken de deuren sluiten wegens

gebrek aan financiële middelen. Toch hebben Redl en Wineman veel invloed gehad op het denken over residentiële behandeling, omdat zij systematisch verslag deden van hun werkzaamheden in wetenschappelijke publicaties. Ook in Nederland werd hun werk veel gelezen (Van der Ploeg, 2005). De Nederlandse kinderpsychiater L.N.J. Kamp was erg onder de indruk van het werk van Redl en Wineman en in navolging van hun ideeën heeft hij aan de wieg gestaan van de oprichting van het behandelingstehuis ‘Zandwijk’ te Amersfoort (Van der Ploeg, 2005). Deze instelling heeft bestaan tussen 1957 en 1973, toen het tot sluiting werd gedwongen wegens het wegvallen van belangrijke subsidies (Van der Ploeg, 2005, 49). Aan Zandwijk besteed ik uitgebreid aandacht in volgende hoofdstukken, omdat het werk van deze instelling regelmatig werd geëvalueerd.

Vanuit de psychoanalytische inzichten kreeg het gedrag van kinderen een nieuwe betekenis, het werd gezien als symptomatisch voor onderliggende problemen in de psychische ontwikkeling. Centraal stond dan ook, zoals bij Bettelheim, de emotionele groei van de kinderen. Redl en Wineman kozen voor een affectieve aanpak omdat zij achter het agressieve gedrag vooral een grote behoefte aan genegenheid zagen (Van der Ploeg, 2005). Aichhorn benadrukte niet het gedrag dat had geleid tot opneming in de inrichting, maar vroeg zich af *waarom* de jongere tot dat gedrag was gekomen (Dimmendaal, 1998, p. 56). Door de traumatiserende ervaringen die de kinderen in hun eerste levensjaren hadden opgedaan waren *infantiele neurosen* ontstaan die enkel via een langdurige en intensieve relatie met een therapeut te genezen zouden zijn (Dekker, 2012, 152-153).

De psychoanalytische inzichten waren in de naoorlogse periode duidelijk terug te vinden in de opleidingen voor inrichtingspersoneel. Binnen de cursus Kinderbescherming-A, bijvoorbeeld, leerde men dat de moeilijkheden die het kind veroorzaakte begrepen moesten worden als een uiting van het onbewuste. De toekomstig groepsleider moest de reacties van het kind als een ‘taal’ leren verstaan (Dimmendaal, 1998, 57). De psychoanalytische ideeën stonden centraal in wetenschappelijke en populair-wetenschappelijke publicaties, maar waren niet onomstreden. Zo had bijvoorbeeld Mulock Houwer, zelf directeur van een instelling voor heropvoeding, kritiek op de zeer permissieve aanpak van Aichhorn en pleitte hij voor een meer directieve en gestructureerde benadering (ibidem). Kritiek kwam ook vanuit de kinderpsychiatrie zelf. In Nederland waren het de psychiaters F. Grewel en A. van Krevelen die zich zeer kritisch over deze ideeën uitlieten. Zo sprak Grewel bijvoorbeeld van ‘een vlucht uit de werkelijkheid’ bij het ‘psychologisme’, zoals hij de psychoanalytische denkbeelden aanduidde. Hij verweet de aanhangers van deze theorie bijvoorbeeld een gebrek aan aandacht voor de situatie in de meeste tehuizen op dat moment. Deze situatie kwam totaal niet overeen met de ideeën over het belang van de vroege kinderlijke ontwikkeling: er was weinig aandacht voor het individuele kind en daarmee was er geen ruimte voor stimulatie van de ontwikkeling, emotionele banden of persoonlijke leiding (Dimmendaal, 1998, 57-58).

Vanuit de psychoanalyse werd ook het belang benadrukt van de band tussen (jonge) kinderen en hun moeder. Anna Freud, bijvoorbeeld, werkte tijdens de oorlog in de zogenaamde ‘war nurseries’: tehuizen waarin kinderen werden opgevangen wegens bijzondere oorlogsomstandigheden, zoals de bombardementen op Londen. Door dit werk werd zij zich bewust van de grote betekenis van de band tussen kinderen en hun moeder en de behoefte van kinderen aan een vaste verzorger wanneer zij niet bij hun moeder konden zijn. Ook in haar latere werk bleef ze het belang benadrukken van stabiele, langdurige relaties voor opgroeiende kinderen (Sayers, 1991).

In het werk van de psychiater Bowlby stond eveneens de band tussen kinderen en hun omgeving centraal. In *Maternal care and mental health* benadrukte hij het belang van de band, hechting, tussen moeder en kind voor een gezonde ontwikkeling (Bowlby, 1952). Zijn gehechtheidstheorie had veel invloed op het denken over het uit huis plaatsten van (met name jonge) kinderen. Zo wezen in Nederland de psychiater Trimbos en de psycholoog Van Spanje op trauma’s die konden ontstaan als gevolg van het verbreken van familiebanden. Kinderen in inrichtingen moesten de aandacht en liefde van hun moeder ontberen en werden in veel opzichten tekort gedaan. Vaak werd verwezen naar de gevleugelde uitspraak van Bowlby: ‘Bad homes are often better than good institutions’. Opname in een tehuis werd steeds vaker beschouwd als een uiterste redmiddel en wanneer opname onvermijdelijk was, dan moest het contact met de ouders zoveel mogelijk in stand worden gehouden (Dimmendaal, 1998, 55-56).

De Nederlandse psychiater Hart de Ruyter heeft vanaf 1956 gewerkt aan de ontwikkeling van een duidelijke behandelingsstrategie voor ernstig in hun ontwikkeling gestoorde kinderen. In dat jaar werd hij in Groningen benoemd als hoogleraar kinderpsychiatrie, de eerste in Nederland. Hart de Ruyter had eveneens veel aandacht voor de tekorten in gezinsrelaties als oorzaak van een gestoorde ontwikkeling (Van der Ploeg, 2005, 151-155). Vanuit zijn ervaringen met residentiële behandeling kwam hij tot de conclusie dat veel kinderen met dit soort ernstige ontwikkelingsproblemen niet op hun plaats waren in een tehuis en er niet verder geholpen konden worden. Dit bracht hem ertoe de Therapeutische Gezinsverpleging (TGV) op te zetten, een vorm van pleegzorg waarbij speciale pleeggezinnen, onder deskundige begeleiding en met therapeutische ondersteuning, kinderen opvangen en opvoeden.

Theorie in de praktijk?

Hoewel er dus in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog systematische residentiële behandelingen werden uitgewerkt en vooral de psychoanalytische theorie doordrong op verschillende niveaus binnen de kinderbescherming, bleef het de vraag hoeveel daarvan in de dagelijkse praktijk terug te vinden was. Naast enkele inrichtingen die een voorttrekkersrol vervulden, zoals bijvoorbeeld de *Maatschappij Zandbergen* onder leiding van Mulock Houwer,

leek er aanvankelijk in de dagelijkse gang van zaken binnen de Nederlandse kinderbescherming weinig van terug te vinden. Het rapport van de Werkgroep Gestichtsdifferentiatie liet zien dat er in veruit de meeste inrichtingen geen sprake was van een uitgewerkt pedagogisch systeem. Over de twintig bij het onderzoek betrokken algemene inrichtingen kwam men tot de conclusie dat er bij zestien ‘...in wezen geen pedagogische verantwoorde formulering van methode en middelen...’ bestond. Ook werd gekeken naar vier vakinternaten. Hier waren wel pedagogische methoden geformuleerd, maar in de praktijk waren deze niet terug te vinden. Verder werden twee inrichtingen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen bekeken. In theorie was hier sprake van een heropvoeding op orthopedagogische beginselen, maar volgens Mulock Houwer (die in het rapport het hoofdstuk over pedagogische systemen voor zijn rekening had genomen) kwam de praktijk niet overeen met de theorie. Dit was overigens ook de meer algemene conclusie: “...van de zesendertig instellingen was er bij twintig niet het minste verband tussen wat als pedagogisch systeem of werkwijze werd aangegeven en in de praktijk werd gedaan. In twaalf instellingen bestond er in bepaalde opzichten een overeenstemming. Slechts in vier gevallen was er een duidelijke positieve relatie.” (Koekebakker, Clemens Schröner, Boekhold & De Wijn, 1959, 228). Verder bleken ideeën over het therapeutisch hanteren van groepen niet of nauwelijks een rol te spelen bij de onderzochte inrichtingen. De indeling van de groepen was vooral traditioneel bepaald.

2.3.4 Invloedrijke theorieën en modellen vanaf de jaren ’70

In de jaren zestig ontstonden aan de Nederlandse universiteiten faculteiten voor Psychologische en Pedagogische wetenschappen of voor Sociale Wetenschappen en werden er hoogleraren benoemd met een leeropdracht voor orthopedagogiek (Schoorl, Van den Bergh & Ruijsenaars, 2000). Begin jaren zeventig werden twee hoogleraren orthopedagogiek benoemd die een belangrijke bijdrage leverden aan het methodisch werken binnen de residentiële hulpverlening. In 1972 werd J.F.W. Kok benoemd als hoogleraar in Utrecht en met zijn werk legde hij de basis voor de orthopedagogiek, die tot dan toe sterk theoretisch georiënteerd was geweest, als handelingswetenschap (Dimmendaal, 1998; Van der Ploeg, 2005). Na zijn studie over de kenmerken en behandeling van het ‘structopathische kind’ verscheen in 1973 het boek *Opvoeden en hulpverlening in tehuizen* (Kok, 1973). Hierin zette hij uiteen hoe een orthopedagogisch behandelingstehuis georganiseerd moest worden om kinderen een omgeving te bieden waarbinnen zij konden groeien en herstellen (Van der Ploeg, 2005). Centraal in het werk van Kok stond het begrip ‘pedagogische vraagstelling’. Hiermee werd verwezen naar het idee dat achter het gedrag of de problemen van het kind een vraag om (een specifieke vorm van) opvoeding schuil gaat. Het was volgens Kok mogelijk om op grond hiervan verschillende ‘vraagstellingstypen’ te onderscheiden. Kinderen die min of meer dezelfde vraag, een bepaald

complex van gedragsproblemen, lieten zien dat kenmerkend was voor dit type, konden binnen een residentiële setting in groepen worden ingedeeld en samen worden behandeld. De theorie van Kok heeft veel invloed gehad op het denken over residentiële opvoeding en wordt nog altijd veel toegepast in (semi)residentiële centra (Knorth, 2005).

Het werk van Kok is in het bijzonder van belang omdat het een omslag betekende in het denken over kinderen die bij het opgroeien tegen problemen aanliepen. Tot in de jaren zestig domineerde het idee dat problemen in de opvoeding bij het kind zelf lagen: het kind vertoonde een bepaald tekort of was ‘moeilijk opvoedbaar’. Dit was ook duidelijk te herkennen in de hierboven besproken psychoanalytische ideeën. Hoewel een probleem kon ontstaan als gevolg van tekortschietende relaties, situeerde men de resulterende problemen binnen het kind. De theorie van Kok betekende een ommekeer, omdat niet langer het vermeende tekort van het kind centraal stond in de behandeling, maar de vraag van het kind om een bepaalde vorm van opvoeding (Knorth, 2005).

Ook W. ter Horst heeft een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van het systematisch en volgens een bepaalde methode werken binnen tehuizen. In 1970 promoveerde hij op het proefschrift *Ontwarring en ordening* waarin hij een antwoord zocht op de vraag hoe bij meisjes die zich in zeer moeilijke opvoedingssituaties bevonden gedragswijzigingen bevorderd konden worden (Ter Horst, 1970). Hij beschreef op basis van zijn onderzoek negen strategieën voor de behandeling van de meisjes in het behandelingstehuis. Hiermee heeft hij een belangrijke aanzet gegeven om tot een specifieke aanpak te komen van jeugdigen met verschillende problemen. In zijn latere werk is hij echter niet meer teruggekomen op de door hem ontwikkelde strategieën. Uit het werk van Ter Horst (vanaf 1970 hoogleraar orthopedagogiek in Leiden) is het vooral het begrip ‘problematische opvoedingssituatie’ (POS) dat breed bekendheid heeft gekregen. Daarmee heeft zijn werk eveneens bijgedragen aan een omslag in het denken over kinderen en jongeren met problemen. Wanneer de problemen gedefinieerd worden als problemen in een ‘opvoedingssituatie’ dan volgt daaruit dat niet alleen het kind en het door hem of haar vertoonde problematische gedrag om aandacht vraagt, maar dat ook de bijdrage van ouders en andere relevante personen in ogenschouw genomen dient te worden (Van der Ploeg, 2005).

Tussen 1970 en 1980 kwam de *ecologische visie* meer onder de aandacht (Van der Ploeg, 2005, 115-129). Vanuit deze theorie werd vooral de invloed van de omgeving bij het ontstaan van probleemgedrag benadrukt. Probleemgedrag werd hier gezien als het gevolg van een verstoorde ecosysteem. Vooral de namen van Hobbs en Bronfenbrenner zijn aan deze theoretische stroming verbonden. Beiden gingen uit van het idee dat ieder individu omgeven is door een ‘mini-ecosysteem’ en dat de elementen uit dit systeem met elkaar in evenwicht moesten zijn. Om de problemen van kinderen en jongeren aan te pakken moet dus altijd naar dit gehele systeem gekeken worden en het is ook dáár dat de interventie plaats moet vinden (Van der Ploeg, 2005,

123-124). Naast het gezin maakt ook de bredere context deel uit van het ecosysteem: de school, vriendengroep, buurt en gemeenschap. De invloed van de ecologische visie op de hulpverlening aan jeugdigen is nog altijd groot en het idee dat probleemgedrag van jeugdigen mede in het licht van hun sociale context moet worden gezien is algemeen aanvaard. *Multi Systemic Therapy* is bijvoorbeeld een interventie waarin de principes van de ecologische benadering duidelijk terug te vinden zijn: niet alleen kind en gezin worden bij de behandeling betrokken, maar ook het verdere sociale netwerk waarvan zij deel uitmaken (ibidem).

Vanaf de jaren tachtig werd eveneens de invloed van de sociale leertheorie en de gedragstherapie merkbaar in de jeugdhulpverlening in Nederland. Gedrag wordt binnen deze visie gezien als *geleerd gedrag*: gedrag dat in principe ook weer kan worden afgeleerd. De focus in deze theoretische stroming ligt vooral op het veranderen van gedrag in het hier en nu; verklaringen over het ontstaan van problematisch gedrag zijn van ondergeschikt belang (Van der Ploeg, 2005, 97-114). Het doel van de therapie is gelegen in het leren van sociaal aanvaardbaar gedrag. Interventies die vanuit deze theorie zijn opgezet gebruiken programma’s om de sociale competentie van kinderen en jongeren te vergroten. In de jaren tachtig werden in Nederland een aantal kleinschalige tehuizen opgezet waarbinnen via deze principes gewerkt werd: de zogenaamde *Kursushuizen*. Hoewel de resultaten van deze tehuizen goed waren, kregen ze door gebrek aan materiële en organisatorische mogelijkheden geen vaste plaats binnen de Nederlandse jeugdzorg (Van der Ploeg, 2005, 102). Eind jaren negentig werden principes van het sociale leren en de gedragstherapie ingevoerd in verschillende residentiële centra aan de hand van een programma dat was ontwikkeld door Slot en Spanjaard (ibidem).

In de residentiële zorg was dus het inzicht doorgedrongen dat de behandeling zich niet alleen op het kind diende te richten, maar dat ook het gezin en de bredere omgeving van het kind hierbij betrokken moesten worden. Dit was uiteraard ook duidelijk in de hulp aan gezinnen. Tussen 1965 en 1970 werd een begin gemaakt met interventies waarbij het hele gezin werd betrokken (Van der Ploeg, 2005, 58). Onder de paraplu van gezinsinterventies werden diverse behandelingen uitgewerkt. Een belangrijke theorie hierbij was de systeemtheorie. De veronderstelling die aan deze theorie ten grondslag lag was dat het probleemgedrag van de jeugdige het gevolg was van een disfunctionerend gezinssysteem. Een belangrijke pionier op dit gebied was Minuchin, de grondlegger van de *structurele gezinstherapie*. In de visie van Minuchin was het de taak van de gezinstherapeut om het gezin te helpen tot een herstructurering van hun relaties te komen waardoor de gezinsleden beter met elkaar konden communiceren en er weer rust in het gezin kwam. Het werk van Boszormenyi-Nagy kreeg binnen de jeugdhulpverlening ook veel aandacht. Hij besteedde aandacht aan de vraag hoe het mogelijk was dat bepaalde processen zich van generatie op generatie voortzetten en keek dus ook naar de relaties tussen ouders en grootouders. Het begrip *loyaliteit* nam een belangrijke plaats in binnen zijn werk. In

Nederland hebben de ideeën over gezinsinterventies veel invloed gehad. Zowel Minuchin als Boszormenyi-Nagy brachten in de jaren zeventig bezoeken aan Nederland (Van der Ploeg, 2005, 58-73).

Vanuit de Katholieke Universiteit van Nijmegen was het in Nederland Van Acker die voor het werken met gezinnen een methodiek uitwerkte (Van der Ploeg, 2005, 225). Zijn *Gezinsproject* werd opgezet als een alternatief voor residentiële behandeling. Van Acker had gewerkt als directeur van een behandelingstehuis voor meisjes, maar was ervan overtuigd geraakt dat residentiële behandeling nooit een effectief middel kon zijn in het aanpakken van gezinsproblematiek. Het gezinsproject was gericht op *meervoudige probleemgezinnen* waarvan de jongeren met de politie in contact waren geweest. De intensieve ambulante hulp richtte zich op het herstellen van gezinsrelaties en op de opvoedingsverantwoordelijkheid van de ouders.

Vanaf de jaren tachtig werden meerdere intensieve ambulante interventies gericht op deze gezinnen, waarin zich meerdere problemen manifesteerden die moeilijk aan te pakken waren, ontwikkeld. De *Intensieve Gezinsbegeleiding* (IGB) werd bijvoorbeeld ontwikkeld vanuit een residentieel orthopedagogisch centrum in Nijmegen. Dit was gedeeltelijk geïnspireerd door het werk van Van Acker (Kemper, 2004, 8). Ook kan in dit verband *Video Home Training* (VHT) genoemd worden. Deze interventie werd eveneens binnen een residentiële setting ontwikkeld. Van der Ploeg wees erop dat het ontstaan van deze interventies gezien moest worden in het licht van het zo-zo-zo-beleid dat vanaf de jaren tachtig toonaangevend was. Hierdoor werden ambulante en preventieve voorzieningen versterkt, terwijl de residentiële zorg sterk werd teruggedrongen. Het behandelen van gezinnen had tot doel de (dure) uithuisplaatsingen te voorkomen (Van der Ploeg, 2005, 249-250).

2.3.5 Planmatig werken

Ten slotte ga ik hier in op ideeën rond *planmatig werken*, die los van de diverse theorieën over het ontstaan en de specifieke behandeling van problemen, grote invloed hadden op het denken over het structureren van het hulpverleningsproces. Een belangrijke ontwikkeling binnen de jeugdzorg was de toenemende aandacht voor diagnostiek en handelingsplanning in het hulpverleningsproces (Knorth & Smit, 1999; Van der Ploeg, 2005). Belangrijk hierbij was het idee dat diagnostiek, interventie en evaluatie beter op elkaar afgestemd dienden te worden, zodat de hulpverlening beter zou aansluiten bij de problemen waarmee kinderen en jongeren kampten (Knorth & Smit, 1999, 26). Het concept van planmatig handelen dat binnen de jeugdhulpverlening een belangrijke rol ging spelen vertoonde overeenkomsten met het idee van de *regulatieve cyclus* voor praktijkdenken, zoals uitgewerkt in 1975 door Van Strien, en met de *klinische cyclus* van diagnostiek en behandeling. Deze laatste werd in 1995 door De Bruyn, Pameijer, Ruijsenaars en Van Aarle beschreven (zoals weergegeven in Knorth & Smit, 1999,

30). Deze cycli werden gekenmerkt door de wijze waarop hulpverleningsprocessen werden gestructureerd in fasen: probleemverheldering en diagnostiek, besluitvorming, planning en uitvoering van de behandeling, en evaluatie. Na evaluatie konden opnieuw de (als gevolg van de behandeling eventueel veranderde) problemen in kaart gebracht worden en konden de verschillende fasen nogmaals doorlopen worden. In de verschillende modellen voor deze cyclus werden andere accenten gelegd, maar in grote lijnen volgden ze de zojuist omschreven fasen (ibidem).

Planmatig handelen wordt door Knorth en Smit (1999, 28) omschreven als: ‘*doordacht en doelgericht handelen waarop geregeld reflectie plaatsvindt.*’ Bij het *doordacht handelen* gaat het erom vanuit een nauwgezette probleemanalyse of diagnose doel en middelen (om dat doel te bereiken) in kaart te brengen. Het als *doelgericht handelen*, omdat de uitvoering van de hulp in het teken staat van het realiseren van specifieke doelen of een ‘gewenste toestand’. Ten slotte is er regelmatig sprake van *reflectie* om na te gaan of de hulpverlening volgens plan verloopt en of het gestelde doel dichterbij komt. Op deze momenten van evaluatie en reflectie kunnen aanpassingen gemaakt worden. Daarmee is het planmatig handelen ook een *cyclisch* proces, omdat tijdens de evaluatie opnieuw een probleemanalyse gemaakt wordt en de plannen op grond daarvan bijgesteld kunnen worden (Knorth & Smit, 1999, 28-29).

De *Wet op de Jeugdhulpverlening* van 1989 ging uit van het idee dat werken met hulpverlenings- en werkplannen essentieel was voor een kwalitatief goede hulpverlening (Knorth & Smit, 1999, 27-28). De nadruk op planmatig handelen kan gezien worden als een uitdrukking van de toenemende professionalisering op het gebied van de jeugdhulpverlening en dit was bovendien van belang vanwege een groeiende aandacht voor systematische evaluatie van het werk. In de loop van de jaren tachtig werd steeds vaker verwacht dat hulpverleners en hulpverleningsinstellingen zich naar buiten toe konden verantwoorden. Ook een verantwoording ten aanzien van het gebruik van financiële middelen werd in deze jaren belangrijker (Van Yperen & Van IJzendoorn, 1999). Planmatig werken aan de hand van goed gedocumenteerde hulpverleningsplannen was niet alleen een middel om de hulpverlening te verbeteren, maar ook een belangrijk hulpmiddel om te zorgen voor meer transparantie en betere controleerbaarheid in dit werkveld (idem).

2.4 VERWETENSCHAPPELIJING

Naast het proces van professionalisering, zoals hierboven beschreven, was er binnen de kinderscherming ook sprake van verwetenschappelijking van het werk. Deze processen raken aan elkaar en overlappen elkaar soms.

2.4.1 Een toename van wetenschappelijk geschoolde professionals

Verwetenschappelijking en professionalisering zijn vooral met elkaar vervlochten wanneer je verwetenschappelijking zou definiëren als de toenemende invloed van wetenschappelijke kennis op de uitvoering van beroepen in dit veld. Daarvan was sprake in de onderzochte periode. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de opleiding van groepsleiders: een meerderheid heeft tegenwoordig een hbo-opleiding gevolgd en daarbij kennismemaakt met de huidige wetenschappelijke inzichten met betrekking tot verzorging, opvoeding en behandeling van kinderen. Zoals hierboven uiteengezet was het idee dat medewerkers binnen de kinderbescherming beschikten over te weinig wetenschappelijke kennis na 1945 in toenemende mate binnen dit werkveld te vinden (zie bijvoorbeeld Koekebakker, 1941; Koekebakker, 1945; Dane, 2006). Het verbreiden van wetenschappelijke literatuur was een belangrijk onderdeel van het werk van het Nationaal Bureau voor Kinderbescherming dat na WOII tot stand was gekomen als werkorgaan van de Nationale Federatie voor Kinderbescherming. Er werd een documentatiecentrum opgezet dat later zou uitgroeien tot de bekende (maar inmiddels niet meer toegankelijke) Mulock Houwer Bibliotheek. Kennis van wetenschappelijke inzichten en uitkomsten uit wetenschappelijk onderzoek werden in de jaren vijftig gezien als voorwaarde voor een professionele en adequate kinderbescherming. De *Werkgroep Stage* (1955) schreef in het *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk* dat het werk voortdurend getoetst moest worden aan de beschikbare wetenschappelijke kennis. Dit doet denken aan het *evidence based* werken dat vanaf de jaren negentig in Nederland zijn intrede deed (Dekker, 2012). Het zoeken naar een wetenschappelijke basis voor het kinderbeschermingswerk lijkt, evenals het streven naar professionalisering, een constante te zijn in de tweede helft van de twintigste eeuw.

De toenemende gerichtheid op wetenschappelijke inzichten bleek ook uit het feit dat er sprake was van toetreding van academisch geschoolde deskundigen van buiten de kinderbescherming, zoals psychiaters, psychologen en (ortho)pedagogen. Voor de oorlog kwam het zelden voor dat advies werd gevraagd aan dit soort deskundigen. Als men hiertoe wel overging dan werd bijna altijd een psychiater ingeschakeld. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg de kinderpsychiatrie als specialisme voet aan de grond en ook de psychologie was in opkomst. Psychiaters en psychologen bogen zich over de problematiek van jeugdige oorlogsslachtoffers en zagen bovendien een taak voor zichzelf bij het hervormen van de samenleving. Op internationaal niveau was er uitwisseling tussen academici die specialisten waren op het gebied van verwaarloosde en criminele kinderen. Nederlandse deelnemers aan internationale netwerken maakten kennis met de nieuwste inzichten en methoden. Het werk binnen de kinderbescherming trok in toenemende mate de aandacht van deze academici die zich toelegden op de studie van het in zijn ontwikkeling bedreigde kind (Dimmendaal, 1998, 51-55).

De opvatting groeide dat deze deskundigen een waardevolle bijdrage konden leveren aan het heropvoedingswerk. In het, hierboven al vaker genoemde, rapport van de Werkgroep Gestichtsdifferentiatie (het rapport Koekebakker) werd aandacht besteed aan de vraag in hoeverre academisch geschoolde deskundigen werden ingezet bij de begeleiding van de heropvoeding en behandeling. Slechts een enkele instelling bleek een psychiater of psycholoog in vaste dienst te hebben. Vaker werden psychiaters of psychologen geraadpleegd die werkzaam waren buiten de instellingen. De psychiaters of psychologen die wel in vaste dienst van een instellingen waren, vervulden die functie meestal slechts voor één of een paar dagen per week. Qua contact met de pupillen schoot de zorg te kort, concludeerde men, maar ook de uitwerking van hun adviezen in de praktijk liet te wensen over. Door tegenwerking of onkunde van de pedagogische leiding waren de adviezen van deze academisch geschoolde professionals vaak ‘gedoemd tot waardeloosheid’, en vanuit de pedagogische medewerkers gezien waren de psychiatrische adviezen ook lang niet altijd uitvoerbaar in de praktijk van hun werk (Koekebakker, Clemens Schröner, Boekhold & De Wijn, 1959, 300-301).

In de verslagen van de Directie Kinderbescherming worden overzichten gegeven van het aantal wetenschappelijk medewerkers in de instellingen. Hierbij geeft men ook inzicht in de omvang van het dienstverband van deze medewerkers. In de loop van de tweede helft van de twintigste eeuw nam deze omvang toe (Directie Kinderbescherming 1961; 1965; 1972; 1973; 1976; 1979; 1981; 1983; 1985; 1987). Het in toenemende mate betrokken raken van professionals die afkomstig waren van buiten de kinderbescherming wordt weerspiegeld in de inhoudsopgave van het *Handboek voor de kinderbescherming*. In de eerste uitgave uit 1951 was enkel een hoofdstuk over de psychiater opgenomen. In een uitgave uit 1959 waren er daarnaast ook hoofdstukken te vinden over onder andere de orthopedagoog, de psycholoog en de socioloog (Dimmendaal, 1998).

Eind jaren tachtig deden Van der Ploeg en Scholte (1988) onderzoek naar de vraag wat residentiële hulp nu precies inhield in de tehuizen binnen de kinderbescherming. Zij vroegen zich af hoe deze tehuizen concreet vorm gaven aan hun pedagogische opdracht. In het kader daarvan besteedden zij aandacht aan de vraag welke specialisten werden ingeschakeld bij de behandeling van de opgenomen kinderen (Van der Ploeg & Scholte, 1988, p. 84-85). Het viel op dat de belangrijkste specialisten op dat moment de psycholoog en de pedagoog waren. Deze werden in ongeveer 40% van de tehuizen wekelijks ingezet bij de individuele behandeling van kinderen. Slechts 1,7% van de tehuizen daarentegen zette wekelijks een psychiater in. Vaker werd een psychiater incidenteel geraadpleegd (in 54% van de tehuizen), maar een aanzienlijk deel (37%) van de tehuizen werkte nooit met deze deskundige. Hoewel niet werd vermeld hoeveel tehuizen er waren die zich in het geheel niet tot deze specialisten wendden, stelden Van der Ploeg en Scholte dat in de meerderheid van de onderzochte tehuizen de genoemde

specialisten een substantiële bijdrage leverden aan de individuele behandeling van de kinderen. In de jaren tachtig leek het inschakelen van academisch geschoolde specialisten dus eerder regel dan uitzondering.

In een onderzoek van dezelfde auteurs uit 1996 over BJ-centra (tehuizen van de Stichting Bijzonder Jeugdwerk) viel op dat deze tehuizen nauwelijks de hulp inriepen van specialisten als psychiaters, psychologen of (ortho)pedagogen. Van der Ploeg en Scholte merken hierbij op dat zij het niet onmogelijk achten dat deze specialisten inmiddels zo ingeburgerd waren in de residentiële instellingen dat zij niet werden gezien als (externe) specialisten, maar als reguliere medewerkers. Dat zou kunnen verklaren dat zij niet werden genoemd als ‘specialisten’ die men inzet in de behandeling (Van der Ploeg & Scholte, 1996, p. 35).

2.4.2 Wetenschapsparadigma's: fenomenologie en empirisch-analytische wetenschap

Na de Tweede Wereldoorlog waren in de Nederlandse psychologie en pedagogiek de geesteswetenschap en de fenomenologische benadering toonaangevend, hoewel uitdrukkelijk niet de indruk gewekt moet worden dat andere wetenschapsopvattingen op dat moment niet of nauwelijks invloed hadden. Aan de Universiteit van Amsterdam was er in dezelfde periode een sterke empirisch-analytische stroming waaraan de naam van A.D. de Groot gekoppeld is (Bos, 2011, 374; Weijers, 1991; Dehue, 1990, 77). Vooral aan de Universiteit van Utrecht werd de fenomenologische benadering beoefend en gepropageerd en daardoor sprak men in de geschiedschrijving al snel van de ‘Utrechtse School’ (Dehue, 1990, 75; Weijers, 1991). Dit begrip is niet voorbehouden aan een duidelijk omlijnd aantal personen. In verband met de Utrechtse School wordt een uiteenlopend aantal academici genoemd, waaronder criminologen, psychologen, psychiaters en pedagogen. Ook in tijd is de Utrechtse School niet duidelijk af te bakenen. Wanneer historici schrijven over deze school is dat regelmatig vanuit de vraag in hoeverre er sprake was van een school en, zo ja, waar deze dan door te kenmerken was (Bos, 2011, 265-269; Dehue, 1990, 75-76). De bekende psycholoog en pedagoog M.J. Langeveld was bij uitstek het gezicht van de Utrechtse School. Hij was de centrale en leidende figuur binnen het Pedagogisch Instituut aan de Universiteit van Utrecht. Na de Tweede Wereldoorlog groeiden de sociale wetenschappen en was er sprake van verzelfstandiging van deze disciplines. In 1949 was de pedagogiek een zelfstandige studierichting geworden en waren er drie afstudeerrichtingen: wijsgerige pedagogiek, de studie van het normale kind, en de studie van het afwijkende kind (Bos, 2011, 296). In deze naoorlogse periode waarin de sociale wetenschappen een meer zelfstandige positie in gingen nemen was de afbakening van de verschillende disciplines ten opzichte van elkaar een belangrijk discussie- en soms ook twistpunt (zie bijvoorbeeld Van Hilvoorde, 2002).

De pedagogen en psychologen van de Utrechtse School werden volgens Dehue (1990, 77-78) vooral verenigd in hun gezamenlijke afwijzing van een ‘natuurwetenschappelijke’ of

‘positivistische’ benadering van de psychologie en de pedagogiek. De fenomenologische benadering die zij voorstonden werd door hen sterk gecontrasteerd met de empirisch-analytische psychologie. Aan de ene kant stond de fenomenologie waarbinnen men oog had voor de mens als ondeelbaar geheel en als vrij en verantwoordelijk persoon, aan de andere kant had je de empirisch-analytische benadering die, zoals Buytendijk het uitdrukte, ‘...verscheurt en verteert of conserveert en in solide begrippen vastlegt.’ (zoals geciteerd door Dehue, 1990, 76). Het was niet zozeer het empirische waarop men kritiek had, Langeveld zag de pedagogiek namelijk als een normatieve én een empirische wetenschap (Van Hilvoorde, 2002, 130-131), maar vooral het analytische, het bestuderen van afzonderlijke variabelen. Het vermogen tot ‘werkelijk kennen’ verwerft de mens niet door het toepassen van methoden en technieken, maar door het bereiken van een ‘volwassen staat van menszijn’, aldus de fenomenologische wetenschappers. Dat vermogen kenmerkt zich vervolgens niet door het verzamelen van gegevens, maar door het liefdevol participeren aan het bestaande (Dehue, 190, 80). Een bepaalde fenomenologische methodiek is moeilijk te ontwaren en daarom lijkt er vanuit de hedendaagse nadruk op empirisch-analytisch onderzoek en op methodologie geen sprake te zijn van een fenomenologisch programma. Dehue (1990, 79-80) betoogde echter dat uitgewerkte regels voor empirisch onderzoek voor de fenomenologen geen essentieel onderdeel van wetenschap waren en dat dus ondanks het ontbreken van een bepaalde methodologie toch gesproken kan worden van een onderzoeksprogramma.

Binnen een opvoedings- of hulpverleningsrelatie betekende de fenomenologische benadering dat het kind met een open houding tegemoet getreden moest worden. Het kind werd benaderd als een uniek persoon en door zich in te voelen in de wereld van dit specifieke kind kon de opvoeder of hulpverlener tot begrip van het kind komen. Orthopedagogisch onderzoek in deze stroming gebruikte vooral hermeneutische methoden waarbij het ging om het ontwikkelen van klinische instrumenten om tot een beter begrip van het kind te komen (Schoorl, Van den Bergh & Ruijsenaars, 2000).

De empirische wending

In de jaren zestig van de vorige eeuw begon de empirisch-analytische benadering in de pedagogiek aan haar opmars (Van IJzendoorn, 1994, 78). Deze benadering won aan aanhang en invloed, terwijl de fenomenologie naar de achtergrond verdween. Vanaf de jaren zeventig vormde het hypothese toetsende, empirisch-analytische denken ook een vanzelfsprekend kader waarbinnen door de meeste psychologen werd gesproken en geoordeeld over psychologisch onderzoek (Dehue, 1990). Het grote belang dat aan deze benadering werd gehecht werd volgens Van IJzendoorn mede beïnvloed door het beleid van West-Europese regeringen gericht op onderwijsvernieuwingen. Veel geld en inspanning waren met deze vernieuwingen gemoeid

en daarom moest onderzoek op basis van exacte empirische gegevens de weg wijzen en de resultaten evalueren (ibidem). Hedendaags onderzoek naar effectiviteit staat met beide benen in deze empirisch-analytische benadering.

In 1961 verscheen het invloedrijke werk van A.D. de Groot *Methodologie. Grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen*. De Groot was een groot voorstander van het kwantificeren van kwalitatieve gegevens. In 1966 schreef hij bijvoorbeeld *Vijven en zessen* waarin hij kritiek uitte op de onderwijspraktijk. Leraren zouden bij het beoordelen van leerlingen veel te subjectief te werk gaan. Met zijn ideeën over het kwantificeren en objectief meten van schoolprestaties zou hij aan de wieg van het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling (CITO) staan. De Groot's *Methodologie* is tot op heden van grote invloed op het denken over methodologie in de sociale wetenschappen (Van Loon, Van der Meulen & Minnaert, 2004, 21-49). Volgens Mellenbergh⁵ markeert het verschijnen van De Groot's invloedrijke werk (De Groot, 1961) een overgang in de beoefening van de sociale wetenschappen in Nederland. Binnen korte tijd was dit boek, waarin onderzoek beschreven werd als een rationeel proces van theorievorming en hypothesetoetsing aan de hand van empirische gegevens, toonaangevend binnen de sociale wetenschappen. De grote invloed van het boek hing volgens Mellenbergh vooral samen met het feit dat het een samenhangend kader aanreikte voor het gehele proces van wetenschappelijk onderzoek. Daardoor kon het gelezen en aangewend worden als een handboek bij het opzetten en uitvoeren van onderzoek.

Binnen de psychiatrie kwam het accent in de loop van de jaren zeventig ook te liggen op empirische wetenschap (Bolt & De Goei, 2008, 56-58). Vanaf halverwege de jaren zestig tot in de jaren zeventig vormde de psychoanalyse het voornaamste theoretische kader binnen de universitaire kinderpsychiatrie (Bolt & De Goei, 2008, 41). Vijf van de zeven hoogleraren in Nederland waren psychoanalytici. Theorie en praktijk (want de hoogleraren kinderpsychiatrie waren toonaangevend voor het vak en drukten een sterk stempel op de opleiding van kinderpsychiaters) werden geïnspireerd door het werk van onder andere Anna Freud, August Aichhorn, Fritz Redl en John Bowlby. Volgens Bolt en De Goei (2008, 47-48) was de academische kinderpsychiatrie in deze tijd een erg gesloten gemeenschap waarin het geloof in de psychoanalyse op de voorgrond stond. Kinderpsychiaters waren overtuigd van de positieve effecten van psychoanalyse en hadden weinig behoefte aan wetenschappelijk onderzoek naar de resultaten van hun therapie.

Voor hun onderzoek naar de veranderende identiteit van de kinderpsychiatrie hebben Bolt en De Goei (2008) interviews gehouden met kinderpsychiaters die opgeleid werden in de jaren zeventig en in de jaren tachtig hoogleraar werden. In deze interviews komt naar voren

dat er zeer weinig onderzoek werd verricht op het gebied van de psychoanalyse. Het empirisch vaststellen van resultaten van de behandeling werd lange tijd niet als noodzakelijk gezien, omdat veel analytici de mening waren toegedaan dat de werkzaamheid van de analyse wel degelijk was aangetoond. In de loop van de jaren zeventig werd echter steeds vaker een ander soort bewijs gevraagd, namelijk empirische toetsing (Bolt & De Goei, 2008, 57). Er was een sterke terughoudendheid met betrekking tot empirisch-analytisch onderzoek naar de resultaten van de psychoanalytische therapie. Men was van mening dat dit soort onderzoek nooit het wezenlijke van de psychoanalyse zou kunnen vatten. Door middel van empirisch onderzoek zouden slechts over gedrag uitspraken gedaan kunnen worden. Diepere gevoelens en onbewuste motieven, essentiële aspecten binnen de psychoanalyse, konden enkel in een therapiesetting bereikt worden, maar deze setting was voor onderzoekers niet toegankelijk (Bolt & De Goei, 2008, 56-58). Dit merkte bijvoorbeeld Verhulst die begin jaren tachtig ten behoeve van epidemiologisch onderzoek kinderpsychiaters bij de Medisch Opvoedkundig Bureau verzocht vragenlijsten (de Child Behavior Checklist) af te nemen. “Je gaat ouders toch niet vragen om vragenlijsten in te vullen, afschuwelijk!” was de reactie waarop hij stuitte. “Men vond het absurd, ethisch onverantwoord, kil en afstandelijk” aldus Verhulst in een van de interviews (Bolt & De Goei, 2008, 58). De geïnterviewde hoogleraren stoorden zich aan de weerstand tegen effectonderzoek en zagen de psychoanalyse als onwetenschappelijk, maar lange tijd werd de psychoanalyse juist wel gezien als wetenschappelijk. Zo wijzen Bolt en De Goei (2008, 58) op een uitspraak van Tibout die in 1948 het belang van de leer van Freud benadrukte door te wijzen op het feit dat hiermee eindelijk handvatten waren gegeven voor de wetenschappelijke bestudering van het gevoelsleven. De empirische wending betekende een verandering in de opvatting binnen de academische wereld over wat gerekend moest worden tot ‘goede wetenschap’.

Naast deze empirische wending was er ongeveer tegelijkertijd een toenemende oriëntatie op de sociale leertheorie binnen het denken over het behandelen van psychische stoornissen en gedragsproblemen. Steeds vaker komt gedragstherapie in de plaats van de tot dan toe gebruikelijke psychoanalyse (Dimmendaal, 1998, 82). Binnen de kinderbescherming waren het vooral psychiaters die tot aan de jaren zeventig invloed hadden als wetenschappelijk geschoolde deskundigen.

Psychiaters en psychologen waren in de jaren vijftig en zestig verwickeld in een competentiestrijd. De psycholoog was in de praktijk ondergeschikt aan de psychiater. Als er al een psycholoog werd geraadpleegd, dan was dit vooral om de diagnose van de psychiater te verfijnen door middel van het afnemen van psychologische tests. In de tweede helft van de jaren zestig gingen psychologen in toenemende mate psychotherapie geven (Dimmendaal, 1998, 58-64; Dehue, 1990). Vanuit de psychologie kwam er kritiek op de behandelingen die gebaseerd waren op de psychoanalyse. Deze langdurige behandelingen ambieerden behandeling van de

⁵ Ik verwijs hier naar zijn voorwoord bij de twaalfde druk uit 1994 van *Methodologie* van A.D. de Groot.

gehele persoon. Vanuit de psychologie werd daarentegen een nieuwe aanpak met minder brede intenties voorgestaan die zich vooral richtte op problematisch gedrag (Abma, 2005).

2.4.3 Onderzoek naar de effecten van psychotherapie

Onderzoek naar de effecten van psychotherapie heeft een lange geschiedenis. In deze paragraaf besteed ik daaraan aandacht. Dat doe ik niet vanuit het idee dat *psychotherapie* op zichzelf hier meer aandacht verdient, maar omdat ik discussies over onderzoek naar effecten van therapieën in beeld wil brengen die de context vormen van onderzoek naar resultaten van kinderschermingsinterventies.

Onderzoek naar effecten van psychotherapie heeft niet alleen een lange geschiedenis, het omspannt ook een breed en complex terrein. Volgens sommigen zijn er meer dan 250 verschillende welomschreven vormen van psychotherapie (Wampold, 2001, 1). Anderen schatten dit aantal nog hoger en stellen dat er door de jaren heen meer dan 400 verschillende vormen van psychotherapie het licht zagen (Gray, 1999, 657). Er verschenen meer dan tienduizend publicaties over onderzoek naar de resultaten van deze therapievormen (Wampold, 2001, 1). De discussie over effecten van psychotherapie en over hoe deze het best onderzocht konden worden werd al meer dan een halve eeuw gevoerd en had vele deelnemers met zeer uiteenlopende inzichten en opvattingen. Het beschrijven van deze discussie alleen al zou uitgebreide studie vergen. In onderstaande paragraaf worden enkele hoofdlijnen uit deze discussie weergegeven. Daarbij is niet naar volledigheid gestreefd, maar naar het neerzetten van die aspecten van de discussie rond de effecten van psychotherapie die van belang zijn om de ideeën en opvattingen over het onderzoeken van resultaten binnen de kinderscherming te kunnen plaatsen in een bredere context.

Onderzoek naar effecten

Begin jaren vijftig probeerde Eysenck (1952) om op grond van het op dat moment voorhanden zijnde onderzoek een uitspraak te doen over de vraag of psychotherapie werkzaam was. Hij vergeleek de psychoanalytische benadering en een meer eclectische aanpak met groepen die geen psychotherapeutische behandeling kregen en kwam tot de conclusie dat er geen bewijs was voor de werkzaamheid van psychotherapie. Uit de door hem bestudeerde follow-up studies bleek dat na psychoanalyse 44 procent van de behandelenden vooruit ging. Na psychotherapie vanuit een meer eclectische benadering was dat percentage 64 procent. Eysenck had echter op basis van onderzoek naar herstel van neurotische patiënten die geen psychotherapeutische behandeling kregen een schatting gemaakt van het spontane herstel. Hieruit kwam een percentage van 72 procent naar voren en Eysenck stelde: *“There thus appears to be an inverse correlation between recovery and psychotherapy; the more psychotherapy, the smaller the*

recovery rate.” (Eysenck, 1952, 322). In 1957 verscheen er een artikel van Levitt die in navolging van Eysenck de werkzaamheid van psychotherapie bij kinderen had bestudeerd. Hij kwam tot een vergelijkbare conclusie: *“...the results do not support the hypothesis that recovery from neurotic disorder is facilitated by psychotherapy.”* (Levitt, 1957, 193). Eysencks provocerende en vernietigende conclusie riep uiteraard veel kritiek op bij voorstanders van psychotherapie en in de jaren die erop volgden ontstond er een gepolariseerde discussie waarbij voor- en tegenstanders in feite steeds op basis van dezelfde onderzoeksliteratuur tot uiteenlopende conclusies kwamen (Wampold, 2001, 62-63). De auteurs van de meeste reviews waarin de effecten van psychotherapie werden onderzocht kwamen overigens wel tot meer positieve conclusies dan Eysenck (Lambert, Bergin & Garfield, 2004, 4).

Wampold (2001, 63-65) zocht een verklaring voor de variatie in conclusies en stelde dat meerdere factoren een rol speelden. Ten eerste was er volgens hem in de betreffende reviews sprake van onvergelijkbare controlegroepen. Dat wil zeggen dat de personen die de behandelde groep, dan wel de controlegroep vormden op bepaalde punten van elkaar verschilden en dus niet duidelijk kon zijn of de gevonden effecten aan de behandeling of aan deze verschillen moesten worden toegeschreven. Ten tweede was niet duidelijk welke conclusies getrokken konden worden op basis van de reviews. Wampold gaf het voorbeeld van Bergin die in 1971 vond dat 37% van de studies met een controlegroep een positief resultaat te zien gaven. Op basis daarvan noemde hij het resultaat van psychotherapie ‘modestly positive’. Wat dat nu precies betekende bleef volgens Wampold onduidelijk. Als laatste punt stelde hij dat de reviewers zich baseerden op een selectie van verschillende studies en daarbij vaak niet op heldere wijze lieten zien welke studies om welke redenen wel of niet in de review waren opgenomen. Wampold concludeerde dat de reviews leidden tot ambiguïteit en veel ruimte lieten voor de eigen interpretatie van de auteur.

Eind jaren zeventig ontstond een nieuwe statistische methode om de informatie uit de vele effectstudies samen te vatten. In 1977 werd de eerste meta-analyse op het gebied van de psychotherapie gepubliceerd. Deze studie had tot doel om op basis van alle beschikbare studies waarin vormen van psychotherapie met elkaar of met een controlegroep werden vergeleken een kwantitatieve schatting te maken van de grootte van het effect van psychotherapie (Wampold, 2001, 66-67). In 1980 verscheen een studie van Smith, Glass en Miller waarin meer dan 475 originele effectstudies werden geanalyseerd. Dit boek bevestigde de conclusies die zeer regelmatig uit reviews te voorschijn waren gekomen: de effecten waren groter na therapie dan na een controleconditie en bovendien leken de verschillende therapievormen ongeveer evenveel effect te sorteren (Lambert, Bergin & Garfield, 2004, 4). Hoewel er uiteraard op deze studies en de nieuwe techniek van de statistische meta-analyse kritiek kwam, zorgde deze onderzoeksmethode uiteindelijk voor consensus ten aanzien van de vraag: werkt psychotherapie? Volgens Wampold (2001, 68-70) was de impact van deze eerste meta-analyses

dan ook groot (zie ook Lambert & Ogles, 2004, 140). Tot die tijd werd vrij algemeen aanvaard dat psychotherapie niet of nauwelijks werkzaam was. Nadat ook anderen de data uit het onderzoek van Smith, Glass en Miller kritisch hadden onderzocht werd de conclusie algemeen aanvaard dat psychotherapie wel degelijk werkzaam was en bovendien een redelijk groot effect had (idem, 66-67).

Tot op heden is het onderzoek naar de werking van psychotherapie steeds toegenomen. Uit internationale meta-analyses kwam naar voren dat therapie effectiever was dan het placebo dat de controlegroep ontving (Carr, 2009). Deze reviews overziend kwam Wampold tot de conclusie dat de effectgrootte van psychotherapie tussen de .75 en .85 lag: “*Simply stated, psychotherapy is remarkably efficacious*” (Wampold, 2001, 71). Voor interventies in de jeugdzorg lag de effectgrootte tussen de .40 en .80 (Van Yperen, Van der Steege, Addink & Boendermaker, 2010, 7).

Efficacy en effectiveness

Veel discussie heeft plaatsgevonden ten aanzien van de vraag in hoeverre wetenschappelijk onderzoek, opgezet volgens strenge methodologische eisen, betrekking heeft op therapie zoals dat wordt uitgevoerd in de dagelijkse klinische praktijk. Bij de genoemde effectgroottes moet worden opgemerkt dat er een belangrijk verschil is tussen interventies die in een wetenschappelijke setting worden uitgevoerd en op effecten onderzocht, en interventies die in de dagelijkse praktijk plaatsvinden. Effectgroottes in de dagelijkse praktijk liggen waarschijnlijk dicht bij de .40 dan bij de .80 (Van Yperen, Van der Steege, Addink & Boendermaker, 2010, 8).

In de Engelstalige literatuur wordt naar dit verschil gewezen met de termen *efficacy* en *effectiveness* (zie bijvoorbeeld Nathan, Stuart & Dolan, 2000; Carr, 2009, 18-19; Lambert & Ogles, 2004, 158-160). Onderzoek naar de *efficacy* van een therapie of interventie is gericht op het aantonen van de werkzaamheid ervan in een sterk gecontroleerde onderzoekssetting. Er ligt een grote nadruk op de interne validiteit en op de replicerbaarheid van het onderzoek. Er wordt dan ook gewerkt met gestandaardiseerde instrumenten om effecten te meten en cliënten worden geselecteerd op basis van een specifieke diagnose die eveneens via gestandaardiseerde instrumenten gesteld wordt. Bij dit soort studies is er een vergelijking met een controlegroep: een interventie werd vergeleken met andere interventies of met een placebo-conditie (Nathan, Stuart & Dolan, 2000, 964-965). *Efficacy* studies worden ook gekenmerkt door het feit dat degenen die de interventie uitvoeren vaak uitvoerig getrainde therapeuten of wetenschappers zijn die werken met een strikt te volgen behandelingsprotocol. Ook dit draagt bij aan de replicerbaarheid van het onderzoek en aan de interne validiteit. Ten slotte gaat het meestal om kortdurende interventies (Nathan, Stuart & Dolan, 2000, 964-968; Carr, 2009, 18-19; Lambert & Ogles, 2004, 158-160).

De term *effectiveness research* verwijst in de Engelstalige literatuur naar onderzoek dat tot doel heeft na te gaan in hoeverre interventies of therapievormen in de klinische praktijk uitvoerbaar zijn en de gewenste resultaten opleveren. En het stelt de vraag of deze resultaten voor brede populaties gelden (Nathan, Stuart & Dolan, 2000, 965; Carr, 2009, 18-19; Lambert & Ogles, 2004, 158-160). In deze studies hanteren de onderzoekers geen strenge selectiecriteria, maar wordt de te onderzoeken interventie geboden aan mensen die er baat bij zouden kunnen hebben. Er wordt niet geselecteerd op specifieke diagnoses en cliënten worden niet uitgesloten op grond van comorbiditeit (wat zoveel zeggen wil als het voorkomen van meerdere problemen bij een persoon, bijvoorbeeld een angststoornis én depressieve gevoelens). De proefpersonen vormen op deze manier dus een afspiegeling van de cliënten die doorgaans om hulp vragen bij de betreffende instellingen. Hier zijn het therapeuten zonder specifieke training voor de te onderzoeken interventie die de interventie uitvoeren en zij werken doorgaans zonder een sterk geprotocolleerd handboek. Bij *effectiveness research* staat de externe validiteit op de voorgrond. Bij dit soort onderzoek worden uiteenlopende uitkomstmaten gebruikt en strekt de periode van onderzoek zich vaak over langere tijd uit (idem).

Evidence Based Medicine

Van oudsher was er weinig verband tussen wetenschappelijk onderzoek en de psychotherapiepraktijk (Lambert, Bergin & Garfield, 2004, 7). Een aantal ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld de stijgende kosten voor de gezondheidszorg, leidden tot hernieuwde interesse in onderzoek naar effecten en tot meer integratie van onderzoek en praktijk. Ten eerste noemden Garfield, Bergin en Lambert (2004) de ontwikkeling van cognitieve gedragstherapieën en de toenemende specialisatie van de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM). Dit leidde tot meer aandacht voor de vraag welke specifieke behandelingen geschikt waren voor welke specifieke aandoeningen. Een poging wetenschap en praktijk dicht bij elkaar te brengen werd gevonden in het idee van Evidence Based Medicine (EBM) of Evidence Based Practice (EBP). Het ging om een methode, ontwikkeld in de jaren negentig, die klinici handvatten moest bieden om op een verantwoorde wijze resultaten uit wetenschappelijk onderzoek te integreren in hun werk met cliënten (Sackett et al, 2000). Hoewel in eerste instantie bedoeld voor medici, vond deze aanpak ook z'n weg naar de psychiatrische en psychologische praktijk (Geddes & Harrison, 1997). EBM of EBP wordt vaak gedefinieerd als: “... *the integration of the best research evidence with clinical expertise and patient values.*” (Reed, 2006). In deze definitie verwijst ‘best research evidence’ naar klinisch relevant onderzoek op het gebied van bijvoorbeeld diagnostiek of de effectiviteit van behandelingen. Sackett et al (2000, 1), die deze definitie als eersten uitwerkten, spreken van ‘patient-centered clinical research’. Klinische expertise heeft betrekking op de vaardigheden van de therapeut om vanuit zijn of haar aanwezige kennis en vanuit opgedane

ervaring snel de problemen en mogelijke behandelingen voor iedere individuele patiënt in te schatten. Het derde element in deze definitie is ‘patient values’ en daarbij gaat het om de unieke verwachtingen, voorkeuren en zorgen die iedere patiënt in de therapie inbrengt en die geïntegreerd moeten worden in de behandeling wil deze de patiënt of cliënt ten dienste staan. In deze definitie gaat het expliciet om drie elementen (wetenschappelijk onderzoek, klinische ervaring en het perspectief van de cliënt) die alle drie evenveel gewicht in de schaal dienen te leggen. In de discussies rond EBM/EBP komt dit niet altijd even goed uit de verf. Vaak wordt de eigen professionaliteit en ervaring van de therapeut weinig recht gedaan: “...practitioners who have been following the discussion on EBP are chagrined to find themselves regularly portrayed as either idiots or charlatans.”, aldus Reed (2006, 14) in zijn bijdrage aan een boek over evidence based practice op het terrein van de geestelijke gezondheidszorg.

Vervlochten met de ideeën over EBM/EBP is de hiërarchische ordening van soorten wetenschappelijk bewijs waarbij de gouden standaard van de RCT bovenaan staat. Het meest bekende werk op dit terrein kwam van ‘Division 12’ (de afdeling clinical psychology) van de American Psychological Association. Er werd begin jaren negentig een werkgroep in het leven geroepen die zich zou buigen over de vraag hoe kennis over effectieve behandelingen verspreid kon worden onder psychologen, financiers en het publiek. Dit resulteerde in lijsten van behandelingen die aan een aantal criteria voor empirisch bewijs voldeden. Er werd onderscheid gemaakt tussen interventies die ‘bewezen effectief’ zijn en interventies die ‘waarschijnlijk effectief’ zijn. Om voor het eerste label in aanmerking te komen dient het effect middels meerdere onafhankelijke RCT studies te zijn vastgesteld. Daarbij geldt als voorwaarde dat de interventie is vergeleken met een andere interventie of een placebo. Studies waarin effecten werden gevonden volgens het RCT model waarbij de interventiegroep werd vergeleken met een groep cliënten die op een wachtlijst stonden vallen in de tweede categorie van ‘waarschijnlijk effectief’ (Carr, 2009, 19-25). Deze Chambless criteria (naar de voorzitter van de werkgroep) waren zeer omstreden. Kritiek kwam in eerste instantie van psychotherapeuten zelf die de lijsten dogmatisch vonden, maar kritiek kwam ook van wetenschappelijk onderzoekers. Daarbij werd er voornamelijk op gewezen dat bewezen effectief in een onderzoekscontext niet hetzelfde is als effectief in de klinische praktijk. Bovendien is er veel verwarring over het feit dat ‘niet bewezen effectief’ niet per se hetzelfde is als ‘niet effectief’. Volgens Reed (2006, 18) is er een verschil tussen interventies die ‘best available’ genoemd kunnen worden en interventies die het gemakkelijkst via een RCT onderzocht kunnen worden: “For example, we do not in fact know that cognitive behavior therapy (CBT) and interpersonal therapy are the most effective psychological treatments for depression, but only that these manualized, brief treatments are easier to test using RCT methodologies than alternative approaches.” Volgens Garfield, Bergin en Lambert (2004) is het streven naar het eens en voor altijd vaststellen welke behandelingen

voor welke aandoeningen het meest effectief zijn een illusie. Behandelingen, diagnostiek en onderzoeksmethoden veranderen dus uitkomsten van dit soort onderzoek zullen altijd voorlopig zijn. “Lists of “empirically supported treatments” are static and seem to offer only a false guarantee of effectiveness. Although many practitioners and the public may be comforted by the notion that they are offering or receiving an empirically supported psychotherapy, the fact is that the success of treatment appears to be largely dependent on the client and the therapist, not on the use of ‘proven’ empirically based treatments”, aldus Garfield, Lambert en Bergin (2004, 9). Verder wijzen de auteurs erop dat, hoewel het meeste onderzoek tot nu toe gericht was op het ontdekken van verschillen tussen behandel- en controlegroepen (group-based inferential statistics), er een beweging gaande is waarbij meer nadruk wordt gelegd op het vaststellen van verandering op individueel niveau. Hierbij wordt het onderzoek naar effecten meer in de therapiepraktijk geïntegreerd. Het wordt als het ware onderdeel van de behandeling en geeft therapeuten een instrument in handen om de effecten per cliënt in de gaten te houden (zie ook Veerman, 2008).

Werkzame factoren

Een belangrijke vraag in de discussie rond de effecten van psychotherapie is wat nu precies de werkzaamheid ervan veroorzaakt. Deze vraag leidt tot een eveneens langlopende discussie over de vraag of het nu de specifieke onderdelen van de verschillende soorten psychotherapie zijn die het effect bewerkstelligen, of dat meer algemene factoren die binnen de uiteenlopende vormen van psychotherapie te vinden zijn verantwoordelijk zijn voor het effect van psychotherapie. Uit het psychotherapie effectonderzoek dat door de jaren heen gedaan is kwam naar voren dat de verschillende vormen van psychotherapie allemaal gemiddeld genomen leiden tot een redelijk tot groot effect en dat tweederde tot driekwart van alle behandelde cliënten baat had bij de behandeling. Bij het vergelijken van de effecten van verschillende behandelingen komt gemiddeld slechts een klein effect naar voren. Deze bevindingen hebben geleid tot de hypothese dat een aantal algemene factoren, die in iedere behandeling aanwezig zijn, de gevonden effecten veroorzaken en niet de factoren die specifiek bij één bepaalde vorm van psychotherapie horen (Carr, 2009, 49-53; Wampold, 2001; Lambert, 2004). Deze hypothese dat de verschillende vormen van psychotherapie leiden tot vergelijkbare resultaten is zeker niet nieuw en werd in 1936 voor het eerst naar voren gebracht door Rosenzweig als de ‘Dodo bird verdict’. Hiermee verwees hij naar het boek *Alice in Wonderland* van Lewis Carroll, waarin een passage voorkomt waarbij deelnemers aan een hardlooptwedstrijd vanaf verschillende punten beginnen en een half uur lang kras door elkaar rennen. De dodo maakt na afloop bekend wie de winnaar is: “Everybody has won, and all must have prizes.” (Rosenzweig, 1936). In de tweede helft van de twintigste eeuw is meerdere malen geconcludeerd dat het empirisch

bewijs voor deze stelling overtuigend was (Carr, 2009, 52). Aan de andere kant waren er ook onderzoekers die het oordeel van de dodo in twijfel trokken. Zij stellen op basis van reviews van meta-analyses dat er wel degelijk bewijs te vinden is voor de stelling dat bepaalde vormen van psychotherapie voor bepaalde aandoeningen grotere effecten opleveren dan andere vormen van psychotherapie. Cognitieve gedragstherapie komt daarbij vaak naar voren als een therapievorm die grotere effecten bewerkstelligt dan een psychodynamische of client-centered aanpak (ibidem).

De onderwerpen die in deze paragraaf besproken werden, zoals het verschil tussen efficacy en effectiveness, het evidence based werken en de discussie over werkzame factoren, komen ook in discussies over de resultaten van justitiële kinderbeschermingsmaatregelen naar voren.

2.5 SAMENVATTING

In dit hoofdstuk kwam naar voren dat het terrein van de kinderbescherming aanvankelijk sterk verzuild was. Charitatieve instellingen speelden de hoofdrol. Toch was van het begin af aan een streven naar grotere professionaliteit zichtbaar; eerst rond het werk van de kinderrechtster en later ook binnen instellingen en beroepsopleidingen. Ook het idee dat een goede wetenschappelijke onderbouwing van het werk binnen de kinderbescherming van belang was voor kwalitatief goede hulpverlening vormde een constante in het denken over het werk in deze sector in de tweede helft van de twintigste eeuw. Bovendien kwamen via verschillende academisch geschoolde professionals, zoals psychiaters, psychologen en pedagogen, wetenschappelijke theorieën en inzichten de kinderbeschermingsinstellingen binnen.

Ook was er een verandering in opvattingen over het nut van justitieel ingrijpen. Het geloof in de effectiviteit van maatregelen en interventies die in een justitieel kader werden genomen leek sterk te zijn in de jaren vijftig. In deze jaren werden veelvuldig kinderbeschermingsmaatregelen uitgesproken en het geloof in de werking hiervan leek groot. Over het algemeen waren professionals en andere betrokkenen bij de kinderbescherming positief over het inzetten van deze maatregelen. Wel bleek dat verdere professionalisering en betere wetenschappelijke onderbouwing van het werk als voorwaarden werden gezien om het werk te blijven verbeteren. Bovendien was er wel degelijk kritiek. Dit kwam bijvoorbeeld duidelijk in het rapport van de Werkgroep Gestichtsdifferentiatie naar voren.

Met de culturele en maatschappelijke veranderingen van de jaren zeventig, met de grote nadruk op autonomie, democratische verhoudingen en emancipatie, daalde het geloof in de justitiële kinderbescherming tot een dieptepunt. In de loop van de jaren tachtig nam het gebruik

van de justitiële kinderbeschermingsmaatregelen echter weer toe, hoewel het sterke optimisme uit de jaren vijftig niet terug kwam. Het vertrouwen in het beperken van de ouderlijke macht als pedagogische interventie leek aan het begin van de eenentwintigste eeuw weer sterk toe te nemen. De toepassing van de ondertoezichtstelling vertoonde toen namelijk een spectaculaire stijging. Binnen de kinderbescherming zelf, bleef in de periode dat er veel kritiek was, de nadruk liggen op verdere professionalisering en wetenschappelijke onderbouwing van het werk als antwoord op de kritiek. Ook herstructurering van het werk was hierbij belangrijk; het systeem van kinderbescherming ontwikkelde zich van de verzuilde kinderbescherming die aan het begin van de twintigste eeuw was ontstaan tot het veld van jeugdzorg zoals dat er tegenwoordig uitziet. Daarbij werden een regionaal aanbod van voorzieningen en het denken in termen van vraag en aanbod leidinggevend in de inrichting van het systeem van kinderbescherming.

Vanaf de jaren zeventig was er meer aandacht voor de behandelingen die binnen residentiële instellingen plaatsvonden en kwam een meer methodisch werken tot stand. In toenemende mate werden vanuit theorieën over het ontstaan van probleemgedrag specifieke interventies uitgewerkt en omschreven. Het werken binnen de jeugdhulpverlening werd vanaf de jaren negentig ook meer gestructureerd. Dit bleek bijvoorbeeld uit de opkomst van het planmatig werken, waarbij er een duidelijke koppeling bestond tussen diagnostiek, behandeling en evaluatie. Deze ontwikkelingen konden in verband gebracht worden met onderzoek naar resultaten. Vanuit het planmatig werken aan duidelijk omschreven doelen werd het onderzoeken van resultaten bevorderd, omdat in de cyclus van planmatig werken evaluatie een vast onderdeel was.

Ten slotte kwam in de paragraaf over onderzoek naar de effecten van psychotherapie naar voren dat effectonderzoek naar psychosociale interventies een lange geschiedenis heeft. Er was in de loop van deze geschiedenis discussie over de vraag hoe effecten het beste onderzocht konden worden en over de vraag wat de waarde van de resultaten uit onderzoek was voor de praktijk van hulpverlening.

In het volgende hoofdstuk wordt de vraag beantwoord in welke mate er aandacht was voor onderzoek naar resultaten van interventies op het gebied van de justitiële kinderbescherming en wordt nagegaan welke onderwerpen hierbij naar voren kwamen.

Hoofdstuk 3

De mate van aandacht voor onderzoek naar resultaten

In dit hoofdstuk wordt de vraag beantwoord in welke mate er binnen de kindbescherming en de bij dit terrein betrokken professionals en wetenschappers aandacht was voor onderzoek naar resultaten van kindbeschermingsmaatregelen en de interventies die in het kader daarvan plaatsvonden. Er wordt een overzicht gegeven van de onderwerpen die hierbij naar voren kwamen. Het gaat hierbij om het schetsen van een globaal beeld van wat uit de bronnen naar voren kwam. Daarna wordt in de hierop volgende hoofdstukken, aan de hand de andere deelvragen, dieper ingegaan op discussies en onderzoeken met betrekking tot resultaten van kindbeschermingsmaatregelen.

Eerst worden drie overzichten van onderzoek besproken die in de bestudeerde periode verschenen. Deze overzichten geven een indruk van de hoeveelheid onderzoek waarin resultaten van interventies in het kader van justitiële kindbeschermingsmaatregelen werden bestudeerd. Daarna wordt ingegaan op wat uit de tijdschriften naar voren kwam en wordt de vraag beantwoord hoeveel artikelen gevonden werden waarin het onderzoeken van resultaten centraal stond. Ten slotte komt aan de orde hoeveel proefschriften op het terrein van kindbescherming en jeugdzorg verschenen in de onderzochte periode. Dit geeft een indruk van de mate waarin dit veld voorwerp was van wetenschappelijke studie. Eventuele toegenomen aandacht voor onderzoek naar resultaten van interventies moet uiteraard in de context geplaatst worden van de wetenschappelijke aandacht voor dit werkveld in het algemeen. Bij het bespreken van deze verschillende bronnen wordt tenslotte ook de vraag beantwoord welke vormen van hulp onderwerp van studie waren.

3.1 OVERZICHTEN VAN ONDERZOEK

De drie overzichten van onderzoek op het terrein van de kinderbescherming en jeugdzorg werden door hun samenstellers met verschillende doelen gemaakt. Zo betreft het eerste overzicht een *bibliografie* van wetenschappelijke publicaties op het gebied van de kinderbescherming en hebben de twee andere overzichten veel meer het karakter van een review van onderzoek naar resultaten, waarbij ze een breder terrein bestrijken dan alleen de justitiële kinderbescherming en jeugdzorg. Vanuit de vraagstelling, die zich concentreert op onderzoek naar resultaten van interventies die in het kader van justitiële maatregelen werden uitgevoerd, is uit deze overzichten een selectie van relevante onderzoeken gemaakt.

Doordat de overzichten van onderzoek met verschillende doelen en op verschillende tijden werden samengesteld was er ook een verschil in de wijze waarop de auteurs van deze overzichten de onderzoeken selecteerden; een overzicht van onderzoek op het terrein van de kinderbescherming uit 1970 was vanuit een ander perspectief samengesteld dan een overzicht van onderzoek uit het jaar 1990. Hierin ligt een beperking van het bestudeerde materiaal: uitspraken ten aanzien van de vraag naar de hoeveelheid onderzoek rond dit thema zijn niet met zekerheid te geven. De wijze waarop werd geselecteerd veranderde en kwantitatieve veranderingen kunnen wijzen op veranderingen in de selectiecriteria. Zo werden in de bibliografie uit 1970 alle onderzoeken op het terrein van de justitiële kinderbescherming genoemd, terwijl in de overzichtsstudie uit 1990 de keus werd gemaakt voor een bepaald type onderzoek.

3.1.1 Bibliografie van onderzoekingen en experimenten in de kinderbescherming, 1970

Deze bibliografie werd samengesteld door Mulock Houwer (1970) en was gebaseerd op de collectie van de bibliotheek van de Nationale Federatie voor Kinderbescherming. Er werd gestreefd naar een zo volledig mogelijk overzicht van onderzoek op het terrein van de justitiële kinderbescherming. Het ging hier dus om al het onderzoek op dit gebied. Er werd geen selectie gemaakt wat betreft het soort of het doel van het onderzoek. De bibliografie had betrekking op de periode 1945 – 1970. Naar aanleiding van de korte omschrijving bij iedere publicatie in de bibliografie werd een eerste selectie gemaakt van publicaties waarin de vraag naar het resultaat van interventies naar voren kwam. Verdere bestudering van deze publicaties leverde een selectie op van 21 publicaties waarin verslag werd gedaan van onderzoek (zie bijlage 4 voor deze selectie). De meeste hadden betrekking op de justitiële kinderbescherming, maar er waren ook studies waarin het ging over vrijwillige hulpverlening. Deze werden in de bibliografie echter besproken binnen het hoofdstuk ‘kinderbescherming’, daarom werden ze toch in de selectie opgenomen (Mulock Houwer, 1970, 12-28).

3.1.2 Evaluatieonderzoek in de jeugdhulpverlening: een overzichtsstudie, 1990

Aan deze studie van A. Van Gageldonk en A. Bartels (1990) lag een onderzoeksvoorstel van J. van der Ploeg en K. Mesman Schultz ten grondslag, respectievelijk voorzitter en programmaleider van het Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening (COJ) van de Rijksuniversiteit Leiden. Subsidie van de Directie Jeugdbeleid van het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur maakte de uitvoering ervan mogelijk. Na de Tweede Wereldoorlog waren er, met financiële steun van de overheid, steeds meer soorten hulpverlening voor jongeren ontstaan. In toenemende mate kwam hierbij de vraag naar de effectiviteit en kwaliteit van deze vormen van hulp naar voren. Beantwoording van deze vraag was lastig, omdat er voor de Nederlandse situatie nog geen overzichtsstudie bestond over wat de hulpverlening opleverde. Er was dus behoefte aan een overzicht van onderzoek op het gebied van de jeugdhulpverlening dat in Nederland was uitgevoerd. Van Gageldonk, geïnspireerd door deze studie, promoveerde in 1995 op onderzoek naar methoden van overzichtsstudies. Daarin was ook een hoofdstuk aan de ‘Leidse studie’ uit 1990 gewijd en Van Gageldonk concludeerde dat de studie een helder overzicht tot stand had weten te brengen van onderzoek op het terrein van de Nederlandse jeugdhulpverlening (Van Gageldonk, 1995).

Om hun onderzoeksterrein af te bakenen kozen de onderzoekers ervoor zich te beperken tot interventie-evaluatieonderzoek dat gedurende de laatste tien tot vijftien jaar in Nederland verschenen was. Bij de keuze voor dit soort onderzoek speelde ook mee dat daarvoor vanuit beleid en praktijk belangstelling bestond. De periode die dit onderzoek omspannt loopt van ongeveer 1975 tot 1990. Uit dit overzicht van onderzoek werden die onderzoeken geselecteerd die interventies tot onderwerp hadden die plaats zouden kunnen vinden in het kader van een justitiële maatregel, zoals bijvoorbeeld studies naar de resultaten van residentiële behandeling, pleeggezinnen, sociale vaardigheidstrainingen of gezinstherapieën. Onderzoeken waarin interventies onderzocht werden ten aanzien van kinderen of jongeren met lichamelijke of verstandelijke beperkingen of waarbij het om specifieke problemen ging die doorgaans geen aanleiding zijn voor een justitiële maatregel werden buiten beschouwing gelaten. Daarbij ging het bijvoorbeeld om zeer moeilijk eten, leesproblemen of problemen rond zindelijkheid. Ook enkele onderzoeken rond oudercursussen die werden gegeven vanuit een medisch opvoedkundig bureau (MOB) werden niet geselecteerd, omdat hulpverlening vanuit een MOB meestal op vrijwillige basis plaatsvond. Op grond van bovenstaande overwegingen werden 33 publicaties geselecteerd (zie bijlage 5 voor een lijst van de geselecteerde studies).

Er waren bijvoorbeeld meerdere publicaties die verslag deden van onderzoek naar een specifieke vorm van gedragstherapie. Vanaf 1973 werd aan het Ambulatorium van het Paedologisch Instituut te Amsterdam onderzoek gedaan naar de effecten van een ambulante training in sociale vaardigheden die gestoeld was op principes uit de gedragstherapie. Meerdere

zelfstandige onderzoeken draaiden om dezelfde vraag: wat was het effect van deze aan het Ambulatorium ontwikkelde training? Bartels (1986) promoveerde op het eerste onderzoek uit de reeks van zeven onderzoeken naar de effecten van gedragstherapie. De onderzoeken die in dit kader plaatsvonden worden in dit onderzoek besproken, omdat er meerdere tijdschriftartikelen over gevonden werden en omdat hier het ontwikkelen van een methode hand in hand ging met effectonderzoek. Een onderzoek uit het overzicht van Van Gageldonk en Bartels dat eveneens meer uitgebreid besproken wordt, omdat het ook in de tijdschriftartikelen naar voren kwam, is dat van Veerman, Fenger-Haneman, Roschar-Rosenstein en Veneklaas (1986). In dit onderzoek werd nagegaan hoe kinderen die voor een bepaalde periode in een Medisch Kinderdagverblijf verbleven hadden, zich later ontwikkelden.

3.1.3 Nederlandse studies naar de effecten van jeugdzorg, 2003

Aanleiding van deze studie van Boendermaker, Van der Veldt en Booy (2003) was de constatering dat binnen de jeugdzorg efficiëntie en effectiviteit in toenemende mate hoog op de agenda stonden. Zo wezen de auteurs op de voorgestelde Wet op de Jeugdzorg (die in 2005 ingevoerd werd) en naar de instellingen voor jeugdzorg zelf, die volgens hen ook meer aandacht kregen voor de resultaten van de door hen verleende zorg. Met een verwijzing naar het bovengenoemde onderzoek van Van Gageldonk en Bartels gaven de auteurs aan zich te richten op onderzoek naar de resultaten van interventies verschenen in de periode tussen 1990 en 2002. Voor deze periode vonden zij in totaal 54 studies waarbij het ging om interventies in de Nederlandse jeugdzorg. Dat wil zeggen dat de interventies werden gegeven door Bureau Jeugdzorg zelf, of dat Bureau Jeugdzorg een indicatie kon verstrekken voor de interventie. Dit betekende dat preventieve interventies of bijvoorbeeld studies naar de effecten van voorlichtingscampagnes buiten beschouwing werden gelaten. Ook lieten de auteurs voor een groot deel interventies buiten beschouwing die betrekking hadden op justitiële interventies die plaatsvonden in een *strafrechtelijk* kader, omdat deze interventies maar ten dele binnen de jeugdzorg vielen, en elders al in het kader van een overzichtsstudie besproken werden (Van der Laan, 2001). Ten aanzien van een klein aantal van dergelijke studies maakten zij een uitzondering, omdat de interventies toegankelijk waren via een ondertoezichtstelling of via de jeugdreclassering. Verder lieten zij publicaties buiten beschouwing waarin het ging om hulp aan kinderen met lichamelijke of verstandelijke beperkingen. Boendermaker, Van der Veldt en Booy maakten vooraf geen selectie op basis van het type onderzoek en hebben de studies ook niet vooraf beoordeeld op validiteit of betrouwbaarheid. Het doel van hun overzichtsstudie was het geven van een overzicht van het type onderzoek dat werd gedaan binnen de Nederlandse jeugdzorg en na te gaan wat daaruit bekend was ten aanzien van de effecten van de hulpverlening.

Ook uit dit overzicht zijn die studies gekozen die betrekking hadden op hulp die in het kader van een justitiële kinderschermingsmaatregel kon plaatsvinden. Het viel op dat het in de onderzochte periode steeds lastiger werd deze selectie te maken. Bij de hierboven besproken twee overzichten had een ruime meerderheid van de onderzoeken expliciet betrekking op hulpverlening in het kader van een justitiële kinderschermingsmaatregel. Het ging dan bijvoorbeeld over voogdijkinderen, pleeggezinplaatsingen, kinderschermingsinternaten, gezinsvoogdijendergelijke. Vooral in deze derde overzichtsstudie was het soms moeilijk uit te maken of een interventie vooral plaatsvond binnen het kader van een kinderschermingsmaatregel of niet. Dit was waarschijnlijk mede het gevolg van organisatorische veranderingen op het terrein van de kinderscherming.

Sinds de jaren negentig veranderde de structuur van jeugdzorg en kinderscherming fundamenteel en ging de kinderscherming op in het grotere geheel van de Nederlandse jeugdzorg. Steeds vaker werden diverse vormen van hulp (ambulante hulp, residentiële hulp of pleegzorg) vanuit één en dezelfde instelling aangeboden (Dekker, 2012, 68). Deze Multifunctionele Organisaties (MFO's), zoals ze gingen heten, boden uiteenlopende vormen van hulp en die hulp kon plaatsvinden op vrijwillige basis, maar ook in het kader van een justitiële maatregel. Het Bureau Jeugdzorg zou voortaan een spilfunctie gaan vervullen in de jeugdzorg. Doel van dit nieuwe bureau was de versnippering en verkokering in de toegang tot de jeugdzorg tegen te gaan. Verschillende bestaande instellingen (zoals het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling) werden erin opgenomen en ieder Bureau Jeugdzorg kreeg een afdeling jeugdbescherming. Sinds 2000 werd de Raad voor de Kinderscherming ingeschakeld via het Bureau Jeugdzorg of het AMK (dat een onderdeel daarvan is). Deze instellingen konden de Raad vragen een onderzoek naar de situatie van een kind in te stellen. Wanneer vervolgens door de kinderrechter een maatregel van kinderscherming opgelegd werd, werd door het Bureau Jeugdzorg een gezinsvoogd aangewezen of nam deze zelf de voogdij op zich. De kinderscherming werd hiermee een 'afdeling' in het grotere geheel van de jeugdzorg.

Bij de selectie van onderzoeken uit de studie van Boendermaker, Van der Veldt en Booy werd daarom vooral gelet op de aard van de problematiek. De onderzoeken waarin het ging om interventies gericht op ernstige gedrags- of gezinsproblemen werden geselecteerd. Buiten beschouwing bleven daardoor lichtere problemen en problemen die vooral individuele kinderen betroffen. Zo zijn onderzoeken rond interventies met betrekking tot angst- en stemmingsstoornissen, autisme of ADHD niet in de selectie opgenomen. Niet omdat deze problemen strikt individueel van aard zijn of niet kunnen voorkomen bij kinderen die bijvoorbeeld onder toezicht staan en dat dus deze kinderen niet door middel van zo'n interventie geholpen zouden kunnen worden, maar omdat dit soort problemen doorgaans niet de aanleiding zijn voor een juridische maatregel. Wel zijn die onderzoeken in de selectie opgenomen waarbij sprake

was van gedragsproblemen, problemen met anger-control, gebrekkige sociale vaardigheden en ernstig antisociaal gedrag. De rationale hierachter is dat het bij dit soort problemen steeds gaat over problemen in de relatie met anderen en dat hierdoor dus problemen binnen gezinnen kunnen ontstaan, die een aanleiding kunnen zijn voor een juridische kinderschermingsmaatregel. Uiteindelijk werden op basis van deze overwegingen 28 van 54 onderzoeken uit de overzichtsstudie van Boendermaker, Van der Veldt en Booy geselecteerd (zie bijlage 6).

Zij bespraken bijvoorbeeld de onderzoeken van Veerman over de ontwikkeling van kinderen na een periode van klinische hulpverlening uit 1990 en van Ten Brink over hetzelfde onderwerp uit 1998. Beide onderzoekers promoveerden op hun onderzoek naar de behandeling die vanuit het Pedologisch Instituut te Amsterdam gegeven werd. In beide onderzoeken werd op verschillende momenten tijdens en na het verblijf in het tehuis nagegaan wat de aard en de ernst van de problematiek van de jeugdigen was. De studie van Menkehorst, Naayer en Zandberg (1991) was het vervolg op een onderzoek naar kleinschalige hulpverlening van onder andere Zandberg van eind jaren tachtig. Ook werd de studie van Mesman Schultz en Herfs (1992) naar de effecten van specifieke vormen van residentiële behandeling genoemd. In 1993 verscheen onderzoek van Janssen en Oud over de ontwikkeling en het behandelingsverloop van residentieel opgenomen jeugdigen in Noord-Brabant en in 1998 publiceerde Boendermaker over haar onderzoek naar de situatie van jongeren een jaar na vertrek uit een justitiële behandelingsrichting. In het onderzoek van Matthys en Rietveld ging het exclusief over pleegzorg. Het ging hier om de therapeutische pleegzorg zoals deze door Hart de Ruyter werd ontwikkeld rond 1960. Een andere studie waarin pleegzorg een belangrijke rol speelde was het onderzoek van Van Ooyen-Houben (1991) waarin gekeken werd naar de ontwikkeling van kinderen na een uithuisplaatsing. Er werd een vergelijking gemaakt tussen residentiële zorg en pleegzorg (Van Ooyen-Houben, 1991).

Ten aanzien van het onderwerp van deze studie, onderzoek naar resultaten van interventies in het kader van een justitiële kinderschermingsmaatregel, was er in deze overzichten van onderzoek geen toename. Met respectievelijk 21, 33 en 28 onderzoeken op dit terrein lijkt er sprake te zijn van een lichte toename, maar vooral van een redelijk constante aandacht voor dit vraagstuk. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat in het overzicht van Mulock Houwer een aantal tijdschriftartikelen te vinden waren waarin wel ingegaan werd op de vraag naar resultaat, maar die in een selectie van onderzoeksverslagen (zoals deze te vinden was bij de twee overzichtsstudies) niet naar voren zouden zijn gekomen. Bovendien waren veel van de onderzoeken die verschenen in de periode 1945-1969 erg breed. De vraag naar resultaten kwam daarin als één van de vele vragen naar voren en was vaak moeilijk te beantwoorden (zie bijvoorbeeld Brederode-Ritter, Vermeul-Van Mullem & Calis, 1969; Hart-de Ruyter, 1963; Masthoff-Vermaas, 1950).

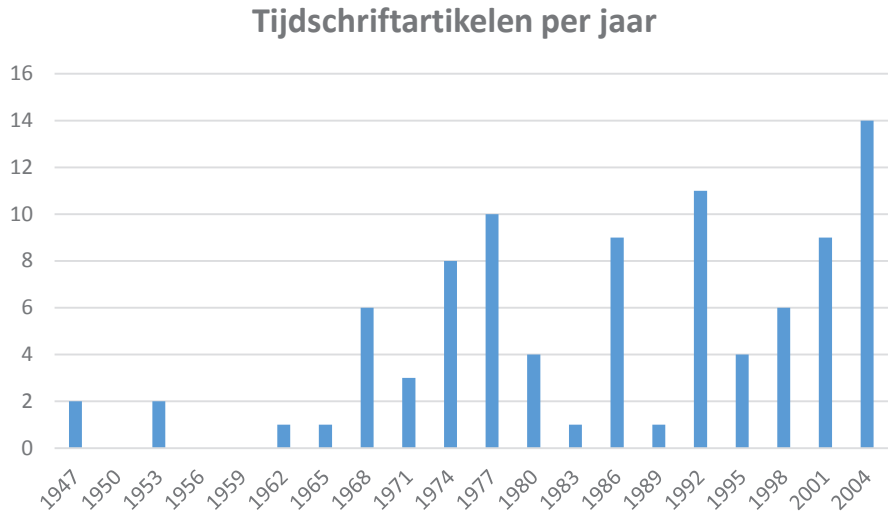
3.2 WETENSCHAPPELIJKE TIJDSCHRIFTEN EN VAKBLADEN

In het eerste hoofdstuk kwam naar voren welke tijdschriften werden bestudeerd. Daaruit zijn die artikelen geselecteerd waarin de vraag naar resultaten van interventies in het kader van kinderschermingsmaatregelen duidelijk naar voren kwam en artikelen die meer in het algemeen gingen over de relatie tussen wetenschap en kinderscherming.

3.2.1 Aantal artikelen

In totaal werden 92 artikelen gevonden (zie bijlage 1). Figuur 1 laat zien hoe deze artikelen over de bestudeerde jaren verspreid waren.

Uit deze figuur blijkt dat er in de jaargangen van de wetenschappelijke tijdschriften en vakbladen die in het kader van dit onderzoek eens in de drie jaar bestudeerd werden, sprake was van een toename van aandacht voor onderzoek naar resultaten van kinderscherming. Voor de perioden die binnen de onderzoeksperiode onderscheiden werden kwamen de volgende gemiddelden naar voren. Tussen 1945 en 1970 verschenen er gemiddeld anderhalf artikelen per jaar, vanaf 1970 tot 1990 verschenen er gemiddeld 6,5 artikelen per jaar en vanaf 1990 tot en met 2005 waren dat er 8,5. De eerste jaren lieten nog jaren zien waarin er helemaal geen relevante artikelen werden gevonden, maar dat kwam vanaf de jaren zestig niet meer voor.

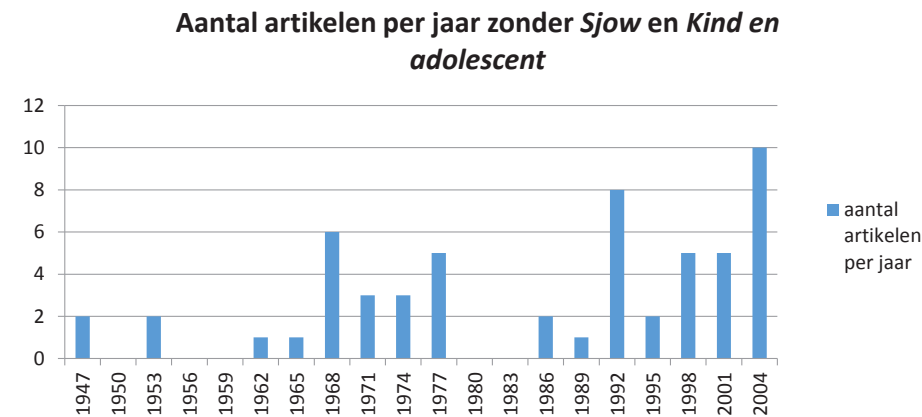

Figuur 1. Tijdschriftartikelen per bestudeerd jaar

Verder waren er vanaf het einde van de jaren zeventig vaker jaren waarin acht of meer artikelen gevonden werden. Ook is het opvallend dat er in de jaren tachtig een aantal jaren waren waarin zeer weinig over dit onderwerp werd geschreven.

Tussen de tijdschriften bestonden grote verschillen in het aantal jaren dat zij gepubliceerd werden. Zo verscheen het *Maandblad voor Geestelijke Volksgezondheid* door de hele periode heen, verschenen *De Koepel*, het *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk en Kind en Adolescent* tussen de 20 tot 25 jaar binnen de onderzochte periode, terwijl andere tijdschriften zoals *SPH* of *o/25* verschenen gedurende ongeveer 10 jaar (zie ook tabel 3). Om een uitspraak te kunnen doen over de mate waarin er in de specifieke tijdschriften werd geschreven over het onderwerp dat in deze studie centraal staat, werd het gemiddeld aantal artikelen per jaar berekend. Dit getal laat de verschillen tussen de tijdschriften zien in de mate waarin er aandacht was voor onderzoek naar resultaat. Tabel 3 laat zien dat de tijdschriften *Sjow* en *Kind en Adolescent* veruit de meeste artikelen publiceerden, met gemiddelden van respectievelijk 3 en 2,5 per jaar. Voor de duidelijkheid is in de tabel ook vermeld in welke jaren de tijdschriften verschenen. Het gemiddelde aantal artikelen over resultaten per jaar mag niet opgevat worden als indicatie van gelijkmatige aandacht voor dit onderwerp door de tijd heen. Het hoge gemiddelde voor *Kind en Adolescent* werd veroorzaakt door een speciale uitgave over resultaten in de jeugdzorg (1986) en voor *Sjow* door één auteur die veel over dit onderwerp schreef.

De tijdschriften waarin de meeste relevante artikelen werden gepubliceerd, *Sjow* en *Kind en Adolescent*, verschenen juist in die periode waarin toename zichtbaar werd van de aandacht voor resultaten van interventies in het kader van een justitiële maatregel voor

Figuur 2. Aantal artikelen per bestudeerd jaar zonder *Sjow* en *Kind en adolescent*

Tijdschrift	Verschenen tussen:	Aantal bestudeerde jaargangen	Aantal artikelen	Gemiddeld aantal artikelen per jaargang
Maandblad geestelijke volksgezondheid	1946 - heden	20	15	0,7
Tijdschrift voor maatschappelijk werk	1947 - 1971	9	6	0,7
TMW (in deze periode 5 keer een naamswijziging)	1972 - 1986	5	5	1
Tijdschrift voor de Sociale Sector	1987 - heden	6	2	0,3
De Koepel	1947 - 1972	9	4	0,4
Mozaïek	1950 - 1972	8	1	0,1
Sjow: tijdschrift voor en over samenleving, jeugd, ouder en welzijn	1973 - 1983	4	12	3
Tijdschrift voor Jeugdhulpverlening	1984 - 1989	2	1	0,5
TJJ: tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk	1989 - 1996	3	2	0,7
Jeugd en Samenleving	1971 - 1996	9	2	0,2
o/25: tijdschrift over de jeugd	1996 - 2006	3	1	0,3
Documentatieblad	1956 - 1974	6	2	0,3
Justitiële Verkenningen	1974 - heden	11	1	0,1
Tijdschrift voor Orthopedagogiek	1962 - heden	15	6	0,4
Tijdschrift voor Familie- en jeugdrecht	1978 - heden	9	1	0,1
Kind en Adolescent	1980 - heden	9	23	2,5
Comenius	1981 - 1999	6	0	0
NTOVO	1985 - 1999	5	2	0,4
Pedagogiek	2000 - heden	0	0	0
SPH: Tijdschrift voor Sociaal Pedagogische Hulpverlening	1994 - 2005	4	1	0,2
Nederlands Tijdschrift voor Jeugdzorg	1997 - 2006	3	5	1,7

Tabel 3. Overzicht van de doorgenomen tijdschriften en het aantal gevonden artikelen

kinderbescherming. De vraag kwam daarom naar voren of niet deze twee tijdschriften alléén de indruk van een toename wekten. Wanneer de artikelen uit deze twee tijdschriften weggelaten werden dan zag de grafiek met het aantal artikelen per jaar er als volgt uit.

De toename is dan minder sterk, maar nog wel duidelijk te herkennen. Dit lijkt erop te wijzen dat de toename van aandacht voor en onderzoek naar resultaten gezien kan worden als een ontwikkeling die binnen het terrein van kinderbescherming en jeugdzorg als geheel plaatsvond. Het idee dat de geconstateerde toename enkel was toe te schrijven aan een tweetal tijdschriften en een selecte groep betrokkenen is niet waarschijnlijk. Voor de jaren tachtig lijken deze twee tijdschriften wel het podium geweest te zijn voor publicaties over onderzoek naar resultaten van kinderbeschermingsmaatregelen (zie ook figuur 1).

3.2.2 Onderwerpen van de artikelen

Welke onderwerpen kwamen naar voren in de gevonden artikelen? De gevonden artikelen werden ingedeeld in een aantal categorieën naar onderwerp. Deze waren niet vooraf opgesteld, maar werden aan de hand van de artikelen onderscheiden. De volgende tabel laat zien welke categorieën onderscheiden werden en hoeveel artikelen per categorie werden gevonden.

Binnen de categorie ‘onderzoek naar resultaat’ werden die artikelen geplaatst waarin een specifiek onderzoek werd besproken. Bij ‘meten van resultaten’ ging het om artikelen waarin de vraag naar voren kwam hoe resultaten eigenlijk vastgesteld kunnen worden en hoe interventies op dit aspect geëvalueerd kunnen worden. De artikelen waarin het meer in het algemeen ging om wetenschappelijk onderzoek op het terrein van de kindbescherming kwamen in de categorie ‘wetenschappelijk onderzoek kindbescherming’. Ook werden artikelen gevonden waarin tegenvallende resultaten van interventies of maatregelen besproken werden zonder dat dit op onderzoek was gebaseerd. Deze artikelen werden in de categorie ‘tegenvallende resultaten’ geplaatst. Opvallend was ook een aantal artikelen waarin follow-up onderzoek werd besproken en waarbij de auteurs dit soort onderzoek uitdrukkelijk niet zagen als een onderzoek naar de resultaten van hulpverlening. Deze artikelen kwamen in de categorie ‘follow-up onderzoek’. Vanaf de jaren negentig verschenen er artikelen waarin bewezen effectieve interventies en het idee van evidence-based werken centraal stonden. In de categorieën is onderscheid gemaakt tussen artikelen waarin het ging om één bepaalde interventie die als zodanig besproken werd, en artikelen waarin meer in het algemeen het evidence-based werken centraal stond. Deze artikelen werden binnen de volgende twee

<div>Aantal artikelen</div> <div>Onderwerpen</div>	1945-2005	1945-1969	1970-1989	1990-2005
Onderzoek naar resultaten	32	2	10	20
Meten van resultaten	22	4	12	6
Wetenschappelijk onderzoek kindbescherming	13	3	10	1
Evidence-based werken	11			9
Effectiviteit van interventies/behandelingen	3		1	3
Tegenvallende resultaten	4	2	1	1
Follow-up onderzoek (dat niet werd gezien als onderzoek naar resultaat)	3		1	2
Effectiviteit van de jeugdzorg als geheel	2			1
Overig	2	1	1	1
Totaal aantal artikelen	92	12	36	44

Tabel 4. Artikelen per onderwerp en periode

categorieën geplaatst: ‘effectiviteit van interventies of behandelingen’ en ‘evidence-based werken’.

3.2.3 Vormen van hulp

Welke vormen van hulp werden in de artikelen besproken? Niet in alle artikelen ging het om de interventies zelf, sommige gingen meer in het algemeen over onderzoek en kindbescherming of over de vraag hoe resultaten van interventies vast te stellen zijn. Daarom zijn niet alle artikelen in deze tabel opgenomen. De hulpvormen waarnaar gekeken werd waren: (semi) residentiële hulp, pleegzorg, hulp aan gezinnen (waaronder ondertoezichtstelling) en ambulante hulp. Wanneer meerdere vormen van hulp binnen een artikel besproken werden, dan werden deze artikelen in meerdere categorieën opgenomen. Uit tabel 5 blijkt duidelijk dat de meeste artikelen residentiële hulpverlening tot onderwerp hadden.

Ook hier is het interessant om te kijken hoe vaak deze verschillende hulpvormen in de onderscheidende perioden naar voren kwamen. In de tabel is eveneens te zien hoe de verdeling voor de verschillende perioden was. Het beeld bleef min of meer gelijk: residentiële hulp kreeg door de gehele onderzoeksperiode heen veruit de meeste aandacht.

Uit de tijdschriften kwam een duidelijke toename naar voren van aandacht voor onderzoek naar resultaten. Vanaf de jaren zeventig werd er meer over dit onderwerp geschreven in de bestudeerde tijdschriften. Artikelen waarin verslag werd gedaan van specifieke onderzoeken naar resultaten van interventies werden vooral in de laatste periode gevonden. Er was hierbij sprake een verdubbeling ten opzichte van de jaren 1970-1990. Artikelen waarin de vraag hoe resultaten te meten waren er het meest tot 1990, daarna werd dit minder besproken. Artikelen over de relatie tussen het werkveld kindbescherming en wetenschap, met andere woorden over de wetenschappelijke onderbouwing van het werk, verschenen door de gehele periode heen. In de laatste periode kwam dit tot uitdrukking in artikelen rond evidence-based werken. Qua hulpvormen die onderzocht werden bleek dat residentiële hulp veruit het meeste aandacht kreeg. Het was dan ook op dit gebied dat er vooral sprake was van een toename van onderzoek.

<div>Aantal artikelen</div> <div>Hulpvorm</div>	1945-2005	1945-1969	1970-1989	1990-2005
Residentiële hulp	31	5	11	15
Pleegzorg	7	2	3	3
Hulp aan gezinnen	8	2	5	5
Ambulante, individuele hulp	6	0	3	3

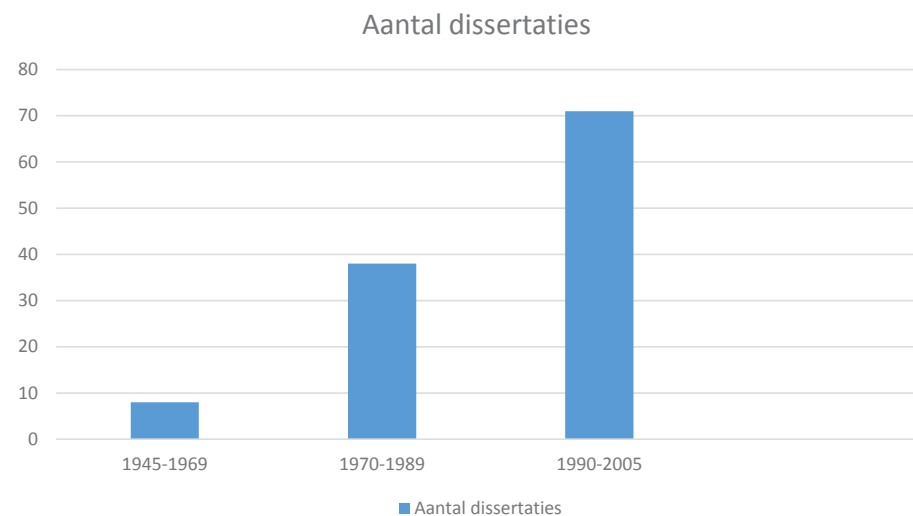
Tabel 5. Artikelen per hulpvorm en periode

3.3 ONDERZOEKSRAPPORTEN EN PROEFSCHRIFTEN

Zoals te verwachten was er, met de groei van de sociale wetenschappen vanaf ongeveer 1970, een duidelijke groei van het aantal verschenen proefschriften op het gebied van de Nederlandse kinderbescherming en jeugdzorg. Het aantal artikelen en studies waarin gekeken werd naar wat interventies opleverden, zoals hierboven naar voren kwam, moet uiteraard in verhouding tot deze groeiende wetenschappelijke aandacht worden gezien.

In deze paragraaf wordt de toename in aandacht voor dit terrein getoond aan de hand van de per periode verschenen dissertaties en wordt ingegaan op de onderwerpen die wetenschappelijk onderzocht werden. In bijlage drie is een overzicht van zoektermen en de gevonden dissertaties te vinden. Om een indruk te krijgen van de bestudeerde onderwerpen ben ik voornamelijk afgegaan op de titels en heb ik de samenvatting van het proefschrift geraadpleegd. In figuur 3 is de hoeveelheid dissertaties op het terrein van kinderbescherming en jeugdzorg over de gehele onderzochte periode te zien. Er was duidelijk sprake van een sterke toename. Voor de duidelijkheid: deze figuur laat *alle* dissertaties zien op dit terrein, dus niet alleen proefschriften waarin resultaten werden onderzocht.

In de onderstaande paragrafen worden de onderwerpen besproken die in de dissertaties naar voren kwamen en wordt eveneens aangegeven welke proefschriften en onderzoeksrapporten in het kader van dit onderzoek meer uitgebreid werden bestudeerd.

Figuur 3. Aantal dissertaties per periode

3.3.1 1945 - 1969

Tussen 1945 en 1970 verschenen er acht proefschriften op het terrein van de justitiële kinderbescherming. Er kwamen uiteenlopende onderwerpen naar voren. Adoptie werd in 1956 wettelijk geregeld en dit was dan ook het onderwerp van twee proefschriften (Cloeck, 1946; Nota, 1969). Hoefnagels (1957) promoveerde op een dissertatie over de rapportage bij de Raden voor de Kinderbescherming en Clemens Schröner (1956) leek haar tijd ver vooruit met haar proefschrift over psychische kindermishandeling. In twee proefschriften was er aandacht voor de vraag wat een interventie in het kader van een justitiële kinderbeschermingsmaatregel opleverde (Masthoff-Vermaas, 1950; Den Otter, 1963). Ten slotte waren er twee studies waarin opvoedingsmoeilijkheden in het algemeen centraal stonden (De Lange, 1965; Lubbers, 1966).

Naast deze proefschriften was er (dat bleek uit de bibliografie van Mulock Houwer) onderzoek rond de voorlopige toevertrouwing en de daarop volgende beslissing, en onderzoek rond de ondertoezichtstelling (Rijksen & Blom, 1965, Clemens Schröner, 1952). Meerdere onderzoeken hadden betrekking op voogdijkinderen, kinderen dus die doorgaans vanwege een ontzetting of ontheffing onder voogdij van een voogdijvereniging vielen. De voogdijverenigingen plaatsten kinderen in pleeggezinnen of tehuizen. Zo waren er studies die in gingen op het latere leven van hen die als kind onder voogdij van een vereniging hadden gestaan (zie bijvoorbeeld Alten, 1957; Den Otter, 1963; Servatius, 1949; De Bloois, 1951; Masthoff-Vermaas, 1950). De Commissie voor Wetenschappelijk Onderzoek op het gebied van de Justitiële Kinderbescherming gaf in *Onderzoek onderzocht* (Brederode-Ritter, Vermeul-van Mullem & Calis, 1969) een overzicht en evaluatie van alle op haar advies gesubsidieerde onderzoeken. Naast de studies die door Mulock Houwer al waren genoemd kwam hier nog het onderzoek van Hart de Ruyter (1956) naar de therapeutische gezinsverpleging naar voren. Hoewel het onderzoek uiteindelijk vooral een methode van meer therapeutisch werken binnen de pleegzorg beschreef, was de aanleiding voor dit onderzoek de vraag wat hulp aan (gezins)voogdijkinderen opleverde.

Voor de kwalitatieve analyse selecteerden we, zoals eerder aangegeven, die studies die uit de tijdschriftartikelen naar voren kwamen en de proefschriften waarin de vraag naar resultaat centraal stond. Voor de eerste periode voldeden de in het vervolg van deze paragraaf besproken onderzoeken aan de gestelde criteria. Deze onderzoeken worden aan de hand van deelvragen uitgebreid besproken in de hoofdstukken vier tot en met zes.

Het onderzoek van B.L.F. Clemens Schröner (1952), *Gezinsvoogdijen levensloop. Onderzoek naar de resultaten van gezinsvoogdijgevallen in de grote stad en op het platteland*, werd in een artikel door kinderrechtter J.C. Hudig besproken. Een ander onderzoek dat in de geselecteerde tijdschriftartikelen besproken werd was het onderzoek van J.A.M. Schouten waarop hij in 1967 promoveerde. Hoewel zijn onderzoek niet direct een onderzoek was naar de resultaten van residentiële behandeling, was het opgezet vanuit de bedoeling dergelijk onderzoek in de

toekomst beter mogelijk te maken (Schouten, 1967). Het onderzoek van Schouten was het eerste onderzoek dat afgerond werd dat betrekking had op de residentiële behandeling van adolescenten binnen de jeugdpsychiatrische inrichting Zandwijk. Aan Zandwijk wordt voor de periode 1970-1990 ruim aandacht besteed omdat hier wetenschappelijk onderzoek, waaronder onderzoek naar resultaten, en het werk in een inrichting voor kinderbescherming hand in hand gingen. Twee proefschriften waarin de vraag naar het resultaat van een interventie werd gesteld waren die van Den Otter (1963) en Masthoff-Vermaas (1950). Vooral het onderzoek van Den Otter was van belang, omdat zij uitgebreid stil stond bij de levensloop van voormalig voogdijpupillen en zich afvroeg in hoeverre zij op verschillende levensgebieden geslaagd genoemd konden worden. Bij de voogdijvereniging 'Zoekt het verlorene' te Rotterdam, deed Masthoff-Vermaas onderzoek naar de opvoeding en behandeling van de pupillen. In haar dissertatie wijdde zij ook een hoofdstuk aan de resultaten van de behandeling. Een ander onderzoek waaraan uitgebreid aandacht wordt besteed is het onderzoek *Oud pupillen antwoorden* van de maatschappelijk werkster Alten naar de levensloop van oud-pupillen van de voogdijvereniging 'Tot Steun'. Hier wordt afgeweken van de gestelde criteria voor de selectie van onderzoeksrapporten en proefschriften, omdat het onderzoek van Alten veelvuldig in de literatuur over ontwikkelingen op het gebied van de kinderbescherming werd genoemd en het bovendien precies bij het onderwerp van dit onderzoek aansloot.

Tenslotte worden voor deze eerste periode ook een aantal andere onderzoeken besproken waarin zeer expliciet de vraag gesteld werd wat justitiële kinderbeschermingsmaatregelen opleverden, maar die niet precies aan de selectiecriteria voldeden, omdat in deze eerste periode onderzoek nog relatief schaars was. Deze onderzoeken werden niet in de tijdschriftartikelen besproken en waren ook geen proefschriften, maar gingen wel uitgebreid in op de vraag wat interventies hadden opgeleverd. Dit waren de onderzoeken van Servatius (1949), De Bloois (1951) en van Rijksen en Blom (1965). Servatius en De Bloois deden beiden onderzoek met betrekking tot een voogdijvereniging en het onderzoek van Rijksen en Blom werd uitgevoerd in opdracht van de Raad voor de Kinderbescherming. Dit was een uitgebreid onderzoek rond de gang van zaken rond de voorlopige toevertrouwing. Een follow-up studie maakte deel uit van het onderzoek. Eveneens wordt voor deze periode het onderzoek van Hart de Ruyter, de eerste hoogleraar kinderpsychiatrie in Nederland, naar de therapeutische gezinsverpleging besproken. Het tegenvallen van de resultaten van de gangbare behandeling of opvoeding in het kader van een kinderbeschermingsmaatregel voor een specifieke groep kinderen (namelijk de kinderen met ernstige stoornissen) was aanleiding voor dit project. Er werden twee lijnen gevolgd: het ontwikkelen van de therapeutische gezinsverpleging als behandelingsvorm en het wetenschappelijk onderzoek naar het functioneren van deze vorm van hulpverlening (Hart de Ruyter, 1963).

3.3.2 1970-1989

In deze periode verschenen er aanzienlijk meer proefschriften met betrekking tot kinderbescherming. Er waren 38 dissertaties op het gebied van de justitiële kinderbescherming en jeugdzorg, bijna vijf keer zoveel als in de jaren tot 1970. Vanaf de jaren zeventig deden de sociale wetenschappen definitief hun intrede op het terrein van de kinderbescherming terwijl de juridische kant meer naar de achtergrond verdween. Hiermee leek ook het terrein breder te worden. In de eerste periode hadden onderzoeken en proefschriften vaak duidelijk betrekking op een justitiële maatregel. In de loop van de jaren zeventig ging de justitiële kinderbescherming, wat onderzoek betreft, meer op in het veld van jeugdhulpverlening met daarbinnen de diverse vormen van hulp. Er verscheen wel een aantal proefschriften vanuit de juridische wetenschappen. Zo was er bijvoorbeeld een studie van Doek (1972) over de ondertoezichtstelling, het onderzoek van Hermans (1984) naar de Raad voor de Kinderbescherming en het proefschrift van Brands-Bottema (1988) over de politieke motivatie voor interventies in gezinnen. Het aantal juridische studies was echter bijzonder klein in vergelijking met de onderzoeken die vanuit de sociale wetenschappen in deze periode verschenen. Deze ontwikkelingen dienen uiteraard gezien te worden in het licht van de groei die de sociale wetenschappen in deze periode doormaakten.

Belangrijke sociaalwetenschappelijke proefschriften op het terrein van de kinderbescherming waren bijvoorbeeld het proefschrift van Kok (1970) naar 'struktopatische kinderen', voor wie hij een specifieke behandeling omschreef en het proefschrift van Ter Horst (1970), *Ontwarring en ordening*, dat ook ging over de behandeling van bepaalde categorieën kinderen. Aan dit laatst genoemde onderzoek wordt aandacht besteed, omdat het in een geselecteerd tijdschriftartikel werd besproken. Het onderzoek van Ter Horst was vooral interessant, omdat hij een schalensysteem ontwikkelde voor gedragsobservatie op basis waarvan het ook mogelijk moest zijn om uitspraken te doen over veranderingen in het gedrag. Ook Blankstein (1971) en Eijer (1975) promoveerden op de behandeling van kinderen in een residentiële setting. Hun onderzoek had betrekking op het behandelingshuis 'Zandwijk' dat tegen het einde van de vorige periode tot stand was gekomen. Het onderzoek van Eijer wordt uitgebreid besproken. Het werd niet in de tijdschriftartikelen genoemd, maar het ging expliciet in op de resultaten van residentiële behandeling. Ook was het proefschrift van Eijer van belang, omdat het betrekking had op Zandwijk en men met dit behandelingshuis nadrukkelijk ook wetenschappelijk onderzoek naar de resultaten van de behandeling op het oog had. Andere proefschriften over residentiële hulpverlening waren bijvoorbeeld die van Bras (1973), Rink (1976), Frans (1977), Veerman (1977), Scheerens (1979), De Natris (1972), Van Oeffelt (1986), Knorth (1987), Slot (1988), Zandberg (1988) en Winnubst (1989). De proefschriften van Frans en Veerman zullen uitvoerig worden besproken, omdat hier heel duidelijk de vraag

naar de resultaten van een bepaalde vorm van hulp naar voren kwam. De dissertatie van Zandberg (1988) was van belang, omdat binnen zijn onderzoek naar kleinschalige vormen van hulpverlening ook gekeken werd naar de resultaten hiervan. Samen met Naayer en Geeraets publiceerde Zandberg over onderzoek naar de effecten van opvang en hulp in kleinschalige settings (Naayer, Geeraets & Zandberg, 1988). Het onderzoek naar kleinschaligheid werd eveneens in de geselecteerde tijdschriftartikelen besproken. Het onderzoek van Van der Meulen (1982) was ook relevant, hoewel het niet in de tijdschriftartikelen of overzichten van onderzoek werd besproken en het geen academisch proefschrift was. Het betrof follow-up onderzoek onder meisjes uit kinderbeschermingstehuizen. Naast deze proefschriften die de methode of werkwijze van hulpverlening en behandeling tot onderwerp hadden, waren er ook proefschriften waarin het leven binnen residentiële settings nader bestudeerd werd. Zo kan bijvoorbeeld het proefschrift van Van der Ploeg (1975) genoemd worden over de ‘randfiguur’ in de inrichtingsgroep, maar ook De Ruyter (1971) die onderzoek deed naar de interactie tussen kinderen en groepsleiders en het onderzoek van Theunissen (1986) naar het sociale klimaat van de leefgroep kunnen in dit verband genoemd worden.

Er verschenen ook proefschriften over pleegzorg: Wit (1970), Weterings (1977) en Van Harten-Oudijk (1984). De pleeggezinonderzoeken onder leiding van Dr. O.C. Wit (1971) en A.M. Weterings (1977) worden in het kader van dit onderzoek nader bestudeerd. Het onderzoek van Weterings werd besproken in een van de tijdschriftartikelen en Weterings zelf schreef ook een aantal artikelen die in de selectie terecht kwamen. Haar dissertatie *Het pleeggezin als opvoedingssituatie* was een vervolg op het eerste pleeggezinonderzoek van Wit, waaraan ze overigens ook had meegewerkt. Het ging hier niet direct om onderzoek naar resultaat, hoewel de onderzoeken wel aan dit thema raakten. In 1984 verscheen *Participerend onderzoek in een pedagogisch werkveld* door J.A. van Harten-Oudijk waarin nagegaan werd hoe de begeleiding van pleeggezinplaatsingen verbeterd kon worden. Aan deze dissertatie wordt eveneens aandacht besteed, omdat het hier ging om evaluatie van pleegzorg.

Ook verschenen er proefschriften over gezinnen en kinderbescherming (Angenent, 1974; Pieterse, 1982; Van Wel, 1988), over preventie (Scholte, 1988) en over kinderen die zich aan de hulpverlening onttrokken (Beke, 1987; Wouda, 1989). Het in 1989 verschenen onderzoek van Wouda over jongeren waarop hulpverleners hun grip verliezen, *Uitval in de jeugdhulpverlening*, werd besproken in de geselecteerde artikelen. Het is hier van belang, omdat uitval gezien kan worden als uitblijvend resultaat: kennelijk werden deze jongeren niet (voldoende) door de betrokken hulpverleners bereikt. In deze periode verscheen ook het zeer relevante proefschrift van Adriani (1978) over kinderbescherming en wetenschap. Ten slotte moet hier nog het proefschrift van Vermeul-Van Mullem (1974) genoemd worden, zij ontwikkelde een instrument om sociaal probleemgedrag bij jeugdigen te beoordelen.

Voor dit onderzoek was verder het zogenaamde AEPRA-onderzoek van belang. Dit onderzoek ging tegen het einde van de jaren zestig van start en werd in de jaren zeventig en begin jaren tachtig in verschillende projecten voortgezet. De letters AEPRA stonden voor: Aanpassing En PRedictie van Aanpassing. Het onderzoek werd tussen 1965 en 1978 in acht observatiehuizen gehouden en had tot doel de efficiëntie van observaties te vergroten door na te gaan in hoeverre het mogelijk was het aantal te verzamelen gegevens waarop het advies voor vervolg hulp werd gebaseerd te verkleinen en daarbij de kwaliteit van het advies te behouden of zelfs te vergroten (Brinkman & Kars, 1974; Mesman Schultz, 1977). Het AEPRA-onderzoek kwam meerdere malen naar voren in de geselecteerde tijdschriftartikelen.

Ten slotte wordt voor deze periode ook aandacht besteed aan een onderzoek dat betrekking had op hulp aan gezinnen. Clemens Schröner, Rijksen en Stolp publiceerden in 1971 over hun onderzoek *Gezinsvoogdij: hulp of fictie?*. Dit onderzoek werd door Weterings besproken in twee van de geselecteerde artikelen en ging in op de vraag wat het uitspreken van de maatregel van ondertoezichtstelling voor de verschillende leden van het gezin betekende. De titel gaf duidelijk aan dat de resultaten wel eens tegen konden vallen wanneer de hulp fictie bleek te zijn.

3.3.3 1990 – 2005

Tussen 1990 en 2005 verschenen er 71 proefschriften op het gebied van de justitiële kinderbescherming en jeugdzorg, bijna een verdubbeling ten opzichte van de vorige periode. Veel verschillende onderwerpen kwamen naar voren en een aantal zaken viel op. Nog altijd waren de proefschriften vanuit de juridische wetenschappen veruit in de minderheid; nog geen tien van de 71 proefschriften werden vanuit een juridisch perspectief geschreven. De meeste dissertaties hadden een bepaalde manier van werken tot onderwerp: deze studies raakten aan verschillende facetten van het hulpverleningsproces. Zo verschenen er bijvoorbeeld onderzoeken rond diagnostiek en indicatiestelling (zie bijvoorbeeld Berben, 2000; Bakker, 2001; Doreleijers, 1995), besluitvorming (Van der Bergh, 1991) en rapportering bij de Raad voor de Kinderbescherming (Ten Berge, 1998; Kalverboer, 1996), hulpverlening in residentiële settings (bijvoorbeeld Wigboldus, 2002; Smit, 1993; Rietdijk, 1996; Jonker, 2004) en bij pleegzorg of hulp aan huis (zie bijvoorbeeld Kemper, 2004; Schuytlot, 1999; Vogelvang, 1993).

Het onderzoek van Wouda (1994) naar crisishulpverlening is in het kader van deze studie ook interessant. Hij vergeleek de resultaten van residentiële en ambulante hulpverlening. Dit onderzoek kwam terug in de tijdschriftartikelen. Ook een aantal proefschriften had betrekking op ambulante hulp. Bijvoorbeeld het proefschrift van Moser uit 1992 waarin er aandacht was voor de vraag in hoeverre vooruitgang naar aanleiding van ambulante hulp kon worden vastgesteld. In het proefschrift van Sipma (1996) werd een specifieke methode geëvalueerd.

In deze studie werd gekeken naar het begeleiden van gezinnen volgens de methodiek van het *Portage Programma*. Van As (1999) promoveerde op onderzoek naar een programma dat tot doel had het functioneren van gezinnen te verbeteren. Kemper promoveerde in 2004 op het proefschrift *Intensieve vormen van thuisbehandeling. Doelgroep, werkwijze en uitkomsten*. Ten slotte is het onderzoek van Schuytvlot, dat focuste op de ondertoezichtstelling, van belang. Schuytvlot volgde gedurende een jaar gezinsvoogden, ouders en kinderen.

In deze laatste periode kwam een aantal onderzoeken naar voren die niet in de tijdschriftartikelen genoemd werden en waarover ook geen dissertatie verscheen, maar die toch relevant waren in het licht van de deelvragen. Van der Ploeg en Scholte (1991; 1996) deden uitgebreid onderzoek naar de residentiële centra van de Stichting voor Bijzondere Jeugdwerk. Hierin was ook aandacht voor de resultaten van de hulp. Ook het onderzoek van dezelfde auteurs over effecten van residentiële behandelingsprogramma's uit 2003 wordt in deze studie betrokken. Van der Ploeg heeft regelmatig gepleit voor meer onderzoek naar resultaten op het terrein van de kindbescherming en jeugdzorg en schreef meerdere van de geselecteerde tijdschriftartikelen. Daarom wordt ook zijn eigen onderzoek bij de analyse betrokken. Ten slotte wordt ook aandacht besteed aan een onderzoek naar de doelmatigheid van de ondertoezichtstelling. Dit onderzoek was relevant omdat het één van de weinige onderzoeken is die de ondertoezichtstelling zelf als interventie bestudeert.

3.4 SAMENVATTING

In dit hoofdstuk is de eerste deelvraag beantwoord: in welke mate was er aandacht voor onderzoek naar resultaten en welke onderwerpen kwamen hierbij naar voren? Uit de overzichten van onderzoek die werden bestudeerd kwam naar voren dat de hoeveelheid onderzoek naar resultaten van kindbeschermingsmaatregelen en interventies in dit kader ongeveer gelijk bleef. Dit is opmerkelijk, omdat de wetenschappelijke aandacht voor het veld van kindbescherming duidelijk sterk toenam. Deze toename werd vastgesteld aan de hand van de dissertaties die op dit terrein verschenen.

Uit het selecteren van tijdschriftartikelen kwam naar voren dat er in de wetenschappelijke tijdschriften en vakbladen sprake was van toenemende aandacht voor onderzoek naar resultaten van justitiële kindbeschermingsinterventies. Over de hele periode heen nam de aandacht voor onderzoek naar resultaten en de discussie hierover toe in de tijdschriftartikelen. Voor wat betreft de onderwerpen die in deze artikelen naar voren kwamen bleek dat het aantal artikelen waarin een specifiek onderzoek naar resultaten werd besproken sterk toenam (van twee artikelen in de eerste periode, naar twintig artikelen in de laatste periode). De vraag naar

de wijze waarop resultaten van hulpverlening door middel van wetenschappelijk onderzoek konden worden vastgesteld, werd het meest besproken in de jaren tussen 1970 en 1990. De vraag hoe wetenschappelijk onderzoek en het praktijkveld van justitiële kindbescherming in relatie tot elkaar stonden was een onderwerp dat ook regelmatig in de artikelen naar voren kwam; in de eerste periode in drie artikelen en in de tweede periode in tien artikelen. Tussen 1990 en 2005 werd over dit onderwerp geschreven in termen van evidence based werken.

De Werkgroep Gestichtsdifferentiatie had in 1959 laten zien dat er in veel residentiële instellingen amper met een specifieke methodiek werd gewerkt. Bij het bespreken van de proefschriften kwam naar voren dat er in de jaren 1970-1990 vooral veel dissertaties verschenen met betrekking tot het uitwerken van methoden van hulpverlening. Vóórdat onderzocht kon worden wat het resultaat was van behandelingen op het terrein van de kindbescherming, moest eerst duidelijk worden wat deze behandelingen precies inhielden. In de analyse van tijdschriftenartikelen bleek er vanaf de jaren zeventig een toename te zijn van artikelen waarin studies naar resultaten van interventies op het gebied van de kindbescherming werden besproken.

Ten slotte bleek dat vooral het residentiële veld op aandacht van onderzoekers mocht rekenen. Tevens verschoof de aandacht van de werking van justitiële maatregelen naar de interventies en behandelingen die in dat kader konden plaatsvinden. Zo waren er in de jaren vijftig en zestig onderzoeken naar de werking van de tijdelijke toevertrouwing of de ondertoezichtstelling, terwijl in de laatste periode vooral onderzoeken verschenen over specifieke vormen van hulpverlening. Dit komt overeen met de ontwikkelingen op dit terrein zoals die in het tweede hoofdstuk beschreven werden. Het veld van justitiële kindbescherming ontwikkelde zich tot jeugdzorg waarin hulpverlening en behandeling op de voorgrond stonden en niet meer zozeer de justitiële maatregelen zelf.

Hoofdstuk 4

Kinderbescherming, onderzoek en wetenschap

Welke ontwikkelingen waren er op het terrein van kinderbescherming en wetenschap en hoe zagen de bij de kinderbescherming betrokken wetenschappers en professionals de relatie tussen deze twee gebieden? Dat is de vraag die in dit hoofdstuk centraal staat. Welke thema's, opvattingen en discussies ten aanzien van het onderzoeken van resultaten van het werk op dit terrein kwamen hierbij naar voren? Per periode wordt op deze vragen ingegaan.

4.1 EEN BRAAKLIGGEND TERREIN? 1945 – 1969

“Effectiever dan wijdse en beminnelijke beschouwingen over individuele ervaringen of exposé's van persoonlijke meningen zijn nu eenmaal de objectieve gegevens over mislukkingen en welslagen als richtlijn voor de kinderbescherming.” (Mulock Houwer, 1947, 99)

In de eerste jaren na de oorlog vonden velen die betrokken waren bij het werk in de kinderbescherming de resultaten van dat werk tegenvallen. Er was een breed gedeeld streven naar vernieuwing en een herbezinning op het werk waarbij drie thema's centraal stonden: een betere coördinatie van het werk, differentiatie in de opvang en behandeling van kinderen en het bevorderen van deskundigheid. Deze thema's kwamen bijvoorbeeld duidelijk naar voren in *Onze kinderbescherming in oorlog en vrede* van J. Koekebakker uit 1945, uitgegeven door de Nationale Federatie voor Geestelijke Gezondheid. Hierin zette hij een overkoepelend plan voor het geheel van de Nederlandse kinderbescherming uiteen. Om de vele problemen het hoofd te bieden waarmee de kinderbescherming als gevolg van de oorlog kampte, waren veel verschillende initiatieven ontstaan en dreigde er volgens Koekebakker een 'ontstellende verwarring' te ontstaan (Koekebakker, 1945, voorwoord). Het was volgens Koekebakker van groot belang om niet met noodoplossingen te werken, maar om een nieuwe koers uit te zetten

en “...de kindbescherming als een groot geheel [te] leeren zien, dat door enkele vaste principes en een weldoordachte organisatie beheerscht wordt.” (ibidem). Wanneer nu het fundament van dit geheel goed werd gelegd, dan zou het: “...de hechte grondslag worden voor een gezonde, doelmatige en deskundige zorg voor het misdeelde kind.” (ibidem). Na een uiteenzetting van de situatie die ontstaan was door de oorlog en de problemen waarmee de kindbescherming sinds de crisisjaren al kampte, schetste Koekebakker zijn plannen voor een ‘jaarlijk nationale kindbescherming’. Hij stelde voor een Centrale Raad voor de Kinderbescherming in het leven te roepen. Deze raad moest drie afdelingen krijgen: preventie en voorlichting, gezinsverpleging en gestichtsverpleging. Koekebakker benadrukte vooral het belang van de deskundigheid van deze Centrale Raad en haar afdelingen en stelde dat zij richtinggevend en coördinerend moesten werken voor de instellingen in het veld. Ervaring én wetenschappelijk onderzoek vormden een belangrijk fundament voor het werk in de kindbescherming: “Vooral wanneer de betrokken sectie onder leiding staat van een in het werk doorkneede kracht en deze ook de gelegenheid krijgt bepaalde problemen wetenschappelijk te bewerken of te laten onderzoeken (research), zullen de zoo verstrekte adviezen op den duur van veel waarde blijken en hun stimulerende werking op het geheel der kindbescherming in stijgende mate kunnen uitoefenen.” (Koekebakker, 1945, 63). Koekebakker stelde hier dat het werk in de kindbescherming veel baat kon hebben bij wetenschappelijk onderzoek. In zijn bespreking van de ‘gestichtsoopvoeding’ benadrukte Koekebakker ook het belang van inzichten uit de pedagogische wetenschappen.

Vanuit de psychologie, psychiatrie en pedagogiek vond de opvatting dat de behoeften van het individuele kind op de voorgrond moesten staan ingang in de kindbescherming (Dekker, 2012). De overgang van een op charitas gestoelde kindbescherming, naar een kindbescherming die haar fundament vond in de sociale wetenschappen kwam duidelijk naar voren in het voorwoord door de kinderrechtser Knuttel bij het onderzoek onder oud-pupillen van Alten (1957). Knuttel verwoordde dit als volgt: “Het moet anders, en het kan ook anders! Zonder tekort te doen aan het mooie werk, dat altijd is gedaan, en zonder critiek te leveren op die vele werkers, die steeds naar hun beste weten zich aan de kinderen hebben gegeven en een schat van liefde en toewijding over hen hebben uitgestort, mogen wij wel zeggen, dat wij staan aan het begin van de opbouw van een geheel nieuwe kindbescherming, gegrond op het inzicht, dat de moderne psychologie van het kind ons verschaft, waarbij het individuele kind het uitgangspunt van alles is, en waarbij vooral de gevoelsbehoeften op de voorgrond staan. Wij zoeken thans wegen om deze denkbeelden in de praktijk door te voeren, deze tevens toetsend aan de eisen en mogelijkheden dier praktijk. Wij leren nu pas hoe moeilijk kindbescherming eigenlijk is.” (Alten, 1957, 12. Voorwoord door W.P.C. Knuttel).

4.1.1 Wetenschappelijke onderbouwing van het werk

Een belangrijk aspect van het bevorderen van deskundigheid was volgens Mulock Houwer (1947) een betere wetenschappelijke onderbouwing van het werk. Wat betreft de samenwerking tussen kindbescherming en universiteit sprak Mulock Houwer van een ‘braakliggend terrein’ en hij beargumenteerde dat wetenschappelijke aandacht voor het werk in de kindbescherming veel waardevolle inzichten voor de uitvoering van dit werk zou kunnen opleveren. De onderzoeken naar resultaten waren aanvankelijk vaak het werk van juristen die in opdracht van voogdijverenigingen, vaak bij een jubileum, terugkeken op de door hen behaalde resultaten (De Bloois, 1951; Servatius, 1949). Soms ook werd onderzoek ondernomen op initiatief van andere organisaties. In 1953 werd bijvoorbeeld een onderzoek afgesloten dat in opdracht van de Federatie voor Instellingen voor hulp aan de Ongehuwde Moeder en haar kind (FIOM) was gedaan (Prins, 1953). In een artikel over dit onderzoek in het *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk* schreef Prins dat meer onderzoek op het gebied van de kindbescherming gewenst zou zijn. Vanuit de FIOM bestond bijvoorbeeld de wens om vergelijkend onderzoek te doen tussen de kinderen die in een pleeggezin waren geplaatst en de kinderen die, ondanks de problemen die hadden geleid tot contact met deze organisatie, bij hun biologische moeder bleven wonen. Hoewel Mulock Houwer stelde dat de samenwerking tussen universiteiten en kindbeschermingsorganisaties tekort schoot, speelden wetenschappelijke instituten of wetenschappelijk geschoolde onderzoekers regelmatig een rol in deze onderzoeken (zie bijvoorbeeld De Bloois, 1951; Masthoff-Vermaas, 1950; Servatius, 1949; Den Otter, 1963).

De kindbescherming was langs de lijnen van de verzuiling geordend en dit had, volgens Mulock Houwer, geleid tot versnippering en een ‘schadelijke onzakeelheid’ in de aanpak van het werk: “In de toekomst echter zal deze vorm van maatschappelijk werk, evenals bij een gewoon bedrijf, in de eerste plaats op de doelmatigheid van de werkmethode en in de tweede plaats op de aard van de resultaten beoordeeld moeten worden. Wij zijn daar thans nog verre van af tot onze schade en schande.” (Mulock Houwer, 1947, 99). Mulock Houwer benadrukte dat het in het bedrijfsleven ondenkbaar zou zijn dat men voorbij ging aan de opbrengsten of resultaten van het werk, terwijl dit in de kindbescherming eerder regel dan uitzondering leek te zijn, en stelde dat ook het werk binnen de kindbescherming getoetst moest worden (Mulock Houwer, 1947, 97). De titel van het artikel uit 1947 waarin hij deze uitspraken deed kreeg de kritische en veelzeggende titel *Façade en realiteit* mee. Voor de toekomst hoopte hij op minder ‘façadegedoe’ en meer controle op de resultaten van het werk in de kindbescherming (idem, 98-99). Uit dit artikel kwam ook het citaat boven paragraaf 4.1.

Een vergelijkbaar, maar minder uitgesproken, argument voor meer onderzoek kwam naar voren in de inleiding van het in 1949 verschenen onderzoek naar het wel en wee van oud-pupillen van de vereniging ‘Kinderzorg’ te Zwolle door A.H. Servatius. Hij stelde dat

het onderzoek vooral diende als een controle op het werk van de vereniging. Servatius gaf verschillende argumenten waarmee hij het belang van het onderzoek onderstreepte (Servatius, 1949, 7-8). Ten eerste was het voor de medewerkers van ‘Kinderzorg’ van belang om na te gaan wat nu de ‘concrete resultaten’ van het door hen ondernomen opvoedingswerk waren. Ook voor de Voogdijraad en de kinderrechter zou een dergelijk onderzoek inzicht kunnen geven in de vraag of de opvoeding waartoe zij geadviseerd hadden goed tot zijn recht was gekomen. Specifiek voor de opvang van kinderen in pleeggezinnen was het onderzoek belangrijk volgens Servatius, omdat dit zich grotendeels aan het oog onttrok. De pleeggezinnen waren verspreid over de regio en wanneer een kind eenmaal in het pleeggezin was geplaatst, was er weinig toezicht meer. Ten slotte zou onderzoek naar de resultaten van het werk een rechtvaardiging kunnen geven voor de kosten die met het werk gemoeid waren (idem, 8). In het hierboven genoemde artikel schreef Mulock Houwer dat ook De Bloois, directeur van de vereniging ‘Zoekt het verlorene’ te Rotterdam en auteur van een onderzoek naar het maatschappelijk geslaagd zijn van oud-pupillen van deze vereniging, bij herhaling had gewezen op het belang van controle op de resultaten van het werk in de kinderbescherming.

4.1.2 Residentiële zorg en pleegzorg

“Hoe komt het dat de opvoeding in een inrichting vaak zo weinig resultaat afwerpt?”, met deze vraag opende J. Ritsema van Eck een artikel in *De Koepel* in 1947. Verder lezend bleek dat hij deze vraag niet zozeer zelf stelde, maar hier een ‘... gangbare algemene indruk bij het publiek...’ verwoordde (Ritsema van Eck, 1947, 2). Hoewel hij deze vraag, als directeur van zo’n inrichting, weinig bemoedigend vond, moest hij toegeven dat er veel waarheid in schuilde. Wanneer de indruk dat een inrichtingsopvoeding weinig opleverde geheel onterecht zou zijn, dan: “... zouden wij de vraagsteller met een reeks klinkende successen van de dwaling zijns wegs kunnen afhelpen...” (ibidem). Die klinkende successen waren echter niet voorhanden. Ritsema van Eck deelde het standpunt dat kinderen die in hun jeugd aangewezen waren op de opvang in een inrichting vaak moeite hadden om te slagen in het leven. Hij stelde dat er eigenlijk weinig bekend was over het mislukken dan wel slagen van de opvoeding in kindertehuizen. Graag zou hij daar cijfers over zien, maar dan wel met daarbij vermeld precies welke criteria gehanteerd werden aan de hand waarvan de één ‘mislukt’ werd genoemd en de ander ‘geslaagd’ (idem, 3).

In 1951 verscheen een rapport over het ‘maatschappelijk geslaagd zijn van oud-verpleegden’ van de vereniging ‘Zoekt het verlorene’ te Rotterdam, geschreven door de directeur van deze vereniging K. de Bloois. In het voorwoord werd door Koekebakker het belang benadrukt van wetenschappelijk onderzoek voor de kinderbescherming: “Terwijl veel van het kinderbeschermingswerk als een proefneming startte, uitsluitend gebaseerd op het geloof in de nuttigheid daarvan, komt nu in een phase van grotere rijpheid van het gehele werk de behoefte

naar voren, ook realistisch te toetsen, welke waarde de gebruikte methoden hebben. (...) Slechts critisch onderzoek van de tot nu toe behaalde resultaten, kan de wegen tot verdere uitbouw en zo nodig herziening van het kinderbeschermingsplan met behoud van eigen stijl verzekeren.” (De Bloois, 1951, 5). Uit de daarop volgende inleiding van de voorzitter van ‘Zoekt het verlorene’, Mr. B.F. Verveen, sprak een wat andere visie op het belang van het onderzoek. Voor Verveen ging het vooral om een: “... waardige herdenking van veertig jaren opvoeding en verzorging van zeer moeilijk opvoedbare kinderen.” (idem, 7). Deze motivatie ten aanzien van onderzoek kwam vaker naar voren in de rapporten over onderzoek dat bij een vereniging of instelling, vaak ter gelegenheid van een jubileum, werd ondernomen.

In de zomer van 1950 richtte de *Nationale Federatie voor Kinderbescherming* een verzoek tot het *Nederlands Instituut voor Preventieve Geneeskunde*, waar Koekebakker hoofd was van de afdeling Geestelijke Gezondheid, om een onderzoek in te stellen dat tot doel had de differentiatie van de Nederlandse opvoedingsinrichtingen te bevorderen. Hieruit kwam de Werkgroep Gestichtsdifferentiatie voort, waarover ook in het tweede hoofdstuk werd geschreven. Benadrukt werd dat er binnen de kinderbescherming een grote behoefte bestond aan een wetenschappelijke fundering van het werk (Koekebakker, Clemens Schröner, Boekhold & De Wijn, 1959, 11). Het was gebruikelijk om kinderen met uiteenlopende problemen binnen één inrichting op te vangen en te begeleiden. Differentiatie was erop gericht voor diverse categorieën kinderen aparte mogelijkheden tot opvang en behandeling in het leven te roepen. In de jaren vijftig leefde het idee sterk dat een betere differentiatie van instellingen zou leiden tot een doelmatiger kinderbescherming (zie bijvoorbeeld Dimmendaal, 1999; Fontein, 1955).

De nieuw op te richten werkgroep zou de methodiek van de inrichtingen moeten bestuderen, dat wil zeggen: “... de wijze waarop in de verschillende opvoedingsinrichtingen de heropvoeding van de kinderen ter hand genomen wordt, ...” (Koekebakker, Clemens Schröner, Boekhold & De Wijn, 1959, 11). Koekebakker kreeg de leiding over de werkgroep en Clemens Schröner nam veel van het dagelijkse uitvoerende werk voor haar rekening. Verder bestond de werkgroep uit een arts (Boekhold), een psychiater (Tibout, later wegens emigratie vervangen door Hart de Ruyter), een psycholoog (Calon), een gestichtspedagoog (Mulock Houwer) en anderen als een diëtist, een econoom en specialisten op het gebied van onderwijs, vakopleiding en vrijetijdsbesteding binnen de kinderbeschermingsinstellingen (idem, 12). Uit diverse categorieën kindertehuizen werd een steekproef van 37 tehuizen in het onderzoek betrokken. Het onderzoek had het karakter van een survey. De verschillende specialisten bezochten de inrichtingen en verzamelden gegevens rond hun onderwerp. Meestal hield dit in dat zij interviews hielden met mensen binnen de instellingen, maar ook werden documenten bestudeerd. Hoewel de focus van het onderzoek lag op de werkwijze van de inrichtingen en niet op de daar aanwezige kinderen, werd besloten om door een aantal medici bij iedere

inrichting een aantal kinderen fysiek te laten onderzoeken. In vier delen besteedde men in het eindrapport aandacht aan medisch onderzoek en verzorging, opvoeding en opleiding, het inschakelen van psychiater, psycholoog of maatschappelijk werker en aan organisatorische problemen. Hoewel in dit onderzoek niet direct de vraag naar de resultaten van de onderzochte instellingen centraal stond, was het relevant met betrekking tot de vraag hoe de relatie tussen kindbescherming en wetenschap werd gezien. Door middel van dit onderzoek, waaraan onderzoekers vanuit verschillende professionele en wetenschappelijk gebieden meewerkten, wilde men een antwoord geven op de vraag wat er nu eigenlijk precies qua hulpverlening plaatsvond. De onderzoekers verwachtten opvoedingspraktijken aan te treffen die een bepaalde methode volgden en theoretisch onderbouwd waren, maar moesten vaststellen dat er binnen de instellingen vooralsnog helemaal niet methodisch werd gewerkt. Daarmee bleef ook de wetenschappelijke onderbouwing van het werk achterwege.

4.1.3 Hulp aan gezinnen

De bovengenoemde rapporten en onderzoeken gingen vooral in op de resultaten van residentiële hulp en verzorging, en pleegzorg. Er waren in deze periode ook vragen rond de effectiviteit van hulp aan gezinnen. Het meest bekend op dit gebied is het onderzoek van B.L.F. Clemens Schröner naar gezinsvoogdij en levensloop. In haar onderzoek besteedde zij uitgebreid aandacht aan de wijze waarop de (vooral vrijwillige) gezinsvoogden te werk gingen en wat daarvan de resultaten waren (Clemens Schröner, 1952). Volgens kinderrechtster J.C. Hudig was er met spanning naar de komst van het rapport uitgekeken, want: “... tot dusverre tastten wij in het duister omtrent de resultaten van het instituut der gezinsvoogdij.” (Hudig, 1953, 57). Volgens Hudig was er sinds de invoering van de ondertoezichtstelling in 1921 met grote toewijding en inzet gewerkt, maar door een gebrek aan wetenschappelijke reflectie was er tot nu toe geen verantwoorde werkwijze tot stand gekomen. Hudig benadrukte het grote belang van het beschikbaar stellen van geld voor onderzoek door psychologen, pedagogen en psychiaters (liefst in onderlinge samenwerking) op dit gebied door dit qua noodzaak op één lijn te stellen met onderzoek naar een geneeswijze voor kanker (Hudig, 1953, 61).

Vanaf 1962 verscheen er een serie artikelen in het *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk* over een Amerikaans project voor hulpverlening aan gezinnen, vertaald en bewerkt door M. Kamphuis (Kamphuis, 1962). Zij was een pionier op het gebied van het maatschappelijk werk in Nederland en zette zich vanaf de jaren veertig in voor professionalisering van het vak. Kamphuis bepleitte methodisch werken en haar naam was verbonden aan de introductie van het social casework in Nederland (Waalwijk, Van der Stel & Van der Laan, 1999). De serie artikelen was een vertaling van rapporten over dit project (het ‘Casework Notebook’), waarbij hulp geboden werd aan zogenaamde ‘multi-problem families’. Er werd een variant op het meer

traditionele’ casework ontwikkeld dat de naam ‘outreaching casework’ kreeg (Kamphuis, 1962). De vraag hoe probleemgezinnen effectief geholpen konden worden stond centraal. Er werden veranderingen doorgevoerd in de coördinatie van het werk en nieuwe hulpverleningsmethoden werden uitgetoetst (Kamphuis, 1962, 55). In het eerste artikel van deze serie bleek echter dat het meer om de ervaringen met dit project ging, dan om een onderzoek naar de resultaten van een bepaalde manier van werken. Zo schreef Kamphuis regelmatig: “... onze ervaring heeft laten zien dat...” bij het beschrijven van de resultaten die uit het onderzoeksproject naar voren kwamen. Het project liet volgens Kamphuis wel zien dat er voor deze gezinnen groei kon zijn in maatschappelijk functioneren.

4.1.4 Het bevorderen van onderzoek en oprichting van de CWOJK

In de loop van de jaren vijftig ontstond de wens om het onderzoek dat op het terrein van de kindbescherming plaatsvond meer op elkaar af te stemmen en om bovendien onderzoek in dit werkveld te bevorderen. Tegen het einde van de jaren vijftig groeide de aandacht voor wetenschappelijk onderzoek op het gebied van de kindbescherming. P.J.A. Adriani en R. Haverkamp wezen op deze toegenomen belangstelling voor onderzoek in de kindbescherming en stelden dat onderzoek naar resultaten van groot belang was (Adriani & Haverkamp, 1968, 368-375). Binnen de kindbescherming stond er volgens hen teveel op het spel om vrijblijvend te experimenteren, want: “... een mislukking, betekent de mislukking van een leven.” (idem, 374). In de jaren zestig kwamen steeds vaker vragen naar voren over onderzoeksbeleid op dit terrein.

De afstemming tussen werkveld en wetenschap was een onderwerp dat in verschillende artikelen naar voren kwam. L.F. Moens en A.W. Vermeul-van Mullem (1968) benadrukten in een artikel uit 1968 het belang van goede samenwerking tussen de verschillende betrokkenen. Zij beschreven hoe onduidelijkheden in de communicatie en niet met elkaar strokende verwachtingen ten aanzien van het onderzoek, problemen opleverden in het samenwerken tussen onderzoekers en opdrachtgevers. Volgens deze auteurs breidde het onderzoek op het terrein van de kindbescherming zich slechts langzaam uit en zij wisten dit aan het charitatieve karakter van de instellingen. Met de professionalisering die na de oorlog op gang kwam, werden vragen over de resultaten van het werk belangrijker (Moens & Vermeul-van Mullem, 1968). Vooral in de jaren zestig zagen Moens en Vermeul-van Mullem een toename in het onderzoek op dit terrein. In een toelichting op de Justitiële begroting voor 1969 benadrukte ook de minister van Justitie het belang van onderzoek dat zeer concreet op beleids- en praktijkvragen gericht

¹ Het social casework werd in de Verenigde Staten ontwikkeld vanaf eind negentiende eeuw. Het vond in Nederland vooral na de Tweede Wereldoorlog ingang. Voor de Verenigde Staten is het dus mogelijk om in de jaren veertig te spreken van ‘traditionele’ vormen van casework, terwijl deze methode in Nederland op dat moment nieuw was en nog geen traditie kende.

was. Hij vermeldde dat de laatste jaren bij de keuze voor de te onderzoeken vragen steeds vaker de nadruk gelegd werd op het toetsen van de effectiviteit van instellingen (“Wetenschappelijk onderzoek”, 1968).

In 1955 werd door de minister van Justitie de *Commissie voor Wetenschappelijk Onderzoek op het terrein van de Justitiële Kinderbescherming* (CWOJK) in het leven geroepen. Mulock Houwer en Hudig waren respectievelijk voorzitter en waarnemend voorzitter. Verder waren onder anderen Koekebakker, Hart de Ruyter, Ritsema van Eck, Zuithoff, Kamp en Delfos lid van de CWOJK. De aanleiding voor de oprichting van deze commissie werd gevormd door een aantal verzoeken uit het veld van kinderbescherming (vanuit een aantal instellingen, maar ook van een kinderrechter en een Raad voor de Kinderbescherming) voor financiële subsidie om evaluatieonderzoek mogelijk te maken (Brederode-Ritter, Vermeul-Van Mullem & Calis, 1969, 8). Het was de taak van deze commissie om de minister te adviseren over het al dan niet subsidiëren van projecten. Daarnaast kreeg de commissie ook de taak om de onderzoeken te begeleiden. Voor ieder onderzoek werd een begeleidingscommissie samengesteld die wat betreft het verloop van de projecten een vinger aan de pols hield door tijd en voortgang te bewaken. In haar verslag over 1960 vermeldde de commissie dat zij regelmatig ook adviezen en suggesties gaf ten aanzien van vraagstelling en methodiek van het onderzoek (Mulock Houwer, 1960, 6-7). Hoewel het officieel niet tot de taak van de commissie behoorde zich ook inhoudelijk met de onderzoeken bezig te houden, merkte men in de begeleiding van de projecten dat het aanscherpen van vraagstellingen en het hanteren van adequate onderzoeksmethoden onderwerpen waren die steeds naar voren kwamen. Mulock Houwer weet dit aan het feit dat systematisch onderzoek in de beginjaren van de commissie eigenlijk net van de grond kwam en daardoor vaak een exploratief en experimenteel (in de betekenis van zoekend naar de juiste methoden) karakter had (ibidem). Dat er in de jaren vijftig behoefte bestond aan subsidie voor onderzoek op het terrein van de justitiële kinderbescherming is op te maken uit het feit dat 11 van de 23 tussen 1955 en 1969 aangevangen onderzoeken in de eerste drie jaar van het bestaan van de CWOJK van start gingen. Hieronder worden kort enkele onderzoeken besproken uit de beginjaren van de CWOJK om te illustreren welke motieven aanleiding gaven voor onderzoek met een focus op de resultaten van het werk in de kinderbescherming.

Twee onderzoeken op het terrein van de pleegzorg behoorden tot de eerste onderzoeken die op advies van de CWOJK subsidie ontvingen. Beide gingen in de loop van 1956 van start. Vanuit Maatschappij Zandbergen (waarvan Mulock Houwer directeur was) kwam het voorstel om onderzoek te doen naar de vorm van gezinsverpleging die in deze instelling was ontwikkeld voor moeilijk opvoedbare kinderen. Deze kinderen bleken vaak lastig te helpen in de instelling, omdat het leven in groepsverband met andere kinderen voor hen belemmerend werkte (Brederode-Ritter, Vermeul-van Mullem & Calis, 1969, 143). Dit onderzoek, dat plaatsvond

tussen 1955 en 1963, werd geleid door Mulock Houwer. Uiteenlopende vragen kwamen binnen dit onderzoek naar voren, zoals vragen naar opnamebeleid, de selectie van pleeggezinnen, de pedagogische capaciteiten van pleegouders, de visie van het kind zelf op de plaatsing en de samenwerking tussen en begeleiding van de diverse betrokkenen bij de plaatsing. De doelstelling was dan ook “... een explorerende studie naar het proces van de bijzondere gezinsverpleging en naar de werkwijze die nodig is om dit proces te begeleiden.” (idem, 144).

Vanuit de Kinderpsychiatrische Universiteitskliniek in Groningen kwam een voorstel voor onderzoek naar de behandeling van kinderen binnen. Deze behandeling vond plaats in speciale pleeggezinnen en kreeg de naam ‘therapeutische gezinsverpleging’ mee. Het project ging van start op 1 januari 1956 en werd afgesloten in het najaar van 1961. De kinderpsychiater Th. Hart de Ruyter had de leiding over het project. Het tegenvallen van de resultaten van de gangbare behandeling of opvoeding in het kader van een kinderbeschermingsmaatregel voor kinderen met ernstige stoornissen was aanleiding voor dit project. Veel van deze kinderen kwamen na een kortere of langere residentiële opname terug in de maatschappij en konden zich daarin niet staande houden. Zij kwamen vaak terecht in de criminaliteit of de prostitutie (Hart de Ruyter, 1963, 9). Een verklaring die hiervoor vaak naar voren kwam was dat deze kinderen psychisch ziek waren en in de inrichtingen waar zij verbleven wel werden opgevoed, maar niet werden behandeld voor hun ziekte (ibidem). Het idee dat het hier ging om ernstig gestoorde kinderen werd bevestigd toen psychiatrisch onderzoek in toenemende mate begon plaats te vinden in de kinderbescherming. De behandeling door psychotherapeuten, die bij enkele heropvoedingsinstellingen werden aangesteld, bleek echter tegen te vallen. Bovendien kwam het regelmatig voor dat kinderen die zich goed wisten te handhaven in de instellingen, na terugkeer in de samenleving toch de mist in gingen. Naast een tekortschietende voorbereiding op het leven in de open maatschappij, spraken de onderzoekers in dit verband van ‘schijnaanpassing’ (idem, 9). Aan de oppervlakte zou deze aanpassing gezien kunnen worden als een positief resultaat, maar vaak bleek vlot na het verlaten van de instelling dat: “... van deze kinderen een groot percentage psychisch op de grens van de gestoordheid functioneert en maatschappelijk mislukt.” (idem, 10).

Ook was er interesse voor onderzoek naar resultaten vanuit kinderbeschermingsinstellingen zoals de Raad voor de Kinderbescherming en gezinsvoogdijinstellingen. In 1957 ging een onderzoek naar de voorlopige toevertrouwing van start dat in 1965 zou uitmonden in het rapport *Ontzetting of teruggave, voorbereiding en gevolgen* (Rijksen & Blom, 1965). Dit zeer uitgebreide rapport naar ontwikkelingen bij gezin en kind tijdens en na de voorlopige toevertrouwing bevatte ook twee follow-up studies. Het onderzoek werd ondernomen in opdracht van de Raad voor de Kinderbescherming van Amsterdam. Ongeveer tegelijkertijd met het onderzoek van Rijksen en Blom was het onderzoek van Zeldenrust-Noordanus van start gegaan, met het doel de

resultaten van de gezinsvoogdij te onderzoeken (Brederode-Ritter, Vermeul-van Mullem & Calis, 1969). Daarvan werd echter al snel afgezien omdat criteria voor waardering van wat er met een ondertoezichtstelling bereikt werd ontbraken. De vraagstelling van dit onderzoek werd daarom aangepast en het onderzoek ging vervolgens in op de techniek van de gezinsvoogdij en zocht een antwoord op de vraag wat er precies gebeurde tijdens de ondertoezichtstelling.

4.1.5 Onderzoek onderzocht

Eind jaren zestig liet de COWJK een evaluatief onderzoek uitvoeren met betrekking tot haar eigen werkwijze en de opbrengsten van tot dan toe gesubsidieerde onderzoeken. Het verslag gaf een goed beeld van ontwikkelingen op het gebied van kindbescherming en wetenschap in deze jaren en daarom besteed ik er in deze paragraaf apart aandacht aan. Het verslag opende met een voorwoord door Mulock Houwer over de moeizame start van onderzoek op dit terrein. Hij wees hierbij op het charitatieve karakter van het werk als verklaring voor het ‘gevoel van onbehaaglijkheid’ dat men binnen de kindbescherming tegenover een meer wetenschappelijke benadering van het werk ervoer. Toch maakten, volgens Mulock Houwer, de vele problemen binnen de kindbescherming en de opkomst van nieuwe inzichten dat men in toenemende mate verbetering ging verwachten van meer samenwerking tussen praktijk en wetenschap. Zoals bleek in paragraaf 2.1.2 was de invloed van particuliere, verzuilde instellingen groot in deze jaren. In beleidsrapporten werd benadrukt dat er behoefte was aan meer centrale sturing in dit werkveld en aan een betere wetenschappelijke onderbouwing van het werk. Hoewel de macht van particuliere instellingen nog groot was begon de overheidsinvloed, bijvoorbeeld door het formuleren van kwaliteitseisen, toe te nemen. Vanuit de overheid werd, zoals bleek uit de oprichting van de CWOJK, ook wetenschappelijk onderzoek op het terrein van de kindbescherming bevorderd.

De belangrijkste criteria voor het subsidiëren van onderzoek waren wetenschappelijkheid en relevantie voor het kindbeschermingsbeleid. Een belangrijk doel, dat meespeelde in de afweging welke onderzoeken te subsidiëren, was bovendien het bevorderen van onderzoek op dit terrein. Over het algemeen wekten de samenvattingen van de onderzoeken de indruk dat er binnen het kader van de verschillende onderzoeksprojecten zeer veel en zeer diverse gegevens werden verzameld. Volgens de commissie was de waarde van deze onderzoeken vooral gelegen in: “... het wekken van bereidheid tot onderzoek, in de bijdrage die ze leverden tot verbetering van de werkwijze bij de instellingen waar het onderzoek werd ondernomen, en in de stof, die zij aandroegen voor het activeren van discussies inzake wijziging en kwaliteitsverbetering van het kindbeschermingswerk.” (CWOJK, 1969, 8). Deze functie mocht volgens de commissieleden niet onderschat worden, want de eerste projecten hadden hiermee ‘... het denken over de effectiviteit van het werk...’ bevorderd en de belangstelling voor onderzoek binnen de kindbescherming gewekt bij universiteiten en semi-universitaire instituten (idem, 9). Deze

wetenschappelijke aandacht probeerde de commissie ook te bevorderen door tussen 1961 en 1963 bij voorkeur universitaire en andere onderzoeksinstituten te subsidiëren voor het uitvoeren van onderzoek, in plaats van kindbeschermingsinstellingen zelf. Bovendien werden in de loop van de jaren zestig de kwaliteitseisen ten aanzien van het onderzoek aangescherpt (idem, 10).

De commissie trachtte zoveel mogelijk een zakelijke en objectieve houding aan te nemen bij het beoordelen van de aanvragen, maar maakte in haar inleiding wel melding van het feit dat er in sommige gevallen sprake was van belangenverstrengeling. Het kwam regelmatig voor dat de commissieleden op een of andere wijze verbonden waren met de subsidieaanvragers of onderzoekers. Dit was ook duidelijk het beeld dat naar voren kwam bij bestudering van de onderzoeken die in de eerste jaren op advies van de commissie werden gesubsidieerd en bovendien ook vanuit deze commissie werden begeleid. Voor ieder onderzoek werd een begeleidingscommissie gevormd waarmee onderzoekers de opzet en later de voortgang van hun onderzoek konden bespreken. Voorbeelden van deze verstrengeling waren het onderzoek naar therapeutische gezinsverpleging, onderzoeken rond Zandwijk en Maatschappij Zandbergen en onderzoek naar psychotherapie in de Lindenhof. In al deze gevallen waren de onderzoekers tevens directeur of voorzitter van de instelling of stichting waar het onderzoek werd uitgevoerd en lid van de CWOJK. Zo was Ritsema van Eck directeur van de Lindenhof, voorzitter van het onderzoeksteam en lid van de CWOJK. Dit gold ook voor Hart de Ruyter en het onderzoek naar therapeutische gezinsverpleging. Kamp was directeur en één van de initiatiefnemers van Zandwijk én hij was lid van de CWOJK. In veel gevallen waren dus leden van de commissie betrokken bij het tot stand komen van een onderzoeksvoorstel, waarover zij vervolgens moesten adviseren aan het Ministerie van Justitie ten aanzien van het al of niet subsidiëren ervan. Vervolgens bleef de commissie invloed houden op het verloop van het onderzoek via de begeleidingscommissie. Opmerkelijk is dat ook voor het evaluatieve onderzoek van het eigen werk, waarvan *Onderzoek onderzocht* het verslag is, een begeleidingscommissie vanuit de CWOJK werd samengesteld om de onderzoekers van het onderzoeksinstituut dat de evaluatie uitvoerde te begeleiden. De CWOJK verklaarde deze verstrengeling door te wijzen op het feit dat de Nederlandse kindbescherming in deze jaren een zeer kleine wereld was.

4.1.6 Zandwijk

Eind jaren vijftig kwam het behandelingsstehuis voor adolescente jongens Zandwijk tot stand. Er werden verschillende behandelingsmethoden ontwikkeld en deze werden regelmatig geëvalueerd. In Zandwijk vonden verschillende wetenschappelijke onderzoeken plaats waarin ook aandacht aan de resultaten van het werk werd besteed (Schouten, 1967; Blankstein, 1971; Eijer, 1975). Om die reden wordt in deze paragraaf ingegaan op deze instelling.

Voor de Tweede Wereldoorlog hadden psychiaters die zich richtten op jeugdigen zich

vooral bezig gehouden met kinderen. Zij werkten voornamelijk vanuit Medisch Opvoedkundige Bureaus en baseerden zich op de psychoanalyse zoals ontwikkeld door Freud en zijn dochter Anna (Rietveld-Van Wingerden, 2006, 210-211). In het midden van de jaren vijftig stegen de cijfers van jeugdcriminaliteit en kwam er meer aandacht voor jongeren met psychiatrische problematiek. Dit leidde ook tot het benoemen Hart de Ruyter als eerste hoogleraar jeugdpsychiatrie in 1957 aan de Universiteit van Groningen. Hij wees erop dat er voor het behandelen van jongeren zeer weinig mogelijkheden waren, omdat zij noch in de instellingen voor kinderen, noch in de voorzieningen voor volwassenen thuis hoorden. Jongeren met de meest ernstige problemen zaten vaak in de Rijksobservatiehuizen waar zij amper behandeld werden (ibidem).

Een andere overweging ten aanzien van het belang van een behandelcentrum voor jongeren, zo schreef Eijer in de inleiding van zijn dissertatie over de resultaten van de Zandwijk-behandeling, was dat van een groot deel van de volwassen delinquenten al in hun jeugd bekend was dat zij aan ernstige psychische stoornissen leden (Eijer, 1975, 14). Hoewel de problemen ernstig waren, werden zij niet behandeld. Wel was bekend dat zij in hun jeugd vaak in verschillende kinderbeschermingsinrichtingen hadden verbleven. Tegenvallende resultaten van de bestaande behandelingen speelden dus, net als bij de *Therapeutische Gezinsverpleging*, een belangrijke rol in het tot stand komen van het nieuwe behandelingscentrum Zandwijk. Ook in Zandwijk ging men op zoek naar nieuwe methoden om hulp te bieden. Daarbij werden de initiatiefnemers sterk geïnspireerd door het werk van Redl en Wineman (Van der Ploeg, 2005, 45).

Hart de Ruyter, werkte samen met andere psychiaters zoals L.N.J. Kamp, P. Baan en D. Zuithoff aan de oprichting van dit behandelcentrum voor delinquente adolescenten (Rietveld-Van Wingerden, 2006, 211). Daarnaast waren Mulock Houwer en de kinderrechter Hudig betrokken bij de oprichting. Zij richtten in eerste instantie de *Stichting 'Centrum voor Jeugdpsychiatrie'* op en werkten van daaruit aan de plannen voor een behandelcentrum voor adolescenten. De plannen waren ambitieus: naast vele mogelijkheden tot behandeling, moest dit centrum een bijdrage gaan leveren aan de opleiding van psychologen, pedagogen, psychiaters en maatschappelijk werkers die zich wilden toeleggen op het gebied van de kinderbescherming. Daarbij moest ook wetenschappelijk onderzoek op het gebied van residentiële behandeling worden verricht (Eijer, 1975, 15).

In 1957 konden de plannen tot uitvoer worden gebracht door steun van verschillende zijden (Eijer, 1975, 15-16). Het centrum werd gehuisvest in één van de huizen van Maatschappij Zandbergen en kreeg de naam Zandwijk, naar het gebouw waarin het gevestigd was. In dit gebouw was er plaats voor twaalf tot veertien jongens. Enige tijd na het van start gaan van het centrum werd de capaciteit iets uitgebreid tot achttien á twintig jongens door de bouw van een 'stenen barak' op kleine afstand van het hoofdverblijf. Ook werd gebruik gemaakt van de expertise binnen Zandbergen wat betreft de organisatorische structuur. De specialistische

staf voor Zandwijk werd aangesteld als medewerkers van de Universiteit Utrecht, waardoor het 'grotendeels toch experimentele' werk een wetenschappelijk kader kon krijgen. Ten slotte (last but not least, zoals zal blijken) kwam er financiële steun van het Ministerie van Justitie (Rietveld-van Wingerden, 2006, 210-211; Schouten, 1967, VI; Van der Ploeg, 2005, 45). Voor de ongeveer twintig jongens was er een vaste kern van dertig medewerkers aanwezig. Vanwege deze zware stafbezetting werd geprobeerd om de duur van het verblijf te beperken. Door middel van een nabehandeling bestaande uit maatschappelijke werk contacten en voortzetting van de psychotherapie wilde men de jongens ook na het verblijf op Zandwijk begeleiden. Dit kwam echter niet goed van de grond (Eijer, 1975, 19).

In 1973 zouden de deuren van Zandwijk weer sluiten wegens een gebrek aan subsidiëring, omdat het Ministerie van Justitie de verpleegprijs per dag te hoog vond en deze niet meer wilde betalen (Van der Ploeg, 2005, 49). Daarbij speelde misschien ook al mee dat het aandeel van de jeugdpsychiatrie in de kinderbescherming in de jaren zeventig afnam. Gedeeltelijk werd dit veroorzaakt door het slechte imago dat psychiaters onder invloed van de antipsychiatrie kregen (Rietveld-van Wingerden, 2006, 211). Zij werden gezien als bevoogdend en dat strookte niet met de ideeën over emancipatie die zo toonaangevend waren in de jaren zeventig. Bovendien zorgde het toenemende aantal afgestudeerden in de orthopedagogiek en de jeugdpsychologie voor behandelaars van buiten de psychiatrie (ibidem).

Tijdens de 16 jaar dat Zandwijk bestond werden er verschillende behandelingsmethoden ontwikkeld en werden deze geëvalueerd door middel van wetenschappelijk onderzoek. Verschillende proefschriften waren gebaseerd op dit onderzoek. J.A.M. Schouten (1967) promoveerde op een onderzoek naar persoonlijkheidseigenschappen van delinquente adolescenten, Blankstein (1971) schreef over de herhaling van gezinsrelatiepatronen in een behandelingstehuis en in 1975 promoveerde Eijer op onderzoek naar de effecten van de behandeling (Eijer, 1975). Volgens Van der Ploeg vormden deze onderzoeken de eerste poging om kinderbeschermingsinterventies systematisch op effecten te onderzoeken. Hij stelde dat het onderzoek van Eijer uitzonderlijk was, omdat: "... tot dusver geen enkele residentiële instelling follow-up onderzoek had verricht om te onderzoeken wat er van de kinderen en jongeren terecht was gekomen." (Van der Ploeg, 2005, 49). Hoewel het idee dat follow-up onderzoek nog niet eerder had plaatsgevonden zonder twijfel niet klopt, kreeg in Zandwijk de wens om het werk binnen een behandelingsinrichting consequent te verbinden met wetenschappelijk onderzoek duidelijk gestalte.

4.1.7 Samenvatting

Tussen 1945 en 1970 kwam uit de bestudeerde bronnen het idee naar voren dat een wetenschappelijk onderbouwing van het werk in de kinderbescherming belangrijk was voor een

kwalitatief goede uitvoering van dat werk. Regelmatig werd erop gewezen dat het charitatieve karakter van de kinderbeschermingsinstellingen ervoor zorgde dat wetenschappelijk onderzoek geen prioriteit had. Uit de bestudeerde literatuur en bronnen bleek echter dat er bij professionals en wetenschappers die betrokken waren bij de kinderbescherming zeker aandacht was voor wat het werk opleverde. In de praktijk zag men vaak tegenvallende resultaten en dit vormde de aanleiding nieuwe methoden te ontwikkelen. Dat de betrokkenen deze nieuw ontwikkelde methoden ook graag op hun merites wilden onderzoeken bleek bijvoorbeeld uit de onderzoeken rond de Therapeutische Gezinsverpleging en Zandwijk. Het beeld dat hier naar voren kwam is dat er interesse was in onderzoek op dit terrein en dat belangrijke initiatieven werden ontplooid, maar dat dit voornamelijk gedragen werd door een handjevol enthousiaste voorlopers die een prominente rol in de Nederlandse kinderbescherming vervulden. Dit bleek bijvoorbeeld uit het werk van de COWJK. Leden van deze commissie waren zelf ook sterk betrokken bij de onderzoeken die op hun advies werden gesubsidieerd.

4.2 ORGANISATIE VAN ONDERZOEK EN EVALUATIE VAN HULPVERLENING 1970 – 1989

“Men hoort vaak spreken over de kloof tussen wetenschap en beleid en over de lade waarin rapporten verdwijnen. [...] Er wordt vrij veel onderzoek verricht, dat de bedoeling heeft een bijdrage te leveren aan de oplossing van deze problemen [in de kinderbescherming, MD]. De ‘opbrengst’ is echter, naar het oordeel van velen [...] teleurstellend.” (Adriani, 1978, 5)

“De hulpverleningsresultaten kennen we onvoldoende. We komen er doorgaans niet aan toe (en willen we dat eigenlijk wel?) follow-up te plegen. En voor zover daar via wetenschappelijk onderzoek wel enig zicht op komt, zijn de resultaten niet bemoedigend.” (Van der Ploeg, 1980, 11)

In verschillende artikelen uit deze periode werd het belang van onderzoek voor diverse betrokkenen benadrukt. Er was aandacht voor verantwoording richting samenleving, voor het profijt dat hulpverleningsorganisaties er van konden hebben en voor de cliënt zelf. In een artikel in het *Tijdschrift voor Maatschappijvraagstukken en Welzijnswerk* ging Melief (1977) in op de vraag hoe de resultaten van het werk in de welzijnssector konden worden vastgesteld, omdat ook op het gebied van het maatschappelijk werk steeds vaker geëist werd dat de resultaten van het werk werden aangetoond. Evaluatie was volgens hem echt een modewoord geworden (Melief, 1977). Sarphatie en Veerman (1980) stelden dat de laatste jaren de nadruk

op verantwoording en ‘accountability’ in de geestelijke gezondheidszorg was toegenomen: *“Subsidies van overheidswege en vergoedingen door ziekenfondsen brengen automatisch politieke en maatschappelijke verantwoording met zich mee. De vraag naar systematische evaluaties van behandelingen is in dit licht logisch en noodzakelijk.”* (Sarphatie & Veerman, 1980, 117). In de jaren tachtig kwam ‘kwaliteit’ centraal te staan. Van der Ploeg stelde in een artikel in *Sjow* dat kwaliteit te meten was en dat dit ook wenselijk was, want anders: *“... blijven de goede bedoelingen vaak steken in krachteloos gezwam.”* (Van der Ploeg, 1980, 48). Van der Ploeg onderscheidde verschillende vormen van kwaliteitsmeting en stelde dat alle instellingen voor kinderbescherming ten minste één van deze methoden zou moeten hanteren (idem). Dat dit, in ieder geval in de residentiële hulpverlening, niet gebruikelijk was kwam naar voren in een artikel van Berger en Jagers (1986) die schreven dat uit onderzoek onder 29 tehuizen was gebleken dat bij geen van deze tehuizen systematische evaluatie van de periode na het vertrek plaatsvond (zie ook Mesman Schultz & Nelen, 1986). Berger en Jagers stelden eveneens dat het van groot belang was de residentiële hulpverlening consequent te gaan evalueren en wezen daarbij op de grote investeringen, zowel financieel als wat betreft de inzet van medewerkers, die deze vorm van hulp vroeg (Berger & Jagers, 1986).

Een thema dat in deze periode duidelijk naar voren kwam was de noodzaak tot betere organisatie van onderzoek op het terrein van de kinderbescherming. Er was veel aandacht voor het vormgeven van onderzoeksbeleid en er waren plannen voor een centraal researchcentrum voor onderzoek op het gebied van de justitiële kinderbescherming. Daarnaast liet ook de relatie tussen wetenschap en praktijk volgens meerdere auteurs te wensen over, zoals het citaat bovenaan deze paragraaf illustreert. De kwaliteit van de hulp in residentiële instellingen kwam onder invloed van het proces van ‘koude sanering’, waarbij tehuizen gesloten werden ten gevolge van onderbezetting, ter discussie te staan. Daarnaast was pleegzorg, als vorm van opvang die gepropageerd werd als een alternatief voor de residentiële zorg, ook onderwerp van verschillende studies in deze periode. In de onderstaande paragrafen gaan wordt uitgebreider op deze thema’s ingegaan.

4.2.1 Organisatie van onderzoek

In de jaren vijftig was het besef gegroeid dat het onderzoek op het terrein van de justitiële kinderbescherming beter georganiseerd moest worden wilde het een bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van het werkveld. Daartoe werd, zoals in paragraaf 4.1.4 uiteengezet, de Coördinatiecommissie Wetenschappelijk Onderzoek op het gebied van de Justitiële Kinderbescherming (CWOJK) opgericht. Deze commissie ging zich op verzoek van de Directie Kinderbescherming bij het Ministerie van Justitie ook bezig houden met onderzoeksbeleid. De leden van deze commissie concludeerden echter bij het evalueren van hun activiteiten in 1969

dat dit niet goed van de grond kwam en niet tot hun takenpakket gerekend moest worden. Daarvoor was het uitzetten van onderzoeksbeleid een te veel omvattende taak. Wilde een zinnig beleid tot stand komen dan moesten alle betrokkenen invloed hebben op het tot stand komen ervan (Brederode-Ritter, Vermeul-van Mullem & Calis, 1969, 11-13, inleiding door CWOJK). In de jaren zeventig bleef de organisatie van onderzoek een belangrijk thema en streefden verschillende bij de kinderbescherming betrokken professionals en wetenschappers naar het tot stand brengen van helder onderzoeksbeleid waarin de verschillende onderzoeksactiviteiten op elkaar afgestemd konden worden.

Zo verschenen er begin jaren zeventig verschillende inventarisaties van problemen in de justitiële kinderbescherming. Door de knelpunten in de praktische uitvoering van het werk te inventariseren hoopte men dat deze problemen ook daadwerkelijk aangepakt zouden kunnen worden (Adriani, 1978, 61). In opdracht van het Ministerie van Justitie onderzochten medewerkers van het Instituut voor Toegepast Sociaalpsychologisch en Agologisch Onderzoek van de Universiteit van Amsterdam (Intagon) welke problemen in de inrichtingen voor kinderbescherming werden ervaren (Mul, Burken, Blokland & Van der Horst, 1971). Knelpunten signaleerden zij op het gebied van het personeel (dat kwalitatief, maar ook kwantitatief onvoldoende was), de kennis en vaardigheden met betrekking tot de behandeling van de kinderen, het stigma waarmee de kinderen te maken kregen, financiën, de dalende bezetting en de daarmee gepaard gaande sanering (lees sluiting van tehuizen), de geïsoleerde positie van veel inrichtingen en de wijze waarop de inrichtingen beheerd werden (idem, 61-64). De inventarisatie van Angenent (1972) was expliciet bedoeld om een ‘empirisch overzicht’ te creëren van de voorkomende knelpunten binnen het werkveld ten behoeve van het plannen van onderzoek. Volgens deze auteur ontbrak het in de kinderbescherming aan inzicht in de problemen die in de praktijk naar voren kwamen. *“Natuurlijk steeg er hier en daar wel eens een klacht op, ook gingen er stemmen op die op vernieuwingen en veranderingen aandroegen. Dit alles ging echter verloren in het moeras van de ‘zwijgende meerderheid’, waarin vrijwel alle vernieuwers omkwamen”*, zo schetste Angenent een tamelijk somber beeld van de situatie in de Nederlandse kinderbescherming (Angenent, 1972, 1). Hij pleitte voor meer onderzoek op het terrein van de kinderbescherming en dan vooral rond de ‘grote vraag’ naar het effect van de kinderbescherming. Hij verwees hierbij naar het onderzoek van Den Otter waaruit volgens hem gebleken was dat de resultaten weinig hoopvol waren (idem, 62).

Volgens Adriani werd op het terrein van de Nederlandse kinderbescherming juist vrij veel onderzoek verricht, er was onder mensen uit het veld zelfs sprake van ‘onderzoekmoeheid’, maar waren desondanks de resultaten van dat onderzoek teleurstellend (Adriani, 1978, 5, 92). Er was volgens hem tussen 1966 en 1971 sprake van grote activiteit op het gebied van kinderbescherming en research: er werden veel projecten gestart, er werd veel geschreven over

de wenselijkheid van coördinatie van onderzoek en onderzoeken uit het verleden werden geëvalueerd. In 1972 en 1973 was er ondanks deze initiatieven sprake van een neergang op dit gebied en zat de research op het gebied van de kinderbescherming in een impasse volgens Adriani. Er was meer geld beschikbaar voor onderzoek dan werd opgemaakt (Adriani, 1974). In zijn proefschrift *Jeugdwelzijn en wetenschap* (Adriani, 1978) ging hij in op de vraag hoe vanuit de sociale wetenschappen getracht werd beleid en praktijk te ondersteunen. Daarbij besteedde hij uitgebreid aandacht aan het gebied van de justitiële kinderbescherming. Adriani gebruikte modellen uit de communicatietheorie om inzichtelijk te maken hoe de communicatie tussen maatschappij en wetenschap verliep. Om beleid en praktijk te kunnen ondersteunen was het van belang dat wetenschappers heldere boodschappen zonden naar deze velden, maar tegelijkertijd diende het praktijkveld ook boodschappen richting de wetenschap te sturen. De communicatie tussen beide verliep vaak gebrekkig en dat gold ook voor het terrein van de justitiële kinderbescherming (Adriani, 1978, 55-62, 71-77).

Voor het verbeteren van de organisatie van onderzoek en ook het bevorderen van de communicatie tussen de verschillende betrokkenen werd in de jaren zestig en zeventig gepleit voor het oprichten van een researchcentrum. Doordat er zo weinig samenhang was in de onderzoeksactiviteiten op het gebied van de kinderbescherming was er amper sprake van cumulatie van kennis. Diverse onderzoeksinstituten (al dan niet aan een universiteit verbonden) en verschillende instellingen op het gebied van de kinderbescherming zelf hielden zich bezig met onderzoek op dit vlak, maar er was weinig contact tussen de onderzoekers. Zelfs wanneer men werkte aan verwante probleemstellingen was dit het geval (Adriani, 1978, 62-63). In 1970 werd het congres Kinderbescherming en Research georganiseerd door het jubilerende Sociaal-agogisch centrum het Burgerweeshuis te Amsterdam, met als doel een impuls te geven aan het tot stand komen van een dergelijk centrum (Adriani, 1978, 70). Rond deze tijd werd vooral vanuit Intagon door medewerkers als Brinkman, Kars en Van der Hooft het belang van een dergelijk centrum benadrukt (ibidem). Het lag in de bedoeling na het genoemde congres over te gaan tot oprichting van dit centrum. In het beoogde researchcentrum zouden overheid en particulier initiatief moeten samenwerken aan een systematische programmering van jeugdbeschermingsonderzoek en aan de communicatie tussen wetenschap en praktijk. Toch kwam er uiteindelijk geen centraal researchcentrum voor de kinderbescherming. Dit kwam vooral, aldus Adriani, door de toenemende wens tot decentralisatie van onderzoek. Men vreesde – en dit geluid kwam tijdens het congres vooral van leden van de Bond van Wetenschappelijke Arbeiders – een ‘technocratisch monstrem’ dat zou leiden tot algemene theorievorming en daarvan afgeleide normering voor het gehele veld. Onderzoek moest volgens de tegenstanders deel uitmaken van het proces van veranderingen waarin het veld anno 1970 verkeerde; alleen dan zou onderzoek dit proces ook zinvol kunnen beïnvloeden. Een ander argument tegen een

nationaal researchcentrum was dat een centrum dat specifiek op de kinderbescherming was gericht zou leiden tot meer afzondering van dit veld ten opzichte van het bredere veld van welzijnswerk in Nederland. Vanaf de jaren zeventig werd er juist naar gestreefd de justitiële kinderbescherming meer te laten opgaan in het geheel van voorzieningen voor jeugdigen.

Naar aanleiding van dit congres werden door een werkcommissie studiedagen georganiseerd rond de vraag hoe onderzoek op het gebied van de kinderbescherming het beste georganiseerd kon worden. Hierin kwam naar voren dat er een uitgesproken voorkeur was voor onderzoek van ‘onderaf’: het onderzoek diende vanuit het veld zelf tot stand te komen en moest primair gericht zijn op het leveren van een bijdrage aan daar gesignaleerde problemen. De werkcommissie en bezoekers van de eerste studiedag concludeerden dat dit het best gerealiseerd kon worden door instellingen zelf een onderzoeksbudget toe te kennen, met de verplichting dit ook zodanig te gebruiken, en dat een researchcentrum vooral een ‘servicecentrum’ moest zijn dat ten dienste stond van de praktijk (Brouwer, Willemse, Scherpenzeel, Van Hasselt-de Vries, Braggaer-Diercks, De Roos, Meerum-Terwogt & Josephus Jitta-Culeman, 1971). Uiteindelijk koos men voor intensivering van de coördinatie van onderzoek in plaats van voor een speciaal centrum voor onderzoek op het gebied van de kinderbescherming (Adriani, 1978, 71). In de argumenten die in deze discussie rond het al dan niet tot stand komen van een onderzoekscentrum naar voren kwamen bestond het idee dat vooral de problemen die in de praktijk van het kinderbeschermingswerk werden ervaren, richtinggevend dienden te zijn bij het uitstippelen van onderzoeksbeleid.

Deze opvatting was ook terug te zien bij de in 1974 opgerichte Coördinatiecommissie Wetenschappelijk Onderzoek Kinderbescherming (CWOK). Dit betekende een voortzetting van het werk van de CWOJK, zij het met een iets andere opzet. Belangrijk aspect van het werk van deze nieuwe commissie was het ontwikkelen van onderzoekbeleid ten dienste van de kinderbescherming. Daarnaast was de nieuwe opzet ook bedoeld om de samenstelling van de commissie beter te doen aansluiten bij het multidisciplinaire karakter van de kinderbescherming en om duidelijker zowel het particulier initiatief als de overheid erin vertegenwoordigd te laten zijn (Coördinatiecommissie Wetenschappelijk Onderzoek Kinderbescherming, 1975). De Wit (hoogleraar ontwikkelingspsychologie) werd de voorzitter en de leden werden deels vanuit de Nationale Federatie voor Kinderbescherming voorgedragen en deels aangewezen door het Ministerie van Justitie. Er werd een centraal meldpunt in het leven geroepen om de behoefte aan onderzoek die in het veld bestond in kaart te brengen. Het ging de commissie erom na te gaan aan welk onderzoek er vanuit de kinderbescherming zelf behoefte bestond. Daarbij ging het niet primair om onderzoek dat wetenschappelijk gezien vernieuwend of belangwekkend was, maar juist om onderzoek dat zou kunnen bijdragen aan een beter functioneren van de kinderbescherming (Coördinatiecommissie Wetenschappelijk Onderzoek Kinderbescherming, 1977).

In 1973 werd als opvolger van de Nationale Federatie voor Kinderbescherming het Werkverband Integratie Jeugdwelzijnswerk Nederland (kortweg WIJN) opgericht. Eind 1973 kwam de afdeling Onderzoek en Planning van het WIJN tot stand. Van der Ploeg werd coördinator van de afdeling. Deze afdeling diende onderzoek op het gebied van de jeugdbescherming te bevorderen en moest ervoor gaan zorgen dat in toenemende mate onderzoeksresultaten hun weg naar de praktijk vonden. Beide organen, de CWOK en de afdeling Onderzoek en Planning, ontstonden echter los van elkaar. Er was geen overleg geweest over de taakverdeling en dit had tot gevolg dat er veel overlap was in wat beide tot hun takenpakket rekenden (Adriani, 1974a). In september 1976 startte de CWOK in samenwerking met de afdeling Onderzoek en Planning van het WIJN de uitgave van het mededelingenblad *Jeugdbescherming en onderzoek* met als doel het werkveld te informeren over onderzoek op het gebied van de kinderbescherming. Ook in bredere zin werden er in de jaren zeventig pogingen ondernomen om onderzoek ten behoeve van maatschappelijke terreinen beter op elkaar af te stemmen. Het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk werkte aan onderzoeksbeleid op het gebied van het algemeen jeugdbeleid. Adriani riep in een artikel in *Sjouw* betrokkenen bij de justitiële kinderbescherming op om aansluiting te zoeken bij dit meer algemene jeugdonderzoeksbeleid (Adriani, 1974b).

4.2.2 Samenwerking tussen wetenschappers en professionals: gebruik en bruikbaarheid van wetenschappelijk onderzoek

“Onderzoek en welzijnswerk zouden broer en zus kunnen zijn. Maar het lijkt erop, dat ‘zus’ welzijnswerk aan onderzoek een ‘broertje dood’ heeft.” Redactie TMW in een voorwoord bij een nummer over welzijnsonderzoek in 1974, p. 41

Zoals in bovenstaande paragraaf al naar voren kwam was de communicatie tussen praktijkveld en onderzoekers niet optimaal en werden veel activiteiten ondernomen om dit te verbeteren. Wetenschappelijk onderzoekers liepen vaak tegen onwil en onbegrip in het veld op en praktijkwerkers werden regelmatig geconfronteerd met onbegrijpelijke onderzoeksrapporten en konden met de beste wil van de wereld deze ‘onderzoeksresultaten’ niet in hun werk toepassen (Ophoff, 1974; Brederode-Ritter, 1974; Adriani, 1978). Ophoff, adjunct directeur bij de Nederlandse Stichting voor Statistiek, schreef in 1974 een artikel in het *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk* naar aanleiding van het verschijnen van *Onderzoek onderzocht*. In de praktijk waren er vaak grote weerstanden tegen onderzoek volgens Ophoff en daarbij hadden onderzoekers vaak een onjuist beeld van de praktijk (Ophoff, 1974). Ook Bartels wees op deze weerstand en hij verwoordde het als volgt: *“Het lijkt nu niet goed voorstelbaar meer, maar*

effectonderzoek werd door veel psychotherapeuten en psychosociale hulpverleners tot in het begin van de jaren '80 verdacht gevonden, en men verzette zich ertegen. Het werd vaak gezien als hobbyïsme, als poging om een wetenschappelijke carrière op te bouwen ten koste van de hulpverlening, het werd strijdig geacht met 'dialectische' methoden van onderzoek en met het streven naar de 'gelijkwaardige' relatie tussen hulpverlener/veranderaar en cliënt die men vaak beoogde in plaats van de relatie 'deskundige-adviesvrager'." (Bartels, 1986, 239). Ook De Brey en Hoekstra, die in een artikel in het *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* verslag deden van een workshop over een specifieke manier van evalueren, spraken van weerstand tegen evaluatieonderzoek. Onderzoek naar resultaten van het werk kon volgens hen bedreigend zijn voor medewerkers die er het gevoel door kregen zichzelf bloot te moeten geven (De Brey & Hoekstra, 1977).

Volgens Ophoff was er in de praktijk ook weinig kennis ten aanzien van wat onderzoek inhield. Ten aanzien van de onderzoeker stelde hij: "... hij is niet alleen niet erg bekend, maar vaak ook onbemind.", en hij vervolgde: "Er bestaat zelfs de neiging te zeggen: dat moet hij maar blijven ook, aan ons lijf geen polonaise. De polonaise bestaat in de regel uit cijfers, enquêtelijsten, codes, en uiteindelijk konklusies waar je geen kant mee uitkunt." (idem, 42). In zijn artikel besprak Ophoff een aantal mythes die volgens hem een rol speelden in de verstoorde relatie tussen werkveld en onderzoekers. Aan de orde kwamen bijvoorbeeld het idee dat onderzoek en praktijk niet op elkaar zouden aansluiten, dat onderzoek weinig tot niets uithaalde, dat er al zoveel onderzoek werd gedaan en dat dit 'te wetenschappelijk' zou zijn (idem). Door meer interactie en samenwerking als gelijken tussen onderzoekers en praktijkwerkers zou onderzoek volgens deze auteur van grotere betekenis kunnen zijn voor de praktijk. In de jaren zeventig trachtten onderzoekers hun resultaten en werkwijzen toegankelijker te maken door speciale interim verslagen of brochures voor verspreiding en toepassing van de resultaten van onderzoek in de praktijk te verzorgen (zie bijvoorbeeld Brinkman & Kars, 1974; Mesman Schultz, 1977; Clemens Schröner, Rijkssen & Stolp, 1971; Wit et al, 1971).

In 1980 verscheen een special van *Jeugdbescherming en Onderzoek* naar aanleiding van een discussiedag georganiseerd door de CWOK over 'gebruik en bruikbaarheid van wetenschappelijk onderzoek in de praktijk van de kinderbescherming'. Naast een inleiding door de voorzitter van de CWOK en twee lezingen over de verhouding tussen onderzoek en theorie enerzijds en praktijk anderzijds, waren er twee voordrachten waarin aandacht werd besteed aan een specifiek onderzoeksproject. K. Mesman Schultz (1980) vertelde over het AEPRA-onderzoek en A.A.J. Bartels (1980) hield een lezing over de gedragstherapie onderzoeken. Beide onderzoeken waren in deze periode toonaangevend wat betreft onderzoek naar resultaten van interventies op het gebied van de justitiële kinderbescherming. Vooral bij het AEPRA onderzoek werd veel moeite gedaan om aansluiting en samenwerking met de praktijk tot stand te brengen

en bleef dit desondanks toch moeizaam verlopen. Bij de Gedragstherapie-onderzoeken leek de samenwerking met de praktijk beter te zijn, al waren ook hier strubbelingen. Hieronder worden beide onderzoeken besproken als illustratie van de relatie tussen onderzoek en praktijk.

AEPRA

Ten behoeve van het AEPRA-onderzoek werd tussen 1965 en 1978 in negen observatiehuizen gegevens verzameld (Brinkman & Kars, 1974; Mesman Schultz, 1977). De letters AEPRA stonden voor Aanpassing En Predictie van Aanpassing. Met het onderzoek streefden de onderzoekers ernaar het observatieproces efficiënter en objectiever te doen verlopen. Het aantal te verzamelen gegevens waarop het advies werd gebaseerd werd verkleind en er werd een gestandaardiseerde procedure ontwikkeld, de COM-procedure, voor het verzamelen van deze gegevens en het vervolgens uitbrengen van een advies. Daarbij moest uiteraard de kwaliteit van het advies behouden blijven of zelfs worden vergroot (Mesman Schultz, 1977). Dit was van belang volgens Brinkman en Kars, omdat er tot dan toe in wezen geen controle was op het werk van de observatiehuizen: "Hoewel het observatiewezen in de Nederlandse Kinderbescherming een miljoenenbedrijf is, wordt er geen controle uitgeoefend op de kwaliteit van het product. Het observatiehuis [...] heeft geen enkele mogelijkheid om uit te maken of het plaatsingsadvies nu goed, matig of slecht was." (Brinkman & Kars, 1974, 17). Dit betekende volgens hen dat observatieprocedures nooit op grond van 'harde gegevens' veranderd konden worden, maar dat wijzigingen in het beleid altijd op basis van intuïtie plaatsvonden. Door gebruik te maken van de resultaten van wetenschappelijk onderzoek, zoals het AEPRA onderzoek en dergelijke onderzoeken, zou het werk binnen de kinderbescherming objectiever en efficiënter kunnen verlopen (Mesman Schultz, 1974). De AEPRA onderzoeken leidden tot een procedure, de COM-procedure, om succes in diverse settings te voorspellen.

De ontvangst van het AEPRA-onderzoek in de praktijk leek moeizaam te zijn geweest. In een artikel in *Sjou* noemde Van der Ploeg (1974) het AEPRA onderzoek een belangrijke stap op weg naar het verbeteren van observatiete huizen. Hij merkte op dat er over het algemeen binnen de observatiehuizen niet erg enthousiast, soms zelfs geërgerd, was gereageerd op het AEPRA-onderzoek. Het was Van der Ploeg niet duidelijk waarom er zo weinig enthousiasme voor was: "Een onderzoek dat nu eens niet vrijblijvend filosoferend, maar met exakte methoden de realiteit van het observatieadvies analyseert. De veel gehoorde roep om 'hard materiaal' wordt hier uitvoerig beantwoord maar valt desondanks niet in goede aarde." (Van der Ploeg, 1974). Hij wees erop dat dit soort onderzoek op het gebied van het onderwijs met betrekking tot schoolkeuze in feite al jaren gedaan wordt. Hoewel men er binnen de school aan gewend was zich in cijfers uit te drukken, waren ook daar volgens Van der Ploeg weerstanden te merken tegen het toekennen van een voorspellende waarde aan tests die in enkele uren worden afgenomen tegenover de

jarenlange omgang en ervaring met het kind. In de kinderbescherming lag dit volgens hem nog moeilijker, omdat men gewend was de sociale realiteit met veel woorden te omschrijven. Maar we zouden: “...met oogkleppen op [blijven] lopen wanneer we geen gebruik maken van de technische middelen die ons vandaag de dag ten dienste staan, ook in het sociaal onderzoek.”, aldus Van der Ploeg (1974, 141).

Er werd veel moeite gedaan om het observatiewezen te betrekken bij het AEPRA-onderzoek. Er werd veel tijd gestoken in gesprekken met directies. De reacties op het onderzoek waren voornamelijk positief, hoewel ook: “...geluiden te horen waren die wezen op een zekere argwaan wat betreft de mogelijkheid om concreet gedrag om te zetten in cijfers.” (idem, 22). Om het veld te informeren over de vorderingen van het project verschenen bovendien bijna twintig interim rapporten. De onderzoekers probeerden ook psychiaters in het onderzoek te betrekken, maar dat mislukte volkomen, aldus Brinkman en Kars. Brieven werden niet beantwoord en gesprekken verliepen stroef. “Van één psychiater kwam een curieuze schriftelijk reactie; hij deelde mee dat een dergelijk onderzoek niet alleen onwenselijk, maar ook onmogelijk zou zijn, onder meer omdat de te onderzoeken materie te complex zou zijn.” (Brinkman & Kars, 1974, 23). Hoewel Brinkman en Kars schreven verbaasd te zijn hierover, was deze reactie goed te begrijpen. Bolt en De Goei merkten op dat er binnen de psychoanalyse sprake was van een weerstand tegen onderzoek naar wat er tijdens de therapie plaatsvond en zij lieten zien dat de meeste kinderpsychiaters tot in de jaren zeventig psychoanalytisch georiënteerd waren (Bolt & De Goei, 2008, 56-58).

Bij het bestuderen van de verschillende publicaties rond het AEPRA-onderzoek kwam daarnaast ook een andere reden naar voren voor de terughoudendheid in het veld. Het beeld drong zich op van onderzoekers die met grote passen het werk in de praktijk voorbij liepen en het naast zich neerlegden als ontoereikend. In het rapport over het eerste AEPRA-onderzoek werd ten aanzien van de te verzamelen observatiegegevens waarop het advies moest worden gebaseerd geconcludeerd: “Deze gegevens, die op hooguit een halve pagina kunnen worden weergegeven, geven o.i. de essenties van het observatierapport weer (dat vaak zo’n 50 pagina’s omvat)” (Brinkman & Kars, 1974, 52). Hier werd met andere woorden gezegd dat deze onderzoekers een gedegen advies konden geven in een fractie van de tijd die de observatiehuizen daarvoor nodig hadden. Mesman Schultz stelde dat observatiehuizen wat de onderzoekers van AEPRA betreft gesloten konden worden, zo slecht waren de uitgebrachte adviezen, en merkte korzelig op dat het werken met empirisch gefundeerde instrumenten, zoals de COM-procedure, te verkiezen was boven: “... de huidige situatie, waarin velen vrijwel ongecontroleerd en ongestoord zich kunnen wijden aan evenzovele hobbyismen in de hulpverlening.” (Mesman Schultz, 1980, 28). Al met al kan gesteld worden dat er een verstoorde relatie was ontstaan tussen de onderzoekers die betrokken waren bij het AEPRA-project en de mensen die in de

praktijk van het observatiewezen werkten. Daarnaast was er ook stevige kritiek vanuit de wetenschap op de gevolgde methoden en de betekenis die aan de resultaten uit het AEPRA-onderzoek mochten worden toegekend (Knorth, 1980). Toch hebben deze onderzoeken veel invloed gehad. Zoals in de volgende hoofdstukken zal blijken zag men in de COM-procedure een instrument om resultaten van hulpverlening aan jongeren te bepalen.

De Gedragstherapie onderzoeken

Vanaf 1973 ontstonden aan het Ambulatorium van het Paedologisch Instituut te Amsterdam de Gedragstherapie (GT) onderzoeken. Dit betrof een reeks onderzoeken naar de effecten van een training in sociale vaardigheden voor delinquente jongeren. Onder leiding van Hans Heiner ontwikkelde het Ambulatorium een eigen aanpak waarin gedragsmodificatie een belangrijke rol speelde. Hiermee waren zij voorlopers op het gebied van gedragstherapie voor jongeren en kinderen en hebben zij ook als voorbeeld voor andere instellingen gediend (Rietveld-van Wingerden, 2006). De training en het onderzoek ernaar werden verder uitgebreid door cursussen voor andere professionals te verzorgen. Volgens Rietveld-van Wingerden (2006) was het sociale competentiemodel (dat voortkwam uit de GT-onderzoeken) een van de weinige methoden waarvan de effecten empirisch getoetst zijn.

Bij de Gedragstherapie onderzoeken was er sprake van het ontwikkelen van een methode die in verschillende praktijk settings op effecten werd onderzocht. De nieuwe methode werd goed ontvangen. De hulpverleners die met de nieuwe methode gingen werken waren positief, zoals bijvoorbeeld bleek uit de reactie op de lezing door N.W. Frenkel (1980, 55-57). Zij was directeur van Pro Juventute te Amsterdam en daar werden in het kader van gedragstherapie onderzoeken maatschappelijk werkers getraind in deze methode. Volgens haar werd met de gedragstherapie een waardevol nieuw instrument aangereikt in het werk met onder toezicht gestelde kinderen en jongeren.

De Gedragstherapie onderzoeken, waaraan verschillende onderzoekers hebben gewerkt, konden in de praktijk op voldoende draagvlak rekenen (Bartels, 1977; Frenkel, 1980, 55-57; Slot & Jagers, 1986). Zeven kleinere onderzoeken vonden in de loop van twaalf jaren plaats rond de effectiviteit van ambulante en residentieel toegepaste gedragstherapie. In een artikel uit 1986 gaven Slot en Jagers een overzicht van deze onderzoeken en zij lieten daarbij zien hoe de onderzoeken sterk in de praktijk geworteld konden blijven, terwijl toch ook aan methodologische eisen werd voldaan (Slot & Jagers, 1986). De onderzoeken hadden allemaal betrekking op één centrale hypothese, namelijk dat de hulpverlening aan jongeren met delinquent en asociaal gedrag gericht moet zijn op het aanleren van sociale vaardigheden. Hierdoor, zo betoogden Slot en Jagers, hoefden de onderzoeken op zichzelf niet aan de strengste methodologische eisen (zoals bijvoorbeeld het werken met een at random samengestelde controlegroep) te voldoen

en konden zij dicht bij de praktijk blijven aansluiten. Stap voor stap werden, in overleg met het praktijkveld, de verschillende deelonderzoeken ontwikkeld. Bij het toepassen van de training in sociale vaardigheden in diverse settingen werd door de onderzoekers wel ondervonden dat veranderingen in de hulpverlening ook hun invloed hadden op organisatorische aspecten van de instelling. Bij invoering van de training in een bestaande residentiële setting konden uiteindelijk de voorwaarden op organisatorisch vlak niet gerealiseerd worden en moest het onderzoek voortijdig worden gestopt (Slot, Heiner, De Kruijff & Bartels, 1982).

4.2.3 Residentiële hulpverlening onder vuur

Na het midden van de jaren zestig werden steeds minder vaak kinderen in tehuizen geplaatst. De kritiek die in de jaren zeventig aan het adres van de kinderbescherming werd geuit betrof vooral de residentiële instellingen. De instellingen waren te groot, te uniform en onpersoonlijk en door de steeds wisselende groepsleiders niet in staat kinderen een veilige en vertrouwde basis te bieden, zo was de algemeen gedeelde opinie. Bovendien nam de vraag naar plaatsen in een residentiële instelling af door veranderende ideeën over toepassing van de justitiële kinderbeschermingsmaatregelen. De nadruk kwam meer op vrijwillige hulpverlening te liggen en er ontstond een grote reserve om kinderen uit huis te plaatsen (Van der Ploeg, 2000). De vraag nam ook af omdat de voorkeur voor opvang in een pleeggezin explicieter naar voren kwam. De tehuis capaciteit werd tussen 1963, toen er plaats was voor iets meer dan 16000 kinderen en jongeren, en begin jaren negentig ruim gehalveerd (Van der Ploeg, 2000). Dit is ook de periode waarin het gebruik van de justitiële maatregelen een dieptepunt liet zien in de onderzochte periode. De veranderende inzichten rond kinderbeschermingsmaatregelen en tehuisopvoeding brachten opnieuw de vraag naar voren wat kwalitatief goede tehuiszorg inhield. De differentiatie die Koekebakker en anderen aan het eind van de jaren vijftig bepleitten was nog amper van de grond gekomen en specifieke pedagogische methoden gericht op het oplossen en behandelen van specifieke problemen werden nauwelijks gehanteerd (Dekker, 2012, 52-54; Timmermans, 1989, 78-80). De *koude sanering* van tehuizen die voornamelijk plaatsvond in de jaren zeventig, maar tot ver in de jaren tachtig doorging, werd geleid door financiële motieven. Veel tehuizen moesten wegens onderbezetting hun deuren sluiten.

In het onderzoek van Frans (1977) werd het werk binnen een van de zogenaamde ‘eindstations’ van de Nederlandse kinderbescherming onder de loep genomen. Met ‘eindstations’ werden die tehuizen bedoeld waarin kinderen en jongeren nog terecht konden nadat zij in andere tehuizen of gezinnen waren vastgelopen. Deze instellingen voor *Zeer Intensieve Behandeling* kregen in de jaren zeventig veel kritiek te verduren. Over zo’n inrichting te Zetten verscheen bijvoorbeeld het zwartboek *Zetten, Zat, Gezeten* waarin misstanden binnen de inrichting aan de kaak werden gesteld (*Zetten, zat, gezeten*, 1973). Frans schreef over de meisjes die in het

tehuis Gelders End, onderdeel van de Rekkense inrichtingen, hadden gezeten. Hier kwamen: *“... vooral de ‘mislukkelingen’ van andere tehuizen en inrichtingen terecht. Vandaar dat ‘Rekken’ nogal eens vergeleken wordt met het ‘eindstation’ van de Nederlandse kinderbescherming. De opgenomen meisjes vormen als het ware een restgroep van die kinderbescherming en gaan door voor de allermoeilijksten.”* (Frans, 1977, 12). Frans werkte in Gelders End als psycholoog en in de inleiding bij zijn onderzoek beschreef hij de moeilijke situatie waarin meisjes en medewerkers zich in de jaren zestig bevonden. De meisjes kregen te maken met een sterk geprogrammeerde dagindeling, eentonig werk, weinig tot geen contact met de buitenwereld en soms met separeer- en isoleercellen. Voor de medewerkers was het werk zwaar, omdat zij keer op keer geconfronteerd werden met hun eigen machteloosheid ten aanzien van de opgenomen meisjes. *“Er kwam een moment waarop ik me afvroeg, [...], wat ik eigenlijk aan het doen was. Er rezen twijfels over het effect van de behandeling van de opgenomen meisjes, die allen in grote trekken dezelfde aanpak kregen. Het zag er echter naar uit dat de opgenomen meisjes onderling dermate van elkaar verschilden dat ‘groepsopvoeding’ nauwelijks zinvol leek te zijn.”* (Frans, 1977, 14). Vanuit deze twijfels over de zin van het werk in Gelders End kwam Frans tot een onderzoek rond de vraag hoe het de meisjes na het verlaten van de instelling verging.

In verschillende andere studies zocht men naar wegen ter verbetering van het werk in residentiële settingen door het uitwerken van specifieke methodieken of behandelstrategieën (zie bijvoorbeeld Kok, 1970; De Ruyter, 1971; Veerman, 1977; Slot, 1988). Dit gebeurde aan het begin van de jaren '70 bijvoorbeeld in het proefschrift *Ontwarring en ordening* van Ter Horst die als orthopedagoog werkte bij de Heldringstichting te Zetten. Zijn onderzoek draaide om de vraag: *“Hoe kunnen, bij meisjes in de zeer moeilijke opvoedingssituatie, gedragswijzigingen worden bevorderd; met het oog op behoorlijke volwassenheid?”* (Ter Horst, 1970, 23). In het tweede deel van zijn boek ontwikkelde hij diverse behandelingsstrategieën die hij ordende tussen wat hij beschreef als de polen ‘ontwarring’ en ‘ordening’ (Ter Horst, 1970). In het kader van de gedragstherapie onderzoeken werden ook nieuwe residentiële behandelmethoden uitgewerkt (zie bijvoorbeeld Slot, 1988; Slot & Jager, 1986). Na de training in sociale vaardigheden bij ambulante begeleiding van probleemjongeren te hebben ingezet, wilden de betrokken onderzoekers ook in een residentiële setting experimenteren met gedragstherapie gericht op het aanleren van sociale vaardigheden. In de rijksinrichting Overberg introduceerden de onderzoekers binnen één paviljoen een gedragstherapeutisch programma geïnspireerd door en gebaseerd op het Amerikaanse *Teaching Family Project*. Onderdelen hiervan waren het werken met een ‘token-economy’ of puntensysteem voor belonen en straffen, het werken met gedragsinstructies en leeroefeningen en ‘semi-selfgovernment’. Het experimenteren, de onderzoekers spraken van een programmaontwikkelingsproject, binnen een rijksinrichting bleek lastig, omdat alle organisatorische veranderingen via het Ministerie van Justitie moesten lopen

en veranderingen in de fysieke structuur de goedkeuring van de Rijksgebouwendienst moesten krijgen. Bij evaluatie van het project, dat voortijdig werd stopgezet, vroegen de onderzoekers zich af of een particuliere inrichting wellicht flexibeler was geweest (Slot, 1988, 97-99). In een later onderzoek naar gedragstherapie vanuit het Ambulatorium van het Pedologisch Instituut werd een kleinschalige residentiële voorziening opgezet, het *Kursushuis*, dat dit maal wel naar inzicht van de onderzoekers volgens het Teaching Family Program kon worden vorm gegeven (Slot, 1988, 129-177).

Behandelingen binnen de residentiële centra waren tot ver in de jaren tachtig vooral gericht op behandeling van het intrapsychisch functioneren van de pupillen. Psychodynamische theorieën waren daarbij het uitgangspunt. In de jaren zeventig kwamen gedragstherapeutische behandelingsmethoden op (Wouda, 1988; Van der Ploeg, 2001; Dimmendaal, 1998, 48). Volgens Van der Ploeg droegen de gedragstherapieprojecten bij aan de toenemende invloed van de gedragstherapeutische benadering (Van der Ploeg, 2001). Wouda (1988) pleitte, op grond van zijn studie naar jongeren die voortijdig de jeugdhulpverlening verlieten, voor meer mogelijkheden om gedragsproblemen te behandelen: *“Er zou geld uitgetrokken moeten worden voor experimenten met nieuwe vormen van methodiek, die er niet a priori vanuit gaan dat gedragsproblemen oplosbaar zijn door in te gaan op de (vermeende) intrapsychische problemen die er aan ten grondslag (zouden) liggen.”* (Wouda, 1988, 104). Uit zijn studie kwam naar voren dat de jongeren die voortijdig afhaakten bij een residentiële behandeling vaak weinig baat hadden bij de psychodynamische, op innerlijke problemen gerichte, behandeling die in veel tehuizen gangbaar was. Dat het voortijdig afbreken van de behandeling nadelig was voor de betreffende kinderen en jongeren kwam ook in een artikel van Frakking en Jansen (1974) naar voren. Zij schreven in 1974 over een onderzoek naar ‘mislukte plaatsingen’ bij de instelling *Maatschappij Zandbergen* en rekenden ieder verblijf dat korter dan anderhalf jaar had geduurd tot de mislukkingen. De auteurs pleitten voor meer onderzoek naar de oorzaken van mislukte plaatsingen en naar systematische registratie van deze gevallen (Frakking & Jansen, 1974).

Naast verbetering van methodiek verwachtte men ook veel van meer kleinschalige vormen van residentiële hulpverlening (Dekker, 2012, 54; Dimmendaal, 1998, 48). In een tweetal beleidsrapporten over de structuur van de Nederlandse kinder- en jeugdbescherming die midden jaren tachtig verschenen werd het werken met kleinschalige opvang gepropageerd (Interdepartementale Werkgroep Ambulante en Preventieve Voorzieningen voor Hulpverlening aan Jeugdigen, 1984; Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen, 1984). In de jaren tachtig werd vanuit de vakgroep orthopedagogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen gewerkt aan onderzoek naar de kenmerken van deze kleinschalige residentiële hulpverlening (Zandberg, 1988, 13). De opkomst van kleinschalige voorzieningen was gestoeld op het idee dat kleinschaligheid een aantal positieve aspecten bezat, maar feitelijk was er weinig bekend over

de omstandigheden waaronder jongeren binnen de kleinschalige residentiële voorzieningen werden geholpen (idem, 1-4). Voor de *Coördinatiecommissie Wetenschappelijk Onderzoek Kinderbescherming* had dit thema grote prioriteit en onderzoek hiernaar werd dan ook op hun advies gesubsidieerd vanuit het Ministerie van Justitie.

4.2.4 Pleegzorg en hulp aan gezinnen

Als alternatief voor residentiële behandeling werden vooral pleegzorg en vrijwillige ambulante hulpverlening gepropageerd (Dimmendaal, 1998; Dane, 2006; Interdepartementale Werkgroep Ambulante en Preventieve Voorzieningen voor Hulpverlening aan Jeugdigen, 1984; Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen, 1984). Ook op het terrein van de pleegzorg werd onderzoek naar resultaten van het werk gedaan tussen 1970 en 1989, al was het beduidend minder dan op het terrein van de residentiële zorg. Op vrijwillige ambulante hulp wordt in het kader van deze studie, over onderzoek naar resultaten van justitiële kinderbeschermingsmaatregelen, niet ingegaan.

“In de justitiële kinderbescherming kan men momenteel in vele toonaarden het geluid horen, dat wetenschappelijk onderzoek op dit terrein hoogst noodzakelijk verricht moet worden.”, zo opende O.C. Wit het voorwoord bij de onder zijn leiding uitgevoerde studie naar het opgroeien van kinderen in een pleeggezin (Wit, 1971, I). Daarbij werd volgens hem doorgaans gewezen op het belang van meer wetenschappelijk gefundeerde en meer verantwoorde werkwijzen op het gebied van de praktijk en het beleid van de kinderbescherming. Wanneer men zich volgens Wit ging verdiepen in het gebied van onderzoek en kinderbescherming dan viel daarbij al snel op dat het aantal wetenschappelijke publicaties gering was en dat het onderzoek dat er was, weinig op elkaar was afgestemd. *“Binnen dit niet al te florissante geheel is de sektor van de gezinsverpleging nog stiefmoederlijk bedeed; naar verhouding wordt en werd daar al heel weinig aan onderzoek gedaan”*, aldus Wit (1971, I). De aanzet tot het onderzoek dat in 1971 verscheen lag in 1964 toen het Algemeen Verbond voor Kinderbescherming een pedagogisch onderzoek op het gebied van de gezinsverpleging initieerde. Het werd een landelijk onderzoek, alle voogdijverenigingen verleenden hun medewerking, dat uitgevoerd werd door de afdeling Sociale Pedagogiek van het Pedagogisch Instituut aan de Universiteit van Utrecht. Op advies van de Commissie Wetenschappelijke Onderzoek op het gebied van de Justitiële kinderbescherming werd het gefinancierd door het Ministerie van Justitie. De doelstelling van het onderzoek was het leveren van een bijdrage aan de praktijk en het beleid in de pleegzorg. De theoretische achtergrond van de studie was gebaseerd op de dissertatie van Wit die in 1970 verschenen was onder de titel *Recht en billijkheid* waarin hij een theoretische analyse maakte van de sociaalpedagogische problematiek in het pleeggezin (Wit, 1970). De studie werd later bekend als Pleeggezinonderzoek 1, omdat het opgevolgd werd door een nieuw onderzoek naar pleeggezinnen waarbij nagegaan

werd hoe de kinderen en gezinnen uit het eerste onderzoek zich hadden ontwikkeld. Dit tweede onderzoek werd uitgevoerd door de pedagoge Weterings en zij promoveerde hierop. Haar dissertatie verscheen onder de titel *Het pleeggezin als opvoedingssituatie* in 1977. Beide onderzoeken stelden de specifieke situatie van het pleeggezin centraal en de onderzoekers richtten zich op permanent vervangende pleeggezinnen, dat wil zeggen, op die gezinnen waarin kinderen werden geplaatst voor onbepaalde tijd zonder dat men adoptie op het oog had.

Bij deze onderzoeken kwam naar voren dat de onderzoekers moeite deden het onderzoek en de resultaten ervan toegankelijk te maken voor de praktijk. Er verscheen een brochure waarin de voornaamste resultaten werden gepresenteerd en er werden bijeenkomsten gehouden om deze resultaten te bespreken (Weterings, 1977, 3). Aan deze bijeenkomsten, die gehouden werden in 1972, deden meer dan 300 maatschappelijk werkers van voogdijinstellingen en pleeggezincentrales mee. Tijdens de bijeenkomsten werd een enquête gehouden om na te gaan welke wensen de betrokkenen hadden voor verder onderzoek. Daaruit kwam naar voren dat men geïnteresseerd was in factoren die het verloop van de plaatsing beïnvloedden en in oorzaken van het afbreken van plaatsingen. Daarnaast ging de interesse uit naar criteria die men in de begeleiding van pleeggezinnen zou kunnen hanteren (ibidem). Samen met de door de pleegouders zelf gesignaleerde problematiek werden deze onderwerpen het voorwerp van het tweede pleeggezinonderzoek. In 1974 verscheen een artikel in MGv van Hagevoort-Heerkens Thijssen, maatschappelijk werkster bij de Stichting Therapeutische Gezinsverpleging Amsterdam, over een ‘onderzoekje’ naar slagen en mislukken van pleeggezinplaatsingen. Ook hier werd gezocht naar factoren die van invloed waren op het verloop van de plaatsing (Hagevoort-Heerkens Thijssen, 1974).

In de jaren tachtig was pleegzorg eveneens onderwerp van studie (zie bijvoorbeeld ook Haagen, Hecke & Van Ooyen-Houben, 1983). De dissertatie van Van Harten-Oudijk, *Participerend onderzoek in een pedagogisch werkveld*, die in 1984 verscheen, ging over de begeleiding van gezinnen bij de plaatsing van een kind in een pleeggezin (van Harten-Oudijk, 1984). Er werd gezocht naar een verbetering van de kwaliteit van het proces van pleeggezinplaatsingen. De onderliggende gedachte hierbij was dat de verbetering van dit proces een positief effect zou hebben op de ontwikkeling van de kinderen die begeleid werden (Van Harten-Oudijk, 1984, 2). Het onderzoeksproject ‘Begeleiding van Gezinssituaties’ werd onder leiding van Weterings uitgevoerd bij Pro Juventute in Den Haag en liep tussen 1983 en 1986 (Weterings, Angenent, Dallmeijer, Van Muijen, Pruis & Veenis, 1987). Dit onderzoek was ook gericht op het verbeteren van de begeleiding bij pleeggezinplaatsingen. Het doel van de begeleiding was zo snel mogelijk een verantwoorde beslissing te kunnen nemen rond de vraag of een kind al dan niet duurzaam uit huis geplaatst diende te worden. Kinderen hadden een duurzame relatie met een volwassene nodig, een: “... *kontinue emotionele relatie met een volwassene die garant voor hem staat, ingaat*

op zijn behoeften, hem accepteert zoals hij is, en hem vanuit deze basisveiligheid leidt tot het vinden van zijn eigen vorm van medemens zijn.”, zo stelden de onderzoekers op basis van literatuur en eerder onderzoek (idem, 1). Omdat de schade die kon ontstaan door het ontbreken van zo’n relatie ernstiger werd naarmate de periode waarin het kind deze relatie moest missen langer duurde, was het van groot belang vlotte beslissingen te nemen. Bij Pro Juventute Den Haag werd gewerkt met een vorm van intensieve gezinsbehandeling die erop gericht was binnen korte termijn een beslissing te nemen ten aanzien van de vraag of het kind met de nodige hulp (en een eventueel kort verblijf bij een gezin of tehuis) thuis kon blijven wonen, of dat het in principe duurzaam uit huis geplaatst diende te worden. Met het onderzoeksproject ‘Begeleiding van Gezinssituaties’ wilde men nagaan wat de effecten van deze manier van werken waren (idem, 1-3).

Van Clemens Schröner, Rijkssen en Stolp verscheen halverwege de jaren zeventig het eindverslag van een onderzoek naar het verloop van de ondertoezichtstelling (Clemens Schröner, Rijkssen & Stolp, 1976). Zes gezinnen werden gevolgd vanaf het moment dat de Raad voor de Kinderbescherming het voorstel deed tot ondertoezichtstelling van een of enkele kinderen tot en met een jaar nadat een gezinsvoogd werd aangewezen. De focus van dit onderzoek lag op de beleving van de gezinnen, ouders en kinderen, zelf. Pro Juventute Amsterdam stelde dit onderzoek in 1965 in, omdat: “...[we] *niet aan de indruk [kunnen] ontkomen, dat er nog weinig inzicht is in de inhoud en het resultaat van de hulpverlening, ondanks het duidelijke en strakke kader waarin de bemoeienis is geplaatst door zijn wettelijke basis.*” Deze uitspraak kwam uit het jaarverslag van Pro Juventute over 1964 (zoals weergegeven in Clemens Schröner, Rijkssen & Stolp, 1976, 1). In 1967 ging het onderzoek van start en in 1971 verscheen ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van Pro Juventute een eerste publicatie (Clemens Schröner, Rijkssen & Stolp, 1971).

4.2.5 Samenvatting

Ook in deze tweede periode streefden de bij de justitiële kinderscherming betrokken wetenschappers en professionals ernaar het werk in dit veld een betere wetenschappelijke onderbouwing te geven. Het onderzoek was sterk gericht op het ontwikkelen van nieuwe methoden en er was aandacht voor de vraag wat het werk opleverde. De sterke kritiek op tehuizen en de massale sluiting van tehuizen die kampten met onderbezetting bracht de vraag wat het werk in tehuizen nu eigenlijk opleverde sterk onder de aandacht. Deze kritiek kwam van buitenaf, maar ook degenen die werkten in de tehuizen zelf gingen zich bezinnen op de gehanteerde methoden en de opbrengsten van hun werk. Ook op het gebied van de pleegzorg, in deze periode vaak gezien als alternatief voor de sterk bekritiseerde tehuiszorg, was er onderzoek. De vraag die hier naar voren kwam had met name betrekking op de vraag hoe de plaatsingen beter

begeleid konden worden. Opmerkelijk was het onderzoek uit de jaren tachtig waarin de vraag centraal stond hoe in het geval van een uithuisplaatsing sneller definitieve besluiten genomen konden worden ten aanzien van de vraag waar het kind zou opgroeien. De vraag hoe sneller definitieve beslissingen genomen kunnen worden ten aanzien van de vraag waar kinderen zullen opgroeien is nu, dertig jaar later, nog steeds een prangende vraag (zie bijvoorbeeld Ganzevles & De Blok, 2015; Huijter, 2015). In de Wet Herziening Kinderbeschermingsmaatregelen die op 1 januari 2015 werd ingevoerd is het een belangrijke doelstelling het gezag van ouders sneller te beëindigen wanneer blijkt dat zij niet in staat zijn hun kinderen duurzaam op te voeden.

Tussen 1970 en 1990 waren veel activiteiten gericht op het beter op elkaar afstemmen van wetenschappelijk onderzoek en het werk in de praktijk. Vooral vanuit de overheid en de wetenschap waren er initiatieven op dit gebied. Initiatieven om problemen binnen de kinderbescherming in kaart te brengen, het uitbrengen van op de praktijk gerichte brochures en interim verslagen over resultaten uit onderzoek en het organiseren van bijeenkomsten om deze resultaten te bespreken kunnen gezien worden als voorbeelden hiervan. Ook in artikelen in de wetenschappelijke tijdschriften en vakbladen kwam het onderwerp van de afstemming van deze twee terreinen op elkaar aan de orde. Vanuit verschillende bronnen kwam het idee naar voren dat het werk in de praktijk, en de problemen die daarbij werden ervaren, leidend diende te zijn bij het uitzetten van onderzoeksbeleid. Wetenschappelijk onderzoek moest de praktijk ten dienste staan en bijdragen aan de verbetering van de hulpverlening die in het kader van justitiële kinderbeschermingsmaatregelen plaatsvond. Toch bleek ook dat er regelmatig vanuit de praktijk sprake was van weerstand tegen onderzoek.

Ideeën over democratisering, ten slotte, leken de plannen voor een centraal researchcentrum voor de kinderbescherming te doorkruisen. Hoewel de plannen hiervoor ver gevorderd waren, werd ervan afgezien omdat wetenschappers en professionals die bij de kinderbescherming betrokken waren geen aansturing van bovenaf wensten. Onderzoeksplannen moesten vanaf de werkvloer ontstaan en aansluiten op de problemen die daar werden waargenomen. Ook het streven naar het opgaan van de justitiële kinderbescherming in het geheel van jeugdhulpverlening, zoals dat bijvoorbeeld naar voren kwam in de rapporten van de IWRV en de IWAPV, leidde ertoe dat van een centraal research centrum voor de justitiële kinderbescherming werd afgezien.

4.3 NAAR EEN MARKT: JEUGDZORG ALS PRODUCT 1990 – 2005

In de periode 1990 – 2005 was er een grotere nadruk op onderzoek naar resultaten van interventies. In veel van de gevonden artikelen werd verslag gedaan van onderzoek naar

resultaten en daarbij leek dit ook meer vanzelfsprekend te zijn geworden (zie bijvoorbeeld Slot, Jagers & Beumer, 1992; Mesman Schultz & Herfs, 1992; Matthys & Rietvelt, 1995). Zo werden bijvoorbeeld aan verschillende innovatieve projecten onderzoekers toegevoegd die zich moesten bezighouden met de vraag wat de vernieuwingen opleverden (Bijl & Van den Bogaard, 1992; Overduin, 1992). Uit de artikelen kwam naar voren dat er bovendien minder discussie was over het belang van evaluatieonderzoek of onderzoek naar resultaten. Het belang hiervan leek in deze periode algemeen geaccepteerd. Tussen het benadrukken van effectiviteit en het marktgerichte denken bestond een zekere samenhang. Dit bleek uit de discussie over evidence-based werken die vanaf het einde van de jaren negentig naar voren kwam in de tijdschriftartikelen. In het onderstaande wordt nader ingegaan op de hierboven beschreven ontwikkelingen. In de eerste twee paragrafen staat de discussie rond het nut of de opbrengst van residentiële opvang en behandeling (ook ten opzichte van ambulante hulpverlening) centraal en in de derde en vierde paragraaf komen de jeugdzorg als markt en het evidence-based werken aan de orde. Ten slotte wordt aandacht besteed aan de discussie over algemene en specifiek werkzame factoren die begin 21^e eeuw naar voren kwam op het gebied van de jeugdzorg.

4.3.1 De zin en onzin van tehuisopvoeding

De grote druk waaronder de residentiële zorg stond vanaf de jaren zeventig was wellicht een reden dat vooral binnen deze sector veel onderzoek plaatsvond naar de resultaten van het werk. Voor de residentiële instellingen was het van groot belang te laten zien wat het nut was van het werk dat zij verrichtten, want het ging ten slotte om hun bestaansrecht. De titel boven deze paragraaf was tevens de titel van een artikel van Van der Ploeg, dat in 1992 verscheen in het *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*. Hier kwam heel expliciet de vraag naar voren of tehuisopvoeding positieve resultaten kon opleveren of dat er maar beter geheel vanaf kon worden gezien (Van der Ploeg, 1992). Van der Ploeg baseerde zich bij het beantwoorden van deze vraag op follow-up onderzoek naar resultaten van residentiële opvoeding, op onderzoek waarin residentiële hulp vergeleken werd met ambulante hulp en hij ging in op de vraag of tehuisopvoeding zowel maatschappelijk als wetenschappelijk gezien kon worden als een acceptabele opvoedingssituatie. “De meest harde toets om vast te stellen of tehuisopvoeding zinvol is, vormt empirisch onderzoek naar de effecten van deze vorm van hulpverlening.”, stelde Van der Ploeg aan het begin van zijn artikel (Van der Ploeg, 1992, 456). Er was volgens hem in de loop der jaren veel onderzoek gedaan naar de effecten van tehuishulp, alleen was er veel variatie in de uitkomsten van deze onderzoeken. Dit weet hij aan de grote diversiteit in aanpak onder tehuizen, de verschillende categorieën kinderen die er verbleven en de uiteenlopende manieren om onderzoek naar resultaten vorm te geven. Van der Ploeg deed ook zelf onderzoek naar de effecten van het verblijf en de behandeling in tehuizen. In de eerste helft van de jaren

negentig werkte hij samen met Scholte aan een onderzoek naar de tehuizen van de Stichting Bijzonder Jeugdwerk (Van der Ploeg & Scholte, 1996). Als aanleiding voor dit onderzoek noemde de voorzitter van de Raad van Bestuur van deze stichting, die het voorwoord bij het onderzoeksrapport schreef, de toegenomen behoefte in het veld van jeugdhulpverlening en bij de politiek en subsidiegevers iets te kunnen zeggen over de effecten van de verleende hulp. Een onderdeel van het onderzoek van Scholte en Van der Ploeg betrof dan ook het ontwikkelen van een instrument dat ingepast kon worden in de werksituatie en waarmee medewerkers van de tehuizen zelf de effecten van de hulpverlening konden nagaan (Van der Ploeg & Scholte, 1996, voorwoord).

Van der Ploeg concludeerde aan het einde van zijn artikel dat tehuisopvoeding wel degelijk zin had. Met zijn artikel bood hij tegenwicht tegen de overheersende opvatting dat zo vroeg mogelijk ingrijpen met een zo licht mogelijke vorm van hulp een oplossing kon zijn voor veruit de meeste problemen op het gebied van de jeugdhulpverlening. Het versterken van ambulante en preventieve hulp was een goede ontwikkeling, *“Maar een te optimistische inschatting van hetgeen de preventieve en ambulante hulp allemaal wel vermag, geeft gemakkelijk grond aan de gedachte dat bij een maar lang genoeg aanhouden van ambulante hulp succes op den duur niet kan uitblijven.”* (Van der Ploeg, 1992, 463). Hij wees erop dat binnen de residentiële hulp een ‘niet gering’ aantal jeugdigen te vinden was die zo lang zonder succes ambulante hulpverlening kregen, dat daardoor ook tehuishulp minder kans van slagen had. Tehuisopvoeding moest volgens Van der Ploeg gezien worden als een specifiek hulpverleningsmiddel met een eigen bestaansrecht. Belangrijk was het om te blijven werken aan de kwaliteitsverbetering van tehuishulp. Wanneer deze hulpverleningsvorm enkel werd gezien als sluitpost dan bestond het gevaar dat er ook niet meer in de ontwikkeling van het werk werd geïnvesteerd.

Deze zorg lijkt ongegrond, want er waren begin jaren negentig meerdere projecten en onderzoeken gericht op het verbeteren van de kwaliteit en effectiviteit van de residentiële jeugdhulpverlening (Bijl & Van den Bogaart, 1992; Jansen & Oud, 1993; Kok, Menkehorst, Naayer & Zandberg, 1991; Mesman Schultz & Herfs, 1992; Naayer & Zandberg, 1992; Verschuur & Mesman Schultz, 1991). Zo kregen vijf grote residentiële instellingen aan het einde van de jaren tachtig toestemming van de overheid om te experimenteren met hun aanbod van behandelingen (Bijl & Van den Bogaart, 1992; Bijl, 1996). Dit ‘experiment proefpolders’ liep van begin 1989 tot eind 1991 en leidde tot 37 sterk uiteenlopende innovatieve projecten. Volgens Bijl en Van den Bogaart, die in 1992 een artikel schreven over deze experimenten, was het streven naar betere kwaliteit een thema dat vanaf de jaren zestig volop in de belangstelling stond, maar was de algemene conclusie dat dit streven tot dan toe weinig had opgeleverd (Bijl & Van den Bogaart, 1992, 106). De auteurs stelden dat men binnen instellingen vaak te snel overging tot het implementeren van nieuwe methoden. Hierbij werd volgens hen nauwelijks kritisch

gekeken naar de kwaliteit van de nieuwe methoden: *“Er wordt nauwelijks aandacht gegeven aan onderzoek naar de effectiviteit van de methoden, noch aan de aard van de problemen die wel en niet met methoden kunnen worden opgelost, noch aan de situaties waarin de methoden resultaat kunnen hebben.”* (idem, 114). Hierdoor bleef het de vraag waaraan eventuele verbeteringen te wijten waren. Het enthousiasme waarmee medewerkers met nieuwe methoden aan de slag gingen zou bijvoorbeeld meer invloed kunnen hebben dan de methoden zelf.

Aan het ‘experiment Proefpolders’ werd een evaluatieonderzoek gekoppeld waarin naast onderzoek naar het veranderings- en implementatieproces, ook onderzocht werd in hoeverre de gewenste resultaten werden behaald (Bijl & Van den Bogaart, 1992, 107). *“Is er empirische grond voor de uitspraak dat de toepassing van nieuwe hulpprogramma’s in de proefpolders de gewenste verbeterde hulpverleningsresultaten heeft opgeleverd?”*, was de vraag die Bijl (1996) stelde met betrekking tot het rendement van de nieuwe programma’s. Het evaluatieonderzoek was een eis vanuit de overheid bij het verlenen van toestemming voor het project en het onderzoek moest door onafhankelijke onderzoekers worden uitgevoerd. Volgens Bijl was kwaliteitsverbetering in de jeugdzorg lange tijd vooral gericht geweest op het verbeteren van randvoorwaarden vanuit de gedachte dat wanneer deze in orde waren het hulpverleningsproces zelf vanzelf zou volgen. In de jaren negentig werd in steeds bredere kring de opvatting gekoesterd dat vernieuwing óók op het primaire proces, de hulpverlening zelf, gericht moest zijn (Bijl, 1996, 6-7). Met het ‘experiment Proefpolders’ werd het ontwikkelen van een meer adequaat en kwalitatief beter hulpaanbod voor jeugdigen nagestreefd. Hierbij ging het ook om het doorbreken van de grenzen tussen residentiële en ambulante hulp, zodat er binnen de hulp aan jeugdigen meer continuïteit zou ontstaan (Bijl & Van den Bogaart, 1992).

In 1990 promoveerde Veerman op onderzoek naar de ontwikkeling van kinderen na een periode van klinische hulpverlening. Het betrof hier kinderen die behandeld waren binnen een residentiële of semi-residentiële voorziening. In het eerste deel van zijn studie besteedde hij aandacht aan de vraag hoe uitkomsten van hulpverlening onderzocht kunnen worden en in het tweede deel presenteerde hij een onderzoek onder kinderen die het Paedologisch Instituut (PI) te Amsterdam en Duivendrecht bezochten (Veerman, 1990). Aan dit instituut, dat beschikte over een afdeling voor evaluatief-epidemiologisch onderzoek, vonden meerdere evaluatieonderzoeken plaats. In 1998 verscheen vanuit deze instelling ook het onderzoek van Ten Brink over de ontwikkeling van kinderen tijdens een periode van klinische jeugdzorg (Ten Brink, 1998). Het onderzoek naar het ‘Residentiële, gedragstherapeutisch behandelingsprogramma’ van Kok, Menkehorst, Naayer en Zandberg verscheen in 1991. Dit project werd van 1985 tot en met 1989 gesubsidieerd door de Commissie Wetenschappelijk Onderzoek Kinderbescherming en het Nederlands Comité Kinderpostzegels. Er was samenwerking tussen het Noordelijk Instituut voor Orthopedagogisch Onderzoek (NIVO) en het hierboven genoemde PI te Amsterdam en

Duivendrecht. In maart 1984 was gestart met het ontwikkelen en invoeren van een nieuwe methodiek in twee leefgroepen van het observatie- en behandelingscentrum Aalborg te Groningen. Vanuit de gedachte dat problemen werden veroorzaakt door een tekort aan sociale vaardigheden was de behandeling gericht op het aanleren van sociale vaardigheden en ging men in het onderzoek na in hoeverre de jongeren op dit gebied vaardiger waren geworden (Kok, Menkehorst, Naayer & Zandberg, 1991, 81). Dit onderzoek stond bovendien in verband met het onderzoek naar de effecten van kleinschalige vormen van opvang. De effecten van het residentieel gedragstherapeutisch programma, dat werd uitgevoerd binnen een meer grootschalige instelling, werden vergeleken met de uitkomsten van de behandeling in de kleinschalige voorzieningen (Naayer & Zandberg, 1992).

Begin jaren negentig vonden twee andere onderzoeken plaats vanuit het Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening verbonden aan de Rijksuniversiteit Leiden. Mesman Schultz, bekend van de AEPRA-onderzoeken, werkte aan beide onderzoeken mee (Verschuur & Mesman Schultz, 1991; Mesman Schultz & Herfs, 1992). Beide onderzoeken besteedden aandacht aan de effecten van een welomschreven vorm van residentieële behandeling. Het onderzoek van Mesman Schultz en Herfs (1992) had betrekking op de ‘Projecten voor Individuele Behandeling en Zelfstandigheidstraining’ binnen Maatschappij Zandbergen te Amersfoort. Verschuur en Mesman Schultz (1991) gingen in op de behandeling binnen de (semi) residentieële instelling, Stichting Bergse Bos te Rotterdam. Behalve het onderzoek van Verschuur en Mesman Schultz (1991) hadden alle bovengenoemde onderzoeken hun wortels in de jaren tachtig. Dit gold ook voor het onderzoek van Jansen en Oud naar de ontwikkeling van in residentieële instellingen opgenomen jeugdigen in Noord-Brabant (Jansen & Oud, 1993). Het voorstel tot dit onderzoek ontstond halverwege de jaren tachtig en toen in 1988 subsidie werd verkregen van het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur kon het van start gaan. In de inleiding van deze studie kwam expliciet naar voren dat de gezamenlijke directies van de Noord-Brabantse instellingen voor residentieële hulpverlening het initiatief tot dit onderzoek naar de kwaliteit van residentieële hulp namen, omdat deze sector op dat moment sterk onder druk stond: “*Er werd getwijfeld aan de effectiviteit van tehuisopvoeding en –behandeling en sommigen waren ronduit van mening dat een opname meer negatieve dan positieve gevolgen met zich mee brengt...*” (Jansen & Oud, 1993, 1). Deze opvatting en het beleid om kinderen bij voorkeur niet in een tehuis te plaatsen waren volgens de auteurs nauwelijks op empirisch feitenmateriaal gefundeerd (ibidem). Er bestond volgens hen in toenemende mate een noodzaak voor instellingen om het geleverde hulpaanbod en de daarmee bereikte resultaten ‘met behulp van empirische gegevens’ te beschrijven. Dit werd, aldus Jansen en Oud, gestimuleerd door het werk van de Commissie Harmonisatie van Normen (1988). Deze commissie stelde voor dat instellingen op uniforme wijze zouden bijhouden wat de problematiek was van hun cliënten, welke hulp zij boden en wat daarvan de resultaten

waren. Ook wezen Jansen en Oud op de meer ‘klantgerichte attitude’ die van hulpverleners en instellingen werd verwacht, waarbij de vraag van de cliënt zelf (kinderen én ouders) het uitgangspunt van de hulp werd (Jansen & Oud, 1993, 1-2). In het onderzoek van Jansen en Oud stond de vraag centraal of het betrekken van ouders bij de behandeling de effecten van deze behandeling zou vergroten.

4.3.2 Residentieële en ambulante hulp in verhouding tot elkaar

Naast onderzoek waarin de resultaten van residentieële hulpverlening onderzocht werden was er ook onderzoek waarin werd onderzocht welke problemen wel en welke niet op een adequate manier ambulant konden worden opgelost. Het meest duidelijk kwam dit naar voren in het onderzoek van Moser (1992) met de titel *Grenzen aan de ambulante jeugdhulpverlening*. Het doel van dit onderzoek was inzicht te krijgen in de vraag welke jongeren veel en welke jongeren weinig geholpen waren met ambulante hulpverlening en zocht met andere woorden naar de resultaten die met ambulante hulp te bereiken waren. Drie typen van ambulante hulpverleningsinstellingen werden onderzocht: instellingen voor alternatieve hulpverlening, (gezins)voogdij-instellingen en jeugdafdelingen van de RIAGG’s (Moser, 1992, 52-53).

Wouda deed in het begin van de jaren negentig onderzoek naar crisisopvang voor jongeren. In 1990 verscheen het rapport *Crisishulp in beeld* (Wouda & Mateman, 1990) waarin voorzieningen voor crisisopvang in de steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag met elkaar vergeleken werden. Dit onderzoek werd uitgevoerd door het Centrum voor Onderzoek Jeugdhulpverlening (COJ) van de Rijksuniversiteit Leiden. Aanleiding was de Nota Jeugdupvang waarin (onder andere) gepoogd werd de positie van de crisisopvang in het geheel van de jeugdhulpverlening te verduidelijken. Deze Nota riep bij bespreking in de Tweede Kamer zoveel vragen op dat het COJ werd ingeschakeld om een onderzoek te verrichten. Doel van het onderzoek was te komen tot kwaliteitsverbetering en een doelmatiger opzet van de crisisopvang. Er werd hierbij een vergelijking gemaakt tussen crisiscentra waarin de nadruk werd gelegd op opvang en de crisiscentra die ook behandeling aanboden (Wouda, 1992). In zijn dissertatie keek Wouda in meer algemene zin naar het functioneren van crisisbegeleiding voor jeugdigen (Wouda, 1994). Deze bestond vaak uit kortdurende residentieële hulp, maar kon ook ambulant plaatsvinden. In het kader van de bezuinigingen op de residentieële zorg en de nadruk op preventieve voorzieningen vroeg Wouda zich af aan welke voorwaarden crisisinterventie diende te voldoen om langdurige residentieële hulpverlening te voorkomen. Crisisopvang die een bijdrage kon leveren aan het oplossen van gezinsproblemen kon de vraag naar residentieële hulpverlening verminderen en was daarom vanuit het overheidsbeleid gezien van wezenlijk belang.

In het onderzoek van Van Ooyen-Houben (1991) werd een vergelijking gemaakt tussen de ontwikkeling van kinderen die werden opgevangen in een pleeggezin en die in een tehuis

terechtkwamen (Van Ooyen-Houben, 1991; Van Ooyen-Houben, 1992). Aan de hand van verschillende variabelen bekeek zij hoe kinderen zich na een uithuisplaatsing ontwikkelden, want hoewel het beleid gericht was op het terugdringen van residentiële zorg, en het bevorderen van pleegzorg én pleegzorg ook daadwerkelijke groeide, was er weinig bekend over hoe kinderen zich in bepaalde voorzieningen ontwikkelen (Van Ooyen-Houben 1991, 9). Het was opvallend dat er in de periode tussen 1990 en 2005 zo weinig onderzoek naar de resultaten van pleegzorg plaatsvond, in vergelijking met onderzoek naar residentiële zorg. Hoewel dit ook in de andere onderzochte perioden (zij het iets minder sterk) het geval was, was het in deze laatste periode opmerkelijk, omdat de opvang en behandeling van kinderen binnen vormen van pleegzorg gestimuleerd werd en toenam.

4.3.3 Marktgerichte jeugdzorg

Volgens Harinck (1992) stond evaluatie begin jaren negentig volop in de belangstelling en verschenen er legio evaluatierapporten. Het beeld dat evaluatie binnen de jeugdhulpverlening volop in de belangstelling stond rond 1990 werd hierboven al weerspiegeld in de vele rapporten rond residentiële zorg die begin jaren negentig verschenen. Ook de studie van Van Gageldonk en Bartels over evaluatie in de jeugdhulpverlening verscheen in 1990. Tegelijkertijd was er ook veel kritiek en scepsis (Harinck, 1992). Het evalueren kostte namelijk veel tijd en verhoogde de werkdruk, terwijl men eigenlijk over het algemeen niet goed wist hoe te evalueren. Ook werd volgens Harinck maar al te vaak weinig tot niets met de resultaten gedaan, een klacht die ook in de jaren zeventig al te horen was geweest (zie bijvoorbeeld Adriani, 1978). Toch was onderzoek naar resultaten van interventies in de jaren negentig meer vanzelfsprekend geworden. Zo werden innovatieve projecten vaak vergezeld door onderzoek naar de resultaten ervan (Bijl, 1996; Overduin, 1992), werd het door instellingen zelf geïnitieerd (Van der Ploeg & Scholte, 1996) of maakte het deel uit van instellingsbeleid (Bruil & Mesman Schultz, 1992). Bovendien kwam in hoofdstuk drie naar voren dat in deze laatste periode veel meer tijdschriftartikelen verschenen waarin onderzoek naar resultaten van specifieke interventies besproken werd.

Uit verschillende bronnen was op te maken dat er vanaf de jaren negentig meer nadruk kwam te liggen op verantwoording van de bereikte resultaten naar buiten toe. Overigens is het van belang hierbij op te merken dat verantwoording naar geldschieters en subsidieverstrekkers door de hele onderzochte periode heen naar voren kwam als reden voor onderzoek naar resultaten, ook in de vroegste jaren van de onderzochte periode (Servatius, 1949, 7-8).

De grotere nadruk op het meetbaar maken van resultaten voor de periode 1990 – 2005 hing duidelijk samen met de omslag van ‘kinderbescherming’ naar ‘markt van jeugdzorg’, zoals deze ontwikkeling door Dekker (2012) werd beschreven. Dat kinderbescherming en jeugdhulpverlening meer en meer in bedrijfsmatige termen besproken werd, wordt ook in

de tijdschriftartikelen zichtbaar. In een artikel uit het *Tijdschrift voor de sociale sector* werd zonder voorbehoud naar voren gebracht dat jeugdhulpverlening een bedrijfstak was en dat ook binnen deze bedrijfstak organisaties op de kwaliteit van het ‘geleverde product’ moesten worden afgerekend (Van Boxtel, 1995). In dit artikel beschreef Van Boxtel een cliënttevredenheidsonderzoek bij de Nijmeegse instelling Lindenhout. Ook in het onderzoek naar de resultaten van het werk in de Kursushuizen kwamen economische motieven duidelijk naar voren. De auteurs concludeerden dat de behandeling die in het Kursushuis werd gegeven misschien niet zozeer betere resultaten opleverde als de behandeling in een Rijksinrichting, maar dat deze door de kortere duur wel vele malen goedkoper was (Slot, Jagers & Beumer, 1992). Veerman (1998) stelde in zijn oratie dat het ‘tijdperk van verantwoording afleggen’ was aangebroken voor de jeugdzorg. Er was volgens hem sprake van externe druk van landelijke en provinciale overheden en zorgfinanciers, en van interne druk tot verantwoording afleggen vanuit de voortschrijdende professionalisering. Er was volgens hem al met al weinig bekend over de effecten van jeugdzorg en het was van groot belang dat de effecten van hulpverlening zoals die in de praktijk plaatsvond zichtbaar werden gemaakt (Veerman, 1998).

In 2001 besteedde het *Tijdschrift voor de sociale sector* een themanummer aan het fenomeen *accountability*, omdat verantwoording afleggen zowel in de politiek, als onder burgers en professionals in toenemende mate van belang werd geacht en in dit themanummer werd het verschijnsel kritisch tegen het licht gehouden. *Accountability* had te maken met beleidssturing op uitkomsten, resultaten en prestaties: “... op basis van behaalde resultaten wordt een instelling afgerekend.” (Tonkens & Duyvendak, 2001, 15) en dit riep onmiddellijk de vraag op wat als resultaat gezien diende te worden. Tonkens en Duyvendak brachten de opkomst van het grote belang dat aan ‘rekenschap afleggen’ werd gehecht in verband met vijf ontwikkelingen. Ten eerste de opkomst van de marktideologie en in het verlengde hiervan het idee van een bedrijfsmatige overheid, waarbij de overheid zich als onderneming presenteerde en burgers klanten werden die bepaalde diensten afnamen. Ten tweede noemden Tonkens en Duyvendak de decentralisering van beleid naar de gemeenten. Door een nadruk op *accountability* kon de centrale overheid toch zicht houden op terreinen die niet meer direct onder haar hoede vielen. Voortgaande democratisering was een derde ontwikkeling die de auteurs in verband brachten met de populariteit van *accountability*, omdat burgers meer zicht wilden op, en inspraak in het beleid en de doelen die ermee werden nagestreefd. Een vierde aspect was volgens Tonkens en Duyvendak een zekere mate van wantrouwen tegenover professionals in de sociale sector, waardoor lokale overheden aan de ene kant en gebruikers aan de andere kant probeerden instellingen beter te controleren. Ten slotte noemden de auteurs een positieve factor in de opkomst van *accountability*: het feit dat veel welzijnsprofessionals zelf dit rekenschap afleggen omarmden in het kader van kwaliteitsbeleid. De welzijnssector maakte volgens Tonkens en

Duyvendak een inhaalslag op dit gebied en daarvoor was het nodig meer zicht te krijgen op de eigen prestaties. Dit bleek uit de bestudeerde bronnen in die zin dat evaluatieonderzoek en onderzoek naar behaalde resultaten in de loop van de jaren negentig vanzelfsprekend geworden leken te zijn.

4.3.4 Evidence Based Practice

In de jaren negentig kwamen ook de ideeën rond evidence based medicine (EBM) en evidence based practice (EBP) op. Hoewel deze ideeën in eerste instantie werden ontwikkeld met het oog op de medische wetenschap en praktijk, vonden zij in de tweede helft van de jaren negentig ingang op het gebied van de geestelijke gezondheidszorg en de jeugdzorg. In het *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid* verschenen de eerste artikelen over dit onderwerp (De Pater & Van der Sande, 1998; Goedhart & Treffers, 1998; Spijker & Donker, 1998; Nugter & Bragt, 1998). Sackett e.a. (2000) ontwikkelden het model van de evidence-based-medicine als een sterk op de praktijk betrokken en flexibele manier van professioneel en wetenschappelijk onderbouwd werken. Goedhart en Treffers wezen erop dat de term 'evidence-based' ook vaak gehanteerd werd voor de empiristische zienswijze waarbij statistische bevindingen met betrekking tot behandeleffecten leidend waren bij de keuze voor een behandeling (Goedhart & Treffers, 1998, 1037-1039). Binnen de GGZ werd een dergelijke strikt empirisch-wetenschappelijke zienswijze ontwikkeld onder de vlag van evidence based werken. Hierbij werd een diagnostische classificatie gezien als een objectieve beschrijving van een aandoening waarbij een welomschreven en volgens een vast protocol uit te voeren behandeling paste (idem, 1038-1039). Hiermee kwam een sterke nadruk te liggen op in wetenschappelijke experimenten aangetoonde effectiviteit van behandelingen die vervolgens in de praktijk toegepast konden worden. Deze empiristische conceptualisering van evidence based praktijkvoering kreeg veel steun van het management van instellingen, de overheid en ziektekostenverzekeraars, omdat kosten verminderd konden worden door middel van een strak gereguleerde praktijk. Goedhart en Treffers pleitten daarentegen voor een evidence-based werkwijze volgens het model van Sackett. Belangrijke kenmerken van dit model waren volgens de auteurs dat vanuit verschillende theoretische modellen verklaringen werden gezocht voor problemen en dat de patiënt werd betrokken bij het proces van diagnostiek en de keuze voor een behandeling.

Ook in andere artikelen in het MGv was kritiek te horen op de 'empiristische zienswijze' en werd, evenals bijvoorbeeld in het artikel van Veerman (1998), regelmatig het belang van onderzoek benadrukt waarin aandacht werd besteed aan de wijze waarop behandelingen in de praktijk werden uitgevoerd (Nugter, 2000; Bakker, 2001; Prins, 2004). Volgens Bakker (2001) verschaften RCT's slechts een fractie van het bewijs dat nodig was voor het onderbouwen van praktijkrichtlijnen, omdat volstrekt niet duidelijk was in hoeverre de resultaten die binnen

het onderzoek werden waargenomen ook in praktijksettingen behaald werden. Bovendien betwijfelde hij het idee dat wetenschappelijke bevindingen, en dan met name de resultaten van uitkomstonderzoek, direct toepasbaar waren in de praktijk. Zijn artikel was een reactie op Nugter (2000) die middels een literatuurstudie na ging hoe onderzoek in de praktijk vorm en inhoud zou kunnen krijgen. In beide artikelen werd geschreven dat de druk om evidence-based te werken vanuit overheid, verzekeraars en managers duidelijk te voelen was aan het begin van de eenentwintigste eeuw.

De empiristische uitwerking van evidence based werken was volgens Goedhart en Treffers (1998) strijdig met het concept zoals ontwikkeld door Sackett e.a. (2000). Zij ontwierpen juist een manier van werken waarbij professionals aansloten bij de individuele cliënt en hypothesen opstelden over wat de juiste behandelwijze zou zijn. Deze ideeën dienden zij vervolgens te toetsen aan wat uit wetenschappelijk onderzoek bekend was. Zo opgevat was evidence based werken vooral praktijk- en cliëntgericht en bestond er geen tegenstelling tussen vraaggericht en effectief werken (Van Yperen, 2004a) of tussen wetenschap en het toepassen van onderzoeksresultaten in de praktijk (Bakker, 2001; Veerman, 1998). Bovendien was dit concept van evidence-based werken ook verwant met het planmatig werken binnen de jeugdhulpverlening zoals dat in de loop van de jaren negentig had vorm gekregen (zie ook hoofdstuk 2). In de *cyclus van planmatig werken* of in de, met andere woorden, *klinische cyclus* ging het eveneens om het opstellen van een hypothese en een plan van aanpak. Hierbij was ook de afstemming op de specifieke situatie van de cliënt van belang en vormde evaluatie van de resultaten een vast onderdeel in de cyclus.

Op het gebied van de jeugdhulpverlening, of jeugdzorg zoals dit terrein inmiddels aangeduid werd, was vanaf het begin van de eenentwintigste eeuw het concept van evidence based werken duidelijk aanwezig. Zowel in 2001 als in 2004 verscheen er een themanummer van *Kind en adolescent* waarin effectiviteit van de jeugdzorg centraal stond. Ook kenmerkend voor deze aandacht voor de vraag hoe de jeugdzorg optimaal met wetenschappelijke kennis onderbouwd kon worden was het ontstaan van een nieuw vakgebied binnen de pedagogiek (Van Yperen, 2004c, 4-17). Dit vakgebied werd aangeduid met de naam *Onderzoek en Ontwikkeling of Research and Development* en het had tot doel de praktijk te verbeteren via een samenspel van praktijkontwikkeling, onderzoek en beleid.

In 2001 werd in een themanummer van *Kind en Adolescent* aandacht besteed aan de vraag wat effectieve of kansrijke vormen van behandeling of begeleiding waren voor jongeren met antisociaal of crimineel gedrag. Knorth (2001) schreef het inleidende artikel; Van Yperen het slotartikel. De laatste benadrukte dat zowel streng gecontroleerde effectstudies als meer praktijkgericht onderzoek van groot belang waren. Onderzoek naar resultaten moest regel worden binnen de jeugdzorg om zodoende zichtbaar te kunnen maken wat interventies

konden betekenen in het leven van kinderen en gezinnen (Van Yperen, 2001). Bovendien moest onderzoek naar resultaten meer ingebed worden in de hulpverleningspraktijk. De discussie leek aan het begin van de eenentwintigste eeuw niet meer zozeer te gaan om de vraag wat specifieke interventies opleverden, de focus lag nu vooral op de vraag hoe de jeugdzorg als geheel ‘effectiever’ kon worden. Het verhogen van deze effectiviteit was het onderwerp dat in een themanummer van het *Nederlands Tijdschrift voor Jeugdzorg* uit 2004 centraal stond (Van Yperen, 2004a en 2004b; Konijn, 2004; Boendermaker, 2004). Aan de orde kwam bijvoorbeeld de vraag in hoeverre vraaggericht werken, een belangrijke ontwikkeling op het terrein van de jeugdzorg, te verenigen was met de uitgangspunten van evidence based werken (Van Yperen, 2004b).

Het idee van evidence based werken had zich aan het begin van de eenentwintigste eeuw stevig verankerd in het denken over jeugdzorg en de resultaten ervan. Vaak stond het niet ter discussie, maar kwam het in de artikelen als vanzelfsprekend naar voren. In een artikel over de behandeling van jongeren die antisociaal gedrag vertoonden en in een justitiële behandelinrichting verbleven zocht Boendermaker (2001) bijvoorbeeld een antwoord op de vraag uit welke elementen een evidence based behandeling voor deze jongeren zou moeten bestaan. Op basis van literatuuronderzoek beschreef zij in dit artikel welke aanpak het beste bleek te werken bij deze jongeren en vergeleek zij dit met de huidige praktijk in de inrichtingen vanuit de vraag: “Wordt er ‘evidence based’ gewerkt?” (Boendermaker, 2001). Voor deze vergelijking hield zij de resultaten uit haar literatuuronderzoek naar effectieve interventies naast haar onderzoek naar de populatie en werkwijzen binnen justitiële behandelinrichtingen (Boendermaker, 1999). Ze concludeerde dat de praktijk verre van overeenkwam met de ideeën over effectieve behandelingen die uit onderzoek naar voren kwamen en pleitte, met aandacht voor de complexiteit van implementatieprocessen, voor de invoering van effectief gebleken methodieken binnen de inrichtingen (Boendermaker, 2001). Ook in andere artikelen kwam het idee van evidence based werken, in de zin van werken met interventies waarvan onderzoek de effecten had aangetoond, als vanzelfsprekend en wenselijk naar voren (zie bijvoorbeeld Boendermaker, 2004; De Boer, 2001; Konijn, 2004; Van der Laan, 2001; Van Yperen, 2001, 2004; Veldman, 2004; Wiltchut, 2001).

4.3.5 Algemene en specifieke factoren

Ten slotte was, zoals in bovenstaande alinea’s werd aangestipt, in de artikelen in deze periode een discussie over algemene en specifieke werkzame factoren terug te vinden (Janssens, 2000; Jagers, 2001; Van der Laan, 2001; Van Yperen, 2004; Prins, 2004). In paragraaf 2.5 werd al aandacht aan dit onderwerp besteed in het kader van discussies rond de effectiviteit van psychotherapie. Het gaat hier om de vraag welke factoren uiteindelijk de meeste invloed

hebben op de effectiviteit van een interventie. Zijn dat de algemene factoren, zoals een goede relatie tussen therapeut en cliënt of de motivatie van de cliënt voor de therapie die binnen alle interventies van belang zijn, of zijn het vooral de voor bepaalde interventies specifieke factoren die een bijdrage leveren aan het verhogen van de effectiviteit? Volgens Janssens (2000) waren het vooral de algemene factoren en hij stelde in een column dan ook provocerend voor om alle afzonderlijke vormen van intensieve thuisbehandeling op te heffen en voortaan vanuit afdelingen *Intensieve Thuis Behandeling* te werken aan hulp aan gezinnen. De verschillende werkwijzen konden dan afgestemd op de situatie worden toegepast: “*Dus niet langer: de video moet of de doelkaarten moeten, of we moeten eerst maanden ‘joinen’. Geen dogma meer, maar afhankelijk van de hulpvraag beslissen welke technieken worden ingezet.*” (Janssens, 2000, 94). Jagers (2001) nuanceerde de stelling van Janssens in een commentaar op de column, maar gaf eveneens aan uit te gaan van het idee dat het vooral de algemene factoren waren die de werkzaamheid van interventies beïnvloeden. Hij pleitte echter niet voor het opheffen van de diverse interventies, maar juist voor het specificeren en verhelderen ervan. In reactie op Jagers schreef Janssens (2001) zich met zijn stelling expliciet aan de kant van de cliënt te willen opstellen: vraaggericht werken door het inzetten van specifieke technieken in een bedding van algemene werkzame factoren. Dit idee kwam ook, zoals hierboven beschreven, bij Van Yperen (2004b) naar voren in het artikel waarin hij naging in hoeverre de uitgangspunten van vraaggericht werken en evidence based handelen met elkaar te verenigen waren. Van Yperen zag de algemene factoren als de ‘basisingrediënten’ van goed hulpverlenen en stelde dat kwaliteitsbeleid vooral gericht moest zijn op het versterken van deze factoren, want daarmee zou de meeste winst te behalen zijn bij het verhogen van de effectiviteit van de jeugdzorg (Van Yperen, 2004c).

Bij Van der Laan (2001) kwamen de algemene factoren naar voren als ‘what works-principles’. Op basis van meta-analyses en de klinische praktijk onderscheidde hij zes algemene factoren die de effectiviteit van de hulpverlening aan jeugdige criminelen konden verhogen (Van der Laan, 2001). Prins (2004) benadrukte in zijn oratie vooral de vraag hoe interventies werken. Wat zijn de werkzame mechanismen? Onderzoek zou zich volgens hem vooral op die vraag moeten richten, zodat behandeling beter op de specifieke kenmerken van stoornissen kan worden afgestemd (Prins, 2004).

In deze laatste periode leek een verschuiving op te treden. Het perspectief werd breder. Onderzoek naar effectiviteit werd niet meer alleen gezien als onderzoek naar specifieke interventies, maar de vraag kwam naar voren hoe de effectiviteit van de sector als geheel te vergroten was. Daarnaast veranderde ook binnen onderzoek naar de effectiviteit de focus. Het onderzoek was niet meer alleen gericht op het aantonen van effectiviteit. Hoewel dat een belangrijke vraag bleef, richtten onderzoekers zich meer expliciet op de vraag wat nu precies de gevonden effecten veroorzaakte.

4.3.6 Samenvatting

Tussen 1990 en 2005 leek de noodzaak van het doen van onderzoek naar resultaten van interventies in het kader van de justitiële kinderscherming algemeen geaccepteerd. Het idee dat hulpverleningsinstellingen verantwoording moesten afleggen tegenover overheid en samenleving werd breed onderschreven. Er was, vooral in de jaren negentig, veel minder discussie over het belang van wetenschappelijke onderbouwing van het werk op dit gebied. Tegen de eeuwwisseling kwam deze discussies echter weer terug in de ideeën rond evidence-based werken.

In de jaren negentig was er veel onderzoek naar residentiële jeugdzorg. Onder invloed van de sanering in voorgaande decennia en vanuit de nadruk op de preventieve en ambulante voorzieningen in het *zo-zo-zo-beleid* dat vanaf de jaren tachtig de richting aangaf bleef de vraag naar het nut en de opbrengst van residentiële behandeling prominent in beeld. Er was een aantal grotere projecten rond residentiële zorg, zoals het ‘Experiment Proefpolders’, en meerdere onderzoeken die een enkele welomschreven residentiële interventies op effectiviteit onderzochten. Ook werd onderzoek uitgevoerd dat erop gericht was de verhouding tussen de verschillende soorten zorg te bepalen. Dit kwam in het ‘Experiment Proefpolders’ naar voren, maar ook in andere onderzoeken. Een voorbeeld hiervan was het onderzoek van Moser naar de grenzen van ambulante hulpverlening. Wat dit betreft waren de veranderingen in het systeem van jeugdhulpverlening duidelijk terug te zien in het wetenschappelijk onderzoek uit deze periode.

Vanaf het begin van de eenentwintigste eeuw leek het idee van evidence based werken stevig verankerd in de jeugdzorg. Er kwamen twee posities naar voren. Aan de ene kant werd gepleit voor het invoeren van interventies waarvan onderzoek de effectiviteit had aangetoond. Aan de andere kant werd juist de inbreng van professionals benadrukt. Zij moesten het evidence based werken in de praktijk vormgeven en afstemmen op de specifieke situatie waarin zij werkten. Deze visie op evidence based werken is terug te voeren op de ideeën die Sackett et al (2000) ontwikkelden aan het begin van de jaren negentig.

Vragen met betrekking tot de verhouding tussen wetenschap en kinderscherming en jeugdzorg leken voor deze laatste periode verschoven te zijn naar vragen rond het integreren van onderzoek in de praktijk van de jeugdzorg. ‘Hoe kunnen we evidence based werken?’ was de vraag die tegen het einde van de onderzoeksperiode centraal stond.

Hoofdstuk 5

Het onderzoeken van resultaten in de kinderbescherming: methoden en reflectie

In het vorige hoofdstuk bleek dat door de gehele periode heen professionals en wetenschappers die betrokken waren bij het werk in de kinderbescherming belang hechtten aan een wetenschappelijke onderbouwing van het werk in de justitiële kinderbescherming en aan onderzoek naar resultaten. In dit hoofdstuk staat de vraag centraal hoe resultaten werden onderzocht en welke vragen en overwegingen daarbij naar voren kwamen. Was hierin een bepaalde ontwikkeling te zien? Waren er in of tussen de onderscheiden perioden verschillen in opvattingen hierover? Dat zijn de vragen waarop in dit hoofdstuk een antwoord wordt gegeven. De paragrafen in dit hoofdstuk volgen, net als in het vorige hoofdstuk, de onderscheiden perioden. Daarbinnen is een ordening gemaakt in drie onderwerpen, namelijk (1) de wijze waarop ‘resultaat’ in de onderzoeken en artikelen werden gedefinieerd en geoperationaliseerd, (2) de methoden van onderzoek die werden gehanteerd en (3) reflectie op het meten van resultaten. De eerste twee onderwerpen hangen samen met de vraag hoe resultaten werden onderzocht. Het onderwerp reflectie biedt hier ruimte om het tweede deel van de vraag die in dit hoofdstuk centraal staat te beantwoorden, namelijk welke vragen en overwegingen kwamen bij het onderzoeken van resultaten naar voren?

5.1 INTERVIEWS EN NIEUWE INSTRUMENTEN 1945 – 1969

“Immers, hetgeen men onderzoeken wilde, is moeilijk te ontleden in uitsluitend concreet waarneembare feitelijkheden, maar moet o.a. ook gedestilleerd worden uit vaak nauwelijks geformuleerde waarde-oordelen en uit de gevoelswaarde van spontane reacties.” (Hudig, 1953, 57)

“Wij menen dat [...] objectiviteit juist bij een therapie-effect onderzoek onontbeerlijk is. Een dergelijk project vereist immers een herhaling van onderzoek, en dat herhaalde onderzoek

moet identiek zijn aan het eerste; de methode moet dus nauwkeurig gestandaardiseerd zijn.”
(Schouten, 1967, XV)

In de jaren tot 1970 werden 12 tijdschriftartikelen en 10 publicaties over onderzoek gevonden. Van de 10 publicaties waren er zeven onderzoeksverslagen van onderzoek naar resultaat. Vooral gegevens uit interviews met oud-pupillen speelden een grote rol. In vijf van de zeven studies werden volwassenen geïnterviewd over hun ervaringen met kinderbeschermingsmaatregelen tijdens hun jeugd (Alten, 1957; Clemens Schröner, 1952; De Bloois, 1951; Den Otter, 1963; Servatius, 1949). Op basis van de gegevens uit deze interviews werd in de meeste gevallen door de onderzoekers een indeling gemaakt in categorieën met betrekking tot succes of falen van de interventie. Ook dossiers werden bestudeerd (Clemens Schröner, 1952; Den Otter, 1963; Meijers, 1968; Rijksen & Blom, 1965). In sommige gevallen ging men na of er bepaalde factoren in de dossiers te onderscheiden waren die verband hielden met een succesvolle dan wel tegenvallende uitkomst (zie bijvoorbeeld Clemens Schröner, 1952; Rijksen & Blom, 1965). Tegen het einde van deze periode legden enkele onderzoekers de nadruk op instrumenten waarmee neutraal of objectief kon worden vastgesteld wat de resultaten van de ingreep waren geweest (Angenent, 1968; Reinink, 1968; Schouten, 1967).

5.1.1 Definitie en operationalisering van resultaten

In de onderzoeken waarin interviews werden gehouden met oud-pupillen werd voornamelijk gekeken naar de verdere levensloop van mensen die als kind met een maatregel van kinderbescherming te maken hadden gehad. Het leven na het bereiken van de meerderjarigheid werd hier, meer of minder expliciet, gezien als resultaat van de door kinderbeschermingsinstanties geboden opvoeding. Dat er meestal wel overwegingen waren rond de vraag in hoeverre je de ontwikkeling van iemand als volwassene kunt zien als resultaat van de opvoeding die hij of zij kreeg, komt naar voren in de paragraaf over reflectie op de (on)mogelijkheden ten aanzien van het meten of vaststellen van resultaten. Dat nam echter niet weg dat tussen de regels door dit verband vaak wel gelegd werd: de verdere levensloop werd gezien als het resultaat van de opvoeding. In de onderzoeken van Servatius (1949), De Bloois (1951), Clemens Schröner (1953), Alten (1957) en Den Otter (1963) werd daarom het leven van oud-pupillen in kaart gebracht aan de hand van een beschrijving van verschillende levensgebieden. Er werd gekeken naar werk, inkomen en huwelijk, en vaak ook naar de opvoeding van de eigen kinderen, besteding van de vrije tijd en contacten met familie en vrienden.

In het onderzoek van Servatius bijvoorbeeld werden gegevens gepresenteerd rond kerkelijke belangstelling, beroep, het al dan niet in het eigen onderhoud kunnen voorzien, besteding van vrije tijd en over de contacten die de oud-pupillen nog hadden met hun voormalig

pleeggezin, tehuis of voogdijvereniging. Daarnaast werd ook de vraag gesteld of de oud-pupillen moeilijkheden hadden ondervonden in verband met het feit dat zij door een vereniging waren opgevoed. Servatius doelde daarmee op moeilijkheden rond een sollicitatie of huwelijk, waarbij het verleden als voogdijkind reden zou kunnen zijn voor negatieve reacties of vooroordelen. Ten slotte besteedde Servatius ruim aandacht aan de herinneringen die de geïnterviewden hadden aan hun voogdijtijd. Opmerkelijk was dat Servatius geen criteria formuleerde ten aanzien van de vraag wanneer van succes of falen gesproken kon worden. Hij hield dit bewust open: “... *het criterium gelukt of mislukt is vaak een kwestie van appreciatie, die beter buiten de bewerking van deze gegevens kan worden gehouden. De lezer oordele zelf. Voor het vormen van een indruk verschaft hem mijn verslag voldoende gegevens. Dat de opvoeding geslaagd kan worden genoemd, wanneer de oud-pupil op oirbare wijze zelfstandig in zijn onderhoud kan voorzien, zal hem als algemene, maar dan ook zeer algemene regel, voor ogen staan.*” (idem, 13).

De Bloois, wiens onderzoek enkele jaren later verscheen, gaf wel een oordeel over het al dan niet geslaagd zijn van de oud-pupillen en hij keek daarbij vooral naar het maatschappelijke succes (De Bloois, 1951). Hij verdeelde zijn respondenten over drie categorieën: zij die een positieve bijdrage leverden aan de maatschappij, zij die wat dit betreft een negatieve invloed uitoefenden en diegenen die niet in staat waren om een bijdrage te leveren (in deze laatste categorie vielen bijvoorbeeld de oud-pupillen die opgenomen waren in een instituut voor krankzinnigen). De Bloois gaf geen helder omschreven definitie van succes, maar verwoordde het als volgt: “*Enige honderden jongens en meisjes verlieten de school of beëindigden een verpleging in één der internaten. Vonden zij betere aansluiting in het gezin? Werden zij door de maatschappij aanvaard en handhaafden zij zich in het vak hunner keuze? Als zij een eigen gezin vormden, wisten zij daar de juiste toon te treffen, een goede sfeer te bouwen? Als deze vragen door vele oud-pupillen bevestigend mogen worden beantwoord, kan worden aangenomen, dat de gevolgde methode van opvoeding en sociale behandeling tot het gewenste resultaat leidde.*” (idem, 29). Ook Masthoff-Vermaas (1950), die iets eerder dan de Bloois onderzoek deed onder oud-pupillen van dezelfde voogdijvereniging, keek naar het al dan niet maatschappelijk geslaagd zijn. Geslaagd noemde zij de oud-pupillen die in hun eigen onderhoud konden voorzien en geen contacten hadden met politie of justitie. Matig geslaagd waren degenen voor wie eigenlijk hetzelfde gold, maar ten aanzien van wie (bij nazorgcontacten) nog wel zorgen bestonden. De categorie ‘niet-geslaagd’ werd niet gedefinieerd door Masthoff-Vermaas, maar liet zich afleiden uit de andere twee categorieën (Masthoff-Vermaas, 1950, 153-156).

De onderzoeken van Clemens Schröner (1952), Alten (1957) en Den Otter (1963) gaven ook een antwoord op de vraag in hoeverre kinderen die te maken kregen met een maatregel van kinderbescherming in hun latere leven maatschappelijk geslaagd genoemd konden worden, maar met hun onderzoeken probeerden zij ook verder te reiken. Naast concrete gegevens

over beroep, eventuele contacten met justitie, huwelijksleven, gezinsvorming, godsdienst of vrijetijdsbesteding hadden deze onderzoekers ook oog voor het emotionele of geestelijke welzijn van de oud-pupillen. Zo schreef Clemens Schröner dat de gegevens die zij presenteerde met betrekking tot de verdere levensloop van mensen die als kind onder toezicht waren gesteld, niet meer dan een ‘oppervlakkig beeld’ gaven van het leven van de pupillen (Clemens Schröner, 1952, 228). Het hoofdstuk waarin ze deze gegevens presenteerde begon ze met een uiteenzetting over de vraag wat volwassenheid nu precies inhoudt. Emotionele rijpheid kwam hier naar voren als het belangrijkste kenmerk van volwassenheid (Clemens Schröner, 1952, 224-229). Clemens Schröner leek hier te zeggen dat er pas iets over de resultaten van de gezinsvoogdij gezegd kon worden wanneer er inzicht was in de emotionele rijpheid van de oud-pupillen. Hoewel dit buiten het bereik van haar onderzoek lag en de interviewgegevens er weinig inzicht in gaven, stipte Clemens Schröner toch een aantal zaken aan die hierop wat meer licht zouden kunnen laten schijnen. Zo schreef ze over de relatie die de oud-pupillen op het moment van de interviews hadden met hun (biologische) ouders, over in hoeverre de oud-pupillen een enigszins realistische kijk hadden op de gebeurtenissen die zich in hun jeugd hadden voltrokken en over de vraag of de geïnterviewden met enige distantie daarover konden praten (ibidem). Ze concludeerde daarbij dat veel oud-pupillen emotioneel gezien zeker nog niet volwassen leken te zijn.

In het laatste deel van de studie van Alten (1957) werd aandacht besteed aan ‘het pleegkind als volwassene’ en hier werd ook beoordeeld in hoeverre de oud-pupillen zich maatschappelijk hadden aangepast na hun meerderjarigheid. Er werd onderscheid gemaakt tussen ‘goede’, ‘gemiddelde’ en ‘slechte’ aanpassing. Onder ‘goed’ werd verstaan dat de oud-pupil economisch en maatschappelijk op het niveau van een geschoolde arbeider of de kleine middenstand leefde en dat hij of zij zelf tevreden was met ‘het bereikte resultaat’. Ook besteedde Alten aandacht aan het huwelijks- en gezinsleven van de oud-pupillen, aan het beroep, eventuele contacten met politie of justitie, aan lichamelijke en geestelijke gezondheid en aan de godsdienstige belangstelling van de oud-pupillen (Alten, 1957, 86-112).

Rijksen en Blom (1965) keken niet naar de verdere levensloop van oud-pupillen, maar naar het welbevinden van kinderen die op het moment van onderzoek aan de zorgen van een (gezins) voogdijvereniging waren toevertrouwd. Dat maakte de manier waarop zij een ‘goed resultaat’ definieerden anders dan in de bovengenoemde onderzoeken. Hun follow-up onderzoek betrof kinderen die na een voorlopige toevertrouwing in een pleeggezin waren geplaatst en kinderen die in aansluiting daarop terug naar huis keerden met een ondertoezichtstelling. Voor de eerste groep kinderen keken zij daarom, naast maatschappelijke aanpassing en emotionele ontwikkeling, naar de ‘ingroeï’ van de kinderen in het pleeggezin (Rijksen & Blom, 1965, 137). Concreet betekende dit dat Rijksen en Blom nagingen (door middel van interviews met leden

van de voogdijvereniging) in hoeverre het leven in het pleeggezin had geleid tot ‘manifeste problemen’ (idem, 146-147). Voor de follow-up werden onder andere gegevens verzameld rond de plaatsing, school- en beroepsopleiding, werk, lichamelijke gezondheid en over het contact van het kind met ouders en andere gezinsleden. In het onderzoek naar kinderen die met een ondertoezichtstelling weer bij hun ouders werden geplaatst keken de onderzoekers naar de relatie tussen de ouders, hun zorg voor het gezin en de opvoeding van de kinderen (Rijksen & Blom, 1965, 209). De vele gegevens die Rijksen en Blom verzamelden rond de ontwikkeling en aanpassing van de pupillen werden door hen beoordeeld aan de hand van een vijfpuntsschaal: goed – goed/matig – matig – matig/slecht – slecht. Daarbij hield men rekening met de toestand van het kind bij het begin van de plaatsing.

In het onderzoek naar therapeutische gezinsverpleging werd aan het effect van de behandeling werd in een korte paragraaf aandacht besteed, want: *“Dat het onderzoek niet het karakter van een effect-meting heeft verkregen, betekent uiteraard niet dat het beleidsteam geen oordeel zou hebben gehad over het effect.”* (Hart de Ruyter, 1963, 200). Door de onderzoekers werd zelf een oordeel gegeven over de resultaten. In dit onderzoek was er dus sprake van een klinische beoordeling (dat wil zeggen een beoordeling door een bij de behandeling betrokken professional) van het welzijn of de ontwikkeling van de betrokken kinderen.

Hoewel in het onderzoek van Schouten (1967) de focus lag op het ontwikkelen van een diagnostisch instrument, was deze studie van belang voor het denken over hoe resultaten van een behandeling of interventie te meten waren. In deze studie kwam expliciet naar voren dat om uitspraken te kunnen doen over resultaten er sprake moest zijn van een objectief instrument (zie ook het citaat boven deze paragraaf). Resultaat werd gedefinieerd als een verandering in bepaalde persoonlijkheidseigenschappen. Er werd een diagnostisch instrument ontwikkeld om ‘delinquentiegeïgheid’ te meten. Om te kunnen spreken van vooruitgang moesten de jongens bij aanvang van de behandeling getest worden en na afloop ervan. Wanneer er een afname te zien was van de eigenschap ‘delinquentiegeïgheid’ kon er gesproken worden van een succesvolle behandeling (idem, XV-XVIII).

5.1.2 Methoden van onderzoek

In onderzoeksrapporten en artikelen uit deze periode werd regelmatig de grote waarde van interviews benadrukt. Daarmee werd vaak ook de nadruk gelegd op het perspectief van de oud-pupil zelf op de invloed van de maatregel in zijn of haar leven. Hieronder wordt aandacht besteed aan de manier waarop deze twee aspecten in verschillende onderzoeken naar voren kwamen.

Voor zijn onderzoek onder oud-pupillen van de Vereniging Kinderzorg te Zwolle interviewde Servatius 516 mensen die als kind waren toevertrouwd aan de zorgen van deze

vereniging (Servatius, 1949). Hij was nieuwsgierig naar de ervaringen van de oud-pupillen zelf: *“Loonde het voorts de moeite niet om eens bij de oud-pupillen zelf na te gaan welke de invloed der, door hen toch niet gewenste, kinderopvoeding op hun tegenwoordige levensomstandigheden was geweest? Zouden zij weleens bezwaren hebben ondervonden van ‘door een vereniging’ te zijn opgevoed? Hadden zij zelve over de wijze van opvoeding soms wat in gunstige dan wel ongunstige zin te zeggen?”* (Servatius, 1949, 8). Hij wilde dus van de oud-pupillen zelf horen wat de invloed van de ingreep in hun leven was geweest. Dat de gegevens voor het onderzoek zoveel mogelijk verkregen moesten worden van de oud-pupillen zelf was het uitgangspunt in dit onderzoek. Er werden persoonlijke interviews gehouden, want: *“Slechts een persoonlijke ondervraging aan de hand van vragenlijsten leek een betrouwbare uitkomst omtrent de status praesens der oud-pupillen te kunnen geven”* (idem, 9). Een deel daarvan deed Servatius zelf, maar het grootste gedeelte werd gedaan door verschillende mensen die op de een of andere manier bij het werk van de voogdijvereniging betrokken waren, zoals bestuursleden, maatschappelijk werkers, onderwijzers, gepensioneerde ambtenaren van politie of justitie en enkele predikanten. Hoewel Servatius aandacht had voor het perspectief van de oud-pupillen zelf moet hier wel worden opgemerkt dat hij tamelijk vlot klachten en bezwaren van de hand deed als gebruikelijk ‘kinderleed’, en dus onbelangrijk. ‘Serieuze klachten’ over de behandeling van de kinderen door de voogdijvereniging kwamen volgens hem niet naar voren (idem, 63-66).

In de studie *Gezinsvoogdij en levensloop* van Clemens Schröner (1952) speelden interviews, naast dossieronderzoek, ook een grote rol. De interviews vonden plaats aan de hand van lijsten met onderwerpen die aan bod moesten komen in het interview en in de interviews werd getracht te stimuleren tot ‘spontane uitspraken’ om ook de emotionele kant boven tafel te krijgen. Het ging bij het bestuderen van de levensloop van mensen volgens Clemens Schröner namelijk niet alleen om feitelijke gebeurtenissen: *“...doch ook om inzicht in de wijze van beleven en psychisch verwerken...”*, van deze gebeurtenissen (Clemens Schröner, 1952, 224). Hierin kon volgens haar alleen inzicht worden verkregen wanneer de onderzoekers de oud-pupillen zelf lieten vertellen over de betekenis van de ondertoezichtstelling in hun leven (ibidem). Hudig (1953) stelde in een artikel over het onderzoek van Clemens Schröner dat de uitgebreide interviews, die met oud-pupillen, maar ook met ouders en gezinsvoogden gehouden waren, een goed beeld gaven van de emotionele toestand van de oud-pupillen: *“In deze goed voorbereide en kundig gevoerde gesprekken is veel aan het licht gekomen, wat tot dusver in ‘follow-up’ studies in binnen- en buitenland niet aan het licht kwam, n.l. emotionele gegevens, zowel van gezinsvoogden als van oud-pupillen.”* (idem, 57). De interviews waarbij de respondenten werden gestimuleerd om spontane uitspraken te doen gaven volgens Hudig inzicht in de beleving en emotionele ontwikkeling van de oud-pupillen.

In het voorwoord van *Oud-pupillen antwoorden* (Alten, 1957) zette kinderrechtser Knuttel de toon met de uitspraak dat ‘naast de beredeneerde staatjes’ de waarde van dit onderzoek

vooral gelegen was in de rijke beschrijving van voorbeelden uit de praktijk. *“Sterk spreekt uit het gehele boekje de inspectrice, die meeleeft met haar pupillen, alles met het hart mede ervaart en zich daardoor zo goed in het denken der pupillen en oud-pupillen kan verplaatsen.”*, aldus Knuttel (Alten, 1957, 7). Duidelijk werd hier, en dit sprak ook al uit de titel van het boek, dat het perspectief van de oud-pupillen zelf werd benadrukt. De waarde van deze enquête naar ‘subjectieve indrukken’ was volgens Knuttel vooral gelegen in het feit dat het pleegkind in wezen de enige was die wist wat zich tijdens de opvoeding afspeelde. Belangrijker nog was echter: *“... dat tenslotte het kind het doel is van het gehele werk. Het gaat om zijn later leven en daarvoor is het allerbelangrijkste hoe het de opvoeding, die de vereniging hem geeft, beleeft.”* (idem, 10). De methode van interviewen moest ervoor zorgen dat de oud-pupillen zich vrij zouden uitspreken over hun ervaringen. Daarin was Alten, die zelf alle interviews afnam, volgens Knuttel door haar gesprekstechnieken en inlevingsvermogen goed geslaagd (idem, 9-10). Daarbij was Knuttel zich wel bewust van het feit dat herinneringen geen eenduidige weergave van het verleden waren. Moeilijkheden konden gemakkelijk aan de opvoeders worden geweten, terwijl de oorzaken mogelijk meer bij de pupil zelf lagen. Alten had echter volgens hem de daardoor noodzakelijke voorzichtigheid betracht en had waar mogelijk gegevens gecontroleerd (idem, 9).

Hoewel uit rapporten van politie en voogdijraden gegevens werden ontleend over de situatie van de kinderen die leidde tot de ingreep, was het onderzoek voornamelijk gebaseerd op de gegevens uit de interviews. Voor het onderzoek werden 160 oud-pupillen geïnterviewd, 80 jongens en 80 meisjes. Voor deze interviews was een enquêteformulier opgesteld welke door de enquêtrice bij het bezoek ‘niet zichtbaar’ werd gebruikt. Alten had bij het bezoek dit schema in haar hoofd en leidde zo nodig het gesprek naar bepaalde punten die voor het onderzoek van belang waren. Het perspectief van de oud-pupil stond centraal in de gesprekken: *“Gedurende het gesprek werd aandachtig geluisterd naar hetgeen voor de geënquêteerde belangrijk was, hoe hij zijn situatie zag en beleefd had, op welke wijze hij zijn ervaringen had verwerkt, en hoe hij meende dat deze invloed hadden gehad op de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid en zijn tegenwoordige omstandigheden.”* (idem, 21). Daarbij was het van belang dat de geïnterviewden het gesprek ervoeren als een vrijuit spreken over hun ervaringen.

Ook in Den Otters onderzoek onder oud-pupillen werd het van groot belang geacht om van oud-pupillen zelf te horen: *“...hoe zij een en ander beleefd hadden en welke, naar hun gevoelen, de zwakke en sterke zijden in hun opvoeding waren geweest.”* (Den Otter, 1963, 2). Het doel van het onderzoek, zo werd expliciet vermeld, was het verkrijgen van objectieve gegevens over de oud-pupillen van de vereniging Kinderzorg Rotterdam (idem, 14). Er werd daarom gekozen voor mondelinge gesprekken met de oud-pupillen, omdat een schriftelijke enquête wellicht een vertekend beeld zou geven doordat het te veel moeite kostte om (en sommigen zouden dit niet kunnen of willen) de ervaringen op schrift te stellen. Bij dit onderzoek werd

dus eveneens gekozen voor gesprekken met oud-pupillen. De steekproef bestond uit die oud-pupillen die in de afgelopen zeven jaren meerderjarig waren geworden. Zij konden vrijuit spreken omdat zij meerderjarig en dus onafhankelijk van de vereniging waren, zo werd geredeneerd. Bovendien waren hun herinneringen recent en zouden zij daardoor veel kunnen vertellen over hun ervaringen (ibidem). In het onderzoek van Alten was juist gekozen voor een groep oud-pupillen voor wie de voogdtijd al verder in het verleden lag. Hiervoor werd gekozen vanuit de gedachte dat zij pas na het (in ieder geval ten dele) verwerken van de ervaringen uit hun jeugd iets zouden kunnen zeggen over de waarde van hun opvoeding. Den Otter en haar team van interviewers spraken uiteindelijk met 294 oud-pupillen.

Niet in alle onderzoeken uit deze periode stond het interviewen van oud-pupillen centraal. Bij het follow-up onderzoek dat plaatsvond in het kader van een uitgebreid onderzoek rond de voorlopige toevertrouwing bij de Raad voor de Kinderbescherming te Amsterdam (Rijksen & Blom, 1965) keken de onderzoekers vooral naar dossiergegevens. Het ging hier ook niet om onderzoek onder oud-pupillen, maar om onderzoek onder kinderen die op het moment van onderzoek nog onder (gezins)voogdij stonden. Als aanvulling op het dossieronderzoek hield men ook interviews met maatschappelijk werkers of bestuursleden die de betreffende kinderen hadden gekend. Er werd bewust niet met kinderen of (pleeg)ouders zelf gesproken, omdat men onrust bij hen wilde vermijden (idem, 137).

Een ander voorbeeld is het onderzoek naar therapeutische gezinsverpleging (Hart de Ruyter, 1963). De onderzoekers kozen vanuit de wens recht te doen aan de complexiteit van de door hen ontwikkelde methode voor meer praktijkgericht onderzoek dat het karakter kreeg van een procesanalyse. Het werd een exploratief onderzoek met de nadruk op het ontdekken van samenhangen tussen een aantal variabelen. Er werd onder andere gebruik gemaakt van dossiergegevens, interviews en inhoudsanalyses van de verslagen van de betrokken psychiatrisch sociaal werkers. In de loop van het onderzoek werd afgezien van een effectmeting. Om inzicht te krijgen in het verloop van de therapie werden therapeuten geïnterviewd en op basis daarvan werd uiteindelijk toch heel summier iets gezegd over de resultaten van de behandeling.

5.1.3 Reflectie op het meten van resultaten

In de onderzoeken en tijdschriftartikelen was er in deze periode regelmatig aandacht voor vragen met betrekking tot de (on)mogelijkheden van het meten of vaststellen van resultaten. Er waren slechts enkele publicaties waarin deze vragen niet naar voren kwamen. In het onderzoek van De Bloois bijvoorbeeld werd zonder meer aangenomen dat de manier waarop oud-pupillen zich in het leven staande hielden gezien kon worden als resultaat van de ingreep in hun leven (De Bloois, 1951). Ook bij Servatius (1949), Masthoff-Vermaas (1950), Prins (1953), Den Otter (1963), en Kamphuis (1962) was er geen sprake van het problematiseren van dit verband. De vraag

onder welke omstandigheden wat precies mocht worden toegeschreven aan welke factoren in de interventie, kwam bij deze onderzoeken en artikelen niet naar voren. Voor Alten (1957) lag de nadruk van haar onderzoek op de vraag naar de beleving van de oud-pupillen zelf. Zij was minder geïnteresseerd in hun latere levensloop als maat voor succes van de opvoeding die zij kregen, maar vroeg zich vooral af hoe zij hun jeugd en opvoeding hadden ervaren. Zij vroeg dan ook naar hun herinneringen rond de tijd die zij doorbrachten in een tehuis of pleeggezin (idem, 51-61) en vroeg de oud-pupillen een oordeel te geven over de ontvangen hulp (idem, 75-78). Toch werden ook in haar onderzoeksverslag de ervaringen van de oud-pupillen als volwassenen af en toe gepresenteerd als resultaat van hun opvoeding en de interventie daarin (idem, 91-92).

In haar conclusie schreef Clemens Schröner (1952) dat het doel van de gezinsvoogdij het tot stand brengen van positieve en vooral ook blijvende veranderingen in het gedrag van individuen en in hun onderlinge verhoudingen was. Het verband tussen de interventie en de latere levenshouding van oud-pupillen was evenwel niet rechtlijnig volgens haar. Er waren ook andere factoren die een rol speelden in hun latere ontwikkeling. Clemens Schröner noemde hier het feit dat ouder worden op zichzelf vaak al leidde tot grotere aanpassing aan de maatschappelijke omgeving. Daarnaast was de tijd waarin mensen volwassen werden van belang. Vooral de kansen die mensen kregen tussen de 18 en 25 jaar om een zelfstandig leven op te bouwen waren belangrijk. Voor de oud-pupillen in dit onderzoek waren dat voornamelijk de oorlogsjaren en de jaren vlak na de oorlog geweest, en deze jaren waren volgens Clemens Schröner in dit opzicht (door groeiende werkgelegenheid) juist gunstig geweest (idem, 309-310). Verder concludeerde de onderzoekster dat slechts in een aantal gevallen een positieve verandering was bewerkstelligd tijdens de ondertoezichtstelling en dat bovendien geen verband aangetoond kon worden tussen deze veranderingen en de latere levensloop (idem, 292-293 & 312).

In deze periode werd ook door sommige auteurs naar voren gebracht dat het, vooral vanwege de complexiteit van kinderbeschermingsmaatregelen, niet mogelijk was om na te gaan wat er aan een interventie toegeschreven mocht worden en wat niet (zie bijvoorbeeld Clemens Schröner, 1952, 14-15; Rijksen & Blom, 1965, 7; Matsushima, 1965). Deze complexiteit was vooral gelegen in de vele personen die betrokkenen waren bij de situatie waarin een maatregel van belang leek: het kind, zijn of haar ouders en verdere familieleden, de verschillende hulpverleners, maar ook vrienden, onderwijzers of nog anderen konden van invloed zijn op de verder ontwikkeling van de kinderen. Daardoor was het onmogelijk om uit de behandeling of opvoeding en uit de levensloop van de pupil enkele factoren te isoleren en deze te zien als oorzaak en gevolg. Clemens Schröner (1952), bijvoorbeeld, wees erop dat er weinig bekend was over de mogelijkheden van mensen om elkaar te beïnvloeden. Ten tweede vroeg ze zich af wat aan de gezinsvoogdij mocht worden toegeschreven en wat niet. Vooral wanneer het ging om het leven van mensen jaren nadat er sprake was geweest van een ondertoezichtstelling

was het moeilijk uit te maken wat nog als resultaat van de ondertoezichtstelling mocht worden gezien. En ten slotte was er weinig bekend over de ontwikkeling van mensen na de adolescentie en ontbrak het dus aan een norm waartegen de ontwikkeling van de oud-pupillen kon worden afgezet (idem, 14-15).

Met het onderzoek naar therapeutische gezinsverpleging wilde men: *“...een meer systematisch beeld verkrijgen van inhoud, verloop en effect...”* van de behandeling (Hart de Ruyter, 1963, 6). Dit was echter problematisch, omdat onderzoek naar effecten ook op andere terreinen nog weinig ontwikkeld was. Het onderzoek naar effecten van de therapeutische gezinsverpleging was bovendien gecompliceerd, omdat het ging om een behandeling waarbij meerdere mensen vanuit diverse functies betrokken waren. Wellicht was het, volgens de onderzoekers, wenselijk dat men zich in de kindbescherming zou richten op meer beperkte onderzoeken met minder variabelen: *“...dan een dergelijk met welhaast onoverzienbare problemen beladen onderzoek als het TGV project.”* (ibidem). Daar stond echter tegenover dat onderzoekers in beperkter onderzoek wellicht geen vat konden krijgen op complexe interventies als de therapeutische gezinsverpleging en daarom wilden de onderzoekers toch dit researchproject voortzetten. Daarbij zagen zij wel af van de, volgens hen ‘te theoretische’ vraagstelling naar het effect van de behandeling.

Aanvankelijk had de vraagstelling van het onderzoek naar de voorlopige toevertrouwing betrekking op de resultaten van de werkwijze van de Raad (Rijksen & Blom, 1965). Om dit meer te concretiseren werd een voorstudie gedaan. Daaruit kwam naar voren dat het een studie zou moeten worden naar: *“... de doelmatigheid van maatregelen, genomen in aansluiting op de voorlopige toevertrouwing van kinderen aan de zorg van de Raad voor de Kinderbescherming.”* (idem, 5) Een beoordeling van doelmatigheid leek de onderzoekers echter toch niet mogelijk: *“Reeds in het begin van het onderzoek werd duidelijk, dat een beoordeling van de doelmatigheid van de genomen maatregel als hoofthema van het follow-up bijzonder moeilijk zou zijn. Het verloop is van meet af aan doorkruist met het effect van meerdere invloeden tegelijk, die van geval tot geval wisselend kunnen zijn en waarbij het niet mogelijk is, het effect van één invloed uit dit complex te isoleren.”* (ibidem). Daarom werd de term ‘doelmatigheid’ vervangen door de term ‘uitwerking’, maar ook dat was volgens de onderzoekers niet juist, omdat ook deze term een causale relatie tussen maatregel en gevolgen impliceerde en dat was nu juist niet te onderzoeken. *“Het follow-up kan, zoals vermeld, geen toets zijn voor de juistheid van de indicatiestelling of van de genomen maatregel. Wat in de verdere levensloop van het kind toegeschreven kan worden aan de maatregel en wat niet, kan niet beoordeeld worden.”* (idem, 7). Ook een vergelijkend onderzoek tussen de twee groepen vonden de auteurs daarom niet zinvol.

In 1965 werd in het Documentatieblad, een uitgave van het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatie Centrum (WODC) van het Ministerie van Justitie, een vertaling van een artikel

gepubliceerd dat even eerder was verschenen in het Amerikaanse tijdschrift *Child Welfare*. In dit artikel ging J. Matsushima in op de vraag wat nu eigenlijk een succesvolle residentiële behandeling was (Matsushima, 1965). Succes was volgens de auteur een van de moeilijkst definieerbare begrippen. Voordat onderzoek naar resultaten überhaupt mogelijk was, moest er volgens hem eerst overeenstemming worden bereikt over: *“...de aard en de begrenzingen van het begrip succes.”* (idem, 351). Daarbij was het volgens hem van fundamenteel belang te erkennen dat een oordeel over succes of falen een waardeoordeel was. Succes werd vaak ten onrechte gezien als een objectief begrip en: *“...deze schijn van objectiviteit wordt soms nog versterkt door het gebruik van zogenaamde objectieve maatstaven. We zijn echter genooddaakt te erkennen dat de essentie van ons oordeel een waardebepaling is en daardoor intrinsiek subjectief.”*, zo citeerde Matsushima de Adleriaanse psycholoog Mosak in de conclusie van zijn artikel (idem, 351). Vaststaande criteria om succes te bepalen bestonden daarom niet.

Zinnige uitspraken over resultaten van interventies waren, nog steeds volgens Matsushima, ook lastig om andere redenen. Zo hanteerden verschillende instellingen verschillende criteria voor opname en was het ‘beginpunt’ voor de verschillende opgenomen kinderen niet hetzelfde. Een bepaalde toestand aan het einde van de behandeling kon voor de één vooruitgang betekenen, maar was voor een ander niet noodzakelijk een verbetering (idem, 344-345). Dat was afhankelijk van het doel dat de behandeling had voor het individuele kind. En in het geval dat er door de behandeling een positieve verandering in het leven van het kind tot stand gekomen leek te zijn, deed de vraag zich voor in hoeverre deze verandering blijvend zou blijken te zijn. Het was volgens deze auteur niet mogelijk om te weten of een kind dat eerst vooruitgang liet zien, later in zijn of haar leven niet alsnog in de vroegere moeilijkheden zou vervallen. En andersom was het ook mogelijk dat een kind waarbij geen verbetering leek op te treden, later in het leven toch profijt van de behandeling zou hebben (ibidem). Wetenschappelijk onderzoek naar resultaten van residentiële interventies kon dus moeilijk de resultaten van een specifieke behandeling tonen: *“Maar research kan wel leiden tot een algemeen inzicht in wat succes bij een behandeling is en welke variabelen daarbij een rol spelen.”* (idem, 345-346).

De psychiater N. Meijers (hoofd van de afdeling Jeugdpsychologie en Jeugdpsychiatrie van de G.G. en G.D. te Den Haag) probeerde na te gaan in hoeverre de door hem geadviseerde uithuisplaatsingen succesvol waren (Meijers, 1968). Meijers besprak de problemen die hierbij naar voren kwamen. Ten eerste kon er niet zonder meer gezegd worden of een plaatsing succesvol was, dit was namelijk afhankelijk van het doel dat men ermee wilde bereiken. Om iets over succes te kunnen zeggen moesten dus vooraf duidelijke doelen worden geformuleerd. Daarbij moest van tevoren ook goed worden vastgelegd welke gegevens men zou verzamelen om het resultaat te beoordelen. Ten slotte was ook het moment waarop de follow-up plaatsvond problematisch. Follow-up na bijvoorbeeld een half jaar kon laten zien dat het goed ging met de pupil, terwijl deze

na een jaar weer zou kunnen ontspreken. Toch sprak uit het artikel van Meijers meer optimisme ten aanzien van de mogelijkheid resultaten van kinderbeschermingsmaatregelen inzichtelijk te maken dan uit de bovengenoemde onderzoeken en artikelen. Bij Meijers kwam het idee naar voren dat het op dit moment nog niet mogelijk was, maar wanneer aan bepaalde voorwaarden zou worden voldaan (zoals vooraf helder geformuleerde doelen en duidelijkheid rond het te verzamelen materiaal) het in de toekomst mogelijk moest zijn om een antwoord te krijgen op de vraag wat deze interventies hadden opgeleverd. Ook bij andere auteurs was de opvatting aanwezig dat om uitspraken over resultaten te kunnen doen aan bepaalde voorwaarden moest worden voldaan. Zo kwam tegen het einde van de jaren zestig naar voren dat instrumenten ontwikkeld moesten worden waarmee datgene vastgelegd kon worden dat relevant was voor het therapie-effect (Schouten, 1967; Reinink, 1968).

5.1.4 Samenvatting

In de periode 1945 tot 1970 werden in onderzoek naar resultaten vaak interviews gebruikt om een indruk te krijgen van de levensloop van oud-pupillen. Succes werd vooral gedefinieerd als maatschappelijk succes. Dit werd bekeken op verschillende levensgebieden zoals werk en beroep, huwelijk en gezinsleven en besteding van de vrije tijd. In de meeste onderzoeken werd erg veel materiaal verzameld en het was voor de betrokken onderzoekers soms moeilijk dit allemaal te verwerken. Dit bleek bijvoorbeeld uit het onderzoek naar de therapeutische gezinsverpleging.

In deze periode was er ook een nieuwsgierigheid naar achterliggende emoties. Herhaaldelijk werd erop gewezen dat maatschappelijk succes op zich nog niets hoefde te zeggen over de emotionele ontwikkeling en het welzijn van de betrokkenen. Het gebruik van interviews werd benadrukt, omdat hiermee alle ruimte gegeven kon worden aan het perspectief van de oud-pupillen zelf. Verschillende onderzoekers wezen erop dat alleen zij in staat waren om uitspraken te doen over de invloed van de justitiële maatregel in hun leven. Opvallend was wel dat alleen oud-pupillen werden geïnterviewd en geen kinderen op het moment dat zij direct met de justitiële interventie te maken hadden. In één onderzoek werd als reden hiervoor genoemd dat het interviewen van kinderen teveel onrust voor hen zou betekenen.

Ten slotte viel op dat er veel vragen waren rond de mogelijkheid van het vaststellen van resultaten. Er waren auteurs die zich op het standpunt stelden dat dit überhaupt niet mogelijk was. Zij wezen daarbij op de grote hoeveelheid en complexiteit van de factoren die van invloed waren op het verloop van een mensenleven. Het was daardoor principieel niet mogelijk om iets te zeggen over het resultaat van een interventie in het kader van een justitiële kinderbeschermingsmaatregel. Andere auteurs stelden zich op het standpunt dat het meten van resultaten nog niet mogelijk was, maar dat onder bepaalde voorwaarden dit in de toekomst wel

mogelijk zou zijn. Zij wezen daarbij op het belang van het ontwikkelen van objectieve instrumenten waarmee veranderingen in gedrag en emotionele toestand konden worden vastgesteld.

5.2 OBJECTIEVE INSTRUMENTEN EN KRITIEK OP TRADITIONEEL EFFECTONDERZOEK 1970 – 1989

“... voor elke te adviseren pupil worden de scores op de 16 essentiële predictoren vastgesteld, de (getransformeerde) scores worden ingevuld in de 11 formules die aanpassing aan 6 plaatsingsmilieus voorspellen, de verkregen 11 scores worden vergeleken met de betreffende ‘kritische waarden’, voor elke pupil ontstaan op grond van deze vergelijking een aantal mogelijke plaatsingsadviezen, waaruit de optimale adviezen, of het optimale advies, door toepassing van een aantal beslisregels [...] kunnen (kan) worden afgeleid.” Beschrijving van de COM-procedure door Brinkman en Kars (1974, 141).

“De clinicus die wil weten met welke methoden zijn cliënt het beste te helpen valt, kan het beste vertrouwen op zijn klinische ervaring: de research zal veelal geen definitief antwoord geven.”, (Harinck, 1986, 132).

Een van de eerste dingen die opvielen bij het bestuderen van de tijdschriftartikelen en de onderzoeksrapporten die voor deze periode werden geselecteerd, was dat de interviews met oud-pupillen als methode om onderzoek naar resultaten van interventies te doen nagenoeg verdwenen was. Dit soort onderzoek was tussen 1945 en 1970 juist het meest gebruikelijk bij onderzoek naar de resultaten van kinderbeschermingsmaatregelen. Hoewel interviews nog wel regelmatig een rol speelden in onderzoeken naar resultaten (Clemens Schröner, Rijkse & Stolp, 1977; Frans, 1978; Van den Dungen & Helmantel, 1986; Fournier, 1986; Weterings, 1977 of Naayer, Geeraets & Zandberg, 1988), lag in deze tweede periode de nadruk op het ontwikkelen en gebruiken van objectieve methoden en gestandaardiseerde procedures (zie bijvoorbeeld Brinkman & Kars, 1974; Mesman Schultz, 1977; Mesman Schultz & Nelen, 1986). Behalve in het onderzoek naar resultaten is het benadrukken van objectieve maatstaven bijvoorbeeld ook terug te vinden in de criteria die gehanteerd werden bij het bepalen in hoeverre een maatregel van kinderbescherming nodig was. In zijn proefschrift gaat Van Nijnatten (1986) in op de rapportage van de Raad voor de Kinderbescherming. Hij stelt dat deze rapportage zo concreet mogelijk dient te zijn, zodat cliënten en hulpverleners aan de hand van duidelijke criteria kunnen nagaan in hoeverre hulp (nog) nodig is, dan wel beëindigd kan worden. De opkomst van het empirisch-analytisch paradigma, zoals in hoofdstuk twee beschreven, was duidelijk

terug te zien in het onderzoek naar resultaten van interventies in het kader van justitiële kinderschermingsmaatregelen en in discussies hierover.

5.2.1 Definitie en operationalisering van resultaten

Wat precies gezien kon worden als een goed resultaat verschilde uiteraard per onderzoek, omdat resultaten op verschillende gebieden bekeken konden worden en omdat het perspectief van verschillende betrokkenen bestudeerd kon worden. Hieronder wordt aandacht besteed aan de verschillende manieren waarop resultaten werden gedefinieerd in deze periode. Op basis van de bestudeerde bronnen worden verschillende gebieden onderscheiden waarop resultaatbepaling plaats had: levensgebieden, de psychosociale toestand, aanpassing, perspectief en beleving van kinderen en jongeren, doelbereiking en ontwikkeling.

Levensgebieden

Aan het begin van deze periode stelde Ter Horst (1971) dat een goed resultaat op zijn minst tot uitdrukking moest komen in gedragswijzigingen en dan vooral in het verdwijnen van dat gedrag dat aanleiding tot de plaatsing in het tehuis was geweest. Het idee dat ‘succes’ afgemeten moest worden aan veranderingen in het gedrag van kinderen en jongeren was relatief nieuw voor deze periode. Relatief nieuw, omdat informatie rond de verschillende levensgebieden (zoals deze verzameld werd in de periode 1945-1969) uiteraard betrekking had op gedrag. Nieuw was vooral het benadrukken van concreet waarneembaar gedrag. In de onderzoeken naar resultaten uit de periode 1970-1989 werd vaak gekeken naar maatschappelijke aanpassing. Ook dit gebeurde aan de hand van een aantal levensgebieden die te herkennen zijn uit de onderzoeken uit de jaren 1945-1969. Om iets te zeggen over de situatie van jongeren na afloop van de hulp keek men naar gebieden zoals bijvoorbeeld school of werk, delinquentie, contacten met ouders, relaties, vrienden, vrijetijdsbesteding, woonsituatie en de stabiliteit daarvan, drank- en/of drugsgebruik en eventuele huidige hulpverleningscontacten (zie bijvoorbeeld Eijer, 1975; Naayer, Geeraets & Zandberg, 1988; Wouda, 1989). Het bestuderen van deze, vooral maatschappelijke aspecten, van het leven van een jongere of jongvolwassene kwam ook naar voren in de eerdere onderzoeken van bijvoorbeeld Servatius (1949), Den Otter (1963) of Alten (1957).

Frans (1978) legde net als Den Otter en Alten de nadruk op de beleving van de meisjes die in ‘Gelders End’ hadden verbleven. Hij vroeg zich af: *“Hebben ze een beetje plezier in hun leven of lopen ze stuk, predisponeert de tehuis-ervaring tot een ongelukkig leven later of niet, zijn ze nog in staat om goede emotionele banden aan te gaan of niet.”* (Frans, 1978, 62). In interviews stelde Frans vragen over de woonsituatie, buurt, sociale contacten, werk, kinderen, vrije tijd, gezondheid en algemeen welzijn van de oud-bewoners. De bedoeling was om op basis hiervan een mate van welzijn aan te geven.

Ook in de AEPRA-onderzoeken kwamen de verschillende levensgebieden duidelijk naar voren. Brinkman en Kars (1974) onderscheidden zestien zogenaamde *predictievariabelen*: variabelen die van belang waren om een *voorspelling* te kunnen doen over de kans op succes bij plaatsing van de jongeren in een bepaalde setting. Het ging hier dus niet direct om variabelen die betrekking hadden op het resultaat van de hulp. Dit waren onder andere relaties in het gezin, de maatschappelijkheid van het gezin, de maatschappelijkheid van het kind, de normaliteit van de gezinssituatie, het al dan niet doorlopen hebben van regulier lager onderwijs, problemen tijdens het lager onderwijs, of er sprake was van diefstal of agressie als opname-indicatie, of er sprake was van moeilijkheden thuis als opname-indicatie en een beoordeling door de psycholoog ten aanzien van de duidelijkheid van en het geloof in de eigen toekomstplannen en ambities van de jongen.

De psychosociale toestand

In deze periode stond de ontwikkeling en het gebruik van psychologische tests en vragenlijsten die bedoeld waren om uiteenlopende psychische eigenschappen te meten op de voorgrond (zie bijvoorbeeld Brinkman & Kars, 1974; Eijer, 1975; Mesman Schultz, 1977; Ligthart, 1977; Ter Horst, 1970; Vermeul-Van Mullem, 1974). Daarmee kregen onderzoekers handvatten om ook over het psychische welzijn, of over de ‘emotionele toestand’ zoals dat eerdere heette, uitspraken te doen. De *Amsterdamse Biografische Vragenlijst*, bijvoorbeeld, werd in verschillende onderzoeken gebruikt om neuroticisme of extraversie te meten (Brinkman & Kars, 1974; Mesman Schultz, 1977; Eijer, 1975). Veel van de ontwikkelde en gebruikte instrumenten hadden tot doel de psychosociale toestand van de betrokken kinderen en jongeren in kaart te brengen. Deze term werd amper gehanteerd in de jaren vijftig en zestig, maar vanaf de jaren zeventig werd het een belangrijk concept. In feite werden hiermee twee belangrijke domeinen bij elkaar gebracht: het sociale en maatschappelijke aan de ene kant en het psychische welzijn aan de andere kant.

De ontwikkeling naar het werken met beter toetsbare begrippen en gestandaardiseerde instrumenten zette duidelijk door in de jaren tussen 1970 en 1990. Er werd geprobeerd om met meer objectieve instrumenten de ontwikkeling of toestand van kinderen en jongeren in kaart te brengen (Eijer, 1975; Ligthart, 1977; Veerman, Fenger-Haneman, Roschar-Rosenstein & Veeneklaas, 1986). Vooral in de jaren zeventig waren er studies waarin het ontwikkelen van dit soort instrumenten een belangrijk doel was. In 1974 promoveerde Vermeul-van Mullem op de dissertatie *Gedragsbeoordeling bij jeugdigen. Ontwikkeling van een instrument voor beoordeling van sociaal probleemgedrag, ter ondersteuning van diagnostische en interactieprocessen*. Vermeul-van Mullen had in de jaren vijftig als assistente van de psycholoog Barendregt, die zich onder andere toelegde op vragen rond methodologie van psychologisch onderzoek, gewerkt aan het eerste onderzoek naar de effecten van psychotherapie en psychoanalyse in Nederland

(Dehue, 1990, 129-140). In de zeventiger jaren was er ook in de kinderbescherming aandacht voor instrumenten waarmee gedrag en andere kenmerken van jeugdigen gemeten konden worden. Op het onderzoek van Vermeul-van Mullem volgde dan ook een vervolgproject waarbij het door haar ontwikkelde gedragsbeoordelingsinstrument (GBI) werd geïntroduceerd in kinderbeschermingsinstellingen en waarbij men werd begeleid in het gebruik ervan (Adriani, 1977b, 171). Ook werden variabelen hieruit in het onderzoek naar de werking van een training in sociale vaardigheden voor 'probleemjongeren' door Bartels uitgeprobeerd (Bartels, 1986, 212-213). Ter Horst ontwikkelde het 'Zettense schalen systeem' waarmee gedragswijzigingen geregistreerd konden worden. Het beschikken over een dergelijk systeem was volgens Ter Horst een belangrijke voorwaarde waaraan voldaan moest worden wilde men uitspraken kunnen doen over de resultaten van interventies (Ter Horst, 1970, 22-23; Veerman, 1971). Met dit soort instrumenten kon 'succes' of een 'goed resultaat' beter geoperationaliseerd worden.

Wouda (1994, 69-72) beschreef de verschillende gestandaardiseerde instrumenten die in Nederland beschikbaar waren om de psychosociale situatie van kinderen en jongeren in kaart te brengen. Hoewel deze beschrijving te vinden was in zijn proefschrift uit 1994, werd hieruit duidelijk dat deze instrumenten vooral in de jaren zeventig en tachtig ontwikkeld werden en beschikbaar kwamen voor het gebruik in onderzoek naar interventies op het gebied van de jeugdhulpverlening. Wouda noemde: het Gedragsbeoordelingsinstrument (GBI), de Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst (NPV), de Amsterdamse Biografische Vragenlijst (ABV), de COM-procedure en de Nederlandse vertaling van de Child Behavior Checklist (CBCL). De NPV en de ABV waren bedoeld om persoonlijkheidsaspecten (bijvoorbeeld neuroticisme of rigiditeit) te meten. Het GBI was bedoeld voor gebruik in een residentiële setting. Het was de bedoeling dat professionals in deze instellingen hiermee uitspraken zouden kunnen doen over veranderingen op het gebied van gedragsproblemen. De Nederlandse vertaling van de CBCL was vanaf begin jaren tachtig beschikbaar. Met deze test konden sociale en emotionele problemen en vaardigheden van kinderen in kaart gebracht worden.

Anno 2015 staan er 166 instrumenten die gebruikt worden binnen de Nederlandse jeugdzorg in de *Databank Instrumenten en Richtlijnen* van het *Nederlands Jeugdinstituut*¹. Alleen de CBCL en de NPV zijn hierin terug te vinden. Daarbij is het natuurlijk mogelijk dat de andere hier genoemde instrumenten tegenwoordig onder een andere naam bekend zijn.

Aanpassing

'Aanpassing' kwam regelmatig naar voren als uitkomst van geslaagde hulpverlening. Voor de jaren zeventig was dat opmerkelijk, omdat het concept 'aanpassing' niet aansloot bij de

waarden die in dit decennium bij velen op de voorgrond stonden. Persoonlijke authenticiteit en mondigheid verhielden zich waarschijnlijk slecht met op aanpassing gerichte hulpverlening. De alternatieve hulpverleningsorganisaties die als paddestoelen uit de grond schoten, benadrukten de belangen van kinderen en deelden het idee dat niet het kind zich aan de samenleving diende aan te passen, maar andersom. Naast het feit dat interventies in het kader van justitiële kinderbeschermingsmaatregelen door de geschiedenis heen steeds ten dele gericht waren op de aanpassing van kinderen aan de samenleving (zie bijvoorbeeld Komen, 1999; Dekker, 2001), kan het gegeven dat aanpassing als doel van de hulpverlening in onderzoeken naar resultaten vaak naar voren kwam tussen 1970 en 1990 in verband gebracht worden met het als uitkomstmaat hanteren van de aanpassingscriteria die uit de beide AEPR-onderzoeken naar voren waren gekomen en waaraan het succes van de plaatsing werd afgelezen (zie bijvoorbeeld Bartels, 1977; Slot, 1988).

Dat leidt tot de vraag welke aanpassingscriteria in de AEPR-onderzoeken werden onderscheiden. Mesman Schultz (1977) gaf een helder overzicht van de aanpassingscriteria voor de verschillende situaties. De eerste twee criteria gingen over de aanpassing aan de setting (tehuis of pleeggezin) waarin de jongere was geplaatst. Er kwamen verschillende vragen naar voren, bijvoorbeeld de vraag of de jongere nog wel aanwezig was, of de jongen al dan niet een opgewekte indruk maakte, of hij zich aan de tehuisregels hield en hoe zijn relaties met de groepsleiders waren. Ook werd de vraag gesteld of de gezinsvoogd of de directeur van het tehuis (want zij vulden de vragenlijsten in) de plaatsing in het gezin of het tehuis 'alles bij elkaar genomen' een goede beslissing vond. Daarnaast waren er vragen over de relaties van de jongen met zijn ouders, met leeftijdgenoten, over eventuele politiecontacten en problemen op school of op het werk. Om te komen tot aanpassingscriteria in de verschillende soorten tehuizen hadden Brinkman en Kars (1974) gesprekken gevoerd met directeurs van deze tehuizen. Alle criteria die in deze gesprekken werden genoemd ten aanzien van een succesvolle plaatsing werden door de onderzoekers verzameld. Hieruit bleek dat een aantal criteria steeds weer genoemd werd. Het kwam erop neer dat voornamelijk het zich houden aan de huisregels gezien werd als indicatie voor de mate van aanpassing of succes. Zo werden onder andere genoemd: op tijd binnen zijn na verlof, niet te vaak ruzie maken, niet te vaak wegllopen, niet stelen in de inrichting en niet te veel of te ernstig agressief gedrag.

In een artikel in *Kind en Adolescent* uit 1980 had Knorth de nodige kritiek op het AEPR-onderzoek en de COM-procedure. Een van de punten waarop hij kritiek had was de manier waarop de onderzoekers succes hadden gedefinieerd (Knorth, 1980). In hoeverre de jongens zich volgens het oordeel van een deskundige hadden aangepast aan de situatie waarin zij werden geplaatst vond hij als criterium voor succes tekortschieten: "Doet hij 't goed in uw tehuis?, zo luidde de kernvraag. Een bevestigend antwoord betekende dat '... de plaatsing bij u dus

¹ Zie <http://www.nji.nl/nl/Databanken/Databank-Instrumenten-en-Richtlijnen>

een succes is...’ [...] Wij hebben hier bezwaar tegen.”, (Knorth, 1980, 121). Dit was erg eenzijdig volgens Knorth, omdat nergens aan ouders of jongeren zelf gevraagd werd in hoeverre zij de plaatsing succesvol vonden. Daarbij was het volgens hem zeker twijfelachtig of de betrokken jongeren ‘succes’ zouden definiëren in termen van het zich houden aan de regels van een tehuis (Knorth, 1980).

Perspectief en beleving van kinderen en jongeren

In verschillende onderzoeken werd wel aandacht besteed aan de ervaring van de betrokken kinderen en jongeren zelf. Frans (1977) ging in zijn onderzoek uit van het idee dat alleen de betrokken meisjes zelf iets konden zeggen over de invloed van het verblijf in een tehuis en daarmee over de resultaten van de hulpverlening (Frans, 1977, 33). In het onderzoek van Clemens Schröner, Rijkse en Stolp (1976) lag de focus ook duidelijk op de beleving van de betrokkenen zelf. Anders dan in het onderzoek van Frans werden hier interviews gehouden met mensen die zich op het moment van de interviews in een hulpverleningssituatie bevonden. De vragen hadden betrekking op hun verwachtingen ten aanzien van de hulp en hun beleving ervan. Naayer, Geeraets en Zandberg (1988) vroegen zich ook af hoe de jongeren die behandeld waren binnen de door hen onderzochte kleinschalige voorzieningen die behandeling zelf ervaren hadden. Om daar iets over te zeggen maakten zij in een persoonlijk interview gebruik van de enigszins aangepaste *Helper Haven Attitude Schaal voor Jongeren (HASJ)* en een aantal open vragen. De attitudeschaal bestond uit 64 uitspraken waarover de jongeren op een zevenpuntschaal moesten aangeven in hoeverre zij het met die uitspraak eens of oneens waren. De onderwerpen die hierin naar voren kwamen waren onder andere de houding van de jongere ten opzichte van de groepsleiding, zijn groepsgenoten, zichzelf, de materiële verzorgingsaspecten, regels en straffen, de duidelijkheid van de behandeling en de vijandigheid van de groep (Naayer, Geeraets & Zandberg, 1988, 43-44). In dit onderzoek stonden de gegevens over de houding van de jongeren zelf naast gegevens die in een follow-up met behulp van diverse vragenlijsten en de COM-procedure waren verkregen (idem, 6-8).

Doelbereiking

Het idee dat wat gezien kon worden als een goed resultaat, afhankelijk was van de doelen die met de behandeling werden nagestreefd werd in deze periode zichtbaar in verschillende publicaties over onderzoek en tijdschriftartikelen. Bijvoorbeeld in de artikelen van Melief en anderen over Goal Attainment Scaling. In deze methode werden samen met de cliënt doelen opgesteld. Door het benoemen van probleemgebieden en het daaraan koppelen van zo concreet mogelijk geformuleerde doelen wilde men de resultaten van de hulpverlening evalueren (De Brey, 1974; Melief, 1977; Melief & Hoekstra, 1979). Ook Sarphati en Veerman (1980) stelden

dat het criterium voor succes van alles kan zijn naar gelang het doel van de behandeling. Als voorbeelden kwamen hier onder andere bepaalde gedragingen, persoonlijkheidskenmerken of de mate van welbevinden naar voren. In een artikel in *Kind en Adolescent* ging Fournier (1986) in op methodologische problemen bij effectonderzoek aan de hand van een onderzoek naar het effect van een therapieprogramma voor kinderen van gescheiden ouders. Om het effect per kind te kunnen nagaan was het nodig om eerst per kind de specifieke problemen of probleemgebieden te beschrijven. Aan de hand daarvan werden vervolgens criteria voor therapiesucces opgesteld. Van elk kind werden verwachtingen opgesteld ten aanzien van het effect dat met dit programma met dit kind in zijn of haar specifieke levenssituatie behaald zou kunnen worden. Algemene verwachtingen werden hierbij geconcretiseerd in termen van gedrag. Na afloop van het programma werden gegevens verzameld om na te gaan in hoeverre aan deze criteria was voldaan (Fournier, 1986). Hellendoorn, Riekert en Van Zanten (1986) deden verslag van een onderzoek naar beeldcommunicatietherapie bij kinderen. Dit onderzoek was niet bedoeld als effectstudie, maar was gericht op het geven van een grondige beschrijving van individuele therapeutische processen (idem). Vooruitgang op de problemen waarvoor cliënten waren aangemeld werd gezien als een gunstig resultaat van de therapie. Meerdere informanten rapporteerden over het verloop van de therapie en de uitkomsten ervan: de therapeut, het kind, de ouders en de school.

Ontwikkeling

Voor zijn onderzoek naar de resultaten van de behandeling die jongens in Zandwijk kregen bestudeerde Eijer het door hen behaalde ontwikkelingsniveau en hun ontwikkelingsverloop (Eijer, 1975, 48). Het doel van het onderzoek was namelijk na te gaan hoe de jongens zich na het verblijf in Zandwijk verder ontwikkelden en welke aspecten van de behandeling deze ontwikkeling gunstig beïnvloedden. Het ‘huidige niveau van ontplooiing’ werd vastgesteld via de beoordeling van een gestructureerd interview (Eijer, 1975, 62-63). Er werd gekeken naar de eventuele relatie met een partner, naar werk of studie, naar vrije tijd en de verhouding met mensen in de omgeving. Het niveau van ontplooiing kon worden aangegeven op een vijfpuntschaal. Om over de doorgemaakte ontwikkeling iets te kunnen zeggen werd gebruik gemaakt van criteria die duidelijk vast te stellen waren, zoals delinquentie, opleiding/diploma, wisselingen in wonen of werken op negatieve gronden, partnerrelatie, score op de Amsterdams Biografische Vragenlijst, en of de jongens na de behandeling al dan niet contact hebben gehad met andere hulpverleningsinstanties (Eijer, 1975, 47-62). Om iets te kunnen zeggen over de vraag welke aspecten uit de ontwikkeling mochten worden toegeschreven aan de Zandwijkbehandeling werden de behandelingsrapporten beoordeeld door therapeuten (door Schouten, Kamp en Eijer zelf) die met de betreffende jongens vertrouwd waren. Hiervoor werd gekozen, omdat

deze rapporten niet voor het doel van het onderzoek waren opgesteld en daarom ongetwijfeld lacunes vertoonden wat betreft de voor het onderzoek benodigde informatie (idem, 66-67).

Het meten van meerdere facetten

In de bovenstaande beschrijving van de verschillende manieren waarop onderzoekers resultaten probeerden vast te stellen werd duidelijk dat het hier niet om een eenduidig begrip ging. Onderzoekers keken naar uiteenlopende facetten van de ontwikkeling en situatie van kinderen en jongeren. Er werd onder andere gekeken naar psychische, sociale, cognitieve en gezinsfactoren. In een artikel over onderzoek naar kindertherapie noemde Harinck (1986) uiteenlopende effectmaten, bijvoorbeeld algemene aanpassing, intellectuele vaardigheden, sociale aanpassing, schoolprestaties, gedragsbeoordeling en persoonlijkheid of zelfconcept. Het onderzoek van Veerman, Fenger-Haneman, Roschar-Rosenstein en Veeneklaas (1986) naar kinderen die een tijd lang in een Medisch Kleuterdagverblijf (MKD) behandeld en verzorgd waren geweest, was een follow-up onderzoek, maar de auteurs hadden niet de bedoeling om het succes of falen van de hulpverlening te toetsen. Ze onderzochten het functioneren van kind en gezin op het moment van follow-up. De verschillende aspecten die zij onderzochten waren psychische en gedragsstoornissen, cognitieve ontwikkelingsachterstanden, somatische problemen en psychosociale problemen (Veerman, Fenger-Haneman, Roschar-Rosenstein & Veeneklaas, 1986, 22). Informatie rond deze diagnostische aspecten verzamelden de onderzoekers in eerste instantie via het dossier van het kind en daarnaast op verschillende momenten in een interview met ouders en leerkrachten. De onderzoekers gebruikten tevens diverse instrumenten, zoals de gedragsvragenlijst voor ouders die beter bekend is als de Child Behaviour Checklist (CBCL) en de schoolbeoordelingslijst (SCHOB).

5.2.2 Methoden van onderzoek

In deze paragraaf worden de onderzoeksmethoden besproken die gehanteerd werden in de kader van dit onderzoek bestudeerde onderzoeken. Achtereenvolgens wordt ingegaan op het gebruik van interviews, onderzoeksdesigns met controlegroepen, participatie en observatie, en goal attainment scaling. Ten slotte wordt aandacht besteed aan het belang van het AEPR-onderzoek voor het onderzoeken van resultaten van hulpverlening.

Het gebruik van interviews

Hoewel het afnemen van interviews bij oud-pupillen niet meer de voornaamste onderzoeksmethode was waarop men uitspraken over resultaten baseerde, speelden interviews in verschillende onderzoeken een belangrijke rol (zie bijvoorbeeld Clemens Schröner, Rijkse & Stolp, 1977; Frans, 1978; Fournier, 1986; Naayer, Geeraets & Zandberg, 1988; Van den

Dungen & Helmantel, 1986; Weterings, 1977). Naast de kinderen die te maken kregen met een kinderbeschermingsinterventie werden ook andere betrokkenen geïnterviewd, zoals de ouders (Clemens Schröner, Rijkse & Stolp, 1977; Fournier, 1986) of pleegouders, deskundigen en professionals (Wit e.a., 1971; Wouda, 1989). Er waren onderzoeken waarbij de interviews een open karakter hadden en gericht waren op de ervaringen en beleving van de betrokkenen (Clemens Schröner, Rijkse & Stolp, 1977; Frans, 1978; Van den Dungen & Helmantel, 1986), maar in de meeste onderzoeken was er sprake van interviews die in verschillende mate gestructureerd waren om eenduidige en vergelijkbare gegevens te kunnen leveren (Naayer, Geeraets & Zandberg, 1988; Veerman, Fenger-Hanemann, Roschar-Rosenstein & Veeneklaas, 1986; Weterings, 1977a). Regelmatig werden naast enkele meer of minder open vragen ook vragenlijsten gebruikt bij follow-up onderzoek (zie bijvoorbeeld Bartels, 1986; Slot, 1988).

Een onderzoek waarbij interviews een grote rol speelden was het onderzoek van Clemens Schröner, Rijkse en Stolp (1977) naar het verloop van de hulp in het kader van een ondertoezichtstelling. Voor dit onderzoek interviewden zij ouders en kinderen op verschillende tijdstippen vanaf het moment dat door de Raad voor de Kinderbescherming een ondertoezichtstelling was voorgesteld tot en met twaalf maanden na de benoeming van een gezinsvoogd. Het onderzoek was een case-study: “... bedoeld om fenomenen te onderzoeken die bij onderzoek op grotere schaal niet waar te nemen zijn.” en was uitdrukkelijk niet bedoeld om een bepaalde theorie of vooropgestelde hypothese te toetsen. Daarvoor was volgens de onderzoekers te weinig bekend over de ondertoezichtstelling als maatregel en als instrument van hulpverlening (idem, 9). Er werd geïnterviewd aan de hand van vragenschema's die waren afgeleid uit de vraagstelling van het onderzoek. De steekproef bestond uit zes gezinnen.

In een tweetal artikelen in het *Tijdschrift voor Maatschappijvraagstukken en Welzijnswerk* uitte Weterings de nodige kritiek op de studie van Clemens Schröner, Rijkse en Stolp (Weterings, 1977b, 1977c). Op zich vond zij de kleine omvang van de steekproef geen probleem, maar zij stelde dat die op grond van slecht gekozen criteria was samengesteld. Daardoor was de steekproef niet representatief. Wanneer de onderzoekers minder meetmomenten hadden gekozen, dan hadden zij meer gezinnen in hun onderzoek kunnen betrekken en was dit de generaliseerbaarheid van de resultaten ten goede gekomen, aldus Weterings. Daarnaast vroeg zij zich af in hoeverre deelname aan het onderzoek de ervaringen van de gezinnen had beïnvloed. Één interviewer deed alle interviews en dat betekende dat de interviewer vaker het gezin bezocht dan de gezinsvoogd. Iedere interviewer beïnvloedde volgens Weterings degene die hij interviewde enigszins, maar door deze hoge bezoekfrequentie achtte zij deze invloed niet meer verwaarloosbaar (Weterings, 1977b).

In het onderzoek van Frans (1978) speelden interviews ook een belangrijke rol. De interviews bestonden uit open en gesloten vragen (idem, 67-68). Frans koos bewust voor het

opnemen van open vragen, omdat die, hoewel lastiger te verwerken, veel relevante en soms onvoorziene informatie opleverden. Ook Van den Dungen en Helmantel (1986) maakten een keuze voor interviews in hun onderzoek naar de werkzame bestanddelen van het ‘Jongeren Gezinsproject’, een vorm van pleegzorg waarbij jongeren opgevangen en behandeld werden binnen ‘projectgezinnen’. Om inzicht te krijgen in de invloed van de behandeling hielden zij interviews met jongeren en projectouders.

In andere onderzoeken in deze periode was er wel sprake was van interviews, maar hierbij werden vaak sterk gestructureerde interviewprotocollen gebruikt. Daarbij was er minder ruimte voor de ervaringen en de beleving van kinderen en jongeren zelf. In het onderzoek van Eijer (1975), naar de resultaten van de behandeling van delinquente adolescenten in Zandwijk, werden bijvoorbeeld interviews met de jongens gehouden die volgens een vast stramien verliepen. Voor het follow-up in deze studie werden een enquête en gestructureerde interviews gehouden op basis waarvan beoordelingsschalen werden ingevuld (Eijer, 1975, 62). Om iets te kunnen zeggen over de invloed van de behandeling werd in dit onderzoek gebruik gemaakt van een controlegroep. Naast alle moeite die de onderzoekers, die betrokken waren bij het onderzoek van Eijer, deden om op een gestructureerde manier informatie te verzamelen die vergelijkbaar was tussen de groepen, waren de onderzoekers ook: “... nieuwsgierig te vernemen wat de jongens achteraf van hun behandeling op Zandwijk en van de bemoeienissen van de kinderbescherming dachten. (...) Wij besloten daarom ook zelf een gesprek met de jongens te hebben parallel aan het gestructureerde interview. Deze vrije interviews zijn bijzonder leerrijk en boeiend gebleken.” (Eijer, 1975, 64). De verwerking van deze interviews paste echter niet binnen de onderzoeksopzet van deze studie.

In de pleeggezinonderzoeken (Wit, 1971; Weterings, 1977) werden interviews gehouden met pleegouders en pleegkinderen en met de maatschappelijk werkers die voor de voogdijinstelling werkten en de plaatsing begeleidde. In deze onderzoeken werden de onderscheiden variabelen onderzocht aan de hand van specifieke interviewvragen. De informatie uit de interviews werd vervolgens per variabele gescoord door onafhankelijke beoordelaars. Daarbij werd een zespuntsschaal gebruikt met een positieve en een negatieve pool. Leden van het onderzoeksteam hebben daarna hun analyses gebaseerd op deze scores, maar betrokken de inhoudelijke informatie uit de interviews niet in hun analyse. Dit was een van de redenen om in het vervolgonderzoek opnieuw naar de antwoorden van de geïnterviewden te kijken (Weterings, 1977, 24). Op basis van deze secundaire analyse werden de variabelen verfijnd en werden er nieuwe variabelen toegevoegd. Deze secundaire analyse vormde een vooronderzoek voor het tweede pleeggezinonderzoek (idem, 23-47). Uit de vragenlijsten die als bijlage bij de studie werden opgenomen bleek dat in de interviews vrij veel open vragen werden gesteld. In dit onderzoek werd objectiviteit nagestreefd door het materiaal daarna door onafhankelijke

beoordelaars te laten scoren (Weterings, 1977). Er werd expliciet gekozen voor open vragen, omdat: “...gestandaardiseerde en/of gestructureerde enquêtes het nadeel [hebben], dat de vragen geheel binnen het denkkader van de onderzoeker zijn opgesteld, zonder ruimte te (kunnen) laten voor eventuele afwijkende interpretaties van een vraag door een respondent...” (Weterings, 1977, 54). Daarnaast werden, aldus Weterings, de antwoordmogelijkheden in dergelijke enquêtes altijd vrij extreem gesteld om een eenvoudig antwoord mogelijk te maken. Hierdoor zouden nuances verdwijnen en de complexe materie van het pleeggezinonderzoek was daarom niet geschikt voor zo’n aanpak (ibidem). Toch streefden de onderzoekers van de pleeggezinonderzoeken objectiviteit na door vervolgens aan de hand van het interviewmateriaal variabelen te scoren op een schaal.

Onderzoek met controlegroepen

In het onderzoek van Eijer (1975) werd binnen de kinderbescherming voor het eerst gewerkt met controlegroepen. Hij onderzocht de effecten van de behandeling die in het psychiatrisch behandelingscentrum ‘Zandwijk’ gegeven werd. Om na te gaan hoe de jongens zich na het verblijf in Zandwijk verder ontwikkelden en wat daarin de bijdrage van de behandeling was geweest werden tijdens een follow-up 87 ‘oud-Zandwijk-jongens’ vergeleken met een groep van 37 jongens die op grond van hun persoonlijke kenmerken en problematiek wel voor een behandeling in Zandwijk in aanmerking waren gekomen, maar die daar wegens ruimtegebrek niet geplaatst konden worden. Daarmee was dit geen zuiver experimenteel onderzoek (met *at random* samengestelde groepen), maar een quasi-experimenteel onderzoek. De jongens werden door middel van een gestructureerd interview en een enquête ondervraagd over hun ontwikkeling en daarnaast werd de door de jongens doorgemaakte ontwikkeling ook door hun behandelaars beoordeeld (Eijer, 1975, 62). Een van de vragenlijsten die werd gebruikt was de Amsterdamse Biografische Vragenlijst (ABV).

In de gedragstherapie onderzoeken werd in verschillende studies ook gewerkt met controlegroepen. Ook bij deze onderzoeken was sprake van een quasi-experimenteel design. In het eerste onderzoek naar het effect van een ambulante training in sociale vaardigheden werden 29 jongens in de therapiegroep ingedeeld en 29 in een controlegroep. In het derde en vijfde onderzoek, beide onderzoeken naar effecten van residentiële behandeling, werd ook een vergelijking gemaakt tussen therapie- en controlegroep. Het derde gedragstherapieonderzoek vond plaats in Rijksinrichting Overberg. Voor dit onderzoek was het de bedoeling twee paviljoens met elkaar te vergelijken: één waarin men werkte vanuit gedragstherapeutische principes en een ‘controle-paviljoen’ waarin men de behandeling als gebruikelijk liet plaatsvinden. Voor het onderzoek naar de invloed van de behandeling in een kleinschalige residentiële setting, het Kursushuis, werd een vergelijking gemaakt tussen jongeren die in het Kursushuis verbleven en

jongeren die in een grotere residentiële instelling werden behandeld (zie voor een overzicht van de gedragstherapie onderzoeken Slot & Jagers, 1986).

Ook in het onderzoek van Naayer, Geeraets en Zandberg (1988), naar effecten van kleinschalige residentiële hulpverlening, werd gebruik gemaakt van een controlegroep. Dit onderzoek was een vervolg op het onderzoek *Kenmerken van kleinschaligheid* waarin werd geconcludeerd dat kleinschalige voorzieningen een waardevolle aanvulling waren op het op dat moment bestaande hulpaanbod, maar dat deze conclusie nog meer geldigheid zou kunnen krijgen wanneer een follow-up onderzoek zou kunnen aantonen dat de jongeren die opgenomen waren geweest in kleinschalige tehuizen zich gunstig onderscheidden van jongeren uit de grotere instellingen (Naayer, Geeraets & Zandberg, 1988, 3). Op advies van de Coördinatiecommissie Wetenschappelijk Onderzoek Kinderbescherming werd dit vervolgonderzoek gefinancierd vanuit het Ministerie van Justitie. In dit onderzoek was er ook aandacht voor de vraag hoe de jongeren de behandeling in de kleinschalige voorziening zelf hadden ervaren en gewaardeerd (idem, 7).

Participatie en observatie

Ander onderzoek waarbij de vraag naar resultaat in deze periode naar voren kwam, was onderzoek naar nieuwe manieren van werken die in praktijkexperimenten werden uitgetoetst of waarbij ‘participerende’ onderzoeksmethoden werden gebruikt. Hierbij kwam ook de vraag naar voren wat de nieuwe methode had opgeleverd en in hoeverre het een verbetering betekende. Zo was er bijvoorbeeld het onderzoek van J.J. Veerman binnen de instelling ‘Deeskensveld’ te Rekken (Veerman, 1977). Evenals het behandelinstituut ‘Gelders End’ dat in de studie van Frans (1978) centraal stond, was dit een instelling die beschouwd werd als ‘eindstation’, een instelling waarin kinderen terecht kwamen die binnen andere vormen van hulp niet te helpen waren geweest. ‘Deeskensveld’ was bestemd voor jongens tussen zeven en negentien jaar oud. Veerman omschreef het onderzoek als een explorerend en kwalitatief onderzoek. In deel drie van het onderzoeksverslag werd het experiment beschreven waarbij een nieuwe manier van werken werd uitgetoetst. Toen het paviljoen ‘Leemkule’ enkele maanden leegstond wegens onderbezetting stelde de Directie van Deeskensveld: “...dat geprobeerd moest worden een creatief antwoord te geven dat ons verder helpt bij pogingen tot voortdurende vernieuwing en verbetering van de kwaliteit van onze hulpverlening.” (Veerman, 1977, 93). Stafmedewerkers en directie kozen ervoor in dit paviljoen met een groep Deeskensveld-bewoners andere denkbeelden en een andere benadering dan waarmee men doorgaans werkte in de praktijk te brengen. De werkgroep ‘Leemkule’ werkte dit plan verder uit en omschreef het doel van het project als volgt: “*Nagaan of met jongens die vallen onder de intake-criteria van Deeskensveld ook op een andere manier gewerkt kan worden met gelijk*

of zo mogelijk met beter resultaat.” (Veerman, 1977, 96). De benadering in het experimentele paviljoen werd gekenmerkt door een ‘democratisch samenleefpatroon’ tussen medewerkers en bewoners en door het terugdringen van de hoeveelheid repressieve middelen tot een minimum. Als methode van onderzoek kozen de onderzoekers voor participerende observatie en in dat kader werkten zij met diverse methoden en technieken: participatie en observatie in het paviljoen, analyse van documenten en interviews met bewoners en medewerkers van Leemkule en andere betrokkenen (idem, 105-106). Voor de observaties en interviews werd een studente orthopedagogiek aangenomen. Voor de interviews maakte zij gebruik van een vragenlijst die diende om richting te geven aan het gesprek (idem, 108). Diverse moeilijkheden maakten dat het experiment niet goed, dat wil zeggen niet helemaal op de door de onderzoekers gewenste manier, van de grond kwam en uiteindelijk als mislukt werd beschouwd. In de methodologische evaluatie van hun studie stelden de onderzoekers dat zij bij een eventuele vervolgstudie meer gestructureerde methoden zouden gebruiken in plaats van de open observaties en interviews die zij nu hanteerden. Als reden daarvoor gaven ze dat kwantitatieve analyse daarmee mogelijk zou worden (idem, 152).

Goal Attainment Scaling

Als bijzondere vorm van onderzoek in de praktijk kan de methode van *Goal Attainment Scaling* (GAS) genoemd worden. Dit was een methode om evaluatie van resultaten in de behandeling te integreren, namelijk door samen met de cliënt doelen te stellen en deze op gezette tijden te evalueren. In een artikel in het *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* werd verslag gedaan van een workshop voor professionals om met deze methode te werken (De Brey, 1977). Goal Attainment Scaling was gericht op evaluatie van effecten van hulpverlening. In de VS werd de methode al breed toegepast en de workshop waarvan hier verslag werd gedaan was de eerste in Europa. De methode impliceerde dat een instelling of organisatie continu bezig moest blijven met effectmeting. Goal Attainment Scaling was een geheel van regels en procedures voor evaluatie van hulpverlening op geïndividualiseerde wijze. Er werd niet met gestandaardiseerde vragenlijsten gewerkt, maar voor elk geval of elke cliënt werden doelen en een aantal schalen opgesteld. Onder redactie van Melief en Hoekstra verscheen in 1979 een eerste Nederlandse handleiding voor het werken met GAS, zoals de methode doorgaans afgekort werd (Melief & Hoekstra, 1979). In het eerste deel van dit boek was een praktische handleiding te vinden en in het tweede deel gingen de auteurs dieper in op de achtergronden van de methode. In het *Tijdschrift voor Maatschappijvraagstukken en Welzijnswerk* verscheen ook een artikel van Melief over evaluatieonderzoek waarin hij eveneens de GAS-methode beschreef als instrument om activiteiten op het terrein van het maatschappelijk werk te kunnen evalueren (Melief, 1977).

Het ontwikkelen van instrumenten en het belang van AEPRA voor het meten van resultaten

Het AEPRA-onderzoek heeft op het terrein van de kinderbescherming een belangrijke rol gespeeld in het tot stand komen van instrumenten waarmee resultaten bestudeerd konden worden. Zoals gezegd was dit onderzoek erop gericht de observatieprocedure doelgerichter en efficiënter te laten verlopen. De observatiehuizen hadden tot doel een ‘plaatsingsadvies’ te geven aan instellingen voor voogdij of gezinsvoogdij. Er werden jongeren geplaatst die voor het eerst met een kinderbeschermingsmaatregel te maken kregen, maar ook jongeren waarvoor het onduidelijk was in welke richting de hulpverlening een vervolg moest krijgen. Er werden in het AEPRA-onderzoek formules ontwikkeld waarmee voor jongens vanaf twaalf jaar een advies kon worden gegeven ten aanzien van de vraag welke hulpverlening of setting voor hen juist zou zijn. Om te verduidelijken hoe dit onderzoek ook voor het evalueren van resultaten van interventies van belang was wordt eerst ingegaan op de manier waarop de onderzoekers van het AEPRA onderzoek te werk gingen.

De vraagstelling van het onderzoek formuleerden de onderzoekers als volgt: “... welke plaatsingsadviezen worden door welke observatiehuizen gegeven; hoe staat het met de opvolging van die adviezen; zijn er (al dan niet per observatiehuis) bepaalde regelmatigigheden in de adviezen te ontdekken (d.w.z. zijn de plaatsingsadviezen te voorspellen); kan er iets gezegd worden over de kwaliteit van de plaatsingsadviezen?”, en ten tweede: “Is de ‘aanpassing’ (of: het ‘succes van een plaatsing’) aan bepaalde plaatsingsmilieus te voorspellen; welke gegevens zijn daarbij belangrijk; kan uit gegevens m.b.t. deze voorspelbaarheden een specifieke, rationele procedure voor het geven van plaatsingsadviezen worden ontwikkeld? (Met ‘rationeel’ wordt bedoeld: zoveel mogelijk gebaseerd op feiten en zich lenend voor systematische, empirische evaluatie).” (Brinkman & Kars, 1974, 17). De tweede door hen geformuleerde vraag was de belangrijkste in het onderzoek, zoals ook bleek uit de vervolgstudie van Mesman Schultz (1977, 1).

Om deze vragen te kunnen beantwoorden verzamelden de onderzoekers verschillende gegevens. Ten eerste werden gegevens rond de jongere verzameld, dit noemden de onderzoekers de aanvangsvariabelen (AV). Ze spraken ook van ‘potentiële predictoren’, omdat het deze gegevens waren waarvan zij na wilden gaan in hoeverre ze een voorspellende waarde hadden voor een succesvolle plaatsing in een bepaalde setting. Aanvankelijk wilden Brinkman en Kars op grond van theoretische en praktische overweging slechts een klein aantal, door hen essentieel geachte, aanvangsvariabelen verzamelen, maar vanuit de betrokken observatiehuizen was hier bezwaar tegen. Er waren uiteenlopende opvattingen over welke gegevens nu precies van belang waren om te komen tot een goed advies en in de onderhandelingen met de observatiehuizen bleek vaak dat men het wel of niet meewerken aan het onderzoek liet afhangen van het óók bestuderen van die variabelen die in het betreffende observatiehuis van wezenlijk belang

werden geacht. Zo kwamen Brinkman en Kars uiteindelijk tot maar liefst 177 gegevens die over iedere in het onderzoek betrokken jongen, en dat waren er 520, verzameld moesten worden. Vanwege het feit dat niet al deze gegevens op dezelfde wijze in alle observatierapporten terug te vinden waren, verzamelden zij veel van deze gegevens bovendien zelf. Van de 177 gegevens gingen er 100 over het milieu van de jongere, 28 hadden betrekking op administratieve data, 18 waren afkomstig van groepsleiders en onderwijzers in het observatiehuis en 31 werden geleverd door de psycholoog van het observatiehuis (Brinkman & Kars, 1974, 45). Na het verzamelen van deze gegevens was er een reductieproces waarbij irrelevante, onduidelijke en onbetrouwbare gegevens werden weggelaten en waarbij de overige werden gecombineerd tot een aantal variabelen. De milieugegevens bijvoorbeeld werden tot 19 variabelen gereduceerd. De onderzoekers kwamen tot 31 variabelen en vervolgens bekeken zij met behulp van een factoranalyse in hoeverre een verdere reductie kon plaatsvinden. Uiteindelijk kwamen uit het onderzoek 16 ‘essentiële predictoren’ naar voren die Brinkman en Kars gebruikten om hun predictieformules mee te ontwerpen (Brinkman & Kars, 1974, 51-52).

Het tweede deel van het onderzoek van Brinkman en Kars was het follow-up onderzoek (Brinkman & Kars, 1974, 53-80). Om na te gaan in hoeverre het gegeven advies juist was geweest moesten zij op een of andere wijze vaststellen in hoeverre de plaatsing succesvol was. Daarvoor keken zij vooral naar de aanpassing van de jongen aan het milieu waarin hij was geplaatst. Op twee momenten vond een follow-up plaats: een half jaar na het verlaten van het observatiehuis en een jaar nadien. Voor de follow-up werd gebruik gemaakt van een standaard-vragenlijst met voornamelijk meerkeuzevragen die door de gezinsvoogd van de jongen of door een tehuismedewerker werd ingevuld. Vervolgens hebben de onderzoekers de ‘aanpassingsscores’ die uit de follow-up naar voren kwamen door middel van een multiple regressieanalyse in verband gebracht met de 16 predictievariabelen. Op basis hiervan kwamen de onderzoekers tot elf formules waarmee COM-scores (COM stond voor ‘combinatie van factoren’) voor verschillende settingen berekend konden worden. Met iedere formule kon de kans op succes in een bepaalde setting worden berekend en dit werd dus uitgedrukt in een COM-score. Wanneer deze score bepaalde ‘kritieke waarden’ overschreed, dan was advisering naar de setting waarop de formule betrekking had gerechtvaardigd. De formule voor terugplaatsing naar het eigen gezin of naar een pleeggezin (een ‘gezinssetting’) zag er bijvoorbeeld als volgt uit: “ $COM-HPG = 4rig + mg + mk - iq + 4n + 2e + ng + ida + 3im + 2b$ ” (Mesman Schultz, 1977, 3). ‘HPG’ stond voor ‘naar huis of pleeggezin’ en de kleine letters in de formule vertegenwoordigden de variabelen. Zo verwees ‘mg’ naar ‘maatschappelijkheid gezin’ en ‘ida’ naar delinquentie of agressie als indicatie voor de opname. Een specifieke combinatie van aanvangsscores leverde zodoende een COM-score en een plaatsingsadvies op. De predictieformules werden de COM-formules genoemd, omdat ze bestonden uit een bepaalde combinatie van de aanvangsvariabelen. Uiteindelijk bleek alleen de

formule voor plaatsing in een gezinssituatie van acceptabele kwaliteit te zijn (Anbeek & Bartels, 1983; Knorth, 1980, 1981; Mesman Schultz, 1981).

Onderzoekers zagen in deze formule een handvat voor het bepalen van resultaten van interventies. In de gedragstherapieonderzoeken die in de jaren tachtig plaatsvonden werd de prognoseformule voor plaatsing in het eigen of een pleeggezin aangewend als evaluatie-instrument (Anbeek & Bartels, 1983; Bartels, 1986; Berger & Jagers, 1986; Slot & Jagers, 1986). Door de prognoses vóór en na de hulpverlening (een training, gesprekstherapie, enz.) met elkaar te vergelijken kon vooruitgang gemeten worden: was de prognose voor aanpassing aan een gezinssituatie na de hulpverlening beter dan ervoor, dan kon van vooruitgang worden gesproken. Voor toepassing in de gedragstherapie onderzoeken werd de formule ingekort, omdat het niet mogelijk bleek aan alle benodigde gegevens te komen voor het gebruik van de gehele formule. Bartels (1986, 259-260) betoogde dat het weglaten van een aantal variabelen geen invloed had op de waarde van de predictieformule. Het idee dat het verschil tussen de score bij aanvang van de hulp en bij follow-up een goede indicatie bleek te zijn voor vooruitgang werd bevestigd doordat deze scores hoog correleerden met andere variabelen die vooruitgang moesten aantonen, zoals een toename van sociale vaardigheden of het verbeteren van de relaties in het gezin (Anbeek & Bartels, 1983, 97). Anbeek en Bartels (1983) onderzochten in hoeverre de COM-formule ook geschikt zou zijn om vooruitgang te meten bij jongeren (jongens en meisjes) met een wat andere problematiek dan de jongens die in een observatiehuis werden geplaatst en concludeerden dat deze ook voor andere doelgroepen een geschikt *evaluatie-instrument* was. Voor de gedragstherapie onderzoeken bleek de formule zeer bruikbaar en de auteurs vermelden dat ook Amerikaanse collega's inmiddels met de COMTZ-formule, zoals de ingekorte formule genoemd werd, werkten (idem, 106). In het onderzoek naar de effecten van kleinschalige residentiële hulpverlening werd deze formule ook als evaluatie-instrument gebruikt (Zandberg, 1988).

5.2.3 Reflectie op het meten van resultaten

Uit het voorgaande bleek dat niet alleen de hoeveelheid onderzoek op het gebied van de kinderbescherming was toegenomen, maar dat ook de onderzoeksmethoden sterk uitgebreid waren. Dit was geheel in lijn met ontwikkelingen op het gebied van de sociale wetenschappen, zoals in hoofdstuk twee beschreven. Vooral vanaf de jaren tachtig was er in de bestudeerde bronnen de nodige discussie over hoe resultaten het beste konden worden vastgesteld en over de vraag welk soort onderzoek daarvoor het meest geschikt was. Onder welke voorwaarden precies gedragingen of kenmerken van jongeren gezien mochten worden als uitkomsten van de behandeling die zij ontvingen was daarbij een belangrijke vraag die vaak gesteld werd (zie bijvoorbeeld Fournier, 1986; Harinck, 1986; Hellendoorn, Riekert & Van Zanten, 1986; Slot &

Jagers, 1986; Veerman & Treffers, 1980). Ook was er een artikel waarin gesteld werd dat het vaststellen van effecten van een behandeling in een tehuis überhaupt niet goed mogelijk was (Timmermans, 1989). Er was daarnaast kritiek op het 'traditionele' effectonderzoek, opgezet volgens de regels van een randomized controlled trial, zoals dat binnen het onderzoek naar de effecten van psychotherapie had vorm gekregen (Harinck, 1986; Hellendoorn, Riekert & Van Zanten, 1986; Sarphati & Veerman, 1980; Van den Dungen & Helmantel, 1986; Veerman & Treffers, 1986).

Hieronder komen twee onderwerpen aan de orde: de discussie over de vraag onder welke voorwaarden een uitkomst of ontwikkeling aan een behandeling mag worden toegeschreven en een discussie over alternatieven voor het traditionele effectonderzoek.

Wanneer mag een uitkomst of ontwikkeling aan de behandeling worden toegeschreven?

Ter Horst stelde enkele fundamentele vragen ten aanzien van het probleem wanneer je mocht spreken van resultaten of effecten van een behandeling. Het was een lastig probleem volgens hem, waarover weinig bekend was: *"... we hebben ons met dit vraagstuk in de mist begeven op een vaarwater vol onbekende klippen. Het is irreëel dit te ontkennen; we weten nauwelijks iets van dit soort problemen."* (Ter Horst, 1970, 151). Het meest wezenlijke probleem was dat niemand in de toekomst kon kijken en het dus onbekend bleef of oud-pupillen die nog veel problemen vertoonden bij het verlaten van het tehuis niet toch later, als gevolg van iets dat zij door de behandeling hadden geleerd, in rustiger vaarwater terecht zouden komen en een gelukkig leven zouden leiden. Aan de andere kant was het ook mogelijk dat de meisjes bij het verlaten van Zetten weinig problemen hadden, maar dat zij na verloop van tijd toch weer in de problemen kwamen en de behandeling hen hiervoor niet bleek te kunnen behoeden. Bij onderzoek naar de resultaten van een behandeling werken met een controlegroep wees Ter Horst om ethische redenen van de hand. Dat zou namelijk inhouden dat een in potentie goede behandeling onthouden moest worden aan iemand die er wel voor in aanmerking kwam: *"Het is zonder meer duidelijk dat dit niet is toegestaan."*, aldus Ter Horst (idem, 23).

In 1980 verscheen er in *Sjouw* een artikel van Jan van der Ploeg met de titel 'Kwaliteit valt te meten' waarin hij stelde dat de discussies over kwaliteit nogal eens tot verwarring leidden, omdat het begrip 'kwaliteit' strikt genomen geen inhoud had. Het woord kwaliteit verwees naar een hoedanigheid of gesteldheid en kreeg pas betekenis in relatie tot een bepaald onderwerp of voorwerp: *"Er wordt in dit begrip dan ook makkelijk geprojecteerd wat men aan eigen opvattingen heeft over goede hulpverlening."* (Van der Ploeg, 1980, 46). Kwaliteit kwam in dit artikel naar voren als het bereiken van gewenste uitkomsten. En hoewel het een logische redenering was ervan uit te gaan dat hoe beter de resultaten waren, hoe hoger de kwaliteit van het behandelingsproces moest zijn, kleeft hieraan een belangrijk bezwaar: *"Men moet zich*

namelijk afvragen in hoeverre de positieve of negatieve ontwikkeling die volgt op het verlaten van het tehuis een direct gevolg is van de ondergane behandeling.” (Van der Ploeg, 1980, 47). Het aantal variabelen dat kinderen en jongeren in tehuizen kon hebben beïnvloed was zeer groot en ten dele onbekend en daarom kon men nooit uitgaan van een oorzakelijke relatie tussen de behandeling en de gemeten resultaten. Doordat in principe altijd variabelen uit zicht bleven was het mogelijk dat hulp van een kwalitatief hoog gehalte weinig leek op te leveren en omgekeerd dat ‘slechte’ hulp toch tot redelijk goede resultaten leidde.

Volgens Melief en Hoekstra, die in 1979 schreven over Goal Attainment Scaling, waren vanaf de tweede helft van de jaren zestig bij het meten van effecten de subjectieve oordelen van therapeuten vervangen door objectievere meetinstrumenten en was evaluatieonderzoek daarmee: *“...een grote stap gevorderd op de weg naar de ‘harde cijfers.’”* (Melief & Hoekstra, 1979, 111). Met objectieve instrumenten konden aspecten van de persoonlijkheid en later ook van het gedrag en de beleving van cliënten worden vastgesteld. Toch kleefden hieraan volgens hen ernstige bezwaren. Zo stelden zij dat de keuze van effectcriteria vaak bepaald werd door de beschikbare meetinstrumenten, in plaats van door theoretische overwegingen en konden daardoor werkelijke veranderingen *“...verdoezeld worden door vragenlijst-artefakten, groepsgemiddelden, totaalscores e.d.”* (Melief & Hoekstra, 1979, 111). Bovendien maakten de meeste instrumenten die vanaf de jaren zestig waren ontwikkeld op het terrein van het maatschappelijk werk gebruik van het oordeel van deskundigen over veranderingen in de situatie en het gedrag van de cliënt. Hierdoor bleven subjectieve interpretaties een belangrijke rol spelen en dit werd niet helemaal weggenomen door het steeds gedetailleerder en preciezer uitwerken van de te meten variabelen. Dit bleek bijvoorbeeld in het AEPRA onderzoek, waar met veel precisie aanpassingscriteria werden gedefinieerd, maar waarbij het uiteindelijk toch de gezinsvoogden en tehuismedewerkers waren die een oordeel gaven over het welbevinden van de bij het onderzoek betrokken jongens.

De oplossing voor de genoemde moeilijkheden was volgens Melief en Hoekstra te vinden in het criterium-georiënteerd meten, waarvan Goal Attainment Scaling een voorbeeld was. Het belangrijkste voordeel lag volgens hen in het vooraf stellen van heldere doelen en het concreet specificeren hoe het al dan niet bereiken hiervan te meten was. Voor evaluatie van behandelopbrengsten op het terrein van het maatschappelijk werk waren volgens deze auteurs kleine studies, waarin het effect van specifieke behandelingsonderdelen op duidelijk gedefinieerde cliëntvariabelen nagegaan werd, het meest veelbelovend (Melief & Hoekstra, 1979, 114-115).

Sarphatie en Veerman (1980) benadrukten, evenals Van der Ploeg en Melief en Hoekstra, dat om iets te kunnen zeggen over resultaten van interventies doelen en behandelwijzen specifiek omschreven moesten worden, want: *“De vraagstelling bij dit soort onderzoek is*

ogenschijnlijk simpel: heeft de behandeling effect? Verscheidene auteurs hebben er in de loop der jaren op gewezen, dat deze vraag te algemeen is. Het gaat altijd om het effect van een specifieke vorm van hulpverlening gegeven door een specifieke hulpverlener aan een specifieke patiënt bij wie specifieke veranderingen teweeg worden gebracht (...).” (Sarphatie & Veerman, 1980, 179). Kenmerkend aan het onderzoek dat zij bepleitten was de specificatie van relevante kenmerken en het periodieke meten daarvan. In de praktijk betekende dit het regelmatig verrichten van metingen met betrekking tot het functioneren van een individu. Wat er precies gemeten moest worden was afhankelijk van onder andere de aard van de problemen en de therapeutische oriëntatie van het behandelcentrum (idem, 189).

Volgens Sarphatie en Veerman (1980) was niet alleen met zuiver experimenteel onderzoek mogelijk uitspraken te doen over oorzaak en gevolg. Onderzoek in de praktijk van therapie en hulpverlening kon volgens hen nooit de vorm aannemen van een zuiver experiment en daarom moesten onderzoekers altijd afwegingen maken ten aanzien van de mate van controle die zij op verschillende variabelen konden uitoefenen. Het kwam echter ook voor dat dit niet werd geproblematiseerd. In de AEPRA-onderzoeken (Brinkman & Kars, 1974; Mesman Schultz, 1977), bijvoorbeeld, werd nergens de vraag gesteld in hoeverre de aanpassing van de jongens gezien mocht worden als een gevolg van de gehanteerde adviesprocedure en de daarop volgende opvoeding of behandeling in een bepaalde setting. In het onderzoek naar de behandeling van jongens in Zandwijk was het werken met een controlegroep voor de onderzoekers afdoende om te mogen stellen dat de waargenomen veranderingen in de ontwikkeling en het gedrag van de jongens aan de behandeling mochten worden toegeschreven (Eijer, 1975, 48). Naayer, Geeraets en Zandberg stelden dat het, naarmate de behandeling verder in het verleden lag, lastiger was om de genoten behandeling in verband te brengen met de situatie van de voormalig cliënt. Bovendien was het volgens hen: *“...altijd arbitrair om het causale verband tussen de ondergane behandeling en de toestand bij follow-up onderzoek klakkeloos aan te nemen.”* (Naayer, Geeraets & Zandberg, 1988, 34). De uitkomsten uit hun onderzoek naar de effecten van een behandeling in een kleinschalig tehuis zagen zij dan ook als een ‘aanwijzing’ dat deze effecten zouden kunnen bestaan in de populatie waarover zij uitspraken deden (ibidem). In het follow-up onderzoek onder kinderen die in een medisch kleuter dagverblijf behandeld waren was het volgens de onderzoekers praktisch niet uitvoerbaar om met ‘at random’ samengestelde controlegroepen te werken (Veerman, Fenger-Haneman, Roschar Rosenstein & Veeneklaas, 1986). Het was echter niet deze praktische overweging die leidde tot het afwijzen van het experimentele onderzoeksmodel. Er kleefden zoveel inhoudelijke en methodologische bezwaren aan het werken met een experimentele opzet in de praktijk van de residentiële behandeling van kinderen dat de onderzoekers zo’n opzet ook niet wenselijk vonden. Zo was het specificeren van de onafhankelijke variabele, de behandeling, lastig en dat gold ook voor de implementatie van deze

variabele, omdat behandelingen meestal niet verliepen zoals ze op papier waren vastgelegd. Dat het kiezen van de afhankelijke variabelen vaak arbitrair was, was een derde bezwaar en ten slotte stuitte men volgens deze onderzoekers bij het samenstellen van adequate experimentele en controle groepen op ‘onoverkomelijke moeilijkheden’ (Veerman, Fenger-Haneman, Roschar Rosenstein & Veeneklaas, 1986, 15).

Alternatieven voor traditioneel effectonderzoek

Gezien de problemen die volgens de verschillende auteurs verbonden waren met experimenteel effectonderzoek wekte het geen verbazing dat in deze periode gezocht werd naar alternatieven hiervoor. Onderzoek zou zich volgens Harinck meer moeten richten op de vraag wat er nu precies plaatsvond tijdens het therapeutische proces en hij pleitte daarom voor meer beschrijvend onderzoek. De vraag naar effectiviteit van behandelingen kon wat hem betreft op een laag pitje gezet worden (Harinck, 1986, 133). Sarphatie en Veerman (1980) pleitten voor kleinere onderzoeken die bovendien dicht bij de praktijk van hulpverleners stonden. Zij hadden een voorkeur voor een op het individu gerichte descriptieve benadering, door hen, vanuit een classificatie van onderzoekstypen langs diverse dimensies, *SDL-onderzoek* genoemd: *Single-subject Descriptief Longitudinaal* onderzoek. De auteurs beargumenteerden dat dit een praktisch haalbare én wetenschappelijk verantwoorde methode was. Het ontwikkelen van een alternatief voor experimenteel onderzoek vonden zij belangrijk omdat daarmee volgens hen de kloof tussen onderzoek en praktijk overbrugd kon worden. De traditionele experimentele methode die bekend was uit onderzoek naar de effecten van psychotherapie, waarbij groepen patiënten met elkaar vergeleken werden, was in de praktijk vaak niet haalbaar. Daarnaast werd het nut ervan door sommigen in twijfel getrokken: “*Het is deze manier van onderzoeken ook, waarvan de toepasbaarheid voor het evalueren van behandelingen de laatste jaren in toenemende mate betwijfeld wordt.*” (Sarphatie & Veerman, 1980, 181). Toch was dit het beeld dat veel praktijkwerkers hadden van onderzoek en dat was een van de redenen, aldus de auteurs, dat er in de praktijk zo weinig onderzoek plaatsvond. ‘Wetenschappelijk’ werd vaak op één lijn gesteld met ‘experimenteel onderzoek’. Dit was een misvatting volgens Sarphatie en Veerman die tot gevolg had dat onderzoek dat niet het predicaat ‘experimenteel’ mocht dragen vaak gezien werd als onwetenschappelijk. Zo werd descriptief onderzoek vaak niet serieus overwogen, terwijl het heel goed in de praktijk uitvoerbaar was en bovendien een belangrijke plaats binnen de sociale wetenschappen innam (Sarphatie & Veerman, 1980, 188).

Van den Dungen en Helmantel hadden ook kritiek op het traditionele effectonderzoek. Hun kritiek was fundamenteeler, omdat zij niet stelden dat het niet in de praktijk uitvoerbaar was, maar naar voren brachten dat dit type onderzoek niet geschikt was om de sociale werkelijkheid mee te onderzoeken (Van den Dungen & Helmantel, 1986). Aan de hand van een concreet

onderzoek bespraken zij een alternatief: de *naturalistische evaluatie*. De auteurs stelden dat naast kennis over het al dan niet effectief zijn van een behandeling het vooral van belang was te weten wát er dan precies goed werkte. Zij onderzochten daarom werkzame bestanddelen van een specifieke vorm van pleegzorg, het Jongeren Gezinsproject. De vraag ‘wat werkt?’ werd in dit onderzoek aan pleegouders en jongeren zelf voorgelegd. Het idee was dat de sociale werkelijkheid uit betekenissen, denkbeelden en waarderingen bestaat. Er waren geen ‘losse dingen’ die men analyserend met behulp van variabelen kon beschrijven. Met naturalistisch onderzoek probeerden de onderzoekers de samenhang tussen verschillende aspecten te achterhalen. Het ging om de betekenis van gebeurtenissen voor een bepaalde groep, daarom moesten cliënten altijd worden betrokken bij het onderzoek. Het onderzoek speelde zich af in de totale context van gebeurtenissen, relaties en belevingen (Van den Dungen & Helmantel, 1986, 375).

In de gedragstherapie onderzoeken werd een *netwerk-model* van onderzoek gehanteerd (Slot & Jagers, 1986). In een netwerk van onderzoeken rond dezelfde hypothese was het niet nodig per onderzoek aan de strengste methodologische eisen te voldoen. Ieder onderzoek dat de hypothese bevestigde maakte ook de andere onderzoeken sterker. Wanneer de onderzoeken los van elkaar bekeken werden zou kritiek makkelijk te leveren zijn: de onderzoekspopulaties waren klein en op de designs was ook het een en ander aan te merken. Wanneer echter het hele netwerk van onderzoeken in ogeschouw werd genomen, werd het beeld heel anders: steeds opnieuw werden positieve resultaten vastgesteld, bij steeds meer cliënten. De externe validiteit nam toe doordat de onderzoekspopulatie bij ieder onderzoek vergroot werd. De interne validiteit nam toe doordat het aanleren van de ontbrekende vaardigheden in ieder onderzoek anders gebeurde en ook door steeds andere mensen uitgevoerd werd. Daardoor was het volgens Slot en Jagers aannemelijk dat de verbetering toe te schrijven was aan het aanleren van de ontbrekende vaardigheden en niet aan één bepaalde therapeut of aan een onbelangrijk geachte variabele die ook deel uitmaakte van de therapie (Slot & Jagers, 1986).

In 1986 verscheen er een themanummer van *Kind en Adolescent* over evaluatie van hulpverlening waarbij veel aandacht uitging naar de vraag naar effecten van interventies en de specifieke moeilijkheden die er bij onderzoek naar effecten bestaan. Door middel van een themanummer hoopte men meer aandacht te generen voor evaluatieonderzoek in de jeugdhulpverlening. Evaluatieonderzoek was namelijk schaars binnen deze sector volgens Veerman en Treffers (1986), die het inleidende artikel schreven, en het onderzoek dat er was vertoonde de nodige tekorten. Bovendien maakte een aantal actuele kwesties nadere bezinning op dit onderwerp noodzakelijk. Ten eerste was er de zojuist besproken onvrede met het traditionele effectonderzoek. Ten tweede waren er in de laatste jaren zeer veel alternatieve en aanvullende onderzoeksmethoden ontwikkeld waarvan de waarde nog ter discussie stond. Ten

slotte noemden Veerman en Treffers de toegenomen belangstelling voor de jeugdhulpverlening van buitenaf. Politici, financiers en consumenten toonden steeds meer belangstelling voor wat er binnen de hulpverlening gebeurde en wat daarvan het resultaat was.

5.2.4 Samenvatting

Ten eerste keken werd in dit hoofdstuk gekeken naar de wijze waarop in deze jaren ‘succes’ of een ‘goed resultaat’ werd gedefinieerd en vervolgens geoperationaliseerd. Er was wat dit betreft veel meer diversiteit dan in de jaren 1945-1970. In deze eerste periode werd er vooral gekeken naar de levensloop van oud-pupillen en werd onderzocht in hoeverre zij binnen verschillende levensgebieden succesvol of tevreden waren. Deze levensgebieden, zoals werk, gezin of huwelijk, waren ook tussen 1970 en 1990 belangrijk in het antwoord op de vraag wat gezien mocht worden als een goed resultaat. Deze levensgebieden kwamen ook duidelijk naar voren in bijvoorbeeld de AEPR-onderzoeken. Verschil met de voorgaande periode was dat onderzoekers nu uitgebreide instrumenten ontwierpen om de mate van succes op deze gebieden kwantitatief te kunnen scoren. ‘Aanpassing’ was een belangrijk concept; succes van de behandeling werd vaak in termen hiervan gedefinieerd.

In deze periode werden uiteenlopende instrumenten gebruikt voor het vaststellen van de psychosociale toestand of de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Er was een grote diversiteit in de variabelen die men met deze instrumenten wilde meten. Zo kwamen onder andere naar voren: intelligentie, algemene aanpassing, sociale aanpassing, schoolprestaties, verschillende aspecten van gedrag en persoonlijkheid of zelfconcept. Daarnaast werd meerdere malen in de artikelen benadrukt dat het doel van de hulpverlening, en dus de vraag naar het succes ervan, per situatie verschillend was. Daarom moest succes vooral gezien worden als het bereiken van door hulpverlener en cliënt samen opgestelde doelen. Dit was bijvoorbeeld duidelijk in de methode van *Goal Attainment Scaling*, die in de jaren zeventig in Nederland geïntroduceerd werd. Deze manier van evalueren was sterk in de praktijk van hulpverlening verankerd. Ook in ander onderzoek waren er pogingen om onderzoek meer in de praktijk zelf te laten plaatsvinden.

Interviews speelden in verschillende onderzoeken een rol, hoewel dit duidelijk minder vaak als onderzoeksinstrument ingezet werd dan in de jaren tot 1970. Toen werd in bijna al het onderzoek gebruik gemaakt van interviews. Ook waren de interviews nu meer gestructureerd en kwam het regelmatig voor dat beoordelingsschalen werden gehanteerd om op basis van de interviews eenduidige gegevens te genereren. Soms wezen onderzoekers erop dat hiermee informatie verloren ging. Er waren dan ook enkele onderzoeken waarin bewust gekozen werd voor open vragen.

Vooraf in de jaren tachtig was er in de vakbladen en wetenschappelijk tijdschriften discussie over onderzoek naar resultaten van hulpverlening. De fundamentele vraag onder

welke voorwaarden je bepaalde waargenomen kenmerken mocht zien als het resultaat van een behandeling of ingreep kwam regelmatig naar voren. Er werd wederom gewezen op het feit dat het onduidelijk was en bleef wanneer bepaalde effecten zich zouden openbaren: vlak na een behandeling kon een positief resultaat worden gezien, maar of dit een blijvend resultaat was bleef de vraag. En omgekeerd was het mogelijk geen enkel effect te vinden kort na de behandeling, terwijl de jeugdige als volwassene misschien wel degelijk profijt had van de behandeling. Ook werd benadrukt dat de sociale werkelijkheid zo complex was, dat uitspraken over resultaten nooit met zekerheid te doen waren: altijd bleven er beïnvloedende factoren buiten het beeld van de onderzoekers.

Ten slotte was er in de discussies in de jaren tachtig veel kritiek op ‘traditioneel’ effectonderzoek. Onderzoek dat was opgezet volgens de principes van een randomized controlled trial werd in de bronnen die in het kader van deze studie bestudeerd werden niet bepleit voor onderzoek op het gebied van de jeugdhulpverlening. Integendeel, diverse auteurs wezen erop dat dit geen geschikte onderzoeksopzet was voor onderzoek naar resultaten van hulpverleningsinterventies. In meerdere artikelen werden alternatieven voor deze vorm van onderzoek ontwikkeld.

5.3 DE LOKROEP VAN HET EXPERIMENTELE DESIGN 1990- 2005

“Het lijkt erop, dat de lokroep van het experimentele design veel onderzoekers tot een te snelle vlucht naar voren heeft verleid, waardoor het ‘boekhoudkundige werk’ wat verwaarloosd werd, en niet zelden ook als ‘onwetenschappelijk’ afgedaan.” (Veerman, 1990, 24)

In deze derde periode werd vooral in jaren negentig regelmatig onderzoek gedaan naar de resultaten van interventies op het gebied van de justitiële kinderbescherming (zie bijvoorbeeld Bruil & Mesman Schultz, 1991; Jansen & Oud, 1993; Kok, Menkehorst, Naayer & Zandberg, 1991; Sipma, 1996; Van As, 1999) en werd hierover ook in de tijdschriften geschreven (zie bijvoorbeeld Matthys & Rietveld, 1995; Mesman Schultz, 1992; Slot, Jagers & Beumer, 1992; Wouda, 1992). De onderzoeken hadden voornamelijk betrekking op residentiële zorg. Het experimentele design leek in deze periode, meer dan in voorgaande jaren, model te staan voor onderzoek naar resultaten in de jeugdhulpverlening. Vanaf het einde van de jaren negentig verschenen voor het eerst artikelen over evidence based werken in de tijdschriften en vakbladen (De Pater & Van der Sande, 1998; Goedhart & Treffers, 1998). Aan het begin van de eenentwintigste eeuw werd in de tijdschriften op het gebied van jeugdzorg en kinderbescherming vooral geschreven over deze wetenschappelijk onderbouwde manier van werken en over de vraag hoe de jeugdzorg

als geheel effectiever te doen functioneren (Boendermaker, 2004; Damen & Veerman, 2004; Janssens, 2001; Konijn, 2004; Van Yperen, 2001, 2004).

5.3.1 Definitie en operationalisering van resultaten

In de eerste helft van de jaren negentig verschenen er twee artikelen waarin het onderzoek naar het project 'Proefpolders' besproken werd (Bijl & Van den Bogaard, 1992; Van den Bogaard, Bijl & Mesman Schultz, 1992). In dit project werden, zoals eerder beschreven, vernieuwingen in de residentiële jeugdzorg ingevoerd bij vijf grote instellingen. Aan het project was onderzoek naar de resultaten van deze innovaties gekoppeld. Vanuit het Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening deden Bijl, Van den Bogaard en Mesman Schultz onderzoek naar de opbrengsten van de innovaties. Zij waren zeer teleurgesteld in het project, omdat onderzoek naar effecten amper mogelijk bleek te zijn. Vooraf waren namelijk geen duidelijke, meetbare doelen gesteld (Van den Bogaard, Bijl & Mesman Schultz, 1992). Binnen de vijf deelnemende instellingen werd met uiteenlopende hulpverleningsvormen geëxperimenteerd in 29 vernieuwingsprojecten. Het zal mede door deze grote verscheidenheid aan kleine projecten zijn geweest dat het moeilijk was om in het kader van het overkoepelende project duidelijke doelen te stellen. Het doel van het project 'Proefpolders' werd daarom in zeer algemene termen geformuleerd als het verbeteren van de resultaten van de hulpverlening (Bijl, 1996, 15-17).

In het begin van de jaren negentig waren er meerdere onderzoeken waarin de COM-procedure en de daarbinnen ontwikkelde variabelen een rol speelden bij het vaststellen van resultaten (Kok, Menkehorst, Naayer & Zandberg, 1991; Verschuur & Mesman Schultz, 1991; Mesman Schultz & Herfs, 1991; Moser, 1991; Jansen & Oud, 1993). In verschillende onderzoeken werd de COM-procedure vooral gebruikt om de onderzoeksgroep mee te beschrijven (Kok, Menkehorst, Naayer & Zandberg, 1991; Jansen & Oud, 1993). In het onderzoek naar de resultaten van het Residentieel Gedragstherapeutisch Behandelingsprogramma van Kok, Menkehorst, Naayer en Zandberg (1991) werd de COM-procedure bijvoorbeeld gebruikt om uitspraken te kunnen doen over de vergelijkbaarheid van de jongeren binnen de verschillende onderzoeksgroepen. De COM-HPG score gaf een indicatie van de ernst van de problemen waarmee de jongeren kampten en de onderzoekers stelden aan de hand hiervan vast dat de ernst van de problematiek in de verschillende onderzoeksgroepen vergelijkbaar was (Kok, Menkehorst, Naayer & Zandberg, 1991, 94). Mesman Schultz en Herfs (1991) gebruikten de COM-procedure om vast te stellen in hoeverre jongeren na verblijf in een Project voor Individuele Behandeling en Zelfstandigheidstraining (PIBZ) vooruit waren gegaan. Net als in het onderzoek van Kok, Menkehorst, Naayer en Zandberg (1991) werd hier de ernst van de psychosociale problematiek vastgesteld, maar door dit op verschillende momenten te doen (bij aanvang en na afloop van de hulp) werd dit instrument in dit onderzoek gebruikt om uitspraken over resultaten

te doen. Ook de aanpassingscriteria uit de COM-procedure speelden een rol in dit onderzoek; deze werden gebruikt bij de follow-up meting (Mesman Schultz & Herfs, 1991, 7-9). Met name de variabele AC2, de 'overall' aanpassing, was volgens Mesman Schultz en Herfs in eerder onderzoek een goede maat gebleken om vast te stellen in hoeverre jongeren het na het beëindigen van de hulp 'goed doen' (Mesman Schultz & Herfs, 1991, 17). Het was opvallend dat nergens meer gerefereerd werd aan de oorspronkelijke functie van de COM-procedure, als formule waarmee een plaatsingsadvies gegeven kon worden op het moment dat jongeren met de justitiële kindbescherming in aanraking kwamen en uithuisplaatsing overwogen werd. Verschuur en Mesman Schultz (1991) schreven in een onderzoeksrapport over jeugdhulpverlening in de instelling het Bergse Bos dat de COM-procedure een evaluatie-instrument was dat door Mesman Schultz en anderen was ontwikkeld ten behoeve van de residentiële hulpverlening (Verschuur & Mesman Schultz, 1991, 5-9). Terwijl het geven van een deugdelijk plaatsingsadvies op grond van de in deze procedure verzamelde gegevens lastig bleek te zijn, werd de procedure, die met veel inzet van tijd en middelen was ontwikkeld in de AEPR-a-onderzoeken, uiteindelijk vooral aangewend als instrument om resultaten te bepalen.

Bij het bespreken van de vorige periode (paragraaf 5.2.2) werd in detail gekeken naar de variabelen die met de COM-procedure gemeten werden. Bij de aanpassingsvariabelen ging het om vragen die te maken hadden met de vraag in hoeverre de jongens zich thuis voelden in de setting waarin zij waren geplaatst, hoe de relaties met anderen waren in deze situatie en in hoeverre zij zich aan de geldende regels hielden. Daarnaast werd er gekeken naar variabelen als relaties in het gezin, de maatschappelijke positie van kind en gezin, de relaties van de jongeren met mensen buiten het gezin, het al dan niet hebben van problemen in het onderwijs, de reden van de uithuisplaatsing, toekomstaspiraties en een aantal persoonlijkheidskenmerken zoals intelligentie, neuroticisme of extraversie. Dit soort variabelen werden ook in andere onderzoeken bekeken, ongeacht het instrument dat voor het vaststellen van resultaten werd gebruikt. Zo werkten Kok, Menkehorst, Zandberg en Naayer (1991) voor het meten van resultaten vooral met de *Jongeren Informatie Lijst* (JIL). Deze was gedeeltelijk op de COM-variabelen gebaseerd. Hierin werd gekeken naar algemene aanpassing, politiecontacten, gedragsproblemen, delicten, toekomstaspiraties, sociale vaardigheden, problemen thuis of in de verblijfssituatie, school, werk en alcohol- en/of druggebruik. Deze instrumenten gaven handvatten om uitspraken te doen over de situatie van kinderen en jongeren. In andere onderzoeken werden genoemd: omgaan met geld, in zijn of haar eigen levensonderhoud kunnen voorzien, vriendschappelijke contacten onderhouden, een stabiele relatie met familie, pro sociaal gedrag, gedragsaanpassing en aanpassing aan en participatie in de samenleving (zie bijvoorbeeld Horjus & Baerveldt, 2001; Mesman Schultz & Herfs, 1992; Van der Ploeg, 1992; Van der Ploeg & Scholte, 1991).

De gegevens die in meerdere onderzoeken werden verzameld om uitspraken over resultaten te doen leken in zekere zin op de levensgebieden die in de onderzoeken in de jaren vijftig en zestig werden gedaan een belangrijke rol speelden. Ook daarin werd gekeken naar bijvoorbeeld school, werk, gezin, middelengebruik, en emotionele toestand. Zaken als geloof, vrijetijdsbesteding, al dan niet gehuwd zijn en het soort werk dat de jongeren of jongvolwassenen deden werden in deze laatste periode niet meer terug gezien, maar dat neemt niet weg dat de nadruk in beide gevallen lag op de positie van jongeren binnen sociale verbanden. Delinquentie was ook een 'uitkomstmaat' die door de hele periode heen gehanteerd werd in het onderzoek naar resultaten van justitiële kinderschermingsmaatregelen. Tussen 1990 en 2005 was er bijvoorbeeld het onderzoek van Boendermaker (1998) naar de leefsituatie van jongeren na hun vertrek uit een justitiële behandelingsrichting of het onderzoek over recidive na een verblijf in zo'n instelling door Van der Heijden-Attema en Wartna (2000). Ook in de onderzoeken rond gedragstherapie was het een belangrijke uitkomstmaat (zie bijvoorbeeld Slot, Jagers & Beumer, 1992).

In meerdere onderzoeken naar uitkomsten van residentiële hulp uit de jaren negentig viel op dat de uitkomstmaten meer op het niveau van het kind zelf kwamen te liggen. Het leek hierbij minder te gaan om het kind in relatie tot de maatschappij, maar vooral om eigenschappen van het kind zelf. Met verschillende instrumenten werden gedragsproblemen, sociaal-emotionele problemen en cognitief functioneren in kaart gebracht. Een goed resultaat werd bijvoorbeeld gedefinieerd als het afnemen van gedragsproblemen. Bijvoorbeeld zoals gemeten door de Child Behaviour Checklist. Ook cognitieve vooruitgang werd gezin als gewenst resultaat. Deze werd bijvoorbeeld met behulp van een intelligentietest, vaak de Wechsler Intelligence Scale for Children (WISC), gemeten. Kenmerkend hierbij was dat het ging om de ontwikkeling van kinderen en dat, wat gezien moest worden als een goed resultaat, vooral vanuit een ontwikkelingspsychologisch perspectief werd ingevuld. Duidelijke voorbeelden hiervan waren het onderzoek van Van Ooyen-Houben (1991) naar de ontwikkeling van jonge uithuisgeplaatste kinderen of de onderzoeken (Ten Brink, 1998; Veerman, 1990) onder kinderen die binnen het Pedagogisch Instituut te Amsterdam werden behandeld.

Van Ooyen-Houben (1991) keek aan de hand van diverse instrumenten naar het lichamelijk, het sociaal-emotioneel en het cognitief functioneren van jonge kinderen die uit huis waren geplaatst. Met betrekking tot het sociaal-emotioneel functioneren werd de Nederlandse Persoonlijkheidsvragenlijst voor jeugdigen (NPVj) gebruikt en de verkorte Amsterdamse Biografische Vragenlijst (KABV). Hiermee werden eigenschappen gemeten zoals volharding, (sociale) inadequaatie, recalcitrantie, dominantie, extraversie, neuroticisme en testattitude. Voor inzicht in het cognitief functioneren werden diverse intelligentietests gebruikt. Jansen, Schüller, Oud en Arends (1995) keken naar de ontwikkeling van jongeren die een residentiële behandeling

ondergingen. Zij vroegen zich daarbij af in hoeverre jongeren die voortijdig afhaakten zich anders ontwikkelden dan jongeren die het programma helemaal doorliepen. Een goed resultaat definieerden zij als het afnemen van problemen zoals gemeten werd met de Child Behavior Checklist.

Bij onderzoek naar de resultaten van hulp aan gezinnen lagen de uitkomstmaten op het niveau van de ouders (De Kemp, Veerman & Ten Brink, 1997; Kemper, 2004; Overduin, 1992). Er werd gekeken naar de opbrengsten van de behandeling voor ouders. In het onderzoek van De Kemp, Veerman en Ten Brink (1997) werd gekeken naar de resultaten van *Families First*, een behandelingsprogramma gericht op gezinnen waarvan één of meerdere kinderen uit huis geplaatst dreigden te worden. Kemper (2004) keek ook naar de resultaten behaald met *Families First*, maar vergeleek deze tevens met resultaten van vergelijkbare programma's voor intensieve thuisbehandeling. In deze onderzoeken werd, naast gedragsproblemen van het kind, gekeken naar de beleving en opvoedingsvaardigheden van ouders. In het onderzoek van Overduin (1992) ging het om het weer in balans brengen van de draaglast en de draagkracht van het gezin, zodat zij weer zelfstandig konden functioneren en de gezinstaken aankonden. Als taken noemde Overduin het voeren van een huishouding, het verwerven en handhaven van een maatschappelijke positie, het vormgeven van de partnerrelatie, het bevorderen van het eigen (individuele) welzijn en het opvoeden van de kinderen. Deze vijf taken vormden de draaglast van het gezin. De draagkracht werd gevormd door alle vermogens die de gezinsleden hadden om deze lasten te kunnen dragen (idem). Om vooruitgang te meten maakte Overduin gebruik van een voor het onderzoek ontwikkelde intakeformulier en een checklist; daarnaast werd de CBCL gebruikt.

In 1999 promoveerde Van As op een proefschrift over relaties tussen gezinsfunctioneren en gedragsproblemen van kinderen. Daarbinnen bekeek ze ook de resultaten van een programma dat bedoeld was de communicatie tussen ouders en kinderen te verbeteren. Gedragsproblemen van de kinderen werden in kaart gebracht met de CBCL, maar daarnaast keek ze met verschillende instrumenten ook naar het opvoedgedrag van ouders, de kwaliteit van de relatie tussen ouders en kinderen en naar de communicatie tussen gezinsleden (Van As, 1999, 69-85). Ook in onderzoek naar residentiële hulpverlening was er in deze periode aandacht voor het feit dat hulpverlening in het kader van een justitiële maatregel ook hulpverlening aan ouders betekende (zie bijvoorbeeld Weijenberg & Rasenberg, 1998; Jansen & Oud, 1993).

Bij intensieve ambulante programma's was uiteraard het uiteindelijke doel het voorkomen van een uithuisplaatsing en daaraan werd succes dan ook afgemeten. Een uitkomst die een belangrijke rol speelde in het onderzoek van Wouda naar crisishulpverlening was het voorkomen van residentiële hulp, omdat vanuit de politiek aangestuurd werd op het versterken van ambulante zorg en het terugdringen van residentiële zorg (Wouda 1992, 1994). Van den

Bogaart, Bijl en Mesman Schultz (1992) stelden dat het doel van jeugdhulpverlening altijd moet zijn dat de betrokken kinderen en gezinnen weer zonder hulp door het leven kunnen, en dat alle andere doelen hieraan bij dienen te dragen.

Ten slotte zagen kwam in deze periode voor het eerst een meer marktgericht perspectief op resultaten van hulpverlening naar voren. Slot, Jagers en Beumer (1992) keken naar de resultaten van het verblijf van jongeren in een Kursushuis. Zij keken naar veranderingen in psychosociaal functioneren en delinquent gedrag. Daarnaast maakten zij een kosten-batenanalyse waarbij het Kursushuis vergeleken werd met een Rijksinrichting. De uitkomsten van beide hulpvormen waren vergelijkbaar, maar behandeling in een Kursushuis was veel goedkoper (idem). Van Boxtel (1995) deed bij de Nijmeegse instelling Lindenhout onderzoek naar het perspectief van klanten. Daartoe werkte hij niet met gestandaardiseerde instrumenten, maar richtte hij zich helemaal op het perspectief van de jongeren zelf: wat hadden zij aan de hulpverlening gehad? Zijn vragenlijst was in overleg met de jongeren zelf tot stand gekomen. Bij Van Boxtel kwam duidelijk naar voren dat de jeugdhulpverlening volgens hem een bedrijfstak is die op de kwaliteit van het door haar geleverde product moet worden afgerekend. Nieuw was deze opvatting niet helemaal: in 1947 stelde Mulock Houwer met een vooruitziende blik: *“In de toekomst echter zal deze vorm van maatschappelijk werk, evenals bij een gewoon bedrijf, in de eerste plaats op de doelmatigheid van de werkmethode en in de tweede plaats op de aard van de resultaten beoordeeld moeten worden.”* (Mulock Houwer, 1947, 97).

5.3.2 Methoden van onderzoek

In de laatste periode, 1990 – 2005, kwam uit de tijdschriftartikelen en onderzoeksrapporten naar voren dat experimenteel onderzoek, dus onderzoek met controlegroepen die op basis van toeval tot stand waren gekomen, de norm was geworden. De schrijvers van de onderzoeksrapporten verantwoordden zich ten opzichte van deze norm (zie bijvoorbeeld Bruil & Mesman Schultz, 1991, 32; Van Ooyen-Houben, 1991, 160; Veerman, 1990, 89). Het evaluatieonderzoek van Van Gageldonk en Bartels, dat verscheen in 1990, zette wat dit betreft de toon. Zij definieerden effectonderzoek als: *“...onderzoek met een (quasi)experimentele opzet en dat voldoende scoort in termen van interne en externe validiteit.”* (Van Gageldonk & Bartels, 1990, 7). Hoewel zij wel degelijk ook het belang van andere vormen van onderzoek benadrukten, bijvoorbeeld door in hun aanbevelingen te pleiten voor meer tevredenheidsonderzoek, pleitten zij naar aanleiding van hun studie vooral voor meer interventie-evaluatie onderzoek. Van Gageldonk en Bartels adviseerden *“...het subsidiëren en uitvoeren van explorerend onderzoek met een zekere scepsis te bezien.”*, omdat: *“Het gevaar bestaat dat men anders eindeloos blijft exploreren en niet toekomt aan echt toetsend onderzoek waaruit empirisch steviger onderbouwde conclusies kunnen worden getrokken.”* (Van Gageldonk & Bartels, 1990, 162). Indien effectonderzoek in

strikte zin niet mogelijk was zagen Van Gageldonk en Bartels programma-evaluatie, waarbij nagegaan werd welke doelen met de hulpverlening werden nagestreefd en in hoeverre deze werden behaald, als een goed alternatief. Zij stelden dat deze vorm van onderzoek, die minder strakke methodologische eisen stelde, op grote schaal zou moeten worden toegepast, hoewel effectonderzoek volgens hen ook van essentieel belang bleef (Van Gageldonk & Bartels, 1990, 161-168). Met betrekking tot methoden van onderzoek wordt hieronder aandacht besteed aan het maken van een vergelijking tussen groepen, het volgen van de ontwikkeling in de tijd en het gebruik van meetinstrumenten en interviews.

Vergelijking tussen groepen

In de onderzoeken waarin interventies werden geëvalueerd die in de jaren negentig uitgevoerd werden, was doorgaans sprake van vergelijking tussen twee of meer groepen die verschillende interventies ondergingen. Zo werd in het onderzoek van Kok, Menkehorst, Naayer en Zandberg (1991) gekeken naar de effecten van een nieuw behandelingsprogramma op basis van gedragstherapeutische uitgangspunten. Dit programma werd ingevoerd in twee leefgroepen van de Aaborg, behandelings- en observatiehuis te Groningen. Er werd een vergelijking gemaakt met de resultaten die binnen de andere leefgroepen werden geboekt. Deze werden niet gezien als controlegroepen. De auteurs stelden dat er geen sprake was van verschillende condities, omdat er geen random toewijzing had plaatsgevonden (Kok, Menkehorst, Naayer & Zandberg, 1991, 90). Toch spraken ze zonder veel moeite door het onderzoeksrapport heen over ‘de resultaten’ van het residentieel gedragstherapeutische programma. In het onderzoek van Lafeber (1993) werden twee groepen met elkaar vergeleken. Zij onderzocht de effecten van een cursus gericht op deskundigheidsbevordering aan hulpverleners die gezinnen begeleiden. Er was sprake van een experimentele groep en een controle groep bestaande uit hulpverleners en de door hen begeleide gezinnen. Er werd een cursus gegeven over het begeleiden van drugsverslaafde ouders en hun kinderen en effecten werden nagegaan door te kijken naar het gedrag van de hulpverleners en naar het functioneren van het gezin (idem). *At random* toewijzing van de hulpverleners en gezinnen aan één van de twee groepen was niet mogelijk en daarom werd onderzocht of de groepen op een aantal van belang geachte kenmerken goed met elkaar vergelijkbaar waren (Lafeber, 1993, 23-24). Ook in de onderzoeken van Bruil en Mesman Schultz (1991), Verschuur en Mesman Schultz (1991) en Wouda (1994) was er sprake van evaluatie van specifieke interventies waarbij groepen met elkaar werden vergeleken.

Meerdere meetmomenten: het volgen van ontwikkeling

In het onderzoek van Sipma (1996) waren er herhaalde metingen rondom een zes maanden durende interventieperiode. Dit werd gevolgd door een follow-up na zes maanden. Sipma

keek naar effecten van orthopedagogische thuisbegeleiding uitgevoerd volgens de principes van het *Portage Programma*. Een aantal variabelen werd alleen bij aanvang en na afloop van de interventie onderzocht in een *One-Group Pretest Posttest Design* (Sipma, 1996, 155). Voor andere variabelen werd een *Time-Series Design* gehanteerd, dat wil zeggen dat er herhaalde meetmomenten over een langere periode waren. Hierdoor werd het mogelijk de ontwikkeling van de gezinnen en kinderen te volgen.

Het volgen van de ontwikkeling van kinderen kwam ook in andere onderzoeken naar voren. Deze onderzoekers legden de nadruk op de vraag: hoe ontwikkelen kinderen zich tijdens en na de interventie? Deze vraag stond centraal in de studies van Veerman (1990) en Ten Brink (1998), die beiden onderzoek deden onder kinderen en jongeren die waren opgenomen op de residentiële afdeling van het Pedologisch Instituut in Amsterdam. Veerman onderzocht hoe kinderen zich ontwikkelden na het verblijf. Er werd gekozen voor een *catch-up design*. Dit hield in dat er een groep werd samengesteld van respondenten die zich op dat moment al op het tijdstip van follow-up bevonden: de aanvangsgegevens werden uit de behandelingsdossiers gehaald. Deze aanpak zagen de onderzoekers als een goed alternatief voor het langer durende, en dus duurdere, prospectief follow-up onderzoek, waarbij de groep vanaf de aanvang van de hulp gevolgd wordt (Veerman, 1990, 87-88). Om de aanvangsgegevens met de follow-up gegevens te kunnen vergelijken werden beide metingen met behulp van dezelfde schaal gescoord. Daardoor werd het mogelijk uitspraken te doen over het beloop van de stoornissen waarvoor de kinderen waren opgenomen in het Pedologisch Instituut. Veerman stelde dat het in dit onderzoek niet nodig was een controlegroep van onbehandelde kinderen op te nemen omdat: “...het ons niet gaat om een evaluatie van lange-termijn veranderingen als effect van de behandeling in het PI, maar om het vaststellen van ontwikkelingsuitkomsten van een klinische groep.” (Veerman, 1990, 89). Om ten slotte de ontwikkelingsuitkomsten nader te kunnen interpreteren werden de kinderen vergeleken met gegevens over een normgroep uit de algemene bevolking die uit epidemiologische onderzoeken aanwezig waren (ibidem). Het vergelijken van kenmerken van de onderzochte groep met de algemene of een specifieke populatie kwam ook in andere onderzoeken naar voren, bijvoorbeeld in het follow-up onderzoek onder volwassenen die als kind binnen de Therapeutische Gezinsverpleging waren opgenomen (Matthys & Rietveld, 1995). In dit onderzoek vond een vergelijking plaats met gegevens over de ‘normale populatie’ en met gegevens rond de ‘psychiatrische populatie’.

Ten Brink (1998) onderzocht, eveneens bij het Pedologisch Instituut te Amsterdam, de ontwikkeling van kinderen tijdens de residentiële behandeling. Dit onderzoek werd getypeerd als een *prognostisch follow-up onderzoek* en een belangrijk verschil met het onderzoek van Veerman, dat getypeerd werd als *retrospectief*, is dat hier sprake was van een door de onderzoekers zelf uitgevoerde meting bij aanvang van de behandeling. Het tweede meetmoment vond plaats op

het moment van vertrek uit de instelling. Ook in dit onderzoek stond de ontwikkeling van de kinderen centraal. Meerdere onderzoekers legden in deze periode de nadruk op ontwikkeling als uitkomst van een interventie. Sommigen spraken daarbij van effecten, zoals bijvoorbeeld in het onderzoek naar de residentiële behandelingen van de Stichting Bijzonder Jeugdwerk (BJ-internaten) van Van der Ploeg en Scholte (1996). Anderen, zoals Van Ooyen-Houben (1991), stelden heel duidelijk dat met het onderzoek geen uitspraken over resultaten gedaan konden worden, maar dat de onderzoeksgroep gevolgd werd tijdens een bepaalde periode. Over welke uitkomsten al dan niet aan de behandeling kunnen worden toegeschreven werd geen uitspraak gedaan.

In follow-up onderzoek dat tussen 1990 en 2005 werd uitgevoerd was sprake van meerdere meetmomenten. In voorgaande perioden was er meestal follow-up onderzoek waarbij slechts één meetmoment werd gehanteerd. Voor deze laatste periode was in veruit de meeste onderzoeken op een of andere manier sprake van een meting bij aanvang van de hulpverlening (zie bijvoorbeeld Boendermaker, 1998; Jansen & Oud, 1993; Kok, Menkehorst, Zandberg & Naayer, 1991; Bruil & Mesman Schultz, 1991; Van der Ploeg & Scholte, 1996) en bovendien waren er vaak meer dan twee meetmomenten (zie bijvoorbeeld Lafeber, 1993; Mesman Schultz & Herfs, 1991; Sipma, 1996; Van Ooyen-Houben, 1991; Van der Ploeg & Scholte, 1996). Er was dus regelmatig sprake van longitudinaal onderzoek, hetgeen ook door Van Gageldonk en Bartels was bepleit (Van Gageldonk & Bartels, 1990, 170).

Meetinstrumenten of interviews?

Zoals beschreven in de paragraaf over definitie en operationalisering van resultaten werden in deze periode vooral gestandaardiseerde instrumenten gebruikt om de onderzochte variabelen te meten. Tussen 1970 en 1990 was een uitgebreide collectie meetinstrumenten tot stand gekomen waarmee uiteenlopende aspecten van kinderen en gezinnen in beeld gebracht konden worden. Onder invloed van het empirisch-analytische paradigma dat in deze jaren de overhand had gekregen en in navolging van wat bijvoorbeeld De Groot (1961) had geschreven over objectiviteit in sociaalwetenschappelijk onderzoek werd aan het gebruik van dit soort instrumenten veel waarde gehecht. De Groot (1961, 172-176) legde grote nadruk op objectiviteit van waarnemingen, wat volgens hem vooral op het gebied van de sociale wetenschappen moeilijk te bereiken was. De eis van absolute objectiviteit van variabelen was volgens De Groot een onbereikbaar ideaal, maar wel een ideaal dat zo dicht mogelijk moest worden benaderd (idem, 182). Alle stappen in het onderzoeken van effecten van een beïnvloedingsmethode moesten zo objectief mogelijk uitgevoerd worden: “Daarvoor is nodig [...] dat alle details van de uitvoering (het afnemen van de test), de scoring en de bewerking eenduidig vastliggen; zo, dat een machine, of een goed geïnstrueerde klerk [...] alles in principe kan overnemen.” (De Groot, 1961,

186). Volgens De Groot waren er in de jaren zestig veel meer gestandaardiseerde, objectieve instrumenten beschikbaar gekomen en was de ontwikkeling ervan in Nederland in volle gang (idem, 191-193).

Van Gageldonk en Bartels hadden in hun overzichtsstudie ook het belang benadrukt van het hanteren van meetinstrumenten, die niet alleen voor de specifieke situatie van de interventie of het onderzoek ernaar ontwikkeld waren, maar die in Nederland al vaker waren gebruikt en bij voorkeur genormeerd waren voor de Nederlandse populatie (Van Gageldonk & Bartels, 1990, 174-177). Gezien deze voorkeur voor gestandaardiseerde en genormeerde instrumenten wekt het geen verwondering dat het gebruik van meer open interviews in deze periode slechts marginaal leek voor te komen in de voor deze studie onderzochte bronnen. In de volgende alinea's wordt onderzoek besproken waarin interviews wel een belangrijke rol speelden.

Moser (1992) deed vooruitgangsonderzoek op het gebied van ambulante hulpverlening en nam daarvoor interviews af bij hulpverleners en jongeren. Dit waren interviews die afgenomen werden aan de hand van zeer gestructureerde vragenlijsten op basis waarvan voor verschillende variabelen scores berekend konden worden. Hoewel er ook een paar open vragen waren opgenomen was hier sprake van een grote mate van sturing door de onderzoekers: veel vragen dienden door middel van een score op een vijfpuntsschaal beantwoord te worden. Daarnaast waren er multiple choice vragen. Het onderzoek was gericht op het met elkaar in verband brengen van kenmerken van ouders, kinderen en behandelwijze aan de ene kant en ontwikkelingsuitkomsten aan de andere kant. Moser wilde de vraag beantwoorden welke factoren samenhangen met positieve dan wel negatieve uitkomsten.

In het onderzoek 909 *Zorgen* van Slot, Theunissen, Esmeijer en Duivenvoorde (2002) werd een antwoord gezocht op de vraag wat de resultaten waren van de ondertoezichtstelling en in welke mate er sprake was van doelmatigheid. De onderzoekers keken in dat kader naar de werkwijze van de gezinsvoogd met betrekking tot het stellen van doelen, naar de mate waarin de situatie van de onder toezicht gestelde kinderen verbeterde en naar het oordeel van de verschillende betrokken partijen over de doelmatigheid van de interventie. Er waren interviews met 5 ouders, 7 kinderen en 11 gezinsvoogden. Kinderrechters en medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming (28 in totaal) werden door middel van een enquête om hun mening gevraagd.

Het onderzoek van Schuytplot (1999) was een uitzondering in deze periode. In dit onderzoek stond de beleving van ouders en kinderen die te maken kregen met een ondertoezichtstelling centraal. Het onderzoek bestond uit verschillende gevalsstudies en in de beschrijving van het onderzoeksontwerp besteedde de auteur aandacht aan de wijze waarop validiteit en betrouwbaarheid bij kwalitatief onderzoek gegarandeerd konden worden. Ten eerste werden twee instrumenten gebruikt: Goal Attainment Scaling (GAS) en

half-gestructureerde vragenlijsten voor de interviews. Er werd expliciet gekozen voor semi-gestructureerde vragenlijsten, omdat een te gestructureerde aanpak volgens Schuytplot te weinig recht zou doen aan de beleving van ouders en kinderen die met een ondertoezichtstelling te maken kregen. Daarnaast werden verschillende groepen respondenten over dezelfde onderwerpen bevraagd. Het in het onderzoek gehanteerde begrippenkader kwam tot stand aan de hand van een literatuuronderzoek en werd geoperationaliseerd in de vragenlijsten voor de interviews. Ten slotte werd *multiple indicering* toegepast, een methode waarbij aan een onderwerp of probleem gerefereerd werd via meerdere indicatoren (Schuytplot, 1999, 51-54). Aan het onderzoek deden 19 gezinnen en hun gezinsvoogden mee die in de loop van een jaar drie keer geïnterviewd werden.

In de Nijmeegse residentiële instelling Lindehout liep vanaf 1990 ook een onderzoek waarin interviews met jongeren centraal stonden (Van Boxtel, 1995). In dit onderzoek wilden de onderzoekers vooral het perspectief van de jongeren zelf benadrukken en daarom werden jongeren geïnterviewd aan de hand van een vragenlijst die in samenwerking met hen tot stand was gekomen. Voormalig bewoners van deze instelling werden na twee maanden, na één jaar en na vier jaar geïnterviewd (Van Boxtel, 1995).

5.3.3 Reflectie op het meten van resultaten

“Over het feit dat een zuiver experimenteel design in onderzoek naar effecten van ambulante jeugdhulpverlening ethisch afkeurenswaardig en methodisch-technisch een utopie is, zijn de meeste onderzoekers het wel eens. Bij beoordeling van onderzoek, artikelen en dissertaties op dit terrein wordt vaak nog wel van een dergelijke utopie uitgegaan.” (Moser, 1992, stelling bij proefschrift)

De stelling van Moser (1992) sluit goed aan bij wat uit de bronnen naar voren kwam over de jaren zeventig en tachtig. Hoewel er in die jaren veel kritiek was op het experimentele design en zeker op het gebruik hiervan binnen de context van de jeugdhulpverlening, leek de utopie van dit type design in de laatste periode richtinggevend voor onderzoek naar resultaten op dit terrein. In de jaren negentig leek het experimentele onderzoek de norm waartegen de uitgevoerde onderzoeken werden afgezet. In de studie van Van Gageldonk en Bartels (1990) stond bij de beoordeling van de waarde van onderzoek het experimentele onderzoek bovenaan. Alleen vanuit dat type onderzoek konden uitspraken over resultaten worden gedaan, zo was de strekking. Boendermaker (2004) stelde eveneens de vraag welke waarde kon worden gehecht aan de uitkomsten van verschillende typen onderzoek. De meeste waarde moest volgens haar worden toegekend aan onderzoek dat een hoge mate van interne én externe validiteit

heeft: “...onderzoek op basis waarvan uitspraken gedaan kunnen worden over het effect van de onderzochte interventie en waarbij de uitkomst ook bij toepassing in de dagelijkse praktijk te verwachten is.” (Boendermaker, 2004, 43-44). Experimentele of quasi-experimentele studies boden volgens Boendermaker de meeste garantie dat de gevonden effecten ook daadwerkelijk aan de interventie toegeschreven konden worden (efficacy), maar in reactie op discussies in de jaren negentig stelde ze dat de resultaten van interventies ook in de praktijk dienden te worden onderzocht (effectiveness) en dat in het onderzoek ook voldoende aandacht moest zijn voor een goede beschrijving van de praktijk (ibidem).

Bij de onderbouwing van hun keuze voor het gehanteerde onderzoeksdesign legden onderzoekers uit waarom zij afweken van het zuiver experimentele design. Zo stelde Van Ooyen-Houben (1991) dat een onderzoek met controlegroepen niet tot de mogelijkheden behoorde wegens praktische en financiële redenen. Hierdoor was het doen van uitspraken over resultaten of effecten niet mogelijk (Van Ooyen-Houben, 1991, 160). Door te kiezen voor bestaande, genormeerde instrumenten was een vergelijking met een normgroep wel mogelijk. Ook in ander onderzoek kwam duidelijk de overtuiging naar voren dat alleen via experimenteel onderzoek uitspraken over resultaten gedaan konden worden (zie bijvoorbeeld Kok, Menkehorst, Naayer & Zandberg, 1991; Boendermaker, 1998; Bijl, 1996; Matthys & Rietveld, 1995; Sipma, 1996). Soms leek de argumentatie rond het niet hanteren van een design met een controlegroep zelfs op een verontschuldiging. Bruil en Mesman Schultz (1991) spraken van ‘verzachtende omstandigheden’ bij hun keuze voor een van deze norm afwijkend design. Hoewel zij naar eigen zeggen dus ‘formeel’ niet van effecten mochten spreken, hadden zij er weinig moeite mee hun onderzoeksgegevens te presenteren als zijnde ‘resultaten van de behandeling’. Uit ander onderzoek was namelijk gebleken dat jongeren met vergelijkbare problemen die geen of ambulante hulp kregen zich negatief ontwikkelden. Dat ‘slechts’ een kwart van de jongeren in hun onderzoeksgroep het duidelijk niet goed deden maakte volgens hen aannemelijk dat de vooruitgang van de anderen wel degelijk aan de behandeling was toe te schrijven (Bruil & Mesman Schultz, 1991, 39).

Er bleef evenwel kritiek komen op het idee dat effecten van jeugdhulpverlening het beste via experimenteel onderzoek bestudeerd konden worden. Harinck (1992) betoogde dat vooral een op de situatie toegesneden keuze voor een bepaald type design van groot belang was. In zijn artikel in het *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs* gaf hij een overzicht van verschillende typen evaluatieonderzoek met het doel een weloverwogen keuze, in relatie tot het onderzoeksdoel, mogelijk te maken. Harinck raadde instellingen af direct met resultaatevaluatie te beginnen (Harinck, 1992, 99). Vaak waren hulpverleningsprogramma’s daarvoor niet geschikt, omdat er bijvoorbeeld geen duidelijke doelstellingen waren of omdat, indien doelen wel omschreven waren, de programma-onderdelen niet systematisch aansloten

op de te bereiken doelen. In deze gevallen raadde hij aan eerst met doelverhelderingsonderzoek te beginnen. Wanneer men ten slotte wilde overgaan tot resultaatbepaling stelde Harinck voor eerst redelijk eenvoudige vormen hiervan te hanteren, zoals tevredenheidsonderzoek of doelbereikingsevaluatie (ibidem). Daarna kon follow-up onderzoek met voor- en nametingen aan de orde komen.

Ook Veerman was kritisch ten aanzien van het aanwenden van experimenteel onderzoek bij de bestudering van resultaten van jeugdhulpverlening. In zijn promotieonderzoek (Veerman, 1990) koos hij ervoor zich te richten op het beloop van stoornissen bij en de ontwikkeling van kinderen die in de residentiële afdeling van het Paedologisch Instituut te Amsterdam opgenomen waren geweest. Het doel van dit onderzoek omschreef hij als volgt: “*In deze studie willen we een intensieve speurtocht ondernemen naar gegevens over de verdere ontwikkeling van kinderen en hun gezinnen na een periode van (semi-) residentiële behandeling in een instelling voor jeugdhulpverlening.*” (Veerman, 1990, 41). Het onderzoek van Veerman was deel van een groter onderzoeksproject rond evaluatie van het werk van het Paedologisch Instituut te Amsterdam (idem, 80-81). Doel van dit grotere project was te komen tot een ‘*wetenschappelijk verantwoorde en klinisch relevante ‘boekhouding’*’. Hiermee wilde men tegemoet komen aan de vraag naar een meer systematische registratie en evaluatie op het gebied van de jeugdhulpverlening. Het onderzoek van Veerman was expliciet niet bedoeld als evaluatie van lange-termijn veranderingen als effect van de behandeling (Veerman, 1990, 89). Daarom werd ook niet gewerkt met controlegroepen, maar met normgegevens van de algemene bevolking.

In zijn oratie pleitte Veerman voor wat hij ‘bruikbaarheidsonderzoek’ noemde en waarmee hij meer praktijkgericht onderzoek op het oog had (Veerman, 1998, 343-357). De vraag: ‘*Welke behandeling heeft nu welk effect, bij welk soort problematiek, bij welk type kind of gezin en hoe blijkt dit?*’ was volgens Veerman de ultieme vraag in wetenschappelijk onderzoek naar effecten van jeugdzorg. De meest gebruikte methode om hier een antwoord op te geven was volgens Veerman via experimenteel onderzoek, dat wil zeggen onderzoek met een *randomized controlled trial* ontwerp. Deze methode werd door Veerman bekritiseerd, vooral vanwege de lage externe validiteit. In het traditionele effectonderzoek lag de nadruk sterk op de interne validiteit: alle omstandigheden werden zo goed onder controle gehouden (bijna als in een laboratorium setting) dat de behandeling die men onderzocht ‘zo goed als zeker’ verantwoordelijk was voor de eventuele verschillen die optreden tussen controle groep en experimentele groep. Dit betekende volgens Veerman dat de resultaten zich moeilijk lieten generaliseren naar de praktijk van alledag, waar omstandigheden niet zo gecontroleerd waren. Daardoor waren de *population validity* (de cliënten uit het onderzoek moeten qua problematiek en achtergrondkenmerken vergelijkbaar zijn met de populatie in de praktijk) en de *ecological validity* (ook de omgevingsfactoren als de specifieke behandeling, de behandelaar en de setting

moeten vergelijkbaar zijn) in het geding (ibidem). De lage externe validiteit was de achilleshiel van het effectonderzoek volgens Veerman. Hij koos daarom voor ‘bruikbaarheidsonderzoek’: onderzoek dat goed aansloot bij de praktijk. Hij liet daarmee de externe validiteit in het onderzoek zwaarder wegen dan de interne validiteit. Het belang van aandacht voor de manier waarop interventies in de praktijk gestalte kregen werd ook bij andere onderzoekers zichtbaar (Horjus & Baerveldt, 2001; Naayer & Zandberg, 1992).

Van der Ploeg (1998) gaf commentaar op het artikel naar aanleiding van de oratie van Veerman. Daarbij was het opmerkelijk dat hij benadrukte dat er veel meer onderzoekers in Nederland bezig waren met het beantwoorden van de ‘ultimate question’ dan bleek uit de oratie van Veerman en dat dit soort onderzoek al een langere geschiedenis in Nederland had dan Veerman te kennen gaf. Van der Ploeg pleitte al vanaf de jaren zeventig voor méér evaluatie- en effectonderzoek en wees doorgaans juist op het tekort aan dit soort onderzoek binnen de Nederlandse jeugdhulpverlening. Een ander punt van kritiek op de oratie van Veerman was dat een grote nadruk op praktische bruikbaarheid er toe zou kunnen leiden dat onderzoekers vooral ‘theorieeloos’ kenmerken van problemen en behandeling gingen vastleggen. Van der Ploeg pleitte voor een stevige verankering van onderzoek in een theoretisch kader.

In het onderzoek naar de residentiële centra van de stichting Bijzonder Jeugdwerk (BJ-centra), dat Van der Ploeg samen met Scholte ondernam, was een theoretisch kader dan ook duidelijk aanwezig (Van der Ploeg & Scholte, 1996). De centrale vraag in het eindrapport over deze studie was: *“wat zijn de effecten van het hulpverlenend handelen op de jeugdigen?”* (Van der Ploeg & Scholte, 1996). Het theoretisch uitgangspunt was het door hen ontwikkelde meervoudig risicomodel (idem, 4-5). Dit model bood een raamwerk waarmee complexe psychosociale problematiek van kinderen en jongeren beschreven kon worden. De problemen op het gebied van gedrag, emoties en persoonlijkheid werden in het model in verband gebracht met risicofactoren in de omgeving van de jeugdigen. Hierbij werden het primaire, secundaire en tertiaire milieu onderscheiden, respectievelijk betrekking hebbend op het gezin, de school en de vriendengroep/vrijtijdsbesteding. Volgens Van der Ploeg en Scholte was het model ook geschikt om de ontwikkeling van jeugdigen in kaart te brengen door te kijken naar toe- of afname van risicofactoren. In deze zin werd het door hen gebruikt in onderzoek naar de resultaten van de residentiële behandeling in de BJ-centra.

In hun werk probeerden zij een duidelijke koppeling aan te brengen tussen kenmerken van de behandeling en methodiek, kenmerken van de jongeren en de problematiek waarmee zij kampten en de doelen die werden nagestreefd. Zij gingen uit van de veronderstelling dat er een logische samenhang bestond tussen deze verschillende factoren: *“We spreken daarom van een effectief hulpprogramma wanneer de zinvolle samenhang tussen problematiek, doelstellingen en methodiek gekoppeld is aan een gunstig verloop van de ontwikkeling van de jeugdige. [...] Dit*

laatste meten we af aan de afname van risicofactoren in de psychosociale (probleem)situatie van de jeugdige over de periode dat het programma wordt toegepast.” (Van der Ploeg & Scholte, 1996, 8). Zij keken in hun onderzoek naar correlaties tussen verschillende variabelen en spraken, indien bijvoorbeeld relaties gevonden werden tussen kenmerken van de behandeling en de ontwikkeling van de kinderen en jongeren, van ‘een indruk’ van het effect dat de behandeling op de jeugdige had gehad. Van der Ploeg en Scholte spraken in hun eindverslag niet over de meerwaarde van experimenteel opgezet effectonderzoek. Wel benadrukten zij het grote belang van systematisch uitgevoerd empirisch effectonderzoek, maar gaven daaraan dus een eigen invulling. Met onderzoekers als Veerman (1990), Moser (1992) en Ten Brink (1998), die ook principieel voor een andere onderzoeksopzet kozen, waren zij wat dit betreft een uitzondering in deze periode.

In de tijdschriften viel het op dat vanaf eind jaren negentig veel minder artikelen waarin verslag werd gedaan van een specifiek interventieonderzoek verschenen. Hoewel er nog wel een aantal van dergelijke artikelen verschenen (Boendermaker, 2001; Damen & Veerman, 2004; Horjus & Baerveldt, 2001; Weijenberg & Rasenberg, 1998; Wiltschut, 2001) leek de aandacht te verschuiven naar het concept van evidence-based werken. Het concept Evidence Based Practice was begin jaren negentig ontwikkeld voor de medische praktijk, maar had ook zijn weg gevonden naar het psychiatrische en psychologische werkveld (Geddes & Harrison, 1997). In de artikelen van eind jaren negentig bleek dat dit concept ook binnen de jeugdhulpverlening opkwam. Daarnaast, en waarschijnlijk ook in samenhang daarmee, verschenen vlak na de eeuwwisseling ook artikelen waarin verslag werd gedaan van overzichtsstudies met betrekking tot onderzoek naar resultaten van jeugdhulpverlening (Boendermaker, 2001; Boendermaker, 2004; Konijn, 2004).

5.3.4 Samenvatting

In deze periode kwam naar voren dat om resultaten te kunnen meten, vooraf heldere doelen gesteld moesten worden. In een groot vernieuwingsproject in de residentiële sector bleek het lastig om uitspraken te doen over de effecten hiervan. Dit kwam doordat het doel slechts heel summier was omschreven als ‘het verbeteren van de hulpverlening’. Doelen die in andere onderzoeken naar voren kwamen en wel goed vast te stellen waren, waren bijvoorbeeld: het voorkomen van een uithuisplaatsing, het zonder hulp kunnen stellen of vermindering van psychopathologie. In diverse onderzoeken werd om resultaten te bepalen nu ook gekeken naar de opvoedingsvaardigheden of het welbevinden van de ouders. Dit bleek vooral bij onderzoeken naar gezinshulp. Onder invloed van de grotere invloed van ideeën over marktwerking werd nu ook gekeken naar effectiviteit als kosteneffectiviteit.

Evenals in de voorgaande perioden kwamen bij het bespreken van wát nu precies gezien moest worden als een goed resultaat, de verschillende levensgebieden (werk, gezin, school,

relaties, enzovoort) naar voren. Vaak werd een goed resultaat op deze gebieden, ook in deze laatste periode, gedefinieerd in termen van aanpassing. Daarnaast werd een goed resultaat nu vaker opgevat als ‘ontwikkeling’. Uit onderzoek van Bakker (2009) en Wubs (2004) bleek dat het stimuleren van de ontwikkeling vanaf de jaren zeventig een leidend opvoedingsideaal was geworden in pedagogische adviesliteratuur. Ontwikkeling en ontplooiing werden leidende begrippen in het denken over kwalitatief goede opvoeding. Dit is in het denken over resultaten van interventies in het kader van justitiële interventies voornamelijk pas vanaf de jaren negentig terug te zien. Dat is later dan in de meer algemene pedagogische adviesliteratuur. Bovendien bleek in het bestudeerde materiaal dat ‘ontplooiing’ amper als doel van de interventies werd benadrukt. Op het terrein van de justitiële kinderscherming bleef ‘aanpassing’ een belangrijk doel. Aanpassing leek vervlochten te blijven met het dubbele doel van de kinderscherming: kinderen beschermen én tegelijk de maatschappij beschermen tegen kinderen die te veel (soms tot schade van anderen) uit de pas gingen lopen.

Ten aanzien van methoden van onderzoek leek experimenteel onderzoek in deze periode, hoewel er zeker ook nog kritiek was hierop, de norm was geworden. Bij het verantwoorden van gekozen onderzoeksmethoden werd door onderzoekers uitgelegd waarom van deze norm was afgeweken. Auteurs die pleitten voor een andere aanpak benadrukten het belang van onderzoek dat stevig in de praktijk verankerd was, opdat de resultaten die in het onderzoek werden gevonden ook dáár aan te treffen zouden zijn. Zij legden, met andere woorden, een grotere nadruk op de externe validiteit van het onderzoek.

Hoofdstuk 6

Het onderzoeken van resultaten in de kinderbescherming: wat kwam hieruit naar voren?

In dit hoofdstuk wordt de vraag beantwoord wat uit de geselecteerde tijdschriftartikelen en onderzoeksrapporten naar voren kwam als resultaat van het werk op het gebied van de justitiële kinderbescherming. Wat bracht men als resultaten naar voren? Over het algemeen werden in de tijdschriftartikelen weinig artikelen gevonden over wat onderzoek naar resultaten van interventies of maatregelen had opgeleverd. In die artikelen waar dit wel naar voren kwam werd vaak een deel van de (voorlopige) resultaten van een onderzoek gepresenteerd. Daarom in dit laatste hoofdstuk vooral besproken wat uit de onderzoeksverslagen naar voren kwam.

6.1 FOLLOW-UP STUDIES, TEVREDENHEID EN TWIJFEL, 1945 – 1969

Het onderzoek van Servatius dat in 1949 verscheen had tot doel na te gaan waartoe het ingrijpen in ‘de natuurlijke opvoeding’ had geleid (Servatius, 1949). Op basis van de door hem verzamelde gegevens gaf hij zelf geen oordeel over het al dan niet geslaagd zijn van de heropvoeding, maar hij liet het aan zijn lezers over om voor zichzelf een oordeel te vormen. De oud-pupillen kwamen zelf aan het woord ten aanzien van de vraag hoe hun herinnering was aan de tijd dat zij onder voogdij stonden. Volgens Servatius hadden veruit de meeste oud-pupillen goede herinneringen aan die tijd. Van de 516 hadden slechts 14 ronduit slechte herinneringen. In antwoord op de vraag naar de herinneringen van de oud-pupillen komen ook heel wat klachten naar voren, maar in de aansluitende bespreking werden deze gebagatelliseerd. Klachten over meerdere overplaatsingen naar een ander pleeggezin vond Servatius bijvoorbeeld ongegrond, omdat dit volgens hem weloverwogen gebeurde en hij zich niet kon voorstellen dat de pupillen daar nadelige gevolgen van zouden ondervinden (idem, 66).

In 1950 was Masthoff-Vermaas aan de Universiteit van Amsterdam gepromoveerd op haar onderzoek naar het ‘zeer moeilijke kind’ en de behandeling die deze kinderen vanuit de

vereniging ‘Zoekt het verlorene’ ontvingen (Masthoff-Vermaas, 1950). In het laatste hoofdstuk van haar dissertatie presenteerde zij de resultaten van een door haar gehouden enquête. Van de 179 oud-pupillen uit haar steekproef noemde Masthoff-Vermaas er 75 ‘geslaagd’, 17 ‘matig geslaagd’ en 32 ‘niet geslaagd’. Daarnaast waren er ook oud-pupillen die onvindbaar waren, overleden of krankzinnig (idem, 154). Dat betekent dat ongeveer de helft ‘geslaagd’ of ‘matig geslaagd’ genoemd kon worden. De Bloois, directeur van ‘Zoekt het verlorene’, werkte ongeveer gelijktijdig aan een enquête om de resultaten van deze vereniging te onderzoeken. De oud-pupillen werden voor dit onderzoek ingedeeld in de categorieën ‘maatschappelijk geslaagd’, ‘dubieus’ of ‘niet geslaagd’. Daarnaast ging men na of er nog ‘resten van vroegere moeilijkheden’ waren. Rond de zestig tot zeventig procent van de oud-pupillen werd ‘geslaagd’ genoemd en leverde volgens de onderzoekers een positieve bijdrage aan de maatschappij.

Zoals uit de voorgaande hoofdstukken bleek hadden de onderzoeken van Clemens Schröner, Alten en Den Otter met elkaar gemeen dat het idee naar voren werd gebracht dat ‘maatschappelijk geslaagd’ niet per definitie hetzelfde is als ‘geestelijk gezond’ of, zoals zij het uitdrukten, ‘emotioneel volwassen’. Toch was het beantwoorden van de vraag in hoeverre de oud-pupillen maatschappelijk geslaagd waren een belangrijk doel van hun studies. In het onderzoek van Clemens Schröner ging het over de ondertoezichtstelling en het werk van de, toen meestal vrijwillige, gezinsvoogden. De conclusie ten aanzien van de mogelijkheden van de gezinsvoogden om invloed uit te oefenen was niet bemoedigend: *“Beïnvloeding zodanig dat positieve veranderingen ontstonden in houding en gedrag van ouders en pupillen bleek mogelijk doch zeldzaam te zijn.”* (Clemens Schröner, 1952, 188). De beste resultaten konden de gezinsvoogden bereiken door zich te richten op het gezin in plaats van op het individuele kind. De gezinsvoogden bleken dit echter lastig te vinden en richtten zich meestal op een enkel kind (idem, 178-179).

Het eerste hoofdstuk waarin Clemens Schröner haar resultaten presenteerde begon met een uiteenzetting over ‘emotionele rijpheid’, want om iets over succes of mislukken te kunnen zeggen was een interpretatiekader nodig. Clemens Schröner schetste vervolgens kort het beeld dat wat dit betreft uit de interviews naar voren was gekomen. Hoewel er pupillen waren die blij gaven van ‘een zekere rijping’, leken veel ex-pupillen weinig ontwikkeld op emotioneel gebied. Ze kwamen bijvoorbeeld onzeker en onzelfstandig over of gaven blij van een ‘gebrek aan realiteitszin’ (idem, 227-229). Deze indruk werd weerspiegeld in de paragraaf over geestelijke gezondheid waar Clemens Schröner schreef dat er bij 75% van de gezinnen waarin meerdere kinderen onder toezicht hadden gestaan aanwijzingen waren die duiden op ‘ernstige labiliteit of abnormaliteit’ bij een of meer kinderen. Van de kinderen die individueel onder toezicht gesteld waren, d.w.z. als enige uit hun gezin, kwam dit minder vaak, in 20 procent van de gevallen, voor (idem, 255-256). Over het algemeen, concludeerde Clemens Schröner, was de geestelijke

gezondheid van de oud-pupillen opmerkelijk slecht: *“... 75% van alle oud-pupillen maakt zelf melding van gejaagdheid, angsten, huilbuien, slapeloosheid en overspanning op grond van wat zij vroeger in hun jeugd hadden doorgemaakt.”* (idem, 311). Daarnaast bleken veel voormalig pupillen in hun relatie met hun ouders weinig veranderd te zijn. Deze uitkomst was alarmerend aldus Clemens Schröner: *“Zij bewees ons dat er vrijwel geen mogelijkheid is geweest voor duurzame beïnvloeding van de onderlinge verhoudingen tussen ouders en kinderen.”* (idem, 311).

Praktisch en maatschappelijk gezien waren de resultaten positiever. In verreweg de meeste gevallen konden de ex-pupillen in hun eigen levensonderhoud voorzien. Dat er weinig werkloosheid voorkwam moest volgens Clemens Schröner wel worden gezien in de context van de naoorlogse economische ontwikkelingen, waarin wederopbouw en economische groei voor voldoende banen zorgden. Ten opzichte van hun vaders waren de meeste jongens op hetzelfde maatschappelijke niveau gebleven, hoewel ze regelmatig wel een ander beroep uitoefenden. Financieel hadden de oud-pupillen het beter dan hun ouders, maar ook dat had alles te maken met de omstandigheden waarin zij en hun ouders een gezin hadden gevormd. Voor de ouders van de pupillen waren dat de crisisjaren vóór de oorlog, voor de oud-pupillen zelf waren het de jaren van economische groei na de Tweede Wereldoorlog. Ten aanzien van de vrijetijdsbesteding vermeldde de auteur dat deze vaak op een ‘laag peil’ stond. In de paragraaf over het huwelijksleven kwam naar voren dat ongeveer 70 tot 80 procent van de pupillen gehuwd was of was geweest en dat er onder de ex-pupillen een groter aantal echtscheidingen voorkwam dan gemiddeld in Nederland (idem, 248). Ook had 40 procent van de kinderen die zelf binnen een disharmonisch huwelijk waren opgegroeid een huwelijk vol spanningen, hoewel het totaal aantal ongelukkige huwelijken volgens Clemens Schröner maar klein was (idem, 244-248). Over de opvoeding van de eigen kinderen merkte Clemens Schröner op dat in veel gevallen de ervaringen uit de eigen jeugd een belangrijke rol speelden. Sommigen leken te willen goedmaken wat zij zelf in hun jeugd hadden moeten missen en waren daardoor bewust toegeeflijk en neigden ernaar hun kinderen te verwennen of waren juist bijzonder streng als reactie op de verwaarlozende houding van hun eigen ouders. De volkomen verwaarlozing die de ex-pupillen zelf hadden ervaren in hun jeugd zag Clemens Schröner niet terug in de manier waarop de ex-pupillen zelf hun kinderen opvoedden (idem, 251-252). Verder bleken de ex-pupillen weinig vrienden of diepgaande vriendschapsbanden te hebben en meer ingesteld te zijn op contacten met familie of buurtgenoten. Amper een halve bladzijde werd besteed aan het godsdienstig leven van de ex-pupillen en daaruit kwam naar voren dat het aantal kerkelijken was afgenomen ten opzichte van de ouders (idem, 253). Ten slotte werden gegevens verstrekt over criminele activiteiten van de oud-pupillen. Ongeveer 30 procent van hen was bekend bij de politie of kwam voor in de administratie van de rijksidentificatiedienst. Hierbij ging het om zeer uiteenlopende vormen van criminaliteit, van kleine overtredingen tot ernstige misdrijven.

De gegevens over de levensloop van de oud-pupillen vormden de basis waarop een aantal beoordelaars elk individueel geval beoordeelden als geslaagd, matig geslaagd of mislukt. Wanneer een oud-pupil op de vijf voornaamste gebieden (te weten: beroepsleven, huwelijksleven, gezinsleven, relatie tot de eigen ouders en maatschappelijk gedrag) een goede aanpassing had bereikt, dan werd deze als ‘geslaagd’ beoordeeld. Aan de hand van deze beoordelingen werd 27,5 procent ‘geslaagd’ genoemd, 36,5 procent ‘matig geslaagd’ en 36 procent ‘mislukt’. In slechts een klein aantal gevallen waren tijdens de ondertoezichtstelling positieve veranderingen teweeggebracht: *“In verreweg het grootste aantal bleek er geen enkel positieve verandering ontstaan te zijn.”* (idem, 312). Uit de interviews was ook naar voren gekomen dat in veruit de meeste gevallen de ouders de onder toezichtstelling als een ‘belediging’ hadden opgevat en daarom vooral tegenwerkten. Wat de kinderen betreft, vatten ook zij de maatregel vaak niet op als de hulp die het bedoeld was te zijn. In hun herinnering was de maatregel bedoeld als straf of controle en werd deze uitgesproken omdat zij zelf ‘slecht’ werden gevonden (idem, 307). Samenvattend concludeerde de auteur dat de gezinsvoogdijpupillen ‘vrij aardig’ terecht gekomen waren, maar dat het onduidelijk was wat daarin de invloed van de gezinsvoogdij was geweest. Om de gezinsvoogdij tot een doelmatiger instrument te maken wees Clemens Schröner op het belang van zorgvuldige selectie van gevallen die voor de ondertoezichtstelling in aanmerking zouden moeten komen, het verbeteren en beter afstemmen van de gebruikte beïnvloedingstechnieken en een betere organisatie van het werk in de kinderbescherming (idem, 320-321).

In de studie van Alten (1957) werd niet expliciet de vraag gesteld naar de resultaten van de opvoeding door de vereniging ‘Tot Steun’. Veel meer sprak uit het onderzoeksverslag een nieuwsgierigheid naar hoe het de pupillen na het meerderjarig worden was vergaan. In de paragraaf over de maatschappelijke aanpassing van de oud-pupillen bleek dat 97 van de 160 pupillen (60 procent) het ‘goed’ deden, 44 ‘gemiddeld’ (27,5 procent) en 19 ‘slecht’ (bijna 12 procent) (Alten, 1957, 88-93). Van de 97 oud-pupillen die tot een goede aanpassing waren gekomen vermeldde er 30 dat zij tevreden waren over de behandeling die zij in het pleeggezin ontvingen. Bijna evenveel, 26 oud-pupillen, zeiden zich in het pleeggezin nooit thuis te hebben gevoeld en 30 anderen meenden dat zij slecht waren behandeld in het pleeggezin. De overige oud-pupillen uit deze categorie waren nooit in een gezin geplaatst geweest (idem, 91). Kinderzorg plaatste kinderen bij voorkeur in pleeggezinnen, maar beschikte ook over een aantal tehuizen waarin kinderen vaak tijdelijk geplaatst werden. Van de 44 oud-pupillen die men had beoordeeld als ‘gemiddeld’ zeiden zes een goed pleeggezin te hebben gehad, terwijl 21 van hen zeiden slecht te zijn behandeld en zeven zich niet thuis hadden gevoeld. Van de 19 die slecht terecht waren gekomen was meer dan de helft (tien oud-pupillen) nooit in een pleeggezin geplaatst, drie waren slecht behandeld, vier stonden neutraal tegenover hun pleeggezin en twee zeiden een goed

pleeggezin te hebben gehad. Uit deze cijfers bleek volgens Alten dat behalve opname in een goed pleeggezin, ook andere factoren een rol speelden in het wel of niet ‘goed terechtkomen’ van de pupillen. Van de pupillen die als goed werden beoordeeld kwam het grootste gedeelte uit pleeggezinnen waarin zij naar eigen zeggen goed waren behandeld. *“Meer dan de helft echter van de pupillen komt ‘goed terecht’ ondanks goede, minder goede, of slechte jeugdervaringen, ondergaan óók gedurende de periode dat zij aan de zorgen van de vereniging waren toevertrouwd.”*, moest Alten vaststellen bij het overzien van deze cijfers (idem, 91). Vervolgens kwam hier de vraag naar voren wat dan als ‘goed resultaat’ mocht gelden: *“Betreft dit het resultaat, dat de pupillen zich na de meerderjarigheid sociaal of economisch kunnen handhaven, dan zou men de gevolgen van onze zorg bevredigend kunnen noemen. Verstaat men er echter onder dat de oud-pupillen ook een zekere emotionele stabiliteit hebben bereikt, dan blijkt dat slechts een klein percentage van de onderzochten beschikt over voldoende aanpassingsmogelijkheden om de moeilijkheden veroorzaakt door hun persoonlijkheidsontwikkeling en de omstandigheden waaronder zij werden opgevoed, te accepteren, te verwerken en eventueel op te lossen.”* (idem, 91-92). In de interviews was naar voren gekomen dat veel pupillen (Alten noemt het een algemene klacht) zich tekort gedaan voelden, niet echt gelukkig zeiden te zijn of weinig eigenwaarde hadden. Dit gold óók voor de pupillen die het tot een ‘goede’ aanpassing hadden gebracht (ibidem).

Over het algemeen waren de oud-pupillen uit het onderzoek van Den Otter (1963) maatschappelijk ‘geslaagd’ te noemen. Mannelijke oud-pupillen hadden meestal werk en vrouwen hadden doorgaans een man die in hun levensonderhoud kon voorzien. De verzorging van huis en gezin was meestal eveneens bevredigend en slechts een klein aantal was na de meerderjarigheid met de strafrechter in aanraking gekomen. *“Vergelijken wij dit met de milieus waaruit deze oud-pupillen afkomstig waren, dan kunnen wij het resultaat, maatschappelijk gezien, verheugend noemen.”* concludeerde zij (idem, 145). Zoals in de vorige hoofdstukken al aangegeven twijfelde Den Otter er echter sterk aan of de oud-pupillen in emotioneel opzicht even geslaagd te noemen waren. Velen waren negatief over de genoten opvoeding, voelden zich in de steek gelaten of tekort gedaan en slechts heel weinig oud-pupillen waren werkelijk dankbaar voor de opvoeding die zij onder verantwoordelijkheid van Kinderzorg hadden ontvangen (idem, 146).

Den Otter besteedde ook aandacht aan de resultaten van de godsdienstige opvoeding. De oud-pupillen vertelden veel dwang te hebben ervaren op dit gebied. De door hen ontvangen opvoeding had in het algemeen een autoritair karakter en op het gebied van de godsdienst waren er vooral veel verplichtingen. De openbare geloofsbelijdenis werd wel gezien als het sluitstuk van de godsdienstige opvoeding en 137 van de in totaal 294 oud-pupillen hadden belijdenis gedaan. Van hen vertelden 85 dat ze de belijdenis niet uit overtuiging hadden gedaan, maar vanwege andere redenen. Meerdere oud-pupillen uit de tehuizen vertelden dat de nieuwe

kleren die men gewoonlijk voor deze feestelijke dag kreeg de ware reden waren om belijdenis te doen. Ook kwam naar voren dat degenen die belijdenis hadden gedaan regelmatig eerder de inrichting mochten verlaten dan degenen die dit niet hadden willen doen. Er was geen dwang, maar toch leek de keuze niet helemaal vrij te zijn (idem, 146-149). Van de 294 oud-pupillen waren er ten tijde van de interviews 86 mensen actief bij een kerk betrokken. Den Otter vond de cijfers ten aanzien van het godsdienstige leven van de oud-pupillen verontrustend en ze vroeg zich af waarom de resultaten van de godsdienstige opvoeding zo tegenvielen. Zich baserend op werk van Philip Kohnstamm stelde ze dat er binnen de opvoeding in de tehuizen eigenlijk geen mogelijkheid was tot godsdienstige opvoeding, omdat dit een intieme band tussen kind en opvoeder veronderstelde. Slechts in een sfeer van wederzijds vertrouwen en betrokkenheid bij elkaar kon gesproken worden van godsdienstige opvoeding. In het feit dat deze band veelal niet aanwezig was tussen groepsleid(st)ers, dan wel pleegouders en de kinderen zocht zij de verklaring voor de tegenvallende resultaten op dit gebied (idem, 149-152).

Den Otter vroeg ook aan de oud-pupillen zelf om een oordeel te geven over hun opvoeding als voogdijkind. De meesten waren ontevreden: 131 (44,5 procent) spraken zich nadrukkelijk negatief uit, 95 (32 procent) waren gemengd in hun oordeel en 54 (18 procent) waren positief. Terugblikkend op hun jeugd en thuissituatie zeiden 111 oud-pupillen (bijna 38 procent) dat de uithuisplaatsing op zich wel noodzakelijk was geweest, hoewel ze dus niet allemaal even tevreden waren over wat er daarna plaatsvond (idem, 152-153). Den Otter gaf aan dat het lastig was om iets te zeggen over wat zich in de pleeggezinnen afspeelde, maar liet blijken dat wat bekend was over de situatie in de tehuizen geen rooskleurig beeld te zien gaf. Er was bijvoorbeeld sprake van grote groepen, een sterke nadruk op discipline en weinig privacy. In de interviews was meerdere keren naar voren gekomen dat het bewaren van orde en tucht samenging met het gebruik van geweld door de groepsleid(st)ers (idem, 108-111). Samenvattend wat uit het onderzoek van Den Otter naar voren kwam, kan gesteld worden dat de pupillen maatschappelijk geslaagd waren, maar dat er twijfels waren ten aanzien van hun geestelijke gezondheid of emotionele toestand en dat zij zelf vaak met negatieve gevoelens terugkeken op de periode dat zij onder voogdij hadden gestaan.

Het onderzoek van Rijksen en Blom (1965), zo vermeldde de ondertitel, had tot doel te verkennen welke factoren tijdens de voorlopige toevertrouwing leidden tot een einde van het wettelijk gezag van de ouders en welke factoren leidden tot opheffing van de toevertrouwing en teruggave van het kind aan de ouders. Ook het verdere verloop na de genomen beslissing door de kinderrechter was thema van onderzoek. Twee groepen kinderen werden onderzocht: voogdijpupillen en onder toezicht gestelde kinderen.

De aanpassing van de voogdijpupillen aan hun nieuwe leefmilieu bleek overwegend positief te zijn: 57 procent van de voogdijpupillen had zich goed aangepast, 10 procent had

zich matig aangepast en 33 procent slecht (idem, 187). Hierbij kwam naar voren dat gunstige omstandigheden vaak samengingen met deze goede uitkomst. De meeste pupillen in deze groep hadden geen 'ingroeimoelijkheden' vertoond, geen overplaatsingen meegemaakt, hadden niet in onzekerheid verkeerd over hun positie of toekomst, hadden geen contact meer met hun oorspronkelijke ouders gehad en dus ook geen problemen ervaren in het contact met hen. Hoe meer problemen kinderen op deze gebieden hadden, hoe slechter de vooruitzichten bleken te zijn: *"Bij de pupillen met een minder goede of slechte aanpassing werd in het algemeen het tegendeel van deze feiten en omstandigheden aangetroffen."* (idem, 170). Deze omstandigheden speelden ook een rol bij de aanpassing aan school of werk. Bij de schoolgaande kinderen bleek een aanzienlijk deel (40%) een vorm van bijzonder onderwijs te volgen. De onderzoekers verklaarden dit door erop te wijzen dat de voogdijverenigingen relatief vaak de zorg voor intellectueel minder begaafde kinderen op zich namen. Bovendien vermoedden zij lacunes in de schoolkennis van de voogdijpupillen door verwaarlozing en wezen ze op emotionele moeilijkheden als mogelijke oorzaak van achterblijvende schoolprestaties. Hoewel het arbeidsleven vaak moeilijk op gang kwam, was de aanpassing aan het werkmilieu niet ongunstiger te noemen dan de aanpassing aan het schoolmilieu. Ten slotte noemden de onderzoekers de leeftijd van de kinderen bij voogdijaanvaarding als een belangrijke factor in het wel of niet bereiken van een goede maatschappelijke aanpassing. Vooral kinderen die op dat moment jonger dan zeven jaar waren kwamen tot een gunstige aanpassing. Waren de kinderen 15 jaar of ouder, dan waren de vooruitzichten minder gunstig: *"Specifiek onaangepast gedrag in de vorm van delinquent gedrag, drankmisbruik, prostitutie en homoseksueel gedrag deed zich uitsluitend voor onder enige van deze oudere pupillen."* (ibidem).

Naast aandacht voor maatschappelijke aanpassing was er in het follow-up onderzoek ook ruim aandacht voor de emotionele ontwikkeling en ook hier kwam naar voren dat het met de geestelijke gezondheid van de voogdijpupillen minder goed gesteld was als met hun aanpassing aan het maatschappelijk leven (idem, 187). De emotionele ontwikkeling werd bij 35 procent van de pupillen als goed beoordeeld, bij 15 procent als matig en bij 50 procent als slecht. Met een gunstige ontwikkeling bleken dezelfde factoren samen te hangen als genoemd werden bij de maatschappelijke aanpassing. Een factor die in belangrijke mate van invloed bleek op de emotionele ontwikkeling was een 'onzekere' milieusituatie. Met deze term verwezen de onderzoekers naar onzekerheid in het leven van kinderen als gevolg van bijvoorbeeld spanningen tussen de biologische ouders en de pleegouders of van problemen met betrekking tot de voorlichting van kinderen over hun nieuwe situatie (idem, 167-168). De onderzoekers merkten op dat er meerdere pupillen waren die zelfs onder optimale omstandigheden in de 'voogdij-situatie' meer persoonlijke hulp hadden moeten ontvangen om tot een goede emotionele ontwikkeling te komen. Therapeutische hulp voor de kinderen kwam slechts sporadisch voor,

hoewel psycholoog en psychiater wel werden ingeschakeld om de kinderen te onderzoeken (73 procent was minimaal eenmaal onderzocht) en hun opvoeders te adviseren. In hoeverre deze adviezen werden opgevolgd was niet te achterhalen in dit onderzoek. Adviezen tot het geven van therapeutische hulp werden in ieder geval weinig opgevolgd en bovendien was er weinig contact tussen de kinderen en de maatschappelijk werk(st)er van de voogdijvereniging. Kinderen bleken wel behoefte te hebben aan dergelijke contacten: *“In gevallen waar wel sprake was van een regelmatig persoonlijk contact, bleek hoe sterk sommige pupillen hierop een beroep deden.”* (idem, 188). Ten slotte concludeerden de onderzoekers dat het van groot belang was dat de voogdijverenigingen naast de gerichtheid op maatschappelijke aanpassing, zich zouden toeleggen op de zorg voor het emotionele welzijn van de voogdijpupillen.

Ten aanzien van de kinderen die met een ondertoezichtstelling weer thuis waren geplaatst vroegen de onderzoekers zich af of deze maatregel voldoende steun aan het gezin had kunnen bieden (idem, 191). Slechts voor 25 procent van de gezinnen en 16 procent van de kinderen gaven de gezinsvoogden een positief oordeel ten aanzien van de resultaten van de gezinsvoogdij. In de meeste gevallen was het niet mogelijk gebleken de ouders zodanig te beïnvloeden dat de zorg voor en opvoeding van hun kinderen verbeterde (idem, 212-213). In de twee gezinnen waarin het opvoedingsmilieu verbeterd was bij opheffing van de ondertoezichtstelling leek dit vooral met andere factoren dan de ondertoezichtstelling samen te hangen. Als verklaring voor deze tegenvallende resultaten wezen de gezinsvoogdijinstellingen op het feit dat de ondertoezichtstelling volgde op een voorlopige toevertrouwing en dus tot stand kwam onder de ‘druk der omstandigheden’, wat geen basis bood voor het tot stand komen van een vertrouwenscontact tussen gezinsvoogd en ouders (idem, 213). Uit de gesprekken met de gezinsvoogden bleek overigens niet duidelijk dat de gezinsvoogden de ‘toevertrouwingsgevallen’ moeilijker vonden dan andere gezinsvoogdijen.

Het werken met de ouders bleek dus lastig te zijn en veel gezinsvoogden richtten zich daarom op: *“... de mogelijkheden, die het kind zelf ter beschikking had om tot een bevredigende maatschappelijke aanpassing te komen.”* (idem, 223). Maar ook de kinderen bleken moeilijk te beïnvloeden. Bij veel kinderen was volgens de onderzoekers sprake van een ‘conflictueuze binding’ aan het gezin, waardoor een relatie met de gezinsvoogd niet of nauwelijks tot stand kwam en de ‘weg tot zelfstandigheid’ geblokkeerd was. Alleen kinderen die zich enigszins los konden maken uit hun gezin waren vatbaar voor de invloed van de gezinsvoogd. Dit was vooral het geval bij kinderen die in het kader van de ondertoezichtstelling blijvend elders werden opgevoed, en deze groep kinderen liet dan ook de meest gunstige ontwikkeling zien. Aan de hand van dossiergegevens en interviews met de gezinsvoogden concluderen de onderzoekers voorzichtig dat: *“...voor de meerderheid van hen destijds een ontzetting in hun belang was geweest.”* (idem, 224) en daarna volgde de vraag of een ondertoezichtstelling

voor de onderzochte groep kinderen niet beter achterwege had kunnen blijven. Toch deden de auteurs daar geen definitieve uitspraak over, want: *“Het weinig aantoonbare resultaat van de gezinsvoogdij laat geen uitspraak toe over de zin daarvan: het is denkbaar, dat zonder de ondertoezichtstelling de persoonlijke en maatschappelijke vorming van de betrokken kinderen nòg ongunstiger zou zijn geweest.”* (ibidem). Rijkse en Blom sloten aan bij het onderzoek van Clemens Schröner (het enige andere onderzoek op dat moment waarin een follow-up onder gezinsvoogdijpupillen werd gedaan), waarin ook naar voren was gekomen dat in de meeste gevallen geen positieve en duurzame verandering tot stand kwam in de relatie tussen ouders en kinderen en dat het daarom raadzaam was het aantal onder toezicht gestelde kinderen zo beperkt mogelijk te houden.

In de tijdschriftartikelen waren er in deze periode geen verslagen van onderzoek naar resultaten. Dit kwam alleen naar voren in het artikel van Hudig (1953) over het onderzoek van Clemens Schröner. Verder kan hier nog het onderzoek naar de zelfstandigheid van voogdijkinderen genoemd worden, hoewel dit niet direct een onderzoek naar uitkomsten van een bepaalde interventie was. Angenent (1968) onderzocht in hoeverre voogdijkinderen die opgroeiden in een tehuis zelfstandiger waren dan kinderen die, zonder veel problemen, thuis bij hun eigen ouders opgroeiden. Hij concludeerde dat voogdijkinderen over het algemeen zelfstandiger waren, maar dat dit niet zonder meer als een voordeel of positief resultaat moest worden opgevat.

Samenvatting 1945-1969

Tot in de jaren zestig werd vaak een positief geluid gehoord over de resultaten van kinderbeschermingsmaatregelen. Verschillende onderzoekers kwamen tot de conclusie dat er maatschappelijk gezien vaak sprake was van succes. Daar zat ook gelijk het grote ‘maar’ van deze periode: meerdere auteurs wezen erop dat emotioneel gezien de resultaten te wensen over lieten. Ten aanzien van het werk dat plaatsvond in het kader van een ondertoezichtstelling waren de resultaten ook minder positief. In de twee onderzoeken waarin de invloed van het werk van gezinsvoogden onderzocht werd kwam naar voren dat de beïnvloeding van kinderen en gezinnen lastig was. In deze onderzoeken kon geen positieve invloed van de gezinsvoogdij aangetoond worden.

6.2 UITEENLOPENDE ONDERZOEKSMETHODEN, UITEENLOPENDE RESULTATEN, 1970 – 1989

In het onderzoek van Clemens Schröner, Rijkse en Stolp (1971) kwam het resultaat van de ondertoezichtstelling naar voren in termen van de beleving van de gezinnen die ermee in aanraking

kwamen. Ouders en kinderen werden apart geïnterviewd en in het onderzoeksverslag werden resultaten rond de beleving van de ouders en over de beleving van kinderen gepresenteerd. Voor de ouders bleek de ondertoezichtstelling van begin af aan veel onduidelijkheid met zich mee te hebben gebracht (idem, 343-347). Het betrof hier allemaal ouders die zelf om hulp hadden gevraagd en daar begon de eerste verwarring. Naar aanleiding van hun hulpvraag kwamen ze met justitie in aanraking en kwam de procedure in hun beleving in een strafrechtelijke sfeer terecht. Vervolgens duurde het erg lang voor er daadwerkelijk hulp op gang kwam en in die tijd veranderde of verdween de initiële hulpvraag. Er waren voor de ouders twee ‘wachperiodes’ waarin zij amper begeleid werden en Clemens Schröner, Rijkssen en Stolp spraken van het ‘tijdloze perspectief’ waarin ouders terecht kwamen. Naar aanleiding van hun hulpvraag startte de Raad voor de Kinderbescherming een onderzoek en wanneer dat was afgerond had de zitting plaats. Na de zitting moesten de ouders opnieuw wachten op de benoeming van een gezinsvoogd. Wanneer deze ten slotte benoemd werd, was diens positie voor de ouders ook onduidelijk. De juridische grondslag van de ondertoezichtstelling was voor de ouders een wat vaag gegeven. Zij stelden zichzelf vooral naast de gezinsvoogd op en merkten pas bij diepe meningsverschillen met de voogd dat hun eigen beslissingsbevoegdheid was ingeperkt.

De kinderen hadden geen behoefte aan hulp gehad en werden onderworpen aan een juridische procedure die door hun ouders in het leven was geroepen. De kinderen zagen zich hierdoor geplaatst voor een: “... *nog verdergaande autoriteit...*” als die van hun ouders en hadden de ervaring dat er niet naar hen geluisterd werd, terwijl zij zelf veel vragen moesten beantwoorden (idem, 347). Volgens de onderzoekers ontstond in de aanloop tot de ondertoezichtstelling bij de kinderen geen inzicht in de problematiek die de aanleiding tot de maatregel vormde. Wanneer eenmaal een gezinsvoogd was benoemd die begrip had voor hun situatie en behoeften, kon een goede relatie ontstaan en hulpverlening op gang komen. De kinderen begrepen evenals hun ouders niet waartoe het juridische raamwerk diende, omdat dit in hun beleving gekoppeld was aan strafbaar gedrag en niet aan hulpverlening (ibidem). Clemens Schröner, Rijkssen en Stolp concludeerden dat de ondertoezichtstelling voor deze ouders en kinderen vooral ‘fictie’ was gebleken: de ouders zagen zich geconfronteerd met een hulpaanbod dat niet aan hun behoefte beantwoordde en de kinderen hadden in eerste instantie überhaupt geen behoefte aan hulp. Daarbij werd het juridische element van de maatregel volgens de onderzoekers door ouders en kinderen niet begrepen, riep het weerstand op en werkte over het algemeen belemmerend in plaats van bevorderend voor de hulpverlening (idem, 348).

In het kader van het eerste AEPRA-onderzoek (Brinkman & Kars, 1974) werd op twee momenten een follow-up gedaan. Er waren aparte follow-up onderzoeken voor de jongens die in een gezin werden geplaatst en voor de jongens die naar een tehuis waren gegaan. Als antwoord op de vraag of de jongen zich goed aan de situatie in het gezin had kunnen aanpassen

kwam een positief beeld naar voren. Met 61 procent van de jongens ging het na een jaar (tamelijk) goed. Dit beeld werd volgens Brinkman en Kars positief gekleurd, doordat een aantal jongens met wie het slecht ging niet meer te bereiken was voor follow-up. 49 procent van de respondenten vond dat de jongens over het algemeen een opgewekte indruk maakten. Ten aanzien van contacten met politie of justitie kwam naar voren dat ongeveer 40 procent van de jongens delicten had gepleegd en 60 procent niet. Ten slotte bevatte de vragenlijst die ten behoeve van de follow-up werd gebruikt twee vragen die met de ‘overall aanpassing’ te maken hadden. Respondenten werd gevraagd of zij het een goede beslissing hadden gevonden de jongen in het gezin te plaatsen; 61 procent bevestigde dit. In antwoord op de vraag of de jongen er, alles bij elkaar genomen, op vooruit was gegaan gaf een kleine meerderheid, 56 procent, een positief antwoord. Van de jongens die in een tehuis werden geplaatst bleek bij follow-up dat 12,8 procent (29 jongens) bij de eerste follow-up en 17,3 procent (31 jongens) bij de tweede follow-up het tehuis alweer had verlaten. Slechts een klein aantal van hen deed dat volgens de respondenten om positieve redenen. Ten aanzien van aanpassing in de tehuizen vroegen de onderzoekers in hoeverre de jongens zich aan de regels van het tehuis hadden gehouden. Voor ongeveer 20 procent van de jongens gold dat zij zich ‘vaak niet’ of ‘bijna nooit’ aan de regels hielden, een hoog percentage volgens Brinkman en Kars (1974, 67). Voor ruim de helft van de jongens werd door de respondenten aangegeven dat zij een gunstige relatie met de (groeps) leiding hadden ontwikkeld, terwijl 33 procent volgens de respondenten een slechte relatie met groepsleden bleek te hebben.

Ook in het tweede AEPRA-onderzoek, uitgevoerd door Mesman Schultz werd een follow-up onderzoek uitgevoerd (Mesman Schultz, 1977, 39-40). Hier werd alleen gekeken naar de ‘overall aanpassing’, het aanpassingscriterium dat in het eerste onderzoek het meest leek te zeggen over de mate van aanpassing. Mesman Schultz berekende een aanpassingsscore en kwam zodoende uit op 84 jongens (ongeveer 51 procent) die zich goed hadden aangepast, 40 jongens (ongeveer 24 procent) die neutraal scoorden (dus niet uitgesproken gunstig of ongunstig) en 40 jongens die zich slecht hadden aangepast. Zijn onderzoek was echter vooral gericht op het valideren van de COM-procedure en veel minder op een follow-up met betrekking tot de uitkomsten van de plaatsingen. De follow-up gegevens werden gepresenteerd op anderhalve bladzijde en stonden in dienst van het vaststellen van de kwaliteit van de uitgebrachte plaatsingsadviezen.

In het onderzoek van Eijer (1975) werd de ontwikkeling van jongens die waren behandeld in Zandwijk vergeleken met een vergelijkbare groep jongens die elders een behandeling hadden ondergaan. De groep oud-Zandwijkjongens vertoonde volgens Eijer een gunstiger ontwikkelingsverloop en een gunstiger niveau van ontplooiing dan de vergelijkingsgroep (Eijer, 1975, 209). Deze verschillen waren volgens hem aan de behandeling op Zandwijk toe te schrijven.

Ten aanzien van de verschillende aspecten van het ontplooiingsniveau en de ontwikkeling waarnaar in dit onderzoek gekeken werd, kwam het volgende naar voren (Eijer, 1975, 207-219). Gemiddeld was het aantal misdrijven dat door de Zandwijk jongens werd gepleegd hoger dan het aantal misdrijven door jongens uit de vergelijkingsgroep. Dit was echter geen significant verschil en daarbij kwam dat wanneer alleen gekeken werd naar het laatste jaar van de follow-up periode het aantal delicten van de Zandwijk jongens juist lager was. Qua overtredingen werd geen verschil tussen de groepen gevonden. Er kon niet aangetoond worden dat de oud-Zandwijkpupillen minder ernstige misdrijven pleegden. Op de door Eijer ontwikkelde index voor ontwikkelingsverloop, waarbinnen gekeken werd naar zaken als relaties, werk en vrije tijd, scoorden de jongens uit Zandwijk echter wel hoger dan de vergelijkingsgroep. Uit hun scores op de *Amsterdamse Biografische Vragenlijst* bleek bij hen in mindere mate ‘neurotische labiliteit’ voor te komen dan in de controlegroep. Ook hier waren de gevonden verschillen echter niet significant. Hoewel Eijer uiteindelijk positieve conclusies trok, wezen de uitkomsten dus niet zonder meer in deze richting.

Volgens Frans (1977) was het opvallend hoeveel meisjes het verblijf in tehuizen negatief hadden ervaren. Van de meisjes die hij interviewde over hun verblijf in het tehuis ‘Gelders End’ had 67 procent een duidelijk negatief beeld daarvan. De helft van hen wist weliswaar iets positiefs te noemen, maar de ervaringen waren overwegend negatief: *“Waar bovendien slechts een zeer klein deel van de geïnterviewden geen nadelen ziet, doet ons vraagtekens zetten bij opzet en functioneren van kinderbeschermingstehuizen.”*, aldus Frans (1977, 115). De meisjes hadden kritiek op verschillende aspecten van het leven in het tehuis, zoals het eentonige werk dat zij moesten verrichten, het onsmakelijke eten, het feit dat er weinig mogelijkheden voor ontspanning waren gekoppeld aan het uniforme programma van vrijetijdsbesteding en het verblijf in grote groepen. Het overgrote deel van de meisjes gaf desgevraagd aan dat zij anders opgevangen hadden willen worden en dat zij daarbij *‘meer begrip voor persoon en gevoelens’* hadden gewenst (Frans, 1977, 122). Het overgrote deel van de meisjes was ervan overtuigd dat de tehuiservaringen invloed op hun leven na het verlaten van het tehuis hadden gehad; 70 procent gaf aan dat dit een negatieve invloed was. Toch kon 59 procent wel iets noemen als antwoord op de vraag ‘waar heb je het meest aan gehad?’. Het meest frequente antwoord daarbij was het ‘als persoon’ veranderd zijn. Ten aanzien van de maatschappelijke positie van de meisjes concludeerde Frans dat 70 procent redelijk tot goed functioneerde in de maatschappij. Dat was gunstiger dan de onderzoekers hadden verwacht. Er moest wel bij worden aangetekend dat de niet-geïnterviewde personen niet in dit percentage waren opgenomen. Meestal waren zij niet beschikbaar voor een interview, omdat het minder goed met hen ging (idem, 118). Ten slotte gaf 70 procent van de meisjes aan zich ‘meestal wel gelukkig’ te voelen en zag 60 procent de toekomst rooskleurig tegemoet (idem, 127).

De studie van Weterings (1977), *Het pleeggezin als opvoedingssituatie*, was niet direct een onderzoek naar resultaten van pleegzorg te noemen, maar enkele uitkomsten van deze studie waren toch relevant. Weterings ging na welke factoren verband hielden met een goede ontplooiing van het pleegkind en daarmee deed ze uitspraken over factoren die verband hielden met succesvolle plaatsingen, want een goede ontplooiing en welbevinden van het pleegkind konden worden gezien als het doel van de plaatsing. Weterings concludeerde dat kinderen die op jongere leeftijd bij hun pleegouders kwamen en bij hen konden opgroeien, meer kans hadden op een goede ontplooiing (idem, 146-147). De relatie van het kind of de jongere met de pleegouders was zeer belangrijk voor zijn of haar ontwikkeling en daarom keek Weterings ook naar factoren die deze relatie gunstig beïnvloedden. Met ‘pleegattitude’ van de pleegouders werd verwezen naar de mate waarin de pleegouders hun pleegouderschap benadrukten. Een teveel benadrukken hiervan kon een negatieve invloed hebben op de ontplooiing van het kind. Weterings verklaarde dit door erop te wijzen dat dit het kind het gevoel zou kunnen geven dat het niet helemaal bij het gezin behoorde (idem, 156). De bevinding dat voogdijoverdracht aan de pleegouders samenhang met een positieve ontwikkeling werd op een dergelijke manier verklaard. Met de voogdijoverdracht werden veel onzekerheden weggenomen rond de plaatsing en boden de pleegouders voortaan ‘bestaansgarantie’ aan het kind, van waaruit het kind zich kon ontplooien (idem, 167). Daarop aansluitend vond Weterings ook dat het contact van het kind met zijn of haar natuurlijke ouders negatief samenhang met de ontplooiing van het kind of de jongere (idem, 181). Contact met de natuurlijke ouders had niet altijd een storend effect, maar wanneer hierdoor onzekerheid ontstond over de positie van het kind kon het nadelig zijn voor de ontplooiing. Duidelijk bleek dus uit het onderzoek dat het kunnen aangaan van een duurzame relatie met zijn of haar pleegouders de belangrijkste voorwaarde was voor een positieve ontwikkeling van een kind. Weterings verwoordde het in haar conclusie als volgt: *“Wil een kind zich kunnen ontwikkelen, dan is het van belang te weten waar en bij wie het hoort, in de zin van: te weten op wie het zich kan verlaten, te weten wie voor hem instaat.”* (idem, 203).

De gedragstherapieonderzoeken die vanuit het Paedologisch Instituut te Amsterdam plaatsvonden waren allemaal opgezet rond eenzelfde hypothese, namelijk dat een training in sociale vaardigheden effectief zou zijn bij de behandeling van ‘probleemjongeren’ of delinquenten jongeren. In eerste instantie werd onderzocht in hoeverre er sprake was van vooruitgang na het volgen van de training. Om iets te zeggen over de resultaten van de training werd met de prognoseformule gewerkt die was afgeleid uit het AEPR-onderzoek, en werden de jongens die de training in sociale vaardigheden kregen vergeleken met een controlegroep. Was de prognose bij follow-up beter dan de prognose bij aanvang? Voor de jongens uit de vergelijkingsgroep vonden de onderzoekers enige vooruitgang. Bij de jongens die aan de training hadden deelgenomen

was de vooruitgang veel groter en dit verschil was bovendien significant (Bartels, 1986, 202-205). Ook bleek voor de therapiegroep te gelden dat hoe ongunstiger de aanvangssituatie was, hoe groter de vooruitgang. Dit verband werd voor de vergelijkingsgroep niet gevonden. De gevonden correlaties leken erop te wijzen dat de training vooral effectief was bij ongunstige aanvangssituaties, maar de correlaties waren niet significant (idem, 205). Bij de follow-up metingen bleek de therapiegroep verder gunstiger te scoren dan de vergelijkingsgroep op de variabelen: sociale vaardigheden, psychosociale situatie, gedragsmoeilijkheden en conflicten en delicten. Van de 29 jongens die aan de training in sociale vaardigheden meededen pleegden zeven een delict in de follow-up periode en werden er twee alsnog in een tehuis opgenomen. Voor de controlegroep (die ook uit 29 jongens bestond) lagen deze aantallen beduidend hoger, respectievelijk 19 en 20. De onderzoekers vroegen ook aan de jongens zelf wat ze van de training hadden gevonden. De meerderheid had het ‘wel leuk’ gevonden en nuttig om te doen. De meeste jongens gaven aan dat ze vonden er ‘wat van geleerd’ te hebben (idem, 230-231). Bartels concludeerde dat de gevonden verschillen ten gunste van de therapiegroep aan de training mochten worden toegeschreven en dat het onderzoek een ondersteuning betekende voor de opvatting dat een tekort aan sociale vaardigheden gezien kan worden als een van de oorzaken van psychosociale problemen en delinquentie (idem, 231).

Na dit eerste onderzoek volgde een onderzoek naar de effecten van een cursus in het werken met de principes uit de training in sociale vaardigheden voor gezinsvoogden (Bartels, Heiner, De Kruijff & Slot, 1982). In dit onderzoek werd aangetoond dat het gedrag van de cursisten (maatschappelijk werkers) ten aanzien van hun cliënten veranderd was. Bij meting na afloop van de cursus bleek dat zij zich specifiek gedrag voor het geven van een training in sociale vaardigheden hadden eigen gemaakt en ander, als ongewenst beschouwd, gedrag hadden afgeleerd. Bij een later follow-up meting bleek de aangeleerde nieuwe aanpak echter alweer voor een groot deel verwaterd (idem, 22-23). De onderzoekers vroegen zich ook af in hoeverre de cliënten van deze maatschappelijk werkers erop vooruit gingen. Tussen aanvang en follow-up was een verbetering te zien, maar deze was niet significant (idem, 23-24). Het vierde gedragstherapie onderzoek betrof een onderzoek naar een cursus voor hele teams gezinsvoogden. Vanuit het eerdere onderzoek naar een cursus voor gezinsvoogden was de gedachte ontstaan dat het trainen van hele teams beter zou werken, omdat de kans dan minder groot leek dat het geleerde weer snel buiten beeld zou raken. Bovendien was er voor deze teams de mogelijkheid om na afloop van de cursus nog met de trainers te overleggen. Slot (1988) besprak dit onderzoek en vermeldde dat het effect van de training inderdaad groter was en de werkwijze van de gezinsvoogden verbeterd was. Bij het team dat niet van de consultatiemogelijkheid gebruik had gemaakt bleek bij follow-up na drie maanden sprake te zijn van terugval, bij de twee andere teams was dit zeer gering (Slot, 1988, 13).

In het derde gedragstherapie onderzoek werd de invoering van een gedragstherapeutisch programma binnen een bestaande residentiële instelling onderzocht (Slot, 1988). Hoewel het experiment voortijdig werd stopgezet waren er toch voldoende gegevens om uitspraken te doen over resultaten van een dergelijk programma. Uit de metingen voorafgaand aan de behandeling bleken de experimentele groep en de controlegroepen, die werden behandeld in verschillende paviljoens binnen de inrichting, qua problematiek en andere relevant geachte variabelen met elkaar vergelijkbaar. Alle groepen lieten na de behandeling vooruitgang zien. De experimentele groep onderscheidde zich in gunstige zin van de controlegroepen op het gebied van de ‘overall aanpassing’, de kwaliteit van de relaties in het gezin, toekomstaspiraties, niveau van sociale vaardigheden, gedragsproblemen thuis, en aantal maanden verkering, werk of opleiding (Slot, 1988, 197). Het vijfde gedragstherapieonderzoek had eveneens betrekking op een residentiële setting, met het verschil dat dit tehuis geheel volgens de inzichten van de onderzoekers was opgezet. In het *Kursushuis*, een kleinschalig tehuis, ontvingen de jongeren een behandeling gebaseerd op het Amerikaanse *Teaching Family Project*. Op 11 van de 13 effectvariabelen was er sprake van significante vooruitgang tussen opname en follow-up (Slot, 1988). Op één variabele gingen de *Kursushuis* jongeren achteruit, namelijk op de mate van drankgebruik. Tijdens de follow-up periode (zes tot acht maanden na vertrek uit het tehuis) werden er significant minder delicten gepleegd in vergelijking tot de periode voor de plaatsing in het *Kursushuis*. Ook werden de cursisten, zoals de jongeren die in een *Kursushuis* verbleven werden genoemd, vergeleken met jongeren die in een Rijksinrichting waren opgenomen. Beide groepen vertoonden vooruitgang, de cursisten vooral omdat zij minder antisociaal gedrag vertoonden, de jongeren uit de Rijksinrichting daarentegen vertoonden meer vooruitgang op het gebied van relaties met leeftijdgenoten en nota bene op het gebied van sociale vaardigheden. Verder was de gemiddelde verblijfsduur in het *Kursushuis* vele malen korter dan het verblijf in de Rijksinrichting. Dat betekende dat, hoewel de uitkomsten misschien vergelijkbaar waren, de behandeling in het *Kursushuis* veel goedkoper was. Ten slotte bleek 44 procent van de *Kursushuis* jongeren in staat tot zelfstandig wonen, tegen 23 procent van de jongeren uit de Rijksinrichting. Slot stelde dat op grond van beide onderzoeken geconcludeerd mocht worden dat behandeling op basis van de programma’s op gedragstherapeutische principes zoals deze in de gedragstherapie-onderzoeken tot stand waren gekomen effectief was. Daarbij mocht ook niet worden vergeten dat de programma’s korter duurden en jongeren na afloop minder vaak van hulpverleningsinstanties afhankelijk waren (idem, 198).

Samenvatting 1970-1989

In deze periode kwam een gemengd beeld naar voren van wat onderzoekers zagen als resultaten van de interventies. Van Gageldonk en Bartels (1990, 188) concludeerden op basis

van hun overzichtsstudie, die eveneens in het kader van dit onderzoek bestudeerd werd, dat jeugdhulpverlening wel effecten had, maar dat dit over het algemeen ‘bescheiden effecten’ waren.

Net als in de voorgaande periode liet onderzoek naar de ondertoezichtstelling zien dat hulp in het kader hiervan vooral erg lastig was. Dat wil zeggen dat wat als hulp bedoeld was, door de betrokkenen vaak niet als zodanig ervaren werd. In de pleeggezinonderzoeken kwam naar voren dat vooral het creëren van zekerheid voor kinderen die in een pleeggezin opgroeiden van groot belang was voor een gunstig verloop van de plaatsing. Ten aanzien van de residentiële sector trokken diverse onderzoekers positieve conclusies, maar bij betere bestudering van wat dan het door hen waargenomen positieve resultaat was bleek dat dit niet op een eenduidige manier in hun onderzoeken naar voren was gekomen. Zo stelde Eijer vast dat de in Zandwijk behandelde jongeren een positieve ontwikkeling hadden doorgemaakt, maar dat zij desondanks niet minder delicten pleegden. In andere onderzoeken was men positief over de bereikte resultaten bij een percentage van 60 procent in de categorie ‘geslaagd’ (of een variatie daarop). Met een verhouding van 60 procent geslaagd, 40 procent niet geslaagd, is het de vraag in hoeverre van een positief resultaat gesproken mag worden. Deze vraag kwam in de betreffende onderzoeken echter niet naar voren. Ook waren er ten aanzien van de residentiële sector sterke twijfels te beluisteren. Frans onderzocht het resultaat van de behandeling binnen een instelling voor *Zeer Intensieve Behandeling*. Naar aanleiding van zijn resultaten gaf hij aan grote twijfels te hebben over het nut van deze behandeling. Het waren overigens ook deze instellingen waarop in de jaren zeventig erg veel kritiek was. Hier kwamen jongeren terecht die binnen andere vormen van hulpverlening niet te helpen waren geweest.

6.3 KLEINE OF UITBLIJVENDE EFFECTEN, 1990 - 2005

De tijdschriftartikelen en onderzoeksrapporten voor deze laatste periode overziend, valt op dat in het onderzoek naar resultaten eigenlijk weinig tot geen effecten werden gevonden. Soms waren er kleine positieve effecten waar te nemen, maar ook kwam het voor dat geen vooruitgang kon worden geconstateerd. Daar waar wel positieve effecten zichtbaar werden was het beeld vaak wisselend. Dat wil zeggen dat er slechts vooruitgang was op enkele gebieden, maar dat de interventie op andere terreinen geen invloed leek te hebben of dat er zelfs sprake was van achteruitgang. Bovendien bleek ook dat verschillende informanten verschillende resultaten meldden. Veruit de meeste onderzoeken hadden betrekking op residentiële zorg, hoewel ook de hulp aan gezinnen in de tweede helft van de jaren negentig vaker dan in voorgaande perioden onderzocht werd.

Van der Ploeg (1992) schreef in een artikel in het *Tijdschrift voor Orthopedagogiek* dat er in de loop der jaren heel wat onderzoek was gedaan naar het effect van tehuisblijf op de ontwikkeling van kinderen, maar dat niet alle onderzoeken tot dezelfde resultaten kwamen. In zijn artikel kwam duidelijk het wisselende beeld naar voren dat de diverse onderzoeken naar resultaten van interventies hadden opgeleverd. De opmerkelijke verschillen in uitkomsten waren volgens hem niet verwonderlijk aangezien er grote verschillen (qua doelgroep en aanpak) tussen de tehuizen bestonden. Van der Ploeg merkte daarbij ook op “...dat de vraag naar wat men wenst te beschouwen als effect eveneens verschillend kan worden beantwoord.” (Van der Ploeg, 1992, 456). Andere verschillen konden volgens Van der Ploeg ontstaan door verschillen in de geraadpleegde bronnen of respondenten, het type onderzoek (longitudinaal of retrospectief) en opvattingen over in hoeverre de ontwikkeling na het verlaten van het tehuis toe te schrijven was aan het verblijf in het tehuis. Dat uitkomsten verschilden naar gelang verschillende respondenten werden geraadpleegd kwam bijvoorbeeld ook in het onderzoek naar ambulante hulpverlening van Moser naar voren (1992).

In de jaren negentig deed Van der Ploeg samen met Scholte onderzoek naar de internaten van de Stichting Bijzonder Jeugdwerk. In hun eindrapport uit 1996 kwamen ook duidelijk de wisselende resultaten naar voren (Van der Ploeg & Scholte, 1996). Het verblijf had vooral een positieve invloed op jongeren die kampten met emotionele problemen. Op de verschillende meetmomenten bleek dat jongeren die vooral te maken hadden met gedragsproblemen, dat wil zeggen die zich sterk naar buiten toe manifesteerden in de vorm van zeer lastig of delinquent gedrag - de zogenaamde ‘externaliserende’ problemen - het minst profiteerden van het verblijf in het tehuis. Voor deze problemen werd weinig tot geen vooruitgang waargenomen (idem, 137). Deze groep had bovendien de meeste kans op het doormaken van een negatieve ontwikkeling (idem, 149). De onderzoekers besteedden ook veel aandacht aan het bestuderen van de behandeling of methodiek. Daaruit bleek dat de het inzetten van specialistische behandelingen een positief effect had op het uiteindelijke resultaat volgens de groepsleiding, maar dat het ook hier vooral de jongeren met emotionele problemen waren die de meeste baat hadden bij de behandeling.

Jansen en Oud (1993) rapporteerden naar aanleiding van hun onderzoek naar residentiële hulp in Noord-Brabant een afname van probleemgedrag bij 68 procent van de kinderen en jongeren. Dit was echter gebaseerd op het oordeel van de ouders over de afname van de problemen. Groepsleiders zagen geen afname van de problemen waarvoor de kinderen in de instelling waren opgenomen. De jongeren zelf meldden vooral verbeteringen op persoonlijk vlak, maar gaven aan dat de gezinsrelaties niet verbeterd waren. Ouders, kinderen en hulpverleners hadden dus duidelijk een andere kijk op de effecten van de hulp. Een belangrijk aspect van het onderzoek van Jansen en Oud was de vraag of hulpverlening die sterk op het

gezin gericht was en het gezin bij de behandeling betrok, meer positieve effecten zou hebben. Dit kon niet worden aangetoond. Ook andere onderzoeken naar effecten van residentiële hulp uit de eerste helft van de jaren negentig lieten dit wisselende beeld zien waarbij sommige groepen wel vooruit gingen en andere niet of waarbij de vooruitgang vooral op bepaalde vlakken behaald werd (Mesman Schultz & Herfs, 1991; Verschuur & Mesman Schultz, 1991; Slot, Jagers & Beumer, 1992). Veerman (1990), die de ontwikkeling van kinderen na een periode van klinische (residentiële) hulpverlening had bestudeerd, stelde vast dat er bij deze kinderen nog aanzienlijke problemen bestonden. Zo ging bijvoorbeeld 55 procent van hen naar het speciaal onderwijs en verkeerde 43 procent in een kwalitatief ongunstige opvoedingssituatie.

Waar positieve effecten gevonden werd, waren deze vooral klein en waren onderzoekers gematigd positief (zie bijvoorbeeld Mesman Schultz & Herfs, 1991; Matthys & Rietveld, 1995; Van der Ploeg, 1992). Kok, Menkehorst, Naayer en Zandberg (1991) onderzochten een residentieel gedragstherapeutisch behandelingsprogramma en concludeerden dat op de meeste onderzochte variabelen vooruitgang was geboekt. In vergelijking met twee andere vormen van behandeling werd vastgesteld dat het nieuwe behandelingsprogramma qua resultaten niet onderdeed voor de andere programma's. De resultaten waren vergelijkbaar. De onderzoekers wezen erop dat het gedragstherapeutische programma in vergelijking met de andere onderzochte programma's goedkoper was doordat het minder lang duurde. Dit kwam ook naar voren bij Slot, Jagers en Beumer (1992) die verslag deden van het follow-up onderzoek onder jongens die in een *Kursushuis* verbleven. Wouda (1994) onderzocht de resultaten van twee vormen van crisisopvang en kon concluderen dat bij jongeren die werden opgevangen volgens een 'interventiemodel' (waarbij direct met behandeling werd gestart) betere resultaten geboekt werden dan bij jongeren die volgens het 'opvangmodel' geholpen werden. Het ging in dit onderzoek niet zozeer om het aantonen van effecten van een interventie in absolute termen, maar om de vraag met welke vorm van crisisopvang jongeren het beste geholpen waren (Wouda, 1994, 247).

In twee onderzoeken kwam het resultaat van pleegzorg naar voren. Matthys en Rietveld (1995) keken naar de situatie van jongvolwassenen die als kind binnen de therapeutische gezinsverpleging waren behandeld. Strikt genomen was dit geen residentiële opvang, want aanvankelijk was het een vorm van pleegzorg. Gestart in 1956 kan deze vorm van hulpverlening gezien worden als een voorloper van de latere kleinschalige residentiële voorzieningen en gezinshuizen. De onderzoekers concludeerden dat de voormalig pupillen het 'heel redelijk' deden. Er was bij hen nog wel sprake van enige psychopathologie, meer dan in de algemene bevolking, maar in vergelijking met psychiatrisch patiënten hadden zij aanmerkelijk minder problemen. Van Ooyen-Houben (1991) keek naar de ontwikkeling van kinderen die in het kader van een justitiële maatregel uit huis werden geplaatst en ze maakte daarbij een vergelijking tussen

kinderen die in een residentiële setting terecht kwamen en kinderen die naar pleeggezinnen gingen. Op lichamelijk en cognitief niveau waren er verbeteringen, sociaal-emotioneel gezien waren de resultaten wisselend: enerzijds was er meer openheid en spontaniteit ontstaan, anderzijds ook meer koppigheid en onhandelbaarheid. Over het geheel genomen waren de veranderingen beperkt. Er was dus bij de kinderen vooral sprake van stabiliteit, niets wees in de richting van grote veranderingen als gevolg van de uithuisplaatsing. Opvallend was dat er nauwelijks verschil werd gevonden in de ontwikkeling tussen kinderen die in tehuizen werden geplaatst en kinderen die in pleeggezinnen terecht kwamen (idem).

Begin jaren negentig was er een aantal onderzoeken waarin ambulante hulp (Moser, 1992) en hulp aan gezinnen werd bestudeerd (Lafeber, 1993; Sipma, 1996). Rond de eeuwwisseling was er relatief veel onderzoek naar hulp aan gezinnen (De Kemp, Veerman & Ten Brink, 1998; Van As, 1999; Schuytplot, 1999; Kemper, 2004). Moser (1992) besteedde in haar proefschrift *Grenzen van de ambulante hulpverlening* aandacht aan de vraag welke jongeren baat hadden bij ambulante hulp en ging daarbij na welke kenmerken van deze hulp de meest gunstige resultaten opleverden voor twee typen jongeren: jongeren met een slechte prognose en jongeren met een goede prognose, zoals gemeten met de COM-formule. Moser concludeerde dat jongeren met een goede prognose het meeste baat hadden bij de ambulante behandeling. Jongeren met een slechte prognose ging het in alle opzichten slechter, maar desondanks konden ook zij baat hebben bij een ambulante behandeling wanneer de hulpverlening gekenmerkt werd door frequent en goed verlopend contact, een kleine psychologische afstand tussen hulpverlener en jongere, en een gerichtheid op intrapsychische doelen (Moser, 1992, 155). Het kon echter ook voorkomen dat jongeren met een goede prognose achteruit gingen en het was dus volgens Moser van belang dat hulpverleners hier alert op waren. Hulpverlening aan jongeren met een goede prognose (of, met andere woorden, met lichte problematiek) leverde het meest op wanneer hulpverleners de jongeren niet te dicht op de huid zaten, omdat een te sturende en dominante aanpak de kans op succes leek te verkleinen (ibidem).

In de onderzoeken van Lafeber (1993) en Sipma (1996) ging het om de effecten van hulp aan gezinnen. Sipma onderzocht de effecten van het *Portage programma*, een programma voor preventieve begeleiding van gezinnen. Vroege hulp aan gezinnen met lichte tot matige problemen moest voorkomen dat de problemen in ernst toenamen. Evenals in het onderzoek van Moser, kwam hier naar voren dat kinderen met de lichtste problematiek het meeste profijt hadden van de interventie. Dit was zeker geen nieuw inzicht; Clemens Schröner (1952) had dit in de jaren vijftig ook al vastgesteld in haar onderzoek naar de effecten van de gezinsvoogdij. Sipma stelde vast dat de ontwikkeling van kinderen die zich al goed ontwikkelden sterk versnelde door de interventie, terwijl bij kinderen bij wie een mentale achterstand voorkwam, waarschijnlijk door de interventie een verdere achterstand was voorkomen (Sipma, 1996, 190). Ook was

de conclusie van Sipma positief van toon. De kwaliteit van de thuisomgeving en de omgang tussen ouders en kinderen was door de interventie verbeterd en de overgrote meerderheid van ouders gaf aan dat zij op meerdere gebieden positieve veranderingen waargenomen hadden. Sipma stelde dat er op grond van de onderzoeksresultaten voldoende aanleiding was om de begeleiding in het kader van het *Portage programma* effectief te noemen.

Lafeber (1993) keek naar de effecten van een cursus gericht op de deskundigheidsbevordering van hulpverleners die werkten met zogenaamde *multi-problem gezinnen*. Nagegaan werd wat het effect was van de cursus 'Drugverslaafde ouders en hun kinderen' op het gedrag van de hulpverleners, alsook wat het effect voor de betrokken gezinnen was. Op het gedrag van de hulpverleners waren enige effecten te bemerken, maar bij latere metingen waren deze effecten weer verdwenen. Een effect op het functioneren van het gezin was niet waar te nemen, maar: "Wellicht getuigt het van teveel optimisme om hierin, als gevolg van één of twee hulpverleningscontacten per maand, duidelijk aantoonbare veranderingen te verwachten", schreef Lafeber (1993, 140).

Eind jaren negentig waren er verschillende onderzoeken naar hulp aan gezinnen. De onderzoeken van De Kemp, Veerman en Ten Brink (1998) en van Van As (1999) gingen over specifieke interventieprogramma's. In de studie van Van As, die de effecten van het programma *Parents and children talking together* bestudeerde, bleken de resultaten ook weer beperkt en wisselend te zijn. Er werd een verbetering gevonden in de communicatie tussen moeders en kinderen. Alleen in de observaties werd dit duidelijk; met gebruik van de vragenlijsten werden geen verschillen gevonden. Een verklaring voor het enkel vinden van verschillen bij de observaties was dat de taken die moesten worden verricht ten behoeve van de observatie precies aansloten bij de training. Het was een opdracht zoals ouders en kinderen die tijdens de training hadden leren uitvoeren. De training leek voorts geen effecten te hebben op andere aspecten van de relatie tussen ouders en kinderen.

De Kemp, Veerman en Ten Brink (1998) onderzochten de effecten van het programma *Families First*, een intensieve vorm van gezinsbegeleiding die gericht was op het voorkomen van uithuisplaatsing. Hier waren de effecten zeer positief: na afloop van de hulp (die ongeveer een maand duurde) woonde 92 procent nog thuis en na een jaar was dat nog 76 procent. Ook was er duidelijk een afname van de problematiek in de gezinnen, maar in vergelijking met gezinnen uit de algemene bevolking waren de problemen nog altijd omvangrijk. In het onderzoek van Kemper (2004) werden verschillende intensieve vormen van thuisbehandeling onderzocht, waaronder het al eerder onderzochte *Families First*. Daarnaast werd gekeken naar de effecten van Intensieve Gezins Begeleiding (IGB) en naar Video Home Training (VHT). Na afloop van de IGB woonde 63 procent van de kinderen nog thuis en waren de problemen in de gezinnen duidelijk afgenomen. Ondanks deze afname waren de problemen nog steeds ernstiger dan

problemen in 'normale' gezinnen en gaven de ouders aan dat de ernst van de gedragsproblemen van het kind nog steeds vergelijkbaar was met de problemen van uithuisgeplaatste kinderen. Na drie maanden leken de problemen weer toe te nemen. Als er vervolghulp was dan was dat meestal in de vorm van een uithuisplaatsing. Ten aanzien van de VHT kwam het volgende naar voren. Na afloop van de hulp woonde 95 procent van de kinderen nog thuis, maar dreigende uithuisplaatsing was hier doorgaans niet de reden om hulp te verlenen. De problematiek (gedragsproblemen en opvoedingsbelasting) bleek niet of slechts in geringe mate afgenomen te zijn. Na afloop van de hulp was er in de helft van de gevallen vervolg hulp nodig, meestal was dat ambulante hulp. De uitkomsten van het onderzoek naar *Families First* waren hier wat minder positief dan uit het eerdere onderzoek van De Kemp, Veerman en Ten Brink (1998) naar voren was gekomen. 75 procent van de kinderen woonde nog thuis en zowel de problemen, als het risico op uithuisplaatsing waren afgenomen. Ouders ervoeren minder gedragsproblemen bij hun kind en minder opvoedingsbelasting voor zichzelf. Maar ook hier waren de problemen niet 'over' en vergelijkbaar met problemen van kinderen die uit huis zijn geplaatst. Vrijwel alle gezinnen kregen vervolghulp. Na drie maanden leken de problemen weer toe te nemen. Ook hier dus geen eenduidige resultaten. Wel bleken de IGB en *Families First* programma's duidelijk in staat uithuisplaatsing te voorkomen. Kemper merkt hierbij wel op dat het nog altijd thuis wonen van het kind (of de kinderen) niet per definitie betekende dat de hulp geslaagd was (Kemper, 2004, 230-231).

Samenvatting 1990-2005

In deze laatste periode waren de resultaten van interventies op het gebied van justitiële kindbescherming en jeugdzorg, zoals die uit onderzoek naar voren kwamen, klein. Onderzoekers vonden weinig tot geen effecten. Wanneer ze die wel konden aantonen was het beeld dat uit hun onderzoek naar voren kwam vaak wisselend. Zo waren er vaak verschillen tussen respondenten of lieten de verschillende meetmomenten de ene keer een verbetering zien en op het andere moment niet. Boendermaker, Van der Veldt en Booy (2003, 67-72) doen in de conclusie van hun overzichtsstudie dan ook voorzichtige uitspraken over de effecten van de door hen bestudeerde studies en doen vooral voorstellen voor verder onderzoek op dit gebied. In het longitudinale onderzoek van Van Ooyen-Houben (1991) moest worden vastgesteld dat er eigenlijk niets was dat in de richting wees van grote veranderingen als gevolg van de uithuisplaatsing. Onderzoeken waarin het doel van de hulp gedefinieerd werd als het voorkómen van uithuisplaatsing waren nog het meest positief. Toch was ook hier een nuancering op zijn plaats, want al was uithuisplaatsing dan voorkomen; de problemen waren vaak nog aanzienlijk. Ten slotte kwam in verschillende onderzoeken naar voren dat kinderen met de lichtste problematiek vaak het meeste profijt van de behandelingen hadden.

Hoofdstuk 7

Conclusie

Uit deze studie kwam naar voren dat onderzoek naar resultaten van interventies die in het kader van een justitiële kinderschermingsmaatregel werden uitgevoerd in de onderzochte periode géén uitzondering was. Het tegendeel was het geval. Door de hele periode heen werd onderzoek gedaan rond de vraag wat de inspanningen in dit kader nu eigenlijk opleverden. Vanuit de juridische en sociale wetenschappen was er doorlopend aandacht voor de vraag naar de resultaten van het werk. Ook vanuit de kinderschermingsinstellingen zelf was er interesse voor dit vraagstuk en betrokkenheid bij onderzoek.

7.1 DE MATE VAN AANDACHT VOOR ONDERZOEK NAAR RESULTATEN

In deze paragraaf wordt de eerste deelvraag beantwoord: in welke mate was er binnen de kinderscherming en de bij dit terrein betrokken professionals en wetenschappers aandacht voor onderzoek naar resultaten en welke onderwerpen kwamen hierbij naar voren? Voor het beantwoorden van deze vraag is gekeken naar de aandacht voor onderzoek naar resultaten binnen een selectie van bronnen. Er werd een selectie van tijdschriften gemaakt en daarbinnen een selectie van jaargangen en artikelen. Onderzoeksrapporten werden in het onderzoek betrokken indien ze in de geselecteerde artikelen besproken werden of wanneer ze als proefschrift waren verschenen. Dit betekent dat onderstaande paragrafen gelezen moeten worden met het voorbehoud in gedachten dat de conclusies die hier gepresenteerd worden betrekking hebben op deze selectie. Vervolgonderzoek zou gericht kunnen zijn op het in kaart brengen van de totale hoeveelheid onderzoek op het terrein van de justitiële kinderscherming, zodat inzichtelijk gemaakt kan worden hoe onderzoek naar *resultaten* in verhouding staat tot deze totale hoeveelheid. Dan kan ook de vraag beantwoord worden in hoeverre er binnen dit

geheel veel of weinig aandacht uit ging naar onderzoek dat tot doel had resultaten in kaart te brengen. Op grond van onderhavig onderzoek kunnen uitspraken gedaan worden over de toe- of afname van deze aandacht in de loop van de onderzochte periode.

7.1.1 Toename van onderzoek naar resultaten

Terwijl er dus al langer aandacht voor onderzoek naar resultaat op het gebied van de justitiële kinderscherming bestond, was er wel sprake van een toename hierin vanaf de jaren zeventig. De wetenschappelijke aandacht voor dit veld groeide sterk, hetgeen vooral af te leiden is uit de exponentiële groei van het aantal proefschriften dat verscheen op dit gebied. Uiteraard moet dit gezien worden in het licht van de groei van de sociale wetenschappen vanaf het einde van de jaren zestig.

Ook het aantal tijdschriftartikelen waarin onderzoek naar resultaten werd besproken en waarin er discussie was over (het belang van) wetenschappelijk onderzoek op dit terrein nam toe in de voor dit onderzoek bestudeerde vakbladen en wetenschappelijke tijdschriften. De overzichten van onderzoek naar resultaten van kinderschermingsmaatregelen lieten ook een toename van het onderzoek zelf zien, al was dat hier minder duidelijk. Dit is te verklaren vanuit het feit dat er een verschil was in de wijze waarop de auteurs van deze overzichten de onderzoeken selecteerden. De bibliografie van Mulock Houwer uit 1970 was met een ander doel samengesteld dan de latere twee overzichten van Van Gageldonk en Bartels (1990) en van Boendermaker, Van der Veldt en Booy (2003). Voor de bibliografie werd veel ruimer geselecteerd dan voor de overzichtsstudies uit 1990 en 2003.

Onderzoek naar resultaten vond dus door de hele periode heen plaats en de aandacht voor dit onderwerp groeide. Maar een sterke toename in onderzoek naar resultaten viel niet uit de bestudeerde bronnen (overzichten van onderzoek én artikelen) op te maken. Deze zou men wel verwachten vanuit de sterk gegroeide wetenschappelijke aandacht voor het terrein van de kinderscherming, zoals dat bijvoorbeeld bleek uit het aantal verschenen proefschriften. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat er nog belangrijke vragen te beantwoorden waren alvorens resultaten volgens wetenschappers en professionals zinvol onderzocht konden worden. Dit is af te leiden uit de vele artikelen uit de jaren 1970-1989 waarin de vraag werd gesteld hoe onderzoek rond dit onderwerp eruit moest zien. In de proefschriften die op het terrein van kinderscherming verschenen bleek bovendien dat toen (in de jaren zeventig en tachtig) vooral ingegaan werd op het ontwikkelen van hulpverleningsmethoden en het beschrijven van de bestaande praktijk. Vragen die eerst beantwoord dienden te worden, alvorens men kon overgaan tot het onderzoeken van resultaten, waren: hoe moet dit onderzoek vorm krijgen en hoe ziet de behandeling waarvan de resultaten in beeld moeten worden gebracht er eigenlijk precies uit?

Hierbij moet uiteraard niet de indruk gewekt worden dat deze vragen alléén in de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw veel aandacht kregen, ze kwamen ook in de andere onderzochte perioden naar voren. Bovendien komen ze in meer recente discussies en onderzoeken opnieuw in beeld. Wat er precies plaatsvindt in het kader van een behandeling komt bijvoorbeeld naar voren in discussies over de bijdrage van algemeen werkzame factoren en specifieke factoren aan de effectiviteit van een interventie of behandeling (Carr, 2009; Van Yperen, Van der Steege, Addink & Boendermaker, 2010) en er is onderzoek waarin het in kaart brengen van hulp aan kinderen en jongeren centraal staat (Evenboer, 2015; Knorth, Kalverboer & Boendermaker, 2010) of waarin onderzocht wordt welke werkzame factoren (zoals die uit onderzoek naar voren kwamen) in de behandeling in leefgroepen in residentiële centra terug te vinden zijn (Boendermaker, 2001). Hoe effectiviteit van behandelingen door middel van onderzoek kan worden vastgesteld is een vraag die ook, dat blijkt uit onderhavig onderzoek, nooit helemaal uit beeld verdwijnt.

7.1.2 Onderwerpen in artikelen over onderzoek naar resultaat

In het derde hoofdstuk is ook een beeld geschetst van de onderwerpen die in de voor dit onderzoek geselecteerde artikelen uit vakbladen en wetenschappelijke tijdschriften naar voren kwamen. Aan de hand van de artikelen werden een aantal onderwerpen onderscheiden: specifiek onderzoek naar resultaat, het meten van resultaten, wetenschappelijk onderzoek op het gebied van de kinderscherming, evidence-based werken, effectiviteit van interventies of behandelingen, follow-up onderzoek (dat niet werd gezien als onderzoek naar resultaat) en de effectiviteit van de jeugdzorg als geheel. De meeste artikelen pasten binnen de eerste vier categorieën, deze worden hieronder besproken.

Het aantal artikelen waarin 'specifiek onderzoek' naar de resultaten van een bepaalde interventie werd besproken nam toe van twee artikelen in de periode 1945 en 1969 naar tien in de periode 1970-1989 en naar twintig artikelen in de laatste periode: een duidelijke toename, met name in de laatste periode. Dat laatste is een ondersteuning van de hierboven naar voren gebrachte verklaring voor het uitblijven van een sterke groei van onderzoek naar resultaat in de jaren zeventig en tachtig: voordat onderzoek naar resultaten van interventies die plaatsvonden in het kader van een justitiële kinderschermingsmaatregel sterk kon toenemen, moesten eerst vragen beantwoord worden over hoe deze vraag onderzocht kon worden én wat de interventies nu precies inhielden.

Dat de vraag naar de wijze waarop resultaten moesten worden 'gemeten' sterk naar voren kwam vanaf de jaren zeventig, kan in verband gebracht worden met veranderingen in het denken over de vraag wat deugdelijk wetenschappelijk onderzoek inhield. Het hypothese toetsende, empirisch-analytische denken kwam vanaf eind jaren zestig centraal te staan binnen

de sociale wetenschappen. Dit betekende dat het antwoord op de vraag hoe resultaten van interventies moesten worden onderzocht veranderde. Studies waarin interviews met oud-pupillen centraal stonden pasten niet goed binnen deze opvatting en dus moest er worden gezocht naar andere methoden om uitspraken over resultaten te kunnen doen. Deze vraag, binnen dit onderzoek opgenomen in de categorie ‘meten van resultaten’, werd dan ook het meest besproken in de periode 1970-1989. In de eerste periode waren er vier artikelen in deze categorie, in de opvolgende perioden twaalf en zes.

De vraag hoe wetenschappelijk onderzoek en het praktijkveld van justitiële kinderbescherming in relatie tot elkaar stonden, geteld binnen de categorie ‘wetenschappelijk onderzoek op het gebied van de kinderbescherming’, was een onderwerp dat ook regelmatig in de geselecteerde artikelen naar voren kwam, in de eerste periode in drie artikelen en in de tweede periode in tien. Tussen 1990 en 2005 werd over dit onderwerp geschreven in termen van ‘evidence based werken’. Door de gehele periode heen was het idee terug te vinden dat wetenschappelijke onderbouwing van het werk in de kinderbescherming een belangrijke voorwaarde is voor kwalitatief goede hulpverlening.

Het residentiële veld was door de gehele onderzochte periode heen het vaakst onderwerp van studie in het voor dit onderzoek bestudeerde bronnenmateriaal. Voor een deel is dit te verklaren doordat deelname van pupillen die allemaal op één plaats verblijven, en bovendien afhankelijk zijn van de instelling waarin ze verblijven, makkelijker te verkrijgen is dan de deelname van pupillen die verspreid in (pleeg)gezinnen wonen. Daarnaast ligt een deel van de verklaring hiervoor in het feit dat residentiële hulp in de onderzochte periode bijzonder veel kritiek te verduren kreeg. Het nut ervan werd regelmatig in twijfel getrokken en dat maakte de vraag wat residentiële zorg nu eigenlijk opleverde steeds weer opnieuw een prangende vraag. Zeker wanneer in ogenschouw wordt genomen dat in de jaren zeventig en tachtig tehuizen op grote schaal gesloten werden is het begrijpelijk dat er vooral op dit terrein veel onderzoek plaatsvond. Ten slotte is het feit dat in de tehuizen vaak (vooral nadat vanaf de jaren tachtig residentiële zorg uitdrukkelijk werd gezien als de zwaarste hulpvorm, die pas ingezet diende te worden nadat andere vormen van hulp gefaald hadden) de kinderen en jongeren te vinden zijn met de meest zware problematiek ook een verklaring voor het feit dat juist in deze sector veel onderzoek plaatsvond.

Pleegzorg werd tussen 1945 en 2005 in toenemende mate gezien als eerste keus wanneer een kind uit huis werd geplaatst. Het idee dat kinderen het beste af waren in een gezin werd niet in twijfel getrokken en dus is het waarschijnlijk dat hier de noodzaak voor onderzoek naar resultaten ook minder sterk werd gevoeld. Verder onderzoek naar studies op het gebied van de pleegzorg tussen 1945 en 2005 zou de vraag kunnen beantwoorden in hoeverre pleegzorg voorwerp van studie was en of de vraag naar resultaten van pleegzorg in deze studies naar voren kwam.

Ten slotte viel op dat men in de jaren tot 1970 vooral resultaten van *justitiële maatregelen* onderzocht, maar dat daarna de aandacht verschoof naar de *behandeling* die in dat kader plaatsvond. Dat past goed in het beeld dat in het tweede hoofdstuk werd geschetst van de justitiële kinderbescherming die zich vanaf die tijd ontwikkelde tot een meer geïntegreerd veld van jeugdzorg waarin hulpverlening en behandeling op de voorgrond stonden.

7.2 ONTWIKKELINGEN MET BETREKKING TOT WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN KINDERBESCHERMING

Welke ontwikkelingen waren er op het terrein van kinderbescherming en wetenschap en hoe zagen degenen die betrokken waren bij de justitiële kinderbescherming en jeugdzorg de relatie tussen dit werkveld en wetenschap? Deze tweede deelvraag werd in hoofdstuk vier behandeld.

Na de Tweede Wereldoorlog werd in diverse rapporten en studies het belang van deskundigheidsbevordering benadrukt. Daarbij wezen verschillende auteurs op het belang van wetenschappelijk onderzoek om de kwaliteit van het werk in de praktijk te verbeteren. In vergelijking met de huidige situatie was er weliswaar veel minder onderzoek op dit gebied, maar daarbij moet aangetekend worden dat de sociale wetenschappen pas in de zestiger jaren sterk zouden uitbreiden en dat het aantal bij de justitiële kinderbescherming betrokken wetenschappers in deze jaren nog klein was. Het viel daarbij op dat de onderzoeken en artikelen uit deze periode voornamelijk door een kleine groep sterk bij de kinderbescherming betrokken academici geschreven werden, zoals Koekebakker, Mulock Houwer, Hudig en Clemens Schröner. Ook uit het werk van de *Coördinatiecommissie Wetenschappelijk Onderzoek op het gebied van de Justitiële Kinderbescherming* (CWOJK) kwam dit beeld van een kleine groep vooruitstrevende, wetenschappelijk geschoolde kinderbeschermers naar voren.

Vanaf de jaren vijftig kwam onderzoeksbeleid op dit terrein op gang. Vanaf eind jaren zestig kreeg dit veel aandacht. Dat kwam vooral voort uit de wens meer eenheid te brengen in de onderzoeken die vanuit verschillende initiatieven van de grond kwamen, maar die amper op elkaar waren afgestemd. Het werk van de CWOJK was, naast het stimuleren van en adviseren over onderzoek, ook gericht op het tot stand brengen van onderzoeksbeleid. In de jaren zeventig werden diverse initiatieven ondernomen om meer lijn te brengen in onderzoek op het terrein van de kinderbescherming. De ideeën over het opzetten van een researchcentrum voor de kinderbescherming en de inventarisaties van problemen waarmee men in de praktijk te maken had zijn hier voorbeelden van. Uiteindelijk stond de wens tot verdergaande democratisering het opzetten van een centraal researchcentrum in de weg. De waarden van

gelijkheid en emancipatie die in deze jaren de boventoon voerden lieten weinig tot geen ruimte voor hulpverleningsmethoden en onderzoek waarbij van bovenaf een koers werd uitgezet.

In de periode 1970 en 1989 waren er veel activiteiten gericht op een betere afstemming tussen wetenschappelijk onderzoek en praktijk. Het idee kwam naar voren dat wetenschappelijk onderzoek ten dienste moest staan van de praktijk en diende aan te sluiten op problemen die in de uitvoering van het werk werden ervaren. Om de afstand tussen wetenschap en praktijk te verkleinen werden activiteiten ondernomen zoals het uitgeven van informatiebrochures over onderzoeksresultaten, het inventariseren van problemen die in de kinderbescherming werden ervaren of het organiseren van bijeenkomsten om onderzoeksresultaten te bespreken.

Onderzoek op het gebied van de kinderbescherming concentreerde zich vanaf de jaren zeventig vooral op het ontwikkelen van nieuwe hulpverleningsmethoden. De vraag naar de resultaten van deze methoden kwam daarbij ook naar voren. In de jaren negentig was onderzoek naar de resultaten van interventies meer vanzelfsprekend geworden. Dat blijkt uit het feit dat er in deze jaren in de voor dit onderzoek geselecteerde tijdschriftartikelen en onderzoeksrapporten weinig discussie was over het *belang* van onderzoek naar effecten, terwijl wel veel artikelen gevonden werden waarin verslag werd gedaan van specifieke onderzoeksprojecten waarin het onderzoeken van resultaten prominent aanwezig was. Projecten waarbij geëxperimenteerd werd met nieuwe methoden werden bovendien stevast vergezeld door een onderzoek naar de resultaten ervan.

Het werk in de tehuizen bleef, ook na de sanering in de jaren zeventig, onder druk staan, omdat vanaf het einde van de jaren tachtig een grote nadruk werd gelegd op preventieve en ambulante voorzieningen. In de jaren negentig waren er dan ook meerdere onderzoeksprojecten waarin de verhouding tussen de verschillende soorten hulp bestudeerd werd. Vanaf de eeuwwisseling kwamen in de discussies over evidence based werken opnieuw vragen naar voren rond de wetenschappelijke onderbouwing van dit werkveld. Het idee dat hulpverleningsinstellingen verantwoording moesten afleggen tegenover overheid en samenleving werd breed onderschreven en het concept van evidence based werken leek een handvat te bieden om zowel de kwaliteit van de jeugdzorg te verbeteren als om naar buiten toe de effecten van het werk te kunnen tonen.

7.3 METHODEN VAN ONDERZOEK EN OPVATTINGEN HIEROVER

De vraag hoe resultaten werden onderzocht en welke vragen en overwegingen daarbij naar voren kwamen, werd in het vijfde hoofdstuk beantwoord. Er werd een ordening gemaakt in drie onderwerpen, namelijk (1) de wijze waarop ‘resultaat’ in de onderzoeken en artikelen werden

gedefinieerd en geoperationaliseerd, (2) de methoden van onderzoek die werden gehanteerd en (3) reflectie op het meten van resultaten. Deze indeling wordt hier ook aangehouden.

7.3.1 Definitie en operationalisering van het gewenste resultaat

Tot in de jaren zestig werden resultaten vooral gedefinieerd in termen van maatschappelijk succes. De mate van maatschappelijk succes werd in de onderzoeken naar de levensloop van oud-pupillen vastgesteld door te kijken naar hoe zij zich redden op verschillende levensgebieden, zoals werk, gezin, vrijetijd of het al dan niet hebben van contacten met justitie en politie. Deze levensgebieden, en de mate waarin de jongere of jongvolwassene zich op deze gebieden kon handhaven of wist aan te passen, bleven door de hele periode heen een belangrijke rol spelen. In de jaren tot 1970 werd door verschillende auteurs benadrukt dat maatschappelijk succes alléén niet voldoende was; er moest ook worden gekeken naar de emotionele toestand van oud-pupillen.

‘Aanpassing’ kwam door de gehele periode heen zeer regelmatig naar voren als doel van de hulpverlening die plaatsvond in een justitieel kader, terwijl het toch in de jaren zeventig niet strookte met culturele en maatschappelijke ontwikkelingen op het gebied van democratisering en emancipatie. Het lijkt er daarom op dat aanpassing door de jaren heen een belangrijk doel van justitiële kinderbescherming bleef. In onderzoek kwam aanpassing vaker naar voren kwam als het gewenste resultaat dan, bijvoorbeeld, emancipatie.

Wel zagen we, vooral in de artikelen, een verschuiving in het denken over wat als doel van de interventie moest worden gezien. Regelmatig werd benadrukt dat het doel van de hulp per situatie verschillend kon zijn en dat daarom samen met de cliënt doelen moesten worden vastgesteld. Hierin is het idee te herkennen dat hulpverlener of onderzoeker en cliënt gelijkwaardig zijn aan elkaar en samen bepalen wat de gewenste uitkomsten van de hulp zijn. Eveneens kan in antwoord op de vraag wat als een ‘goed resultaat’ werd gezien gewezen worden op het feit dat dit vanaf de jaren negentig in toenemende mate werd gedefinieerd als een ‘goed verlopende ontwikkeling’. Dit past goed bij het beeld dat uit studies naar algemene pedagogische adviesliteratuur naar voren kwam: ontwikkeling en ontplooiing werden in Nederland vanaf de jaren zeventig leidende begrippen in het denken over kwalitatief goede opvoeding (Bakker, 2009). Binnen de justitiële kinderbescherming is dit pas vanaf de jaren negentig duidelijk terug te zien en bovendien bleef de nadruk hier liggen op aanpassing boven ontplooiing.

Ten slotte werd een ‘goed resultaat’ vanaf de jaren negentig ook in termen van het (opvoed)gedrag van de ouders gedefinieerd. Dit kan in verband gebracht worden met de nadruk op ambulante hulp en meer gezinsgericht werken. De hulpverlening was steeds meer gericht op het voorkómen van uithuisplaatsing en interventies die plaats konden vinden in het

kader van een ondertoezichtstelling waren daarom nadrukkelijker gericht op het verbeteren van de capaciteiten van de ouders met betrekking tot het opvoeden van hun kinderen.

7.3.2 Methoden van onderzoek naar resultaat

Tussen 1945 en 2005 werd een verschuiving zichtbaar in de wijze waarop onderzoek naar resultaten van interventies uitgevoerd werd en in de opvattingen hierover. Tot in de jaren zestig was onderzoek naar de levensloop van oud-pupillen de gangbare manier om onderzoek te verrichten op dit gebied. Onderzoekers verzamelden gegevens rond verschillende levensgebieden, zoals werk, gezin, relaties en vrije tijd. Dit deden zij door interviews te houden met oud-pupillen. In meerdere onderzoeken was er daarnaast de wens om verder te kijken dan deze gegevens, die voornamelijk over maatschappelijk succes gingen. Daarbij benadrukten onderzoekers het belang van open interviews waarin er ruimte was voor de oud-pupil om zijn of haar eigen beleving en ervaring te verwoorden. Meerdere malen werd erop gewezen dat alleen door mensen die als kind met kinderschermingsmaatregelen te maken hadden gehad zelf aan het woord te laten, de resultaten van deze maatregelen zichtbaar konden worden.

In de loop van de jaren zestig en vooral vanaf de jaren zeventig kwam het empirisch-analytische paradigma in de sociale wetenschappen centraal te staan. Deze ontwikkeling was terug te zien in de methoden die werden gebruikt in onderzoek naar resultaten vanaf de jaren zeventig. De nadruk werd in toenemende mate gelegd op het gebruik en het ontwikkelen van objectieve methoden. Er kwam veel meer aandacht voor de vraag hoe bepaalde facetten van de persoonlijkheid of ontwikkeling objectief vast te stellen zijn. Behalve in het onderzoek naar resultaten was het benadrukken van objectieve maatstaven bijvoorbeeld ook terug te vinden in het proefschrift van Van Nijmegen uit 1986. Hierin wordt gesteld dat de rapportage van de Raad voor de kinderscherming zo concreet mogelijk dient te zijn, zodat cliënten en hulpverleners aan de hand van duidelijke criteria kunnen nagaan in hoeverre hulp (nog) nodig is.

Toch kwam naar voren dat onderzoek met een sterk empirisch-analytisch karakter soms op weerstand stuitte, zowel in de praktijk als bij sommige academici. Ter verklaring hiervan kan ten eerste gewezen worden op opvattingen binnen de psychiatrie. Vanuit het psychoanalytisch gedachtegoed (tot in de jaren tachtig waren de meeste kinderpsychiaters psychoanalytisch georiënteerd) had men lange tijd empirisch-analytisch onderzoek buiten de deur gehouden. In de jaren tachtig was er bijvoorbeeld bij sommige psychiaters weerstand tegen het afnemen van vragenlijsten. Zij waren ervan overtuigd dat wat zich afspeelde binnen het therapieproces niet in afzonderlijke variabelen uiteen te leggen en te verklaren was. Ten tweede kan gewezen worden op de democratiseringstendensen en de nadruk op emancipatie in de jaren zeventig. In het licht van deze ontwikkelingen was het eigenlijk opmerkelijk dat er niet méér onderzoeken en artikelen waren waarin onderzoekers zich naast de respondenten opstelden en de emancipatoire functie

van onderzoek benadrukten. Des te opmerkelijker is het dat onderzoekers in de zogenaamde ‘autoritaire’ jaren hiervoor wél een dergelijke positie leken in te nemen door het centraal stellen van het perspectief van de oud-pupillen zelf. In enkele onderzoeken vanaf de jaren zeventig werd wel gekozen voor een nadruk op de beleving en eigen ervaring van de betrokkenen zelf. Binnen nieuw ontwikkelde hulpverleningsmethoden op het terrein van de jeugdhulpverlening was een kritische, op emancipatie gerichte visie wel zichtbaar. In de gedragstherapieonderzoeken, bijvoorbeeld, stelden de onderzoekers zich in de rol van *hulpverlener* naast de jongeren op, maar als *onderzoeker*, bij het beoordelen van het succes van de hulp, gingen zij enkel af op het oordeel van de bij de jongere betrokken professionals.

Experimenteel onderzoek was in de jaren negentig de norm geworden voor onderzoek naar resultaten. Van Gageldonk en Bartels (1990) hadden in hun toonaangevende studie van evaluatieonderzoek op het terrein van de jeugdhulpverlening deze vorm van onderzoek sterk benadrukt. Zij pleitten voor meer evaluatieonderzoek naar effecten van interventies en definieerden dit vooral als (quasi)experimenteel onderzoek. Alleen met dit soort onderzoek was het volgens hen mogelijk uitspraken over effecten te doen. Bij het verantwoorden van gekozen onderzoeksmethoden werd in de voor dit onderzoek geselecteerde tijdschriftartikelen en onderzoeksrapporten door onderzoekers vaak uitgelegd waarom van deze norm was afgeweken. Dat het experimentele model toch ter discussie bleef staan komt in de volgende paragraaf naar voren. In recente jaren lijkt de beleving van kinderen en jongeren zelf weer meer plaats te krijgen in onderzoek op het gebied van de jeugdzorg en de justitiële kinderscherming (zie bijvoorbeeld Grietens, 2011, 2012; Van Beek & Rutjes, 2009).

7.3.3 Reflectie op onderzoek naar resultaten

Door de hele periode heen kwam de vraag naar voren in hoeverre het mogelijk was uitspraken te doen over resultaten van interventies die bedoeld waren om bij kinderen, jongeren en gezinnen bepaalde veranderingen teweeg te brengen. In de jaren tot 1970 stelden sommige auteurs zich op het standpunt dat dit in principe niet mogelijk was (Clemens Schröner, 1952; Rijkse & Blom, 1965; Matsushima, 1965). Ze hanteerden daarbij een ‘complexiteitsargument’, dat wil zeggen: ze wezen erop dat de menselijke realiteit en ervaring zo complex waren dat onderzoek op dit terrein *altijd* belangrijke variabelen over het hoofd zou zien. Daarom konden nooit definitieve uitspraken over de effectiviteit van interventies gedaan worden. In de loop van de jaren zeventig kwam, met het primaat van de empirisch-analytische stroming, de nadruk te liggen op experimenteel onderzoek als geschikte methode om de effectiviteit van interventies te onderzoeken. Vanaf de jaren negentig was dit type onderzoek zelfs de norm geworden. Dat nam niet weg dat er door de hele periode heen, maar vooral in de jaren tachtig en vanaf eind jaren negentig, kritiek hierop te horen was. Het belangrijkste argument tegen experimenteel

onderzoek was dat de onderzoekssetting te ver af stond van de praktijk van hulpverlening (waar een strak gereguleerde behandeling en nauwkeurige selectie van proefpersonen/cliënten meestal niet terug te vinden waren) en dat daardoor met dit type onderzoek geen uitspraken over de praktijk mogelijk waren. Ondanks deze kritiek bleef het experimentele onderzoek de norm waartegen de waarde van onderzoek afgemeten werd tussen 1990 en 2005.

In de periode 1970 en 1989 werden verschillende onderzoeksmethoden uitgewerkt als alternatief voor het experimentele design, vanuit de overtuiging dat experimenteel onderzoek binnen de jeugdhulpverlening niet goed uit te voeren was en dat dit bovendien ook niet wenselijk was. Hoe kan verklaard worden dat de randomized controlled trial vanaf de jaren negentig toch de norm was geworden? Ontwikkelingen op het gebied van onderzoek naar de effecten van psychotherapie kunnen hier wellicht een licht op werpen. Tot in de jaren tachtig werd veelal aangenomen dat psychotherapie weinig effect had of dat dit in ieder geval niet met experimenteel onderzoek aan te tonen was. Pas in de loop van de jaren tachtig werd door middel van meta-analyses, waarin de uitkomsten van vele experimentele studies werden samengevoegd, aangetoond dat psychotherapie wel degelijk werkzaam was. Dit zou een verklaring kunnen bieden voor het feit dat er tot in de jaren tachtig in Nederland sceptisch naar de mogelijkheden van experimenteel onderzoek gekeken werd.

Een tweede verklaring kan liggen bij de opkomst van het marktdenken. Vanaf de jaren negentig werd door de overheid marktwerking benadrukt, ook in de zorgsector. Binnen de GGZ kwam volgens verschillende auteurs een empiristische visie op evidence based werken tot stand. De empiristische conceptualisering van het evidence based werken sloot goed aan bij ideeën van managers van instellingen, ziektekostenverzekeraars en de overheid, omdat deze ervan overtuigd waren dat een sterk gereguleerde praktijk een kostenvermindering met zich mee zou brengen. Het idee dat door middel van experimenteel onderzoek een onderscheid gemaakt kan worden tussen effectieve en niet effectieve behandelingen, en dat daarbij ook de meest kosteneffectieve behandelingen geïdentificeerd kunnen worden, was vanuit dit perspectief uiteraard aantrekkelijk. Alle twijfels over de waarde van experimenteel onderzoek voor de praktijk van de jeugdzorg ten spijt, werd waarschijnlijk daarom dit type onderzoek toonaangevend bij onderzoek naar resultaten van interventies. In vervolgonderzoek zou nader gekeken kunnen worden naar onderzoeksbeleid vanaf de jaren negentig en de motieven die bij het vormgeven van dit beleid een rol speelden.

7.4 RESULTATEN VAN INTERVENTIES IN HET KADER VAN EEN JUSTITIËLE KINDERBESCHERMINGSMAATREGEL

Ten slotte werd in dit onderzoek de vraag beantwoord welke resultaten van interventies die in het kader van een justitiële kinderbeschermingsmaatregel plaatsvonden uit onderzoek naar voren kwamen. In dit onderzoek is de nadruk gelegd op discussies rond onderzoek naar resultaat. De bespreking van onderzoeksresultaten, zeker vanaf de jaren zeventig, was niet volledig. Vervolgonderzoek zou kunnen aantonen in hoeverre de hier gegeven indruk van de resultaten van kinderbeschermingsmaatregelen en de interventies die in het kader daarvan plaatsvonden, die uit de selectie van tijdschriftartikelen, overzichten van onderzoek en onderzoeksrapporten naar voren kwam, juist is.

De gegevens die in het zesde hoofdstuk werden gepresenteerd lieten vooral zien dat het duidelijk aantonen van resultaten lastig was en bleef. Door de hele periode heen was het voor onderzoekers moeilijk om aan te tonen dat een interventie die bedoeld was om een bepaalde invloed uit te oefenen op kinderen of gezinnen, de beoogde invloed ook werkelijk had gehad. Vooral in de jaren tot 1970 trokken onderzoekers positieve conclusies ten aanzien van met kinderbeschermingsmaatregelen behaalde resultaten. Vooral over het maatschappelijke succes van de door hen geïnterviewde oud-pupillen was men tevreden. Moeilijker werd het al om iets te zeggen over de ‘emotionele volwassenheid’ van de betrokkenen. Wat dat betreft hadden de onderzoekers ook in deze periode hun twijfels.

In de periode 1970 en 1989 kwam een tamelijk gemengd beeld naar voren. Evenals in de periode 1945 en 1969 kwam ook in deze tweede periode naar voren dat er als gevolg van de ondertoezichtstelling weinig veranderde in het leven van de betrokkenen en dat bovendien deze maatregel niet als hulp ervaren werd. Ten aanzien van residentiële zorg waren er wat meer positieve berichten te horen. Maar hoewel onderzoekers positieve conclusies trokken, bleken deze toch niet zonder meer duidelijk en eenduidig uit hun gegevens tevoorschijn te komen. Bijvoorbeeld in het onderzoek van Eijer (1975) die een positieve ontwikkeling op het gebied van de persoonlijke ontwikkeling vaststelde en tegelijk een toename van het aantal door de jongeren gepleegde delicten (Eijer, 1975). De redelijk positieve houding van onderzoekers ten aanzien van residentiële zorg stond in contrast met de scherpe kritiek die in deze jaren aan het adres van deze hulpverleningsinstellingen te horen was, maar kan misschien juist begrepen worden als een poging het nut van deze voorzieningen aan te tonen. Een onderzoek dat betrekking had op de *Tehuizen voor Zeer Intensieve Behandeling* (ZIB's), die misschien wel de meeste kritiek te verduren kregen, wierp op basis van de uitkomsten overigens wel de vraag op of deze instellingen überhaupt bestaansrecht hadden (Frans, 1978).

Ook in de laatste periode werden slechts beperkte resultaten gevonden. Hier kwam

eveneens naar voren dat het beeld dat uit onderzoek naar voren kwam vaak niet eenduidig was: de resultaten verschilden tussen de diverse respondenten of tussen de verschillende meetmomenten en het maakte een groot verschil wát precies gezien werd als de gewenste uitkomst. Onderzoek waarin het voorkómen van een uithuisplaatsing gezien werd als het beoogde resultaat was bijvoorbeeld beduidend positiever dan onderzoek waarin men uitspraken wilden doen over de psychosociale ontwikkeling of de afname van problemen. Wel werd erop gewezen dat het voorkómen van uithuisplaatsing niet per definitie betekende dat er voor de betrokkenen een verbetering was in de zin van een vermindering van hun problemen: vaak was er nog vervolghulp nodig. Hoe resultaten precies gedefinieerd werden was dus duidelijk van invloed op de waardering van de effecten van de hulp.

7.5 EFFECTIVITEIT AAN DE HORIZON

Op grond van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat er binnen de kinderbescherming en bij de hierbij betrokken wetenschappers en professionals in de onderzochte periode aandacht was voor de vraag wat interventies in het kader van justitiële maatregelen opleverden. Het belang van onderzoek naar resultaten en, breder, van wetenschappelijke onderbouwing van het werk, werd tussen 1945 en 2005 regelmatig benadrukt. Het was een constante in het denken over de waarde van interventies die toegepast werden in het kader van de justitiële kinderbescherming. Het valt op dat onderzoek waarbinnen de ervaring van de direct betrokkenen centraal werd gesteld vooral in de periode 1945 en 1969 plaatsvond en in de jaren daarna naar de achtergrond verdween. Onderzoek naar de resultaten van interventies in het kader van kinderbeschermingsmaatregelen zou zich in de toekomst meer op dit terrein kunnen concentreren. Dit type onderzoek kan, mits gecombineerd met de meer objectieve onderzoeksmethoden, inzicht geven in de resultaten van het werk op dit gebied (zie bijvoorbeeld Grietens, 2011).

Dit onderzoek liet zien dat de manier waarop resultaten of effecten van interventies onderzocht werden door de tijd heen veranderde. Ook veranderden opvattingen over wat een ‘goed resultaat’ genoemd mocht worden en hoe dat in onderzoek vastgesteld kon worden. Daarbij werd duidelijk dat hierover in de gehele onderzochte periode veel discussie bleef bestaan. Er was dan ook een grote diversiteit aan onderzoeksmethoden die de uiteenlopende posities in deze discussie weerspiegelden.

Dat doet vragen rijzen bij de huidige ideeën rond het enkel werken met interventies die naar aanleiding van een zeer specifieke vorm van onderzoek bewezen effectief genoemd worden, want het was juist de vraag: ‘wanneer mag je spreken van een effect?’ die door de

tijd heen in de discussies hierover centraal bleef staan. Zo gezien waren dus ‘effectieve interventies’, en wat daaronder verstaan werd, geen vaststaande en vastgelegde methoden die met verzekerd resultaat ingezet konden worden. Wat effectief genoemd wordt is veranderlijk, omdat doelen van hulpverlening en onderzoeksmethoden veranderen. Het is daarom van belang bij het ontwikkelen, onderzoeken en inzetten van interventies steeds veel aandacht te besteden aan de vraag wat nu precies bedoeld wordt met ‘effectief’ en wat het antwoord op deze vraag kan betekenen voor de onderzoeksmethoden die ingezet worden om de interventie te onderzoeken. Effectiviteit is geen vaststaand einddoel, maar de stip aan de horizon waarnaar men bleef streven.

Literatuur

- Abma, R. (2005). Geestelijke gezondheid. In Hermanns, J., Nijnatten, C. van, Verheij, F. & M. Reuling (Red.), *Handboek Jeugdzorg. Deel 1 Stromingen en specifieke doelgroepen*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Adriani, P.J.A. (1974a). Onderzoekbeleid opnieuw van start. *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwelzijn*, 10, 234-237.
- Adriani, P.J.A. (1974b). Crm op zoek naar programmering jeugdonderzoek. *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwelzijn*, 10, 238-239.
- Adriani, P.J.A. (1977a). Onderzoek op het gebied van de interne kindbescherming. *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwelzijn*, 8, 168-171.
- Adriani, P.J.A. (1977b). Wetenschappelijk onderzoek kindbescherming. *Sjow*, 16/17, 350.
- Adriani, P.J.A. (1978). *Jeugdwelzijn en wetenschap*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Adriani, P.J.A. & Haverkamp, R. (1968). Sociaal-pedagogisch onderzoek in de kindbescherming, enkele inleidende opmerkingen. *De Koepel*, 12, 368-375.
- Alewijn, A.A. (1980). De instellingen. In Bartels J.A.C., Doek, J.E., Van der Sijs, L. & Delfos, G. (red.), *75 jaar kindwetten 1905-1980*. Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink.
- Alink, L. (2013). Kindermishandeling beter in beeld. *Pedagogiek* 33, 191-208.
- Alten, I. (1957). *Oud-pupillen antwoorden. Een onderzoek naar de levensloop van 160 oud-pupillen van de voogdijvereniging 'Tot Steun'*. Amsterdam: Ploegsma.
- Anbeek, M.A. & A.A.J. Bartels (1983). Evaluatie gesprekstherapie voor adolescenten. De COMTZ-formule. *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 95-108.
- Angenent, H.L.W. (1968). Zelfstandigheid van voogdijkinderen – een empirisch onderzoek. *Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid*, 8, 358-365.
- Angenent, H.L.W. (1972). *Problemen in kindbeschermingstehuizen*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Angenent, H.L.W. (1974). *Opvoeding, persoonlijkheid en gezinsverhoudingen in verband met*

- kriminaliteit : een onderzoek bij veroordeelde vermogensdelinkwenten. Groningen: Tjeenk Willink. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- As, N.M.C. van (1999). *Family functioning and child behavior problems : a study on the relationship between family functioning and child behavior problems, and the effectiveness of an early intervention parent program to enhance family functioning*. Nijmegen: UB Nijmegen. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Bakker, A. (2001). De schijn van objectiviteit. Praktijk en onderzoek in de GGZ. *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid*, 56, 139-145.
- Bakker, L.W.H. (2001). *De pedagogische variabelen lijst (PVL) : de ontwikkeling van een pedagogisch diagnostisch instrument voor de gezinsvoogden van de ambulante jeugdbescherming en jeugdhulpverlening van het Leger des Heils*. Leuven/Apeldoorn: Garant. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Bakker, N. (2009). De ‘goede’ opvoeding in het gezin.: over veranderende kwaliteitsnormen in de twintigste eeuw. In Minnaert, A., Iutje Spelberg H. & Amsing, H. (Red.), *Het pedagogisch quotiënt. Pedagogische kwaliteit in opvoeding, hulpverlening, onderwijs en educatie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Bakker, N. & Groenendijk, L. (2000). ‘Dieptepsychologie en opvoeding. Over de neurotisering van de ouder-kindrelatie.’ *Pedagogiek*, 20, 238-254.
- Bakker, N., Noordman, J. & Rietveld-Van wingerden, M. (2006). *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Bartels, A.A.J. (1977). Jongeren gewoon een handje helpen. *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwelzijn*. 5, 103-105.
- Bartels, A.A.J. (1980). De Ambulante gedragstherapie onderzoeken: onderzoeken gedragsmatige sociale vaardigheidstraining voor ‘probleemjongeren en –gezinnen’. *Gebruik en bruikbaarheid van Wetenschappelijk Onderzoek in de praktijk van de Kinderbescherming. Special van Jeugdbescherming en onderzoek*. Den Haag: CWOK.
- Bartels, J.A.C. (1980). Kritiek, vertwijfeling en bezinning. In Bartels J.A.C., Doek, J.E., Van der Sijs, L. & Delfos, G. (Red.), *75 jaar kinderwetten 1905-1980*. Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink.
- Bartels, A.A.J. (1986). *Sociale vaardigheidstraining voor probleemjongeren. Uitgangspunten, opzet, resultaten en mogelijkheden*. Lisse: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Bartels J.A.C., Doek, J.E., Van der Sijs, L. & Delfos, G. (Red.). (1980). *75 jaar kinderwetten 1905-1980*. Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink.
- Beek, F. van & Rutjes, L. (2009). *Kwaliteitsstandaarden en jeugdzorg Q4C. Wat kinderen en jongeren belangrijk vinden als ze niet thuis wonen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Beke, B.M.W.A. (1987). *Weggelopen minderjarigen uit kinderbeschermingstehuizen*. Plaats en uitgever onbekend. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Berben, E.G.M.J. (2000). *Als iedereen hetzelfde was.... Indicietelling in de jeugdzorg*. Maastricht: Shaker Publishing. Proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam
- Berge, I.J. ten (1998). *Besluitvorming in de kinderbescherming: de ontwikkeling en evaluatie van een checklist voor de beoordeling van meldingen bij de Raad voor de Kinderbescherming*. Delft: Eburon. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Berger, M.A. & J.D. Jagers (1986). Voorbeeld van follow up-onderzoek bij jongeren. Follow up van ex-bewoners van een rijksinrichting. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 326-327.
- Bergin, A.E., Garfield, S.L. & Lambert, M.J. (2004). *Bergin and Garfield’s book of psychotherapy and behaviour change*. New York: Wiley.
- Bickman, L. (2005). Editorial. *Mental Health Services Research*, 7, 1-4.
- Bijl, B. (1996). *Innovaties in de jeugdhulpverlening*, Leiden: DSWO Press.
- Bijl, B. & Bogaart, P.H.M. van den (1992). Het ‘experiment proefpolders’: op weg naar een meer adequaat hulpaanbod?, *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 106-115.
- Blankstein, J.H. (1971). *Herhaling van gezinsrelatie-patronen in een behandelingstehuis*. Rotterdam: Bronder Offset. Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht.
- Bloois, K. de (1951). *Veertig jaar “Zoekt het verlorene”; een onderzoek naar het maatschappelijk geslaagd zijn van oud-verpleegden*, Rotterdam: z.u.
- Boendermaker, L. (1998). *Eind goed, al goed? De leefsituatie van jongeren een jaar na vertrek uit een justitiële behandelinrichting*. Den Haag: Ministerie van Justitie/WODC.
- Boendermaker, L. (2001). Behandeling van antisociaal gedrag in justitiële behandelinrichtingen voor jongeren’, *Kind en adolescent*, 22, 242-256.
- Boendermaker, L. (2004). Nederlandse studies naar effectiviteit naar jeugdzorg. *Nederlands tijdschrift voor jeugdzorg*, 1, 41-47.
- Boendermaker, L., Veldt, M.C. & Booy, Y. (2003). *Nederlandse studies naar de effecten van jeugdzorg*. Utrecht: NIZW Jeugd.
- Bogaart, P.H.M. van den, Bijl, B. & Mesman Schultz, K. (1992). Experimenteren als doel of als middel? *TJJ*, 47-51.
- Bolt, T.C. & Goei, L. de (2008). *Kinderen van hun tijd. Zestig jaar kinder- en jeugdpsychiatrie in Nederland, 1948-2008*. Assen: Van Gorcum.
- Bos, J. (2011). *M.J. Langeveld. Pedagoog aan de hand van het kind*. Amsterdam: Boom.
- Bowlby, J. (1952). *Maternal care and mental health. A report prepared on behalf of the World Health Organization as a contribution to the United Nations programme for the welfare of homeless children*. Geneva: World Health Organization.
- Boxtel, O. van (1995). Leren van klanten. Cliëntenbeleid in de jeugdhulpverlening. *Tijdschrift voor de sociale sector*, 1/2, 1995.

- Brands-Bottema, G.W. (1988). *Overheid en opvoeding: onderzoek naar de motivering door politieke partijen van formele wetgeving of pogingen daartoe, betreffende de overheidsbemoeiingen met de verzorging en opvoeding van kinderen door hun ouders, in de periode 1870-1987*. Deventer: Kluwer. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Bras, J.J.H. (1973). *De opleiding van de groepsleider. Een bijdrage tot ontwikkeling van orthopedagogische residentiële hulpverlening*. Lochem: De Tijdstroom. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Brederode-Ritter, C.M. van, A.W. Vermeul-van Mullem & Calis, G.J.J. (1969). *Onderzoek onderzocht. Een evaluatie van onderzoeken op het gebied van de Justitiële Kinderbescherming*, Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Brey, H. de & Hoekstra, M. (1977). Evalueren van resultaten. *MGV: Maandblad geestelijke Volksgezondheid*, 650-655.
- Brink, L.T. ten (1998). *De ontwikkeling van kinderen tijdens een periode van klinische jeugdzorg*. Amsterdam/Duivendrecht: Paedologisch Instituut.
- Brinkman, W. & Kars, H. (1974). *Aanpassingen en predictie van aanpassing*, Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Brouwer, A.G., Willemse, Th., Scherpenzeel, W.R., Van Hasselt-de Vries, M.H.C., Braggaer-Diercks, L., De Roos, D.S., Meerum-Terwogt, E. & Josephus Jitta-Culeman, I. (1971). Organisatie van onderzoek in de kinderbescherming. *De Koepel*, 22, 82-84.
- Bruil, J. & Mesman Schultz, K. (1991). *Residentiële jeugdhulpverlening in de Stichting Kleinschalige hulpverlening aan jongeren*. Leiden: COJ.
- Bruinsma, W., Konijn, C. & Van der Steege, M. (Red.). (2006). *Jeugdzorg in onderzoek: Algemeen werkzame factoren*. Den Haag: Ministry of Public Health, Welfare and Sports. Gedownload van www.jeugdzorginonderzoek.nl on 22-09-2008.
- Bruning, M.R. (2001). *Rechtvaardiging van kinderbescherming*. Amsterdam: Vrije Universiteit, proefschrift.
- Bruning, M., Liefwaard, T. & Vlaardingerbroek, P. (2016). *Jeugdrecht en jeugdhulp*. Amsterdam: Reed Business Information.
- Carr, A. (2009). *What Works with Children, Adolescents and Adults? A Review of Research on the Effectiveness of Psychotherapy*. London & New York: Routledge.
- Clemens Schröner, B.L.F. (1952). *Gezinsvoogdij en levensloop. Onderzoek naar de resultaten van gezinsvoogdijgevallen in de grote stad en op het platteland*. Leiden: Instituut voor Praeventieve Geneeskunde.
- Clemens Schröner, B.L.F., Rijksen, P. & Stolp, A.G. (1971). *Gezinsvoogdij, hulp of fictie?* Amsterdam: Vereniging Pro Juventute.
- Cloeck, H. P. (1946). *Adoptie als vraagstuk van kinderbescherming: onderzoek naar het afstaan en aannemen van kinderen*, Amsterdam: De Bussy. Proefschrift Nederlandsche Economische Hoogeschool Rotterdam.
- Coördinatiecommissie wetenschappelijk onderzoek justitiële kinderbescherming (1969). Inleiding. In Brederode-Ritter, C.M. van, A.W. Vermeul-van Mullem & Calis, G.J.J. (1969). *Onderzoek onderzocht. Een evaluatie van onderzoeken op het gebied van de Justitiële Kinderbescherming*, Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Coördinatiecommissie wetenschappelijk onderzoek kinderbescherming (1975). *1^e jaarverslag. 14 februari 1974 – 2 oktober 1975*. Rijswijk: CWOK.
- Coördinatiecommissie wetenschappelijk onderzoek kinderbescherming (1977). *Diskussienota onderzoeksbeleid*. Rijswijk: CWOK.
- Damen, H.R. & Veerman, J.W. (2004). Werkt het zoals bedoeld? Betekenisvolle en bruikbare interventiecomponenten van het Innovatieprogramma Jeugdzorg Limburg. *Kind en adolescent*, 25, 22-37.
- Dane, J. (Red.). (2006). *Honderd jaar kinderbescherming. Uitgave ter gelegenheid van het jubileum van de Raad voor de Kinderbescherming en de Kinderwetten (1905-2005)*. Amsterdam: SWP.
- Dehue, T. (1990). *De regels van het vak. Nederlandse psychologen en hun methodologie, 1900-1985*. Amsterdam: Van Gennep.
- Dehue, T. (1997). 'Deception, Efficiency, en Random Groups. Psychology and the Gradual Origination of the Random Group Design', *Isis*, 88, 653-673.
- Dehue, T. (2000). 'From Deception Trials to Control Reagents. The Introduction of the Control Group About a Century Ago', *American Psychologist*, 55, 264-268.
- Dehue, T. (2001). 'Establishing the experimenting society: The historical origin of social experimentation according to the randomized controlled design', *American Journal of Psychology*, 114, 283-302.
- Dehue, T. (2002). 'Over de assumpties van RCT's, geïllustreerd aan het Nederlandse experiment met verstrekking van heroïne', *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 57, 230-249.
- Dehue, T. (2008). *De depressie-epidemie*. Amsterdam/Antwerpen: Augustus.
- Dekker, J.J.H. (2012). *Jeugdzorg in Nederland, 1945-2010. Resultaten van deelonderzoek 1 van de Commissie Samson: Historische schets van de institutionele ontwikkeling van de jeugdsector vanuit het perspectief van het kind en de aan hem/haar verleende zorg*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Dekker, J.J.H. (2007). Opvoeding onder toezicht. De Nederlandse kindwetten in de eeuw van het kind. In *Honderd jaar kindwetten 1905-2005 (10-33)*. The Hague: Ministry of Justice.
- Dekker, J.J.H. (2001). *The Will to Change the Child. Re-education Homes for Children at Risk in Nineteenth Century Europe*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Dekker, M. (2009). 'Helpt hulp? Denken over resultaten van kinderbeschermingsmaatregelen in Nederland in de jaren vijftig en zeventig van de twintigste eeuw.' In Heirbaut, D., Rousseaux,

- X.& Wijffels, A. (Red.). *Justitie- en rechtsgeschiedenis: een nieuwe onderzoeksgeneratie. Akten van het negentiende Belgisch-Nederlandse Rechtshistorisch Colloquium (10-11-12 december 2008, UCL, Louvain-La-Neuve)* Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain.
- Depaepe, M. (1989). *Metten om beter te weten? Geschiedenis van de experimenteel wetenschappelijke richting in de Westerse pedagogiek vanaf het einde van de 19de eeuw tot aan de Tweede Wereldoorlog*, Leuven: K.U. Leuven, afd. Historische Pedagogiek
- Dimmendaal, G. (1998). *Heropvoeding en behandeling, meisjes in Huize De Rantiz Groningen 1940-1967*. Assen: Van Gorcum.
- Dinnage, R. & Kellmer Pringle, M.L. (1967a). *Foster home care : facts and fallacies : a review of research in the United States, Western Europe, Israel and Great Britain between 1948 and 1966*. Londen: Longmans in association with the National Bureau for Co-operation in Child Care.
- Dinnage, R. & Kellmer Pringle, M.L. (1967b). *Residential child care : facts and fallacies : a review of research in the United States, Western Europe, Israel and Great Britain between 1948 and 1966*. Londen: Longmans in association with the National Bureau for Co-operation in Child Care.
- Directie Kinderbescherming (1961). *Verslag over de jaren 1950-1960*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's Gravenhage.
- Directie Kinderbescherming (1965). *Verslag over de jaren 1961-1962*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's Gravenhage.
- Directie Kinderbescherming (1972). *Verslag over de jaren 1964-1968*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's Gravenhage.
- Directie Kinderbescherming (1973). *Verslag over de jaren 1969-1970*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's Gravenhage.
- Directie Kinderbescherming (1976). *Verslag over de jaren 1971-1974*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's Gravenhage.
- Directie Kinderbescherming (1979). *Verslag over de jaren 1977-1978*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's Gravenhage.
- Directie Kinderbescherming (1981). *Verslag over de jaren 1979-1980*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's Gravenhage.
- Directie Kinderbescherming (1983). *Verslag over de jaren 1981-1982*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's Gravenhage.
- Directie Kinderbescherming (1985). *Verslag over de jaren 1983-1984*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's Gravenhage.
- Directie Kinderbescherming (1987). *Verslag over de jaren 1985-1986*. Den Haag: Staatsuitgeverij 's Gravenhage.
- Doek, J.E. (1972). *Vijftig jaar ondertoezichtstelling*. Zwolle: Tjeenk Willink.
- Donzelot, J. (1979). *The Policing of Families*. London: Pantheon Books.
- Doreleijers, T.A.H. (1995). *Diagnostiek tussen jeugdstrafrecht en hulpverlening*. Arnhem: Gouda Quint. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Dungen, M.G.M. van den & H. Helmantel (1986). Orthopedagogiek en naturalistische evaluatie. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 364-376.
- Dutij, J. (1980). Belangenvereniging minderjarigen. In Bartels J.A.C., Doek, J.E., Van der Sijs, L. & Delfos, G. (Red.), *75 jaar kindwetten 1905-1980*. Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink.
- Eijer, M.J. (1975). *Winst en verlies: resultaten van residentiële behandeling bij emotioneel gestoorde delinkwente adolescenten*, Naarden: Los.
- Eindrapport van de Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen voor Jeugdigen (1984). Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Evenboer, K.E. (2015). *A taxonomy of care for children and adolescents with behavioural and emotional problems: development and application*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Eysenck, H.J. (1952). The effects of psychotherapy: an evaluation. *Journal of consulting Psychology*, 16, 319-324.
- Faas, M. (2009). *Metten = weten? Bouwen aan een wetenschappelijke effectieve jeugdzorg*. Amsterdam: SWP
- Fendler, L. (2008). 'The upside of presentism'. *Paedagogica Historica*, (44) 677-690.
- Fontein, L.H. (1955). Enige vormen van bijzondere jeugdzorg, internaatsverpleging. In *Vijftig jaar kindwetten. Geschriften van De Nationale federatie de Nederlandse bond tot kindbescherming*, nr. 24. Alphen a/d Rijn: Samson, 55-63.
- Fournier, E.P. (1986). Ervaringen met therapie-effect onderzoek. Evaluatie van een therapieprogramma voor kinderen van gescheiden ouders. *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 137-147.
- Frakking, J.C. & E. Jansen (1974). 'Mislukte' plaatsingen bij Zandbergen. *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwelzijn*, 2, 28-30.
- Frans, K. (1978). *Extreem moeilijk gedrag bij meisjes. Een descriptief onderzoek naar achtergronden en kenmerken van meisjes die in een kindbeschermingsinrichting werden opgenomen en naar hun functioneren in de maatschappij enige jaren later*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Freidson, E. (1994). *Professionalism reborn: theory, prophecy, and policy*. Cambridge: Polity Press.
- Frenkel, N. S. (1980). Ervaringen van een instelling met ambulante gedragstherapie onderzoek. *Gebruik en bruikbaarheid van Wetenschappelijk Onderzoek in de praktijk van de Kinderbescherming. Special van Jeugdbescherming en onderzoek*. Den Haag: CWOK.
- Gageldonk, A. van & Bartels, A. (1990). *Evaluatieonderzoek in de jeugdhulpverlening. Deel 1 Resultaten van een overzichtsstudie*. Leiden: DSWO Press.

- Ganzevles, M. & Blok, R. de (2015). *Wie zorgt er dan voor mij? Een veilige toekomst voor kinderen in de jeugdzorg*. Amsterdam: SWP.
- Geddes, J.R. & Harrison, P.J. (1997). Closing the gap between research and practice. *British journal of Psychiatry*. (171) 220-225.
- Gemengde Interdepartementale Werkgroep Jeugdwelzijnsbeleid (1976). *Jeugdwelzijn. Op weg naar samenhangend beleid*. Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Goedhart, A.W. & Treffers, Ph. D. A. (1998). Psychiatrisch diagnostische classificaties en 'evidence-based' praktijkbeoefening. *MGv*, 1037-1051.
- Grewel, F. (1948). *Pedagogische verwaarlozing en opvoedingsfouten*. Purmerend: Muussens.
- Grey, P. (1999). *Psychology*. New York: Worth Publishers.
- Grietens, H. (2011). *Kleine stemmen, grote verhalen!? Over pleegkinderen in orthopedagogisch onderzoek*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Grietens, H. (2012). Pleegkinderen vertellen over pleegzorg. Kan luisteren naar hun verhalen de zorg verbeteren? *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 51, 84-96.
- Groot, A.D. de (1961). *Methodologie. Grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen*. Den Haag: Mouton & Co.
- Haagen, G. Hecke, T. van en Ooyen-houben, M. van (1983). *Jonge kinderen uithuisgeplaatst: een empirisch onderzoek*. Den Haag: CWOK.
- Hagevoort-Heerkens Thijssen, J. (1974). Gevoelens van pleegouders als belangrijke factor in het slagen van een pleeggezin. *MGV: Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid*, 533-541.
- Harder, A.T., Knorth, E.J. & Zandberg, Tj. (2006). *Residentiële jeugdzorg in beeld. Een overzichtsstudie naar de doelgroep, werkwijzen en uitkomsten*. Amsterdam: SWP.
- Harinck, F. (1986). Kindertherapie research. Ontwikkelingen, resultaten, problemen. *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 120-136.
- Harinck, F.J.H. (1992). Evaluatie van doelgerichte interventies. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 2, 91-100.
- Hart de Ruyter, Th. (1963). *Therapeutische gezinsverpleging. Eindverslag van een exploratief onderzoek naar de bijdrage van het project 'Therapeutische gezinsverpleging' tot hulpverlening binnen het kader van de justitiële kinderbescherming. Deel 1 Van hulpverleningsproject naar research*. Groningen: Stichting Therapeutische Gezinsverpleging.
- Harten-Oudijk, J.A. van (1984). *Participerend onderzoek in een pedagogisch werkveld; verbetering van de begeleiding van pleeggezinplaatsingen*. Lisse: Swets en Zeitlinger. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Heiden-Attema, N. van der & Wartna, B.S.J. (2000). *Recidive na een verblijf in een JBI. Een vervolgstudie naar de geregistreerde criminaliteit onder jongeren uit een justitiële behandelinrichting*. Den Haag: WODC.
- Hellendoorn, J., E. Riekert & B.L. van Zanten (1986). Evaluatie van beeldcommunicatie-therapie. Opzet en eerste resultaten. *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 161-171.
- Hellinckx, W. & Pauwels, J. (1984). *Orthopedagogische ontwikkelingen in de kinderbescherming. Leven en werk van Dr. D.Q.R. Mulock Houwer*. Leuven/Amersfoort: Acco.
- Hermans, H.E.G.M. (1984). *De raad voor de kinderbescherming: een juridische beschouwing over het ontstaan, de ontwikkeling en toekomstmogelijkheden*. Zwolle: Tjeenk Willink. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Hillesum, H. (1918). *Biographisch onderzoek naar de werking van het Rijksopvoedingsgesticht voor meisjes en naar de oorzaken der meisjesmisdadigheid*. Amsterdam: Kruyt.
- Hilvoorde, I. van (2002). *Grenswachters van de pedagogiek. Demarcatie en disciplinevorming in de ontwikkeling van de Nederlandse academische pedagogiek, 1900-1970*. Baarn: HB Uitgevers.
- Hoefnagels, G.P. (1957). *Rapportage in het civiele kinderrecht in het bijzonder bij de raden voor de kinderbescherming*. Assen: Van Gorcum. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Hoefnagels, G.P. (1979). Een halve eeuw kinderbescherming (1). Portret van D.Q.R. Mulock Houwer. *Tijdschrift voor familie- en jeugdrecht* (1)6, 193-196.
- Horjus, B. & Baerveldt, C. (2001). Wasmachines, Glenn Mills of het taakvaardigheidsmodel. Presentatie en illustratie van een methode om interventies in residentiële instellingen voor jeugdzorg te vergelijken. *Kind en adolescent*, 22, 257-267.
- Horst, W. ter (1970). *Ontwarring en ordening. Ervaringen met meisjes in de zeer moeilijke opvoedingssituatie, in de afdeling orthopedagogiek van de Heldringstichtingen te Zetten*. Kampen: Kok.
- Hudig, J.C. (1953). *Gezinsvoogdij en levensloop. Onderzoek van Mej. Mr. B.L.F. Clemens Schröner in druk uitgegeven door het Instituut voor Preventieve Geneeskunde te Leiden in 1952. Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk*, 7, 57-61.
- Huijer, J. (2015). Herziening kinderbeschermingsmaatregelen: naar een nieuwe ondertoezichtstelling. *Tijdschrift voor familie- en jeugdrecht*, 36, 30-35.
- IJzendoorn, M.H. van (1994). Empirisch-analytische pedagogiek. In Miedema, S. (Red.), *Pedagogiek in meervoud. Wegen in het denken over opvoeding en onderwijs*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- IJzendoorn, M.H. van (2008). *Opvoeding over de grens. Gehechtheid, trauma en veerkracht*. Meppel: Boom Academic.
- Interdepartementale Werkgroep Ambulante en Preventieve Voorzieningen voor Hulpverlening aan Jeugdigen (1984). *Tussen droom en daad: eindrapport van de I.W.A.P.V. Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, 's Gravenhage: Staatsuitgeverij*.
- Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen voor Hulpverlening aan Jeugdigen

- (1984). *Eindrapport van de I.W.R.V.* Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, 's Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Jagers, H. (2001). Commentaar op de Volgspot van J. Janssens over Intensieve ambulante gezinsbegeleiding. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 40, 85-87.
- Jansen, M.G. & Oud, J.H.L. (1993). *Residentiële hulpverlening geëvalueerd, een onderzoek naar de ontwikkeling en het behandelingsverloop van residentieel opgenomen jeugdigen in Noord-Brabant*. Nijmegen: KUN/instituut voor orthopedagogiek.
- Janssens, J.M.A.M. (2000). Volgspot. Intensieve ambulante gezinsbegeleiding', *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 39, 94.
- Janssens, J.M.A.M. (2001). Nogmaals: intensieve ambulante thuisbegeleiding. *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 40, 88-91.
- Jonker, A. (2004). *Niet opsluiten, maar opvoeden*. Utrecht: Agiel. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Junger-Tas, J., Kruissink, M. & Laan, P. H. van der (1992). *Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit en de justitiële jeugdbescherming : periode 1980-1990*. Arnhem: Gouda Quint.
- Kalverboer, M.E. (1996). *Onderzoek naar de wijze van rapporteren over opvoedings- en verzorgingsproblematiek bij de Raad voor de Kinderbescherming, Directie Noord*. Groningen: Stichting Kinderstudies. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Kamphuis, M. (1962). Het avontuur in St. Paul I, *Tijdschrift voor maatschappelijk werk*, 3, 55-60.
- Kemp, R.A.T. de, Veerman, J.W. & Brink, L.T. ten (1998). *Evaluatie-onderzoek Families First in Nederland*. Utrecht: NIZW.
- Kemper, A.A.M. (2004). *Intensieve vormen van thuisbehandeling: doelgroep, werkwijze en uitkomsten*. Plaats en uitgever onbekend Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen.
- Knorth, E.J. (1980). Wordt het COM-kommertijd in de jeugdbescherming? Over predictie van (on) aangepast gedrag bij jongeren. *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 117-128.
- Knorth, E.J. (1981). Knollen of citroenen. Antwoord aan Mesman Schultz. *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 101-105.
- Knorth, E.J. (1987). *Opname op maat. Een verkennend onderzoek naar de intakeprocedure als begin van residentiële jeugdhulpverlening*. Leuven/Amersfoort: Acco.
- Knorth, E.J. (2001). Antisociaal gedrag bij jongeren en jeugdcriminaliteit, een 'hot issue'. *Kind en adolescent*, 22, 121-126.
- Knorth, E.J. (2005). Pedagogische invalshoeken. In Hermanns, J., Nijnatten, C. van, Verheij, F. & Reuling, M. (Red.), *Handboek Jeugdzorg. Deel 1 Stromingen en specifieke doelgroepen*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Knorth, E.J., Kalverboer, M. & Boendermaker, L. (2010). *Inside out. How interventions in child and family care work: an international source book*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Knorth, E.J. & Smit, M. (red.) (1999). *Planmatig handelen in de jeugdhulpverlening*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Koekebakker, J. (1941). *Patronaat en gezinsvoogdij. Paedagogisch-psychologische beschouwingen over het toezicht op kinderen en hun gezinnen*. Purmerend: Muusses.
- Koekebakker, J. (1945). *Onze kinderbescherming in oorlog en vrede. Studie in opdracht van de Nationale Federatie voor de Geestelijke Volksgezondheid*. Purmerend: Muusses.
- Koekebakker, J., Clemens Schröner, B.L.F., Boekhold, J.P. & Wijn, J.F. de (Red.). (1959). *Verzorging en opvoeding in kindertehuizen. Rapport van de werkgroep gestichtsdifferentiatie*. Den Haag: Nederlandse Federatie voor Kinderbescherming.
- Kok, J.F.W. (1970). *Struktopathische kinderen: een orthopedagogisch behandelingstype*. 's Hertogenbosch: Malmberg. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen.
- Kok, J.F.W. (1973). *Opvoeding en hulpverlening in behandelingstehuizen*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Kok, J.M., Menkehorst, G.A.B.M., Naayer P.M.H. & Zandberg, Tj. (1991). *Residentieel gedragstherapeutisch behandelingsprogramma: ontwikkeling, invoering en effectmeting*. Assen: Dekker en van de Vegt.
- Komen, M. (1999). *Gevaarlijke kinderen – Kinderen in gevaar. De justitiële kinderbescherming en de veranderende sociale positie van jongeren*. Utrecht: SWP.
- Konijn, C. (2004). Effectonderzoek bij doelgroepen en interventievormen. Wat zegt de internationale literatuur? *Nederlands tijdschrift voor jeugdzorg*, 1, 35-40.
- Kruihof, B. (Red.). (1981). *Internaat of pleeggezin, 200 jaar discussie*. Utrecht/Amsterdam: Werkverband Integratie Jeugdwelzijnswerk Nederland/Stichting voor het Kind.
- Kruyswijk-Hamburger, R.S.C. (1920). *De resultaten van de opvoeding ingevolge de kindervetten*. Uitgever en plaats?
- Laan, P.H. van der (2001). Over straffen, effectiviteit en erkenning. De wetenschappelijke onderbouwing van preventie en strafrechtelijke interventie. *Justitiële Verkenningen*, 31-48.
- Lafeber, J.H. (1993). *Effecten van deskundigheidsbevordering in de hulpverlening aan multi-probleem gezinnen*. Utrecht: Universiteit Utrecht. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Lange, G. de (1965). *De langdurige zeer moeilijke opvoedingssituatie, en haar consequenties voor het pedagogisch denken en handelen*. Groningen: Wolters. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Lambert, M.J. (Red.) (2004). *Bergin and Garfield's Handbook of Psychotherapy and Behavior Change*. New York: John Wiley & Sons.
- Lamers, E.A.M. (1949). *Rapport van de Commissie tot reorganisatie van de voogdijraden*. Den Haag: Nationaal Bureau voor Kinderbescherming.
- Lasch, C. (1977). *Haven in a Heartless World. The Family Besieged*. New York: Basic Books.

- Levitt, E.E. (1957). The Results of Psychotherapy with Children: An Evaluation. *Journal of Consulting Psychology*, 21, 189-196.
- Loon, D. van en Meulen, B. van der (2004). Effectonderzoek naar vroegtijdige orthopedagogische interventies. *Methodologische moeilijkheden en mogelijkheden*, Amsterdam: Boom.
- Lubbers, R. van (1966). *Voortgang en nieuw begin in de opvoeding: beeldend verhalen als hulpmiddel bij opvoedingsmoeilijkheden*. Assen: Van Gorcum. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- MacCulloch, G. & Richardson, W. (2000). *Historical research in educational settings*. Buckingham: Open University Press.
- Masschelein, J. (2004). Kritische theorie en kritische pedagogiek. In Smeyers, P. en Levering, B. (red.). *Grondslagen van de wetenschappelijke pedagogiek. Modern en postmodern*. Amsterdam: Boom.
- Masthoff-Vermaas, J. (1950). *Het zeer moeilijke kind en zijn behandeling door de vereniging 'Zoekt het verlorene'* te Rotterdam. Amsterdam: N.V. Van Munsters Uitgeversmaatschappij.
- Matsushima, J. (1965). Enkele aspecten van 'succes' bij behandeling in een inrichting. *Documentatieblad*, 344-352.
- Matthys, W. & Rietvelt, R. (1995). Kinderen uit therapeutische pleeggezinnen. Follow-up in de late adolescentie en vroege volwassenheid, *Kind en adolescent*, 16 (4), 254-260.
- Mayring, P. (2000). *Qualitative Inhaltsanalyse. Grundlagen und Techniken*, Weinheim: Beltz Deutscher Studien Verlag.
- Meijers, N. (1968). Problemen bij een na-onderzoek, *Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid*, 9, 383-388.
- Melief, W. (1977). Evaluatie en evaluatie-onderzoek. *Tijdschrift voor maatschappijvraagstukken en welzijnswerk*, 1, 33-38.
- Melief, W.B.A.M. & Hoekstra, J.M. (1979). *Doelen stellen en evalueren: een handleiding tot het gebruik van Goal Attainment Scaling (GAS)*. Alphen a/d Rijn: Samsom.
- Mesman Schultz, K. (1977). *Aanpassing en predictie van aanpassing 2*. Amsterdam: SISWO.
- Mesman Schultz, K. (1980). Het AEPR-projeet. *Gebruik en bruikbaarheid van Wetenschappelijk Onderzoek in de praktijk van de Kinderbescherming. Special van Jeugdbescherming en onderzoek*. Den Haag: CWOK.
- Mesman Schultz, K. (1981). De COM-procedure. Wat anders? Commentaar op Knorth's bezwaren tegen de Com-procedure. *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 97-101.
- Mesman Schultz, K. & Herfs, H. (1992). 'Zelfstandigheidstraining voor adolescenten. Een onderzoek naar de effecten van residentiële behandeling', *Kind en adolescent*, 13 (3), 133-143.
- Mesman Schultz, K. & M. Nelen (1986). Een evaluatie-instrument voor residentiële hulpverlening. *Uitgangspunten, vorm en gebruiksmogelijkheden. Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 205-216.
- Meulen, J.H. van der (1982). *Follow-up onderzoek oudere meisjes kinderbeschermingstehuizen*, Groningen: Criminologisch Instituut.
- Meyers, S.J. (1918). *Rijksopvoedingsgestichten, meer in het bijzonder dat voor meisjes en de resultaten daar verkregen*. Amsterdam: uitgever?
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2005). *Informatiebrochure Wet op de jeugdzorg*, Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport & Ministerie van Justitie.
- Moens, L.F. & Vermeul-van Mullem, A.W. (1968). Enkele opmerkingen over wetenschappelijk onderzoek in de kinderbescherming. *De Koepel*, 22, 99-111.
- Moser, F. (1992). *Grenzen van de ambulante jeugdhulpverlening : een exploratieve studie naar de samenhang tussen (cliënt-, hulpverleners- en hulpverleningsproces-) kenmerken en vooruitgang*. Plaats en uitgever onbekend. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Mul, J.P., Burken, G.J. van, Blokland, C. & Horst, C. van der (1971). *Problemen van de inrichtingen in de justitiële kinderbescherming. Inventarisatie van de knelpunten in het functioneren van kindertehuizen*. Amsterdam: Intagon.
- Mulock Houwer, D.Q.R. (1947). *Façade en realiteit. Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk*, 1, 97-100.
- Mulock Houwer, D.Q.R. (1960). *Verslag over 1960 van de commissie Wetenschappelijk Onderzoek op het gebied van de Justitiële Kinderbescherming*. Den Haag: CWOJK.
- Mulock Houwer, D.Q.R. (1970). *Bibliografie van onderzoekingen en experimenten in de kinderbescherming*. Den Haag: Nationale Federatie voor Kinderbescherming.
- Mulock Houwer, D.Q.R. (1971). Een goudmijn en een zilveren bibliothecaresse. *De Koepel*, 25, 262-263.
- Mulock Houwer, D.Q.R., Grewel, F. & Friedmann-van der Heide, R. (1946). *Vijftigduizend kinderen roepen om hulp*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Naayer, P.M.H., Geeraets M.H.W. & Zandberg, Tj. (1988). *Effecten van kleinschaligheid. Een follow-up in de residentiële jeugdhulpverlening*. Den Haag: CWOK.
- Naayer, P.M.H. & Tj. Zandberg (1992). Evaluatie van kleinschalige hulpverlening. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 5, 322-331.
- Nathan, P.E., Stuart, S.P. & Dolan, S.L. (2000). Research on Psychotherapy Efficacy and Effectiveness: Between Scylla and Charybdis? *Psychological Bulletin*, 126 (6), 964-981.
- Natris, P.J.B.A. de (1972). *Meisjes in een observatiehuis: een onderzoek naar persoonlijkheidsfactoren en naar het verloop van de begeleiding*. Plaats en uitgever onbekend. Proefschrift

- Rijksuniversiteit Leiden.
- Nijnatten, N.H.C.J. (1986). *Moeder Justitia en haar kinderen: de ontwikkeling van het psycho-juridisch complex in de kinderbescherming*. Lisse: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Nobel-van Vuren, C.J. (1964). *Samenwerking met de ouders*. Amersfoort: Maatschappij Zandbergen.
- Nota. J.A. (1969). *De adoptie: rechtsinstituut in ontwikkeling*. Deventer: Kluwer. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Nugter, A. (2000). Praktijkgericht onderzoek in de GGZ. Een literatuurverkenning. *MGv*, 55, 231-243.
- Nugter, A., Bragt, P. van & Kumeling, I. (1998). Uitkomsten van (deeltijd)klinische psychotherapie, *MGv*, 861-874.
- Oeffelt, P.W.H.M. van (1986). *Ontwikkeling van eigenheid in perspectief: over specifiek opvoeden van adolescenten in residentiële settingen*. Plaats en uitgever onbekend. Proefschrift Utrecht.
- Ooyen-Houben, M. van (1991). *De ontwikkeling van jonge kinderen na een uithuisplaatsing*, Leiden: Rijksuniversiteit Leiden. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Ooyen-Houben, M.M.J. van (1992). De ontwikkeling van jonge kinderen na een uithuisplaatsing. Een prospectief longitudinaal onderzoek. *Kind en adolescent*, 13, 167-178.
- Otter, G.H.J. den (1963). *Voogdijkinderen. Enige gedachten over de opvoeding van voogdijkinderen, gebaseerd op de gegevens verkregen uit een interview met 294 oud-pupillen van de vereniging 'Kinderzorg' te Rotterdam*. Den Haag: Martinus Nijhoff.
- Ophoff, F.W. (1974). Onderzoek en welzijnswerk: een grote kloof. Een mythe om te doorbreken. *Tijdschrift voor maatschappijvraagstukken en welzijnswerk*, 3, 42-44.
- Overduin, P. (1992). Intensieve hulp aan huis. Interdisciplinaire aanpak van opvoedingsproblemen in multi-problem gezinnen. *TJJ*, 7-11.
- Pater, C. de & Sande, R. van der (1998). Evidence-Based Mental Health. *MGv*, 779-781.
- Persons, J.B. & Silberschatz, G. (1998). Are Results of Randomized Controlled Trials Useful to Psychotherapists? *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 126-135.
- Pieterse, J.J. (1982). *Kindermishandeling in het gezin*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam. Proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Platt, A.M. (1969). *The Child Savers. The Invention of Delinquency*. Chicago/London: University of Chicago Press.
- Ploeg, J. van der (1974). AEPR: een moeilijke naam voor een moeilijk onderzoek. *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwelzijn*, 6, 139-141.
- Ploeg, J.D. van der (1975). *Isolement, angst en agressie. Een sociaal psychologisch onderzoek naar de randfiguur in de inrichtingsgroep*. Alphen aan de Rijn: Samson. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Ploeg, J. van der (1980). Kwaliteit valt te meten. *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwelzijn*, 2, 46-49.
- Ploeg, J. van der (1992). De zin en onzin van tehuisopvoeding, *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 456-464.
- Ploeg, J. van der (1998). Menen en weten. Enkele kanttekeningen bij de oratie van prof. dr. J.W. Veerman. *Kind en Adolescent*, 19, 358-360.
- Ploeg, J.D. van der (2000). Een eeuw tehuizen: van idealisme naar professionalisme. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 39, 69-88.
- Ploeg, J.D. van der (2003). *Knelpunten in de jeugdzorg. Onderbelichte onderwerpen*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Ploeg, J.D. van der (2005). *Behandeling van gedragsproblemen. Initiatieven en inzichten*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Ploeg, J.D. van der & Scholte, E.M. (1988). *Tehuizen in beeld*. Leiden: Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening.
- Ploeg, J.D. van der & Scholte, E.M. (1991). *BJ-centra in beeld 2. Effecten van de hulp*. Delft: Eburon.
- Ploeg, J.D. van der & Scholte, E.M. (1996). *BJ-centra in beeld 3. Eindrapportage*. Amsterdam: NIPPO.
- Prins, Mr. P.G. (1953). 'Afstand' van kinderen en hun plaatsing bij pleegouders. *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk*, 7, 355-357.
- Prins, P.G., Mulock Houwer, D.Q.R. & Van de Werk, M.B. (Red.) (1949). *Vijftig jaar kinderbescherming 1899-1949*. Den Haag: Nationale Federatie De Nederlandsche Bond tot Kinderbescherming.
- Prins, P.J.M. (2004). Effectiever behandelen tussen 'nature' en 'nurture'. *Kind en adolescent*, 25, 250-261.
- Pro Juventute (1924). *De resultaten der gezinsverpleging van misdadige kinderen*, Rotterdam.
- Rap, S., Liefwaard, T. & Rodrigues, P. (2014). *Kinderrechtenmonitor 2014*. Universiteit Leiden, afdeling Jeugdrecht.
- Rapport van de commissie tot reorganisatie van de voogdijraden* (1949). Den Haag: Nationaal Bureau voor Kinderbescherming.
- Redactie (1971). Enige kanttekeningen ter inleiding. *Tijdschrift voor maatschappelijk werk*, 7, 137-138.
- Reed, G.M. (2006). 'What qualifies as evidence of effective practice?'. In Norcross, J.C., Beutler, L.E. & Levant, R.F. (red.). *Evidence-Based Practices in Mental Health. Debate and Dialogue on the Fundamental Questions*. Washington, DC: American Psychological Association.

- Reinink, J.M. (1968). Beleid en begrip tussen research en praktijk', *Tijdschrift voor maatschappelijk werk*, 7, 131-139.
- Rietdijk, L. E. (1996). *Behandeling in de leefgroep: naar een werkmodel*. Utrecht: SWP. Proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Rietveld-van Wingerden, M. (red.), *Een buitengewone plek voor bijzondere kinderen. Driekwart eeuw kinderstudies in het Paedologisch Instituut te Amsterdam*, Zoetermeer: Uitgeverij Meinema, 2006
- Ritsema van Eck, J. (1947). Gestichtspaedagogische vraagstukken: Gestichtsoopvoeding – Noodopvoeding. *De Koepel*, 1, 100-107.
- Rijksen, P. en Blom, J. (1965). *Ontzetting of teruggave, voorbereiding en gevolgen*, Amsterdam: Raad voor de Kinderbescherming.
- Rink, J.E. (1976). *Residentiële hulpverlening aan gedetineerde adolescenten. De ontwikkeling van de confrontatiemethodiek*. Bloemendaal: H. Nelissen. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Rooy, P. de (2005). *Republiek van rivaliteiten. Nederland sinds 1813* (2e herz. dr.). Amsterdam: Mets & Schilt.
- Rose, D., Thornicroft, G. & Slade, M. (2006). Who decides what evidence is? Developing a multiple perspectives paradigm in mental health. *Acta Psychiatrica Scandinavica* (113), 109-114.
- Rosenzweig, S. (1936). Some implicit common factors in diverse methods of psychotherapy. *American Journal of Orthopsychiatry*, 6(3), 412-415.
- Ruyskensvelde, S. van (2014). Towards a history of e-ducation? Exploring the possibilities of digital humanities for the history of education, *Paedagogica Historica*, 50 (6), 861-870.
- Ruyter, P.A. de (1971). *De 'volgende' groepsleidster. Interacties van groepsleiders en kinderen in een centrum voor residentiële behandeling*. Groningen: Wolters-Noordhoff. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Sackett, D.L. (2000). *Evidence-based medicine. How to practice and teach EBM*. Edinburgh (etc.): Churchill Livingstone.
- Sarphatie, H.R. & J.W. Veerman (1980). Evaluatie van hulpverlening. Een pleidooi voor een op het individu gerichte descriptieve benadering. *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*. 177-196.
- Sayers, J. (1991). *Mothering psychoanalyses: Helene Deutsch, Karen Horney, Anna Freud and Melanie Klein*. Londen: Hamish Hamilton.
- Scheerens, R. (1979). *Technologie in hulpverleningsorganisaties. Een onderzoek naar de relatie technologie-structuur in instellingen voor residentiële hulpverlening*. Amsterdam: Vrije Universiteit. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Schenk, W. (1935). *Wangedrag van kinderen. Onderzoek naar aard en oorzaken ten aanzien van 600 Rotterdamse kinderrechter-kinderen*. Baarn: Hollandia. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Scholte, E.M. (1988). *Jeugd, politie en hulpverlening: een onderzoek naar preventieve hulpverlening aan jongeren met psychosociale problemen*. Leuven: Acco. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Schoorl, P.M., Bergh, P.M. van den & Ruijsenaars, A.J.J.M. (2000). *Inleiding in de theoretische orthopedagogiek. Hulpverleners bij opvoeden*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Schouten, J.A.M. (1967). *Persoonlijkheidsfactoren en geneigdheid tot delinquentie in de puberteit*, Den Haag: Staatsuitgeverij.
- Schuytlot, A.H. (1999). *Een dynamische driehoek. Gezinsvoogd, ouder en kind een jaar lang gevolgd*. Delft: Eburon. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Seligman, M.E.P. (1995). The effectiveness of psychotherapy: the Consumer Reports study. *American Psychologist*, 50, 965-974.
- Servatius, A.H. (1949). *Onderzoek onder oud-verpleegden der vereniging 'Kinderzorg' te Zwolle, 1907-1947*, Zwolle: Kinderzorg.
- Sipma, W.G. (1996). *Orthopedagogische thuisbegeleiding met het Portage Programma Nederland*. Groningen: Stichting Kinderstudies. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Slot, N.W. (1988). *Residentiële hulp voor jongeren met antisociaal gedrag*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Slot, N.W., Heiner, H., Kruijff, G. de & Bartels, A.A.J. (1982). Het invoeren van een training in sociale vaardigheden in een Rijksinrichting voor Jongens en een onderzoek naar het effect ervan. *Gedragstherapieonderzoeken. Special van Jeugdbescherming en onderzoek*. Den Haag: CWOK.
- Slot, N.W., Jagers, J.D. & Beumer, M.H., Tien jaar Kursushuis: ervaringen en follow-up gegevens, *Kind en adolescent*, 1992, p. 82-96.
- Slot, N.W., Theunissen, A., Esmeijer, F.J. & Duivenvoorde, Y. (2002). 909 zorgen. Een onderzoek naar de doelmatigheid van de ondertoezichtstelling. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Slot, N.W., Van der Veldt, M.C.A.E., & Beenker, L.G.M. (2004). *Effectief beschermd. Een onderzoek naar de haalbaarheid van een instrument voor het meten van de effectiviteit van de uitvoering van kinderschermingsmaatregelen*. Duivendrecht: PI Research.
- Slot, N.W. & Jagers, J.D. (1986). De GT-projecten. Twaalf jaar onderzoek naar de effectiviteit van ambulante en residentiële vormen van hulpverlening voor 'probleemjongeren'. *Kind en adolescent*, 7, 192-204.
- Smit, M. (1993). *Aan alles komt een eind. Een onderzoek naar beëindiging van tehulpverlening*. Leiden: Drukkerij Faculteit der Sociale Wetenschappen. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Spijker, J. en Donker, M. (1998). Doeltreffendheid van depressiebehandeling in Nederland. *MGv*, 579-597.
- Task Force Doelmatigheid, Effectiviteit en Financiering Jeugdhulpverlening (1994). *Plaats maken*.

- Op weg naar een goede jeugdzorg. Rapport van de Task Force Doelmatigheid, Effectiviteit en Financiering Jeugdhulpverlening.* Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.
- Theunissen, H.L.A. (1986). *Het sociaal klimaat van de leefgroep.* Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Tilanus, C.P.G. & A.J. van Montfoort (2005). Jeugdzorg. In Hermanns, J., Nijnatten, C. van, Verheij, F., Reuling, M., *Handboek Jeugdzorg. Deel 1 Stromingen en specifieke doelgroepen*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Tonkens, E. (1999). *Het zelfontplooiingsregime. De actualiteit van Dennendal en de jaren zestig*, Amsterdam: Bert Bakker.
- Tussen droom en daad. Eindrapport van de Interdepartementale Werkgroep Ambulante en Preventieve Voorzieningen voor Hulpverlening aan Jeugdigen (1984).* Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.
- Veerman, J.J. (1977). *Als hulp wordt opgelegd... De problematiek rond de hulpverlening in een orthopedagogisch behandelingsinstituut*, Groningen: Wolters-Noordhof.
- Veerman, J.W. (1998). Meten en weten in de jeugdzorg. Een pleidooi voor bruikbaarheidsonderzoek. *Kind en adolescent*, 19, 343-357.
- Veerman, J.W. (1990). *De ontwikkeling van kinderen na een periode van klinische hulpverlening*, Amersfoort/Leuven: Acco.
- Veerman, J.W., Fenger-Haneman, B.I., Roschar-Rosenstein, A.S. & Veeneklaas, J.R. (1986). *Op het spoor gezet. Een follow-up onderzoek naar de kenmerken en ontwikkelingen van een MKD-populatie.* Amsterdam: MKD 't Kabouterhuis-Zuid.
- Veerman, J.W. & Ph. D.A. Treffers (1986). Evaluatie van jeugdhulpverlening. *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 113-119.
- Veerman, J.W. & Van Yperen, T. (Eds.). (2008). *Meer zicht op effectiviteit van jeugdzorg. Eindverslag van het project 'Zicht op effectiviteit'.* Utrecht/Nijmegen: Nederlands Jeugdinstituut/Praktikon. Gedownload van www.nji.nl op 15-09-2008.
- Veldman, J. (2004). Het hele gezin op de sofa. Therapie in plaats van detentie. 0/25, 10-14.
- Vermeul-Van Mullem, A. W. (1974). *Gedragsbeoordeling bij jeugdigen: ontwikkeling van een instrument voor beoordeling van sociaal probleemgedrag, ter ondersteuning van diagnostische en interactieprocessen*, Van Gorcum en Comp., proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Verschuur, M.J. & Mesman Schultz, K. (1991). *Residentiële en semi-residentiële hulpverlening in het Bergse Bos. Een empirisch onderzoek naar bereikte doelgroepen, aard van de hulpverlening en effecten van de behandeling.* Leiden: Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening.
- Vogelvang, B.O. (1993). *Video-hometraining "plus" en het project aan huis: verheldering van twee methodieken voor intensieve pedagogische thuisbehandeling.* Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Vossen, C. & Bijsterveldt, M. van (2015). *En... werkt het? 10 jaar onderzoek naar zorg voor jeugd.* Den Haag: ZonMw.
- Waldijk, B., Stel, J. van der & Laan, G. van der (1999). *Honderd jaar sociale arbeid. Portretten en praktijken uit de geschiedenis van het maatschappelijk werk.* Assen: Van Gorcum.
- Wampold, B.E. (2001). *The great psychotherapy debate. Models, methods and findings.* Mahwah N.J. (etc.): L. Erlbaum Associates.
- Weijenberg, J. & Rasenberg, T. (1998). Effectieve thuishulp door tijdelijke internaatsplaatsing. *Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg*, 6, 24-31.
- Weijers, I. (1999). De verantwoordelijkheidspedagogiek van Mulock Houwer. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 2, 82-102.
- Weijers, I. (1991). *Terug naar het behouden huis. Romanschrijvers en wetenschappers in de jaren vijftig.* Amsterdam: Sua.
- Wel, F.W. van (1988). *Gezinnen onder toezicht. De Stichting Volkswoningen te Utrecht, 1924-1975.* Amsterdam: SUA. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Werkgroep Gestichtsdifferentiatie (1959). *Verzorging en opvoeding in kindertehuizen.* Den Haag: Nationale Federatie voor Kinderbescherming.
- Werkgroep Stage (1955). De samenwerking tussen inrichtingen voor kinderbescherming en opleidingscentra. *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk*, 9, 3-9.
- Wetenschappelijk onderzoek (1968). *Documentatieblad*, 13, 410-414.
- Weterings, A.M. (1977a). *Het pleeggezin als opvoedingssituatie: een empirisch onderzoek naar de opvoedingsrelatie van voogdijpupillen in een pleeggezin.* Groningen: z.u. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Weterings, A.M. (1977b) *Gezinsvoogdij, hulp of fictie? I Kritische kanttekeningen bij een onderzoek. Tijdschrift voor maatschappijvraagstukken en welzijnswerk*, 6, 199-202.
- Weterings, Drs. A.M. (1977c). *Gezinsvoogdij, hulp of fictie? II Bespreking van de resultaten, Tijdschrift voor maatschappijvraagstukken en welzijnswerk*, 6, 203-206.
- Weterings, A.M., Angenent, M.T.A., Dalmeijer, E.H., Muijen, H. van, Pruis, H. & Veenis, E. (1987). *Begeleiding van Gezinsituaties (BvG).* Leiden: COJ.
- Wiersma, K. (1971). *Jeugdbescherming en justitie: schets voor organisatie en structuur.* Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Wigboldus, E.H.M. (2002). *Opvoedend handelen in een justitiële jeugdinrichting : systematisering van het behandelaanbod binnen Rentray.* Leuven/Apeldoorn: Garant. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Willemse, Th. R.M. (1998). De 20ste eeuw, 1905-1998. Van opvoedingsgesticht tot behandelhuis. In: Dane, J., Groenveld, S., Dekker, J.J.H. & Willemse, Th. R.M., *Wezen en boefjes. Zes eeuwen*

- zorg in wees- en kindhuizen. Hilversum: Verloren, 339-400.
- Wiltshut, H. (2001). Recidive van jongeren uit justitiële jeugdinrichtingen onthutsend groot', *SPH*, 16-21.
- Wines, E.C. (1880). *The State of Prisons and of Child-Saving Institutions in the Civilised World*. Cambridge: University Press / John Wilson and Son.
- Winnubst, C.M. (1989). *Individuele gerichtheid en systematische hulpverlening in groepsverband: een kwalitatieve analyse van de opvoeding en de begeleiding in een instelling voor residentiële hulpverlening aan vastgelopen jongeren*. Groningen: Stichting Kinderstudies. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Wit, O.C. (1970). *Recht en billijkheid : een theoretische analyse van de sociaal-pedagogische problematiek van het pleeggezin*. Plaats en uitgever onbekend. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Wit, O.C. (1971). *Pleeggezin-onderzoek*. Utrecht: Pedagogisch instituut van de rijksuniversiteit.
- Wit, O.C., Adriani, P.J.A., Haverkamp, R.M., Prins, K.F., Weterings, A.M., Vos, J.W. de & Doorne, J.J. van (1971). *Honderd pleeggezinnen onder de loep*. Amsterdam/Utrecht: Stichting voor het Kind en de Nationale Federatie voor Kinderbescherming.
- Wouda, P.L. (1988). *Uitval uit de jeugdhulpverlening: oorzaken en gevolgen*. Leiden: COJ.
- Wouda, P. L. (1992). Hulpverlening aan jongeren in een crisissituatie, *Jeugd en samenleving*. 11, 668-674.
- Wouda, P.L. (1994). *Crisis intervention for adolescents. An outcome study with two homogeneous subgroups in two different programs*. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden/Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Wouda, P.L. & Mateman, H. (1990). *Crisishulp in beeld: een onderzoek naar ambulante en residentiële hulp aan jongeren*. Leiden: Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening.
- Wubs, J. (2004). *Luisteren naar deskundigen. Opvoedingsadvies aan Nederlandse ouders 1945-1999*, Assen: Van Gorcum.
- Yperen, T. van (2001). Antisociaal gedrag en jeugddelinquentie: valt er wat te keren? *Kind en adolescent*, 22, 213-222.
- Yperen, T. van (2003). *Resultaten in de jeugdzorg: begrippen, maatstaven en methoden*. Utrecht: NIZW Jeugd.
- Yperen, T. van (2004a). Vraaggericht en effectief: tegenstelling of succesformule? *Nederlands tijdschrift voor jeugdzorg*, 1, 48-53.
- Yperen, T. van (2004b). Resultaten in de jeugdzorg, *Nederlands tijdschrift voor jeugdzorg*, 1, 27-34.
- Yperen, T.A. van (2004c). Praktijkontwikkeling, onderzoek en beleid. Instrumenten voor een effectievere jeugdzorg', *Kind en adolescent*, 25, 4-17.
- Yperen, T.A. van & IJzendoorn, W.J.E. van (1999). Registratie en planmatig handelen. In Knorth, E.J. en Smit, M. (red.) (1999). *Planmatig handelen in de jeugdhulpverlening*. Leuven/Apeldoorn: Garant, 325-344.
- Yperen, T. A. van, Steege, M. van der, Addink, A. & Boendermaker, L. (2010). *Algemeen en specifiek werkzame factoren in de jeugdzorg. Stand van de discussie*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Zandberg, Tj. (1988). *Kleinschaligheid in de residentiële jeugdhulpverlening*. Groningen: Stichting Kinderstudies. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Zetten, zat, gezeten (1973). Amsterdam: Adviesbureau Kinderbeschermingskonflikten.

Bijlagen

BIJLAGE 1

De geselecteerde tijdschriftartikelen

1. Ritsema van Eck, J., 'Gestichtspaepagogische vraagstukken: Gestichtsoopvoeding – Noodopvoeding', *De Koepel*, 1947, nummer 5, 100-107
2. Mulock houwer, D.Q.R., 'Façade en realiteit', *Tijdschrift voor maatschappelijk werk*, 1947, 97-100
3. Hudig, Mr. J.C., 'Gezinsvoogdij en levensloop. Onderzoek van Mej. Mr. B.L.F. Clemens Schröner in druk uitgegeven door het Instituut voor Preventieve Geneeskunde te Leiden in 1952', *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk*, 1953, nummer 4, 57-61
4. Prins, Mr. P.G., 'Afstand' van kinderen en hun plaatsing bij pleegouders', *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk*, 1953, nummer 22, 355-357
5. Kamphuis, M., 'Het avontuur in St. Paul I', *Tijdschrift voor maatschappelijk werk*, 1962, nummer 3, 55-60
6. Matsushima, J., 'Enkele aspecten van 'succes' bij behandeling in een inrichting', *Documentatieblad*, 1965, 344-352
7. auteur onbekend, 'Wetenschappelijk onderzoek', *Documentatieblad*, 1968, nummer 10, 410-414
8. Angenent, Drs. H.L.W., 'Zelfstandigheid van voogdikinderen – een empirisch onderzoek', *Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid*, 1968, nummer 8, 358-365
9. Meijers, N., 'Problemen bij een na-onderzoek', *Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid*, 1968, nummer 9, 383-388
10. Reinink, J.M., 'Beleid en begrip tussen research en praktijk', *Tijdschrift voor maatschappelijk werk*, 1968, nummer 7, 131-139
11. Adriani, drs. P.J.A. en R. Haverkamp, 'Sociaal-pedagogisch onderzoek in de kinderbescherming, enkele inleidende opmerkingen', *De Koepel*, 1968, nummer 12, 368-375
12. Moens, L.F. en A.W. Vermeul-van Mullem, 'Enkele opmerkingen over wetenschappelijk onderzoek in de kinderbescherming', *De Koepel*, 1968, nummer 4, 99-111
13. auteur onbekend, 'Organisatie van onderzoek in de kinderbescherming', *De Koepel*, 1971, nummer 3, 82-84
14. redactie, 'Enige kanttekeningen ter inleiding', *Tijdschrift voor maatschappelijk werk*, 1971, nummer 7, 137-138
15. Veerman, Drs. J.J., 'Ontwarring en ordening', *Mozaïek*, 1971, nummer 4, 122-124
16. Hagevoort-Heerkens Thijssen, J., 'Gevoelens van pleegouders als belangrijke factor in het slagen van een pleeggezin', *MGV: Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid*, 1974, 533-541
17. Mesman Schultz, K., 'Meer research in het observatietehuis: AEPRA-II', *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwezijn*, 1974, 2^e jaargang, nummer 2, 23-27
18. Frakking, J.C. en E. Jansen, ' 'Mislukte' plaatsingen bij Zandbergen', *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwezijn*, 1974, 2^e jaargang, nummer 2, 28-30
19. Ploeg, J. van der, 'AEPRA: een moeilijke naam voor een moeilijk onderzoek', *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwezijn*, 1974, 2^e jaargang, nummer 6, 139-141
20. Adriani, P.J.A., 'Onderzoekbeleid opnieuw van start', *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwezijn*, 1974, 2^e jaargang, nummer 10, 234-237
21. Adriani, P.J.A., 'Crm op zoek naar programmering jeugdonderzoek', *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwezijn*, 1974, 2^e jaargang, nummer 10, 238-239
22. Ophoff, F.W., 'Onderzoek en welzijnswerk: een grote kloof. Een mythe om te doorbreken', *TMW: Tijdschrift voor maatschappijvraagstukken en welzijnswerk*, 1974, nummer 3, 42-44
23. Brederode-Ritter, C. M. van, 'Onderzoek. Een exploratie van het mogelijke', *Tijdschrift voor maatschappijvraagstukken en welzijnswerk*, 1974, nummer 3, 45-49
24. Brey, H. de en Hoekstra, M., 'Evalueren van resultaten', *MGV: Maandblad geestelijke Volksgezondheid*, 1977, nummer 9, 650-655
25. Ligthart, L.E.E., 'Pupillen in internaten', *MGV: Maandblad geestelijke Volksgezondheid*, 1977, nummer 2, 79-89
26. Adriani, P.J.A., 'Onderzoek op het gebied van de externe jeugdbescherming en op naburige terreinen', *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwezijn*, 1977, nummer 2, 34-37
27. Bartels, A.A.J., 'Jongeren gewoon een handje helpen', *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwezijn*, 1977, nummer 5, 103-105
28. Adriani, P.J.A., 'Onderzoek op het gebied van de interne kinderbescherming', *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwezijn*, 1977, nummer 8, 168-171
29. Adriani, P.J.A., 'Wetenschappelijk onderzoek kinderbescherming', *Sjow*, 1977, nummer 16/17, 350
30. Adriani, P.J.A., 'Jeugdbescherming en onderzoek op weg naar een betere relatie', *Sjow*, 1977, nummer 20, 417-421
31. Weterings, Drs. A.M., 'Gezinsvoogdij, hulp of fictie? I Kritische kanttekeningen bij een onderzoek', *Tijdschrift voor maatschappijvraagstukken en welzijnswerk*, 1977, nummer 6, 199-202
32. Weterings, Drs. A.M., 'Gezinsvoogdij, hulp of fictie? II Bespreking van de resultaten', *Tijdschrift voor maatschappijvraagstukken en welzijnswerk*, 1977, nummer 6, 203-206
33. Melief, W., 'Evaluatie en evaluatie-onderzoek', *Tijdschrift voor maatschappijvraagstukken en welzijnswerk*, 1977, nummer 1, 33-38

34. Ploeg, J. van der, 'Kwaliteit valt te meten', *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwelzijn*, 1980, nummer 2, 46-49
35. Adriani, P.J.A., 'Twee programma's voor onderzoek in hulpverlening', *Sjow: Nederlands tijdschrift voor jeugdbescherming en jeugdwelzijn*, 1980, nummer 3, 77-80
36. Knorth, E.J., 'Wordt het COM-kommertijd in de jeugdbescherming? Over predictie van (on) aangepast gedrag bij jongeren', *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 1980, 117-128
37. Sarphatie, H.R. en J.W. Veerman, 'Evaluatie van hulpverlening. Een pleidooi voor een op het individu gerichte descriptieve benadering', *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 1980, 177-196
38. Anbeek, M.A. en A.A.J. Bartels, 'Evaluatie gesprekstherapie voor adolescenten. De COMTZ-formule', *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 1983, 95-108
39. Berger, M.A. en J.D. Jagers, 'Voorbeeld van follow up-onderzoek bij jongeren. Follow up van ex-bewoners van een rijksinrichting', *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 1986, 326-327
40. Dungen, M.G.M. van den en H. Helmantel, 'Orthopedagogiek en naturalistische evaluatie', *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 1986, 364-376
41. Veerman, J.W. en Ph. D.A. Treffers, 'Evaluatie van jeugdhulpverlening', *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 1986, 113-119
42. Harinck, F., 'Kindertherapie research. Ontwikkelingen, resultaten, problemen', *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 1986, 120-136
43. Fournier, E.P., 'Ervaringen met therapie-effect onderzoek. Evaluatie van een therapieprogramma voor kinderen van gescheiden ouders', *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 1986, 137-147
44. Hellendoorn, J., E. Riekert en B.L. van Zanten, 'Evaluatie van beeldcommunicatie-therapie. Opzet en eerste resultaten', *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 1986, 161-171
45. Veerman, J.W., B.I. Fenger-Haneman, A.S. Roschar-Rosenstein en J.R. Veeneklaas, 'Follow-up onderzoek bij ex-MKD kinderen. Een onderzoek naar follow-up status en mogelijke predictoren', *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 1986, 172-191
46. Slot, N.W. en J.D. Jager, 'De GT-projecten. Twaalf jaar onderzoek naar de effectiviteit van ambulante en residentiële vormen van hulpverlening voor 'probleemjongeren'', *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 1986, 192-104
47. Mesman Schultz, K. en M. Nelen, 'Een evaluatie-instrument voor residentiële hulpverlening. Uitgangspunten, vorm en gebruiksmogelijkheden', *Kind en adolescent: tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*, 1986, 205-216
48. Timmermans, drs. J., 'Jeugdhulpverlening en medische dienstverlening zijn slecht op elkaar afgestemd', *Tijdschrift voor Jeugdhulpverlening*, 1989, nummer 1/2, 77-86
49. Bijl, B., Bogaart, P.H.M. van den (1992). "Het 'experiment proefpolders': op weg naar een meer adequaat hulpaanbod?", *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 106-115
50. Ploeg, J. van der (1992). "De zin en onzin van tehuisopvoeding", *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 456-464
51. Wouda, L., 'Hulpverlening aan jongeren in een crisissituatie', *Jeugd en samenleving*, 1992, nummer 11, 668-674
52. Mesman Schultz, K., 'Interim-rapport over effectiviteit van residentiële jeugdhulpverlening', *Jeugd en samenleving*, 1992, nummer 8/9, 487-488
53. Harinck, F.J.H., 'Evaluatie van doelgerichte interventies', *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 1992, nummer 2, 91-100
54. Naayer, P.M.H. en Tj. Zandberg, 'Evaluatie van kleinschalige hulpverlening', *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 1992, nummer 5, 322-331
55. Bogaart, P.H.M. van den, Bijl, B. en Mesman Schultz, K., 'Experimenteren als doel of als middel?', *TJJ*, 1992, nummer ?, 47-51
56. Overduin, P., 'Intensieve hulp aan huis. Interdisciplinaire aanpak van opvoedingsproblemen in multi-problem gezinnen.', *TJJ*, 1992, 7-11
57. Slot, N.W., Jagers, J.D. en Beumer, M.H., 'Tien jaar Kursushuis: ervaringen en follow-up gegevens', *Kind en adolescent*, 1992, p. 82-96
58. Mesman Schultz, K. en Herfs, H., 'Zelfstandigheidstraining voor adolescenten. een onderzoek naar de effecten van residentiële behandeling', *Kind en adolescent*, 13 (1992), 133-143
59. Ooyen-Houben, M.M.J. van, 'De ontwikkeling van jonge kinderen na een uithuisplaatsing. Een prospectief longitudinaal onderzoek', *Kind en adolescent*, 13 (1992), 167-178
60. Boxtel, O. van, 'Leren van klanten. Cliëntenbeleid in de jeugdhulpverlening', *Tijdschrift voor de sociale sector*, nummer 1/2, 1995
61. Scholte, E.M., 'Het plaatsen van jeugdigen in pleeggezinnen en residentiële centra', *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 34 (1995) 99-114
62. Matthys, W. en Rietvelt, R., 'Kinderen uit therapeutische pleeggezinnen. Follow-up in de vroege volwassenheid', *Kind en adolescent*, 16 (1995) 254-260
63. Jansen, M.G., Schüller, C.M.L., Oud, J.H.L. en Arends, C., 'Evaluatieonderzoek in de residentiële hulpverlening. Gedragsverandering bij reguliere en voortijdige vertrekkers', *Kind en adolescent*, 16 (1995), 211-227
64. Weijenberg, J. en Rasenberg, T., 'Effectieve thuishulp door tijdelijke internaatsplaatsing',

- Nederlands tijdschrift voor Jeugdzorg, nummer 6, 1998, 24-31
65. Veerman, J.W., 'Metenenwetenindejeugdzorg. Eenpleidooivoorbruikbaarheidsonderzoek', *Kind en adolescent*, 19 (1998), p. 343-357
 66. Pater, C. de en Sande, R. van der, 'Evidence-Based Mental Health', *MGv*, 1998, 779-781
 67. Spijker, J. en Donker, M., 'Doeltreffendheid van depressiebehandeling in Nederland', *MGv*, 1998, 579-597
 68. Nugter, A., Bragt, P. vanen Kumeling, I., 'Uitkomsten van (deeltijd)klinische psychotherapie', *MGv*, 1998, 861-874
 69. Goedhart, A.W. en Treffers, Ph. D. A., 'Psychiatrisch diagnostische classificaties en 'evidence-based' praktijkbeoefening', *MGv*, 1998, 1037-1051
 70. Boendermaker, L., 'Behandeling van antisociaal gedrag in justitiële behandelinrichtingen voor jongeren', *Kind en adolescent*, 22 (2001), p. 242-256
 71. Horjus, B. en Baerveldt, C., 'Wasmachines, Glenn Mills of het taakvaardigheidsmodel. Presentatie en illustratie van een methode om interventies in residentiële instellingen voor jeugdzorg te vergelijken', *Kind en adolescent*, 22 (2001), p. 257-267
 72. Yperen, T.A. van, 'Antisociaal gedrag en jeugddelinquentie: valt er wat te keren?', *Kind en adolescent*, 22 (2001), p. 326-341
 73. Bakker, A., 'De schijn van objectiviteit. Praktijk en onderzoek in de GGZ', *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid*, 56 (2001), p. 139-145
 74. Janssens, J.M.A.M., 'Volgspot. Intensieve ambulante gezinsbegeleiding', *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 39 (2000), 94
 75. Wiltshut, H., 'Recidive van jongeren uit justitiële jeugdinrichtingen onthutsend groot', *SPH*, 2001, 16-21
 76. Laan, P.H. van der, 'Over straffen, effectiviteit en erkenning. De wetenschappelijke onderbouwing van preventie en strafrechtelijke interventie', *Justitiële Verkenningen*, 2001, 31-48
 77. Bruning, M. en Steketee, M., 'Herziening OTS (nog) geen verbetering voor betrokkenen. Hoofdlijnen van de wetsevaluatie OTS', *Tijdschrift voor Familie- en jeugdrecht*, 2001, 137-144
 78. Boer, N. de, 'Verschepen? Nee: transcultureel vertalen', *Tijdschrift voor de sociale sector*, 2001, april, 12-17
 79. Yperen, T. van, 'Vraaggericht en effectief: tegenstelling of succesformule?', *Nederlands tijdschrift voor jeugdzorg*, 2004, nummer 1, 48-53
 80. Boendermaker, L., 'Nederlandse studies naar effectiviteit naar jeugdzorg', *Nederlands tijdschrift voor jeugdzorg*, 2004, nummer 1, 41-47
 81. Konijn, C., 'Effectonderzoek bij doelgroepen en interventievormen. Wat zegt de internationale literatuur?', *Nederlands tijdschrift voor jeugdzorg*, 2004, nummer 1, 35-40
 82. Yperen, T. van, 'Resultaten in de jeugdzorg', *Nederlands tijdschrift voor jeugdzorg*, 2004, nummer 1, 27-34
 83. Veldman, J., 'Het hele gezin op de sofa. Therapie in plaats van detentie', 0/25, 2004, mei, 10-14
 84. Prins, P.J.M., 'Effectiever behandelen tussen 'nature' en 'nurture'', *Kind en adolescent*, 25 (2004), p. 250-261
 85. Yperen, T.A. van, 'Praktijkontwikkeling, onderzoek en beleid. Instrumenten voor een effectievere jeugdzorg', *Kind en adolescent*, 25 (2004), p. 4-17
 86. Damen, H.R. en Veerman, J.W., 'Werkt het zoals bedoeld? Betekenisvolle en bruikbare interventiecomponenten van het Innovatieprogramma Jeugdzorg Limburg', *Kind en adolescent*, 25 (2004), p. 22-37
 87. Gomperts, W., 'Effectonderzoek en de moeizame relatie tussen psychoanalyse en empirische wetenschap', *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 59 (2004), 10-39
 88. Yperen, T.A. van, 'De kwaliteit van preventieonderzoek', *Kind en adolescent*, 25 (2004), 298-305
 89. Gerrits, R.S., 'Wensen, klachten en tevredenheid. Onderzoek onder cliënten van een Riagg', *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 59 (2004), 40-51
 90. Mengelberg, K., 'Langdurige psychotherapie', *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 59 (2004), 401-402
 91. Burg, W. van den, 'De evidence-base voor het toepassen van niet-evidence-based psychotherapieën', *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 59 (2004), 477-479
 92. Hondius, A., 'Evidence based medicine in de forensische psychiatrie', *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 59 (2004), 534-535

BIJLAGE 2

Zoektermen en lijst proefschriften

In Picarta is met de volgende termen gezocht in combinatie met de term ‘proefschrift’:

- Residentiële hulpverlening
- Residentiële jeugdhulpverlening
- Kindertehuis
- Tehuisopvoeding
- Opvoedingsinrichting
- Opvoedingsgestichten
- Opvoedingsinstellingen
- Internaatopvoeding
- Inrichtingsopvoeding
- Rijksopvoedingsgestichten
- Pleegzorg
- Gezinsverpleging
- Ondertoezichtstelling
- Gezinsvoogdij
- Voogdij
- Voogdijkind(eren)
- Gezinsbegeleiding
- Gedragsstoornissen
- Jeugdzorg
- Kinderbescherming
- Jeugdbescherming
- Kinderpsychotherapie
- Kinderpsychologie
- Ontwikkelingspsychologie
- Orthopedagogiek
- Pedagogiek
- Opvoeding
- Kindermishandeling
- Verwaarlozing

Via deze zoektermen werden de volgende proefschriften op het terrein van de kinderbescherming en jeugdzorg gevonden.

Acker, J. van (1976). *Heropvoeding naar sociale aanpasbaarheid. Actie-onderzoek in een inrichting voor zeer moeilijke meisjes*. Gent : Rijksuniversiteit, Faculteit der Psychologische en Pedagogische Wetenschappen. Proefschrift Universiteit Gent.

Angenent, H.L.W. (1974). *Opvoeding, persoonlijkheid en gezinsverhoudingen in verband met kriminaliteit : een onderzoek bij veroordeelde vermogensdelinkwenten*. Groningen: Tjeenk Willink. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.

As, N.M.C. van (1999). *Family functioning and child behavior problems : a study on the relationship between family functioning and child behavior problems, and the effectiveness of an early intervention parent program to enhance family functioning*. Nijmegen: UB Nijmegen. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.

Asscher, J.J. (2005). *Parenting support in community settings: parental needs and effectiveness of the home-start program*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

Baartman, H.E.M. (1983). *Psychotische kinderen : verhaal als hulpvraag in de speciale pedagogiek*. Lisse: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.

Bakker, L.W.H. (2001). *De pedagogische variabelen lijst (PVL) : de ontwikkeling van een pedagogisch diagnostisch instrument voor de gezinsvoogden van de ambulante jeugdbescherming en jeugdhulpverlening van het Leger des Heils*. Leuven/Apeldoorn: Garant. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.

Bartels, A.A.J. (1986). *Sociale vaardigheidstraining voor probleemjongeren: uitgangspunten, opzet, resultaten, mogelijkheden*. Lisse: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.

Bastiaansen, P.A.C.M. (2001). *Belaste pleegouders en verscheurde pleegkinderen? : onderzoek naar de wijze waarop pleegouders de opvoedingssituatie beleven en pleegkinderen de relatie met het pleeggezin en het gezin van oorsprong beleven*. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.

Beke, B.M.W.A. (1987). *Weggelopen minderjarigen uit kinderbeschermingstehuizen*. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.

Berben, E.G.M.J. (2000). *Als iedereen hetzelfde was.... Indicatiestelling in de jeugdzorg*. Maastricht: Shaker Publishing. Proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam

Berg, G. van den (2000). *On describing the residential care process: social interactions between care workers and children according to the Structural Analysis of Social Behavior (SASB) model*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

- Berge, E.S.M. ten (1995). *Meisjes in de knel. Vraag en aanbod in het agogisch werken met maatschappelijk geïsoleerde meisjes*. Soest: Ten Berge. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Berge, I.J. ten (1998). *Besluitvorming in de kinderbescherming: de ontwikkeling en evaluatie van een checklist voor de beoordeling van meldingen bij de Raad voor de Kinderbescherming*. Delft: Eburon. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Bergh, P.M. van den (1991). *Beslist geïnformeerd....?: een onderzoek naar de opnamebesluitvorming in drie internaten voor jeugdhulpverlening*. Leuven: Garant. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Bijl, B. (1996). *Innovaties in de jeugdhulpverlening : over het rendement en de soliditeit van nieuwe hulpprogramma's*. Leiden: DSWO Press. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Binsbergen, M. van (2003). *Motivatatie voor behandeling : ontwikkeling van behandelmotivatie in een justitiële instelling*. Proefschrift Universiteit Leiden.
- Blankstein, J.H. (1971). *Herhaling van gezinsrelatie-patronen in een behandelingstehuis*. Rotterdam: Bronder Offset. Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht.
- Bleeker, J.K. (1990). *Effecten van een sociaal-redzaamheidsprogramma voor zwakbegaafde jongeren*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Boendermaker, L. (1999). *Justitiële behandelinrichtingen voor jongeren : populatie en werkwijze*. Leuven/Apeldoorn: Garant. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Bonke, P.M.M. (1984). *Opvoedingsproblemen als waarderingskonflikten : waarderingsonderzoek met opvoeder en kind*. Lisse: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Nijmegen.
- Brands-Bottema, G.W. (1988). *Overheid en opvoeding: onderzoek naar de motivering door politieke partijen van formele wetgeving of pogingen daartoe, betreffende de overheidsbemoeiingen met de verzorging en opvoeding van kinderen door hun ouders, in de periode 1870-1987*. Deventer: Kluwer. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Bras, J.J.H. (1973). *De opleiding van de groepsleider. Een bijdrage tot ontwikkeling van orthopedagogische residentiële hulpverlening*. Lochem: De Tijdstroom. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Brink, L.T. ten (1998). *De ontwikkeling van kinderen tijdens een periode van klinische jeugdzorg : status, beloop en prognose*. Amsterdam: Paedologisch Instituut. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Brouwer, L.A. (1997). *Meiden met lef. Marokkaanse en Turkse weglloopsters*. Amsterdam: VU uitgeverij. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Bruning, M.R. (2001). *Rechtvaardiging van kinderbescherming : naar een nieuw maatregelenpakket na honderd jaar kinderbescherming*. Deventer: Kluwer. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Buysse, W.H. (1997). *Personal social networks and behavior problems in adolescence. An explorative study in three samples: a residential sample, a day treatment sample, and a reference sample*. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Colijn, S. (2001). *Adolescents in residential psychiatric care. Treatment outcome, social support and cultural background. Results from the Laanzicht research project*. Den Haag: Pasmans Offsetdrukkerij. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Combrink-Kuiters, C.J.M. (1998). *Kennis van zaken. Een jurimetrisch onderzoek naar rechterlijke besluitvorming inzake voogdij en omgang*. Arnhem: Gouda Quint. Proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Clemens-Schröner, B.L.F. (1956). *Psychische kindermishandeling*. Den Haag: Nijhoff. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Cloeck, H. P. (1946). *Adoptie als vraagstuk van kinderbescherming : onderzoek naar het afstaan en aannemen van kinderen*, Amsterdam: De Bussy. Proefschrift Nederlandsche Economische Hoogeschool Rotterdam.
- Deboutte, D.J.K. (1989). *Jeugd en hulp: een psychiatrisch-epidemiologische verkenning*. Leuven: Acco. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Dimmendaal, G. (1998). *Heropvoeding en behandeling : meisjes in Huize de Ranitz, Groningen 1941-1967*. Assen: Van Gorcum. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Doef, P.L.M. van der (1988). *De orthopedagogische betekenis van problematisch kindgedrag*. Amersfoort: Acco. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Doek, J.E. (1972). *Vijftig jaar ondertoezichtstelling*. Zwolle: Tjeenk Willink. Proefschrift Vrije Universiteit van Amsterdam.
- Doreleijers, T.A.H. (1995). *Diagnostiek tussen jeugdstrafrecht en hulpverlening*. Arnhem: Gouda Quint. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Duipmans, D. (1993). *Preventie of pretentie? : de effecten op recidive van een preventieproject in de provincie Groningen*. Amsterdam: Thesis Publishers. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Dungen, M.G.M. van den (1980). *Tussen droom en daad : van gedragsstudie naar handelingsweten, psychologie en orthopedagogiek*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Edens, F.M. (1994). *Deskundigheidsbevordering van groepsleiders: effecten van een training*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Ensink, B.J. (1992). *Confusing realities. A study on child sexual abuse and psychiatric symptoms*. Amsterdam: VU University Press. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Frans, K. (1977). *Extreem moeilijk gedrag bij meisjes. Een descriptief onderzoek naar achtergronden en kenmerken van meisjes die in een kinderbeschermingsinrichting werden opgenomen en naar hun functioneren in de maatschappij enige jaren later*. Amsterdam/Lisse: Swets &

- Zeitlinger. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Gieles, F.E.J. (1992). *Conflict en contact : een onderzoek naar handelingsmogelijkheden voor groepsleiders bij botsingen en conflicten in de dagelijkse leefsituatie*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Groeneweg, B. (1988). *Kinderen van drugverslaafde ouders: opvoeding en ontwikkeling*. Delft: Eburon. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Grubben, L.J.S. (1994). *Leren hulpverleners 2: een onderzoek naar het beroepsmatig handelen in de (semi-)residentiële jeugdhulpverlening*. Maastricht: Universitaire Pers Maastricht. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Harten-Oudijk, J.A. van (1984). *Participerend onderzoek in een pedagogisch werkveld: verbetering van de begeleiding van pleeggezinplaatsingen*. Lisse: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Hemrica, J.C. (2004). *Kind-zijn tussen opvoeding en recht. Een grondslagenonderzoek naar kindbeelden in discussies op het grensvlak van opvoeding en recht*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Hermans, H.E.G.M. (1984). *De raad voor de kindbescherming: een juridische beschouwing over het ontstaan, de ontwikkeling en toekomstmogelijkheden*. Zwolle: Tjeenk Willink. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Hoefnagels, C.J. (2001). *Met recht van spreken. Enkele theoretische en empirische bijdragen ten behoeve van de secundaire preventie van kindermishandeling*. Amsterdam: SWP. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Hoefnagels, G.P. (1957). *Rapportage in het civiele kinderrecht in het bijzonder bij de raden voor de kindbescherming*. Assen: Van Gorcum. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Horst, W. ter (1970). *Ontwarring en ordening : ervaringen met meisjes in de zeer moeilijke opvoedingssituatie, in de afdeling Orthopedagogiek van de Heldringstichtingen te Zetten (Bet.)*. Kampen: Kok. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Jonker, A. (2004). *Niet opsluiten, maar opvoeden*. Utrecht: Agiel. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Kalverboer, M.E. (1996). *Onderzoek naar de wijze van rapporteren over opvoedings- en verzorgingsproblematiek bij de Raad voor de Kinderbescherming, Directie Noord*. Groningen: Stichting Kinderstudies. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Kemper, A.A.M. (2004). *Intensieve vormen van thuisbehandeling: doelgroep, werkwijze en uitkomsten*. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen.
- Klomp, M. (1992). *Hulpverlening aan adolescenten : een bijdrage aan methodiekontwikkeling in Trainingscentra voor Kamerbewoning*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Knaap, L.M. van der (2003). *Competentiegerichte assessment voor jongeren in de jeugdzorg : ontwikkeling van een instrument*. Amsterdam: PI Research. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Knorth, E.J. (1987). *Opname op maat: een verkennend onderzoek naar de intakeprocedure als begin van residentiële jeugdhulpverlening*. Leuven: Acco. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Kok, J.F.W. (1970). *Struktopathische kinderen : een orthopedagogisch behandelingstype*. 's Hertogenbosch: Malmberg. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen.
- Komen, M. M. (1999). *Gevaarlijke kinderen, kinderen in gevaar : de justitiële kindbescherming en de veranderende sociale positie van jongeren, 1960-1995*. Utrecht: SWP. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Kromhout, M.H.C. (2002). *Marokkaanse jongeren in de residentiële hulpverlening : een exploratief onderzoek naar probleemvisies, interculturalisatie en hulpverleningsverloop*. Amsterdam: SWP. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Laan, P.H. van der (1991). *Experimenteren met alternatieve sancties voor jeugdigen. Een onderzoek naar de invoering en resultaten van alternatieven in het jeugdstrafrecht*. Arnhem: Gouda Quint. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Lafeber, J.H. (1993). *Effecten van deskundigheidsbevordering in de hulpverlening aan multi-probleem gezinnen*. Utrecht: Universiteit Utrecht. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Lamers-Winkelmann, F. (1995). *Seksueel misbruik van jonge kinderen. Een onderzoek naar signalen en signaleren, en naar ondervragen en vertellen inzake seksueel misbruik*. Amsterdam: VU uitgeverij. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Lange, G. de (1965). *De langdurige zeer moeilijke opvoedingssituatie, en haar consequenties voor het pedagogisch denken en handelen*. Groningen: Wolters. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Linden, L. T. van der (1991). *Opnamediaagnostiek: de interpretatie van dossiergegevens bij de opname van jongens met gedragsstoornissen in een tehuis voor pedagogische hulpverlening*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Linge, R.H. van (1992). *De organisatie van praktisch pedagogische gezinsbegeleiding: een aanzet tot theorievorming*. Delft: Eburon. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Lubbers, R. van (1966). *Voortgang en nieuw begin in de opvoeding: beeldend verhalen als hulpmiddel bij opvoedingsmoeilijkheden*. Assen: Van Gorcum. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Masthoff-Vermaas, J. (1950). *Het zeer moeilijke kind en zijn behandeling door de vereniging 'Zoekt het verlorene' te Rotterdam*. Amsterdam: N.V. Van Munsters Uitgeversmaatschappij. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Meyer, R.E. de (2002). *Indications for foster care in the Netherlands: an evaluation and model proposal*. Nijmegen: UB Nijmegen. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.

- Montfoort, A.J. van (1994). *Het topje van de ijsberg: kinderscherming en de bestrijding van kindermishandeling in sociaal-juridisch perspectief*. Utrecht: SWP. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Moser, F. (1992). *Grenzen van de ambulante jeugdhulpverlening : een exploratieve studie naar de samenhang tussen (cliënt-, hulpverleners- en hulpverleningsproces-)kenmerken en vooruitgang*. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Natris, P.J.B.A. de (1972). *Meisjes in een observatiehuis: een onderzoek naar persoonlijkheidsfactoren en naar het verloop van de begeleiding*. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Nijnatten, N.H.C.J. (1986). *Moeder Justitia en haar kinderen: de ontwikkeling van het psycho-juridisch complex in de kinderscherming*. Lisse: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Nota, J.A. (1969). *De adoptie : rechtsinstituut in ontwikkeling*. Deventer: Kluwer. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Oeffelt, P.W.H.M. van (1986). *Ontwikkeling van eigenheid in perspectief : over specifiek opvoeden van adolescenten in residentiële settingen*. Proefschrift Utrecht.
- Ooyen-Houben, M.M.J. van (1991). *De ontwikkeling van jonge kinderen na een uithuisplaatsing*. Maastricht: Datawyse. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Otter, G.H.J. (1963). *Voogdijkinderen: enige gedachten over de opvoeding van voogdijkinderen, gebaseerd op de gegevens verkregen uit een interview met 294 oud-pupillen van de vereniging Kinderzorg te Rotterdam*. Den Haag: Martinus Nijhoff. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Pas, A.J.M. van der (2003). *A serious case of neglect: the parental experience of child rearing. Outline for a psychological theory of parenting*. Delft: Eburon. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Pelzer, H. & Steerneman, P. (1999). *De taxatie van de ernst van de problematiek bij kinderen en jeugdigen : de ontwikkeling van een praktijkinstrument*. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Pieterse, J.J. (1982). *Kindermishandeling in het gezin*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam. Proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Ploeg, J.D. van der (1975). *Isolement, angst en agressie. Een sociaal psychologisch onderzoek naar de randfiguur in de inrichtingsgroep*. Alphen aan de Rijn: Samson. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Poel, M.Y.A.H. te (1997). *De volwassenheid voorbij : professionalisering van het jeugdwerk en de crisis in de pedagogische verhouding, 1945-1975*. Leiden: DSWO Press. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Putter, C.K. de (1991). *Als je kind misbruikt is. Analyse van de factoren die het gedrag van de moeder beïnvloeden voor, tijdens en na het ontdekken van seksueel misbruik van haar kind*. Amsterdam: An Dekker. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Rasenberg, T.C.A.G. & Weijenberg, J.H.R. (2003). *Groepsteams in de residentiële jeugdhulpverlening: een onderzoek naar de verbetering van het teamfunctioneren na een integratieve teamtraining*. Assen: Van Gorcum. Proefschrift Universiteit Maastricht.
- Reith, W.J.M. (2003). *Moraal & gezag : argumentaties van jongeren met een ondertoezichtstelling*. Utrecht: de Graaff. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Rietdijk, L. E. (1996). *Behandeling in de leefgroep: naar een werkmodel*. Utrecht: SWP. Proefschrift Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Rink, J.E. (1976). *Residentiële hulpverlening aan gedetineerde adolescenten. De ontwikkeling van de confrontatiemethodiek*. Bloemendaal: H. Nelissen. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Rodrigues, T.A. (1987). *Naar een structuur van een orthopedagogische wetenschap: bijdragen aan researchprogramma-ontwikkeling*. De Lier: Academisch Boekencentrum. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Roelofs, M. (1996). *Kindermishandeling en hulpverlening. De aanpak van lichamelijke kindermishandeling door het Bureau Vertrouwensarts*. Amsterdam: VU uitgeverij. Proefschrift Katholieke universiteit Nijmegen.
- Roggen, T. (2005). *Omgangskwaliteit voor orthopedagogen : pleidooi voor een normatieve professionaliteit*. Utrecht: Agiel. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Ruyter, D.J. de, (1993). *Met recht ingrijpend : een pedagogisch criterium voor het opleggen van hulp*. Amsterdam: Buijten en Schipperheijn. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Ruyter, P.A. de (1971). *De 'volgende' groepsleidster. Interacties van groepsleiders en kinderen in een centrum voor residentiële behandeling*. Groningen: Wolters-Noordhoff. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Schaub, J.M.M.J. (2005). *Young children's behavior and experiences in child care centers: a longitudinal study*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Scheerens, R. (1979). *Technologie in hulpverleningsorganisaties. Een onderzoek naar de relatie technologie-structuur in instellingen voor residentiële hulpverlening*. Amsterdam: Vrije Universiteit. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Scholte, E.M. (1988). *Jeugd, politie en hulpverlening: een onderzoek naar preventieve hulpverlening aan jongeren met psychosociale problemen*. Leuven: Acco. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Schuytplot, A.H. (1999). *Een dynamische driehoek : gezinsvoogd, ouder en kind een jaar lang gevolgd*. Delft: Eburon. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Sipma, W.G. (1996). *Orthopedagogische thuisbegeleiding met het Portage Programma Nederland*. Groningen: Stichting Kinderstudies. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.

- Slot, N.W. (1988). *Residentiële hulp voor jongeren met antisociaal gedrag*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Smallegange, G. (1966). *Onaangepaste pubers in groepsverband*. Arnhem: Van Loghum Slaterus. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Smit, M. (1993). *Aan alles komt een eind : een onderzoek naar beëindiging van tehuishulpverlening*. Leiden: Drukkerij Faculteit der Sociale Wetenschappen. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Strijker, J. (1995). *Dagpleegzorg : methoden van beïnvloeding en risicovariabelen*. Groningen: Stichting Kinderstudies. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Theunissen, H.L.A. (1986). *Het sociaal klimaat van de leefgroep*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Thoomes-Vreugdenhil, J.C.A. (1999). *Relationeel gestoorde jongeren : een onderscheid in verwaarlozingsproblematiek en een behandelingsvoorstel*. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Unen, A.A.W. van (1996). *De Wet op de jeugdhulpverlening: overheid of particulier initiatief? Een onderzoek naar de effecten van de Wet op de jeugdhulpverlening op de verhouding overheid-particulier initiatief op het terrein van de jeugdhulpverlening en de (justitiële) jeugdbescherming*. Utrecht: Lemma. Proefschrift Vrije Universiteit van amsterdam.
- Veerman, J.J. (1977). *Als hulp wordt opgelegd ...: de problematiek rond de hulpverlening in een orthopedagogisch behandelingsinstituut*. Groningen: Wolters-Noordhoff. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Veerman, J.W. (1990). *De ontwikkeling van kinderen na een periode van klinische jeugdhulpverlening: een evaluatief-epidemiologisch onderzoek*. Amersfoort: Acco. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Verwaaijen, A.A.G. (1990). *Therapist behavior in process: therapist behavior in the treatment of families with adolescent girls at risk of placement*. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Verzaal, H. (2002). *Empowerment in de jeugdzorg: onderzoek naar empowermentbevorderend gedrag van hulpverleners*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Vogelvang, B.O. (1993). *Video-hometraining "plus" en het projekt aan huis: verheldering van twee methodieken voor intensieve pedagogische thuisbehandeling*. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Wel, F.W. van (1988). *Gezinnen onder toezicht : de Stichting Volkswoningen te Utrecht, 1924-1975*. Amsterdam: SUA. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Weterings, A.M. (1977). *Het pleeggezin als opvoedingssituatie : een empirisch onderzoek naar de opvoedingsrelatie van voogdijpupillen in een pleeggezin*. Groningen: Brouwer. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Wienke, D. (1999). *Productspecificatie in de residentiële jeugdhulpverlening : een onderzoek naar de onderbouwing van drie hulpvarianten*. Maastricht: Shaker Publishing. Proefschrift rijksuniversiteit Groningen.
- Wigboldus, E.H.M. (2002). *Opvoedend handelen in een justitiële jeugdinrichting : systematisering van het behandelaanbod binnen Rentray*. Leuven/Apeldoorn: Garant. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Wijk, G.J. (1999). *Hoezo noodzakelijk? : rechtsgronden voor kinderbeschermingsmaatregelen*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Willems, J.C.M. (1998). *Wie zal de opvoeders opvoeden? Kindermishandeling en het recht van het kind op persoonswording*. Maastricht: Universiteit Maastricht. Proefschrift Universteit Maastricht.
- Winnubst, C.M. (1989). *Individuele gerichtheid en systematische hulpverlening in groepsverband : een kwalitatieve analyse van de opvoeding en de begeleiding in een instelling voor residentiële hulpverlening aan vastgelopen jongeren*. Groningen: Stichting Kinderstudies. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
- Wit, O.C. (1970). *Recht en billijkheid : een theoretische analyse van de sociaal-pedagogische problematiek van het pleeggezin*. Proefschrift Universiteit Utrecht.
- Wouda, P.L. (1994). *Crisis intervention for adolescents : an outcome study with two homogeneous subgroups in two different programs*. Leiden: DSWO Press. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Yperen, T.A. van (1990). *Multi-axiale classificatie van specifieke ontwikkelingsstoornissen : een studie over as II van het MAC*. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
- Zandberg, T. (1988). *Kleinschaligheid in de residentiële jeugdhulpverlening*. Groningen: Stichting Kinderstudies. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Zwiep, C.S. (1998). *De steunpunten voor opvoeding: van beleid naar praktijk. Een onderzoek vanuit het perspectief van de overheid, de professional en de cliënt*. Amsterdam: Thesis. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

BIJLAGE 3

De selectie van publicaties over onderzoek naar resultaten

1. Servatius, A.H. (1949). *Onderzoek onder oud-verpleegden der vereniging 'Kinderzorg' te Zwolle, 1907-1947*, Zwolle: Kinderzorg.
2. Masthoff-Vermaas, J. (1950). *Het zeer moeilijke kind en zijn behandeling door de vereniging "Zoekt het verlorene"* te Rotterdam, Amsterdam: Van Munster.
3. Bloois, K. de (1951). *Veertig jaar "Zoekt het verlorene"; een onderzoek naar het maatschappelijk geslaagd zijn van oud-verpleegden*, Rotterdam: z.u.
4. Clemens Schröner, B.L.F. (1952). *Gezinsvoogdij en levensloop; onderzoek naar de resultaten van gezinsvoogdijgevallen in de grote stad en op het platteland*, Leiden: Instituut voor praeventieve geneeskunde.
5. Alten, I. (1957). *Oud-pupillen antwoorden. Een onderzoek naar de levensloop van 160 oud-pupillen van de voogdijvereniging 'Tot Steun'*, Amsterdam: Ploegsma.
6. Otter, G.H.J. den (1963). *Voogdikinderen; enige gedachten over de opvoeding van voogdikinderen, gebaseerd op gegevens verkregen uit en interview met 294 oudpupillen van de vereniging Kinderzorg te Rotterdam*, Den Haag: Nijhoff.
7. Rijksen, P. en Blom, J. (1965). *Ontzetting of teruggave, voorbereiding en gevolgen*, Amsterdam: Raad voor de Kinderbescherming.
8. Schouten, J.A.M. (1967). *Persoonlijkheidsfactoren en geneigdheid tot delinquentie in de puberteit*, 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
9. Angenent, H.L.W. (1968). 'Zelfstandigheid van voogdikinderen – een empirisch onderzoek', *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 358-365.
10. Meijers, N. (1968). 'Problemen bij een na-onderzoek', *Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid*, 383-388.
11. Horst, W. ter (1970). *Ontwarring en ordening : ervaringen met meisjes in de zeer moeilijke opvoedingssituatie, in de afdeling Orthopedagogiek van de Heldringstichtingen te Zetten (Bet.)*. Kampen: Kok. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
12. Brinkman, W. & Kars, H. (1974). *Aanpassing en predictie van aanpassing*, Den Haag: Staatsuitgeverij.
13. Eijer, M.J. (1975). *Winst en verlies: resultaten van behandeling bij emotioneel gestoorde delinkwente adolescenten*. Naarden: Los. Proefschrift Universiteit Utrecht.
14. Frans, K. (1977). *Extreem moeilijk gedrag bij meisjes. Een descriptief onderzoek naar achtergronden en kenmerken van meisjes die in een kinderbeschermingsinrichting werden opgenomen en naar hun functioneren in de maatschappij enige jaren later*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
15. Mesman Schultz, K. (1977). *Aanpassing en predictie van aanpassing 2*. Amsterdam: SISWO.
16. Veerman, J.J. (1977). *Als hulp wordt opgelegd... De problematiek rond de hulpverlening in een orthopedagogisch behandelingsinstituut*, Groningen: Wolters-Noordhof.
17. Weterings, A.M. (1977). *Het pleeggezin als opvoedingssituatie: een empirisch onderzoek naar de opvoedingsrelatie van voogdijpupillen in een pleeggezin*. Groningen: z.u. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
18. Bartels, A.A.J., Heiner, J., Kruijff, G. de, Slot, N.W. & Vogel, A. (1980). *Trainingsonderzoek gedragstherapie gezinsvoogden, eindrapport GT2*. Amsterdam: Paedologisch Instituut, Ambulatorium.
19. Slot, N.W., Heiner, J., Bartels, A.A.J., Kruijff, G. de & Distelbrink, D. (1980). *Gedragstherapie 3: een onderzoek naar het effect van het invoeren van een training in sociale vaardigheden op basis van gedragstherapeutische methoden in residentiële centra voor probleemjongeren*. Amsterdam: Paedologisch Instituut, Ambulatorium.
20. Mesman Schultz, K. (1982). *Een jaar oriëntatiegroep. Effecten van hulpverleningsexperiment*. Amsterdam: SISWO.
21. Anbeek, M.A. & Bartels, A.A.J. (1983). 'Evaluatie gesprekstherapie voor adolescenten. De COMTZ-formule'. *Kind en Adolescent*, 4, 95-108.
22. Bartels, A.A.J., Slot, N.W., Heiner, J., Kruijff, G. de & Lancee, M. (1983). *Gedragstherapie 4: een onderzoek naar het effect van een gedragsmatige cursus in sociale vaardigheden voor probleemjongeren en -gezinnen, gegeven aan drie teams van gezinsvoogden en gezinsvoogdessen*. Amsterdam: Paedologisch Instituut, Ambulatorium.
23. Harten-Oudijk, J.A. van (1984). *Participerend onderzoek in een pedagogisch werkveld; verbetering van de begeleiding van pleeggezinplaatsingen*. Lisse: Swets en Zeitlinger. Proefschrift Universiteit Utrecht.
24. Uhm, C. van & Mesman Schultz, K. (1984). *Het regio project (eindrapport)*. Amsterdam: SISWO.
25. Mesman Schultz, K. (1985). *Het Driehuizen-project; adolescente jongens en tehuizen voor zeer intensieve behandeling*. Den Haag: CWOK.
26. Slot, N.W., Beer, G. de, Berger, M.A. & Jagers, J.D. (1985). *Gedragstherapie 6: Een onderzoek naar het effect van cursussen voor sleutelfiguren, werkzaam in organisaties voor ambulante en/of residentiële hulpverlening, in het toepassen van ambulante resp. residentiële sociale vaardigheidstrainingen voor probleemjongeren en -gezinnen*. Amsterdam: Paedologisch Instituut, Ambulatorium.
27. Slot, N.W., Berger, M.A. & J.D. Jagers (1985). *Het Kursushuis eindverslag (GT5): een onderzoek naar het effect van een gedragsmatige cursus in sociale vaardigheden in en vanuit*

- het Kursushuis, een huis voor 'probleemjongeren', opgezet vanuit de beginselen van het Achievement Place-programma. Amsterdam: Paedologisch Instituut, Ambulatorium.
28. Bartels, A.A.J. (1986). *Sociale vaardigheidstraining voor probleemjongeren. Uitgangspunten, opzet, resultaten en mogelijkheden*. Lisse: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
 29. Veerman, J.W., Fenger-Haneman, B.I., Roschar-Rosenstein, A.S. & Veeneklaas, J.R. (1986). *Op het spoor gezet. Een follow-up onderzoek naar de kenmerken en ontwikkelingen van een MKD-populatie*. Amsterdam: MKD 't Kabouterhuis-Zuid.
 30. Beljaars, I.C.M., Berger, M.A. & Slot, N.W. (1987). *Coaches-project: onderzoeksverslag*. Amsterdam: Paedologisch Instituut, Ambulatorium.
 31. Weterings, A.M., Angenent, M.T.A., Dalmeijer, E.H., Muijen, H. van, Pruis, H. & Veenis, E. (1987). *Begeleiding van Gezinssituaties (BvG)*. Leiden: COJ.
 32. Ooijen-Houben, M. van, Schiewold, A., Schneider, S., Smeets, R. & Spaans, E. (1988). *Een groep risicokinderen nader bekeken. Jonge kinderen in de eerste maanden na hun uithuisplaatsing (interim-rapport 2)*. Den Haag: CWOK.
 33. Slot, N.W. (1988). *Residentiële hulp voor jongeren met antisociaal gedrag*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
 34. Veerman, J.W. (1990). *De ontwikkeling van kinderen na een periode van klinische hulpverlening*, Amersfoort/Leuven: Acco.
 35. Bruil, J. en Mesman Schultz, K. (1991). *Residentiële jeugdhulpverlening in de Stichting Kleinschalige hulpverlening aan jongeren*. Leiden: COJ.
 36. Kok, J.M., Menkehorst, G.A.B.M., Naayer P.M.H. & Zandberg, Tj. (1991). *Residentieel gedragstherapeutisch behandelingsprogramma: ontwikkeling, invoering en effectmeting*. Assen: Dekker en van de Vegt.
 37. Ooyen-Houben, M. van (1991). *De ontwikkeling van jonge kinderen na een uithuisplaatsing*, Leiden: Rijksuniversiteit Leiden. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
 38. Verschuur, M.J. & Mesman Schultz, K. (1991). *Residentiële en semi-residentiële hulpverlening in het Bergse Bos. Een empirisch onderzoek naar bereikte doelgroepen, aard van de hulpverlening en effecten van de behandeling*. Leiden: Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening.
 39. Mesman Schultz, K. & Herfs, H. (1992). 'Zelfstandigheidstraining voor adolescenten. Een onderzoek naar de effecten van residentiële behandeling', *Kind en adolescent*, 13 (3), 133-143.
 40. Moser, F. (1992). *Grenzen van de ambulante jeugdhulpverlening : een exploratieve studie naar de samenhang tussen (cliënt-, hulpverleners- en hulpverleningsproces-)kenmerken en vooruitgang*. Plaats en uitgever onbekend. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
 41. Janssen, M.G. & Oud, J.H.L. (1993). *Residentiële hulpverlening geëvalueerd, een onderzoek naar de ontwikkeling en het behandelingsverloop van residentieel opgenomen jeugdigen in Noord-Brabant*. Nijmegen: KUN/Instituut voor orthopedagogiek.
 42. Lafeber, J.H. (1993). *Effecten van deskundigheidsbevordering in de hulpverlening aan multi-probleem gezinnen*. Utrecht: Universiteit Utrecht. Proefschrift Universiteit Utrecht.
 43. Wouda, P.L. (1994). *Crisis intervention for adolescents. An outcome study with two homogeneous subgroups in two different programs*. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden/Centrum Onderzoek Jeugdhulpverlening. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
 44. Matthys, W. en Rietvelt, R. (1995). 'Kinderen uit therapeutische pleeggezinnen. Follow-up in de late adolescentie en vroege volwassenheid', *Kind en adolescent*, 16 (4), 254-260.
 45. Bijl, B. (1996). *Innovaties in de jeugdhulpverlening*, Leiden: DSWO Press.
 46. Janssens, J.M.A.M. & Kemper, A.A.M. (1996). 'Uitgangspunten en effecten van videohometraining', *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 35 (4), 178-193, 1996.
 47. Sipma, W.G. (1996). *Orthopedagogische thuisbegeleiding met het Portage Programma Nederland*. Groningen: Stichting Kinderstudies. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
 48. Boendermaker, L. (1998). *Eind goed, al goed? De leefsituatie van jongeren een jaar na vertrek uit een justitiële behandelrichting*. Den Haag: Ministerie van Justitie/WODC.
 49. Brink, L.T. ten (1998). *De ontwikkeling van kinderen tijdens een periode van klinische jeugdzorg*. Amsterdam/Duivendrecht: Paedologisch Instituut.
 50. Kemp, R.A.T. de, Veerman, J.W. & Brink, L.T. ten (1998). *Evaluatie-onderzoek Families First in Nederland*. Utrecht: NIZW.
 51. As, N.M.C. van (1999). *Family functioning and child behavior problems : a study on the relationship between family functioning and child behavior problems, and the effectiveness of an early intervention parent program to enhance family functioning*. Nijmegen: UB Nijmegen. Proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen.
 52. Schuytlot, A.H. (1999). *Een dynamische driehoek : gezinsvoogd, ouder en kind een jaar lang gevolgd*. Delft: Eburon. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.
 53. Kemper, A.A.M. (2004). *Intensieve vormen van thuisbehandeling: doelgroep, werkwijze en uitkomsten*. Plaats en uitgever onbekend. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen.
 54. Asscher, J.J. (2005). *Parenting support in community settings: parental needs and effectiveness of the home-start program*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

BIJLAGE 4

Bibliografie van onderzoeken en experimenten – Mulock Houwer (1970)

Selectie – onderzoek naar resultaat

Binnen de bibliografie van Mulock Houwer is gezocht binnen de hoofdstukken:

1. Kinderbescherming
 - Gezinsverpleging. Voogdij
 - Gezinsvoogdij
 - Inrichtingsopvoeding
 - Lopende onderzoeken
 - Uithuisplaatsing
2. Delinkwent gedrag
3. Gezin. Probleemgezinnen
4. Opvoedingsmoeilijkheden

Hieronder een overzicht van de geselecteerde publicaties.

Daarbij verwijst:

- het getal tussen haakjes naar het nummer in de bibliografie,
- een * naar onderzoek dat gesubsidieerd werd vanuit het Ministerie van Justitie en in *Onderzoek onderzocht* (Brederode-Ritter & Vermeul-van Mullem, 1969) besproken werd en
- de toevoeging ‘lopend onderzoek’ naar onderzoeken die op het moment van het verschijnen van de bibliografie nog niet waren afgerond en in de rubriek lopend onderzoek waren opgenomen.

Kinderbescherming

1. (22) Brinkman, W. en G.J. Smallegange, ‘Een exploratief follow-up onderzoek’, *Nederlands tijdschrift voor criminologie*, 1966, 104-117.
2. (29) Rijksen, P. en J. Blom, *Ontzetting of teruggave, voorbereiding en gevolgen*, Amsterdam: Raad voor de Kinderbescherming, 1965.
3. (35) * Woerkom, W.A. van, ‘De voorlopige toevertrouwing’, *Nederlands tijdschrift voor criminologie*, 1962, 33-43.
4. (37) Alten, I., *Oud-pupillen antwoorden. Een onderzoek naar de levensloop van 160 oud-pupillen van de voogdijvereniging ‘Tot Steun’*, Amsterdam : Ploegsma, 1957.
5. (39) Boer, E. den en E. Jansen, ‘Plaatsing in pleeggezinnen; follow-up van, via een

observatiehuis, in pleeggezinnen geplaatste pupillen’, *TMW*, 1964, 378-383.

6. (48) Otter, G.H.J. den, *Voogdikinderen; enige gedachten over de opvoeding van voogdikinderen, gebaseerd op gegevens verkregen uit en interview met 294 oudpupillen van de vereniging Kinderzorg te Rotterdam*, Den Haag: Nijhoff, 1963.
7. (50) Servatius, A.H., *Onderzoek onder oud-verpleegden der vereniging ‘Kinderzorg’ te Zwolle, 1907-1947*, Zwolle: Kinderzorg, 1949.
8. (54) Beyaart, M.N.E., *Verslag van een enquête onder oud-voogdijpupillen; ingesteld door de Raad voor de kinderbescherming arrondissement Utrecht*, Utrecht: Raad voor de kinderbescherming, 1959.
9. (58) Clemens Schröner, B.L.F., *Gezinsvoogdij en levensloop; onderzoek naar de resultaten van gezinsvoogdijgevallen in de grote stad en op het platteland*, Leiden: Instituut voor praeventieve geneeskunde, 1952.
10. (61) * Zeldenrust-Noordanus, M. (1968). *Methodiek van de gezinsvoogdij; samenvattend rapport over het onderzoek naar de methodiek van de gezinsvoogdij*. Schiedam: Instituut voor psychologisch markt- en motievenonderzoek.
11. (62) Angenent, H.L.W., ‘Zelfstandigheid van voogdikinderen – een empirisch onderzoek’, *Maandblad Geestelijke volksgezondheid*, 1968, 358-365.
12. (71) * Ritsema van Eck, J., Cornelius, E.W. & Smits, J. (1965). *Individuele psychotherapie in een inrichting voor kinderbescherming ‘Lindenhof’ 1956-1961*, Schiedam: De Lindenhof.
13. (79) * Maesen de Sombreff, F.H.M. van der, Neyens, C.M.J.M. & Thuring, P.E. (1962). *Rapport van een onderzoek naar de behandelmogelijkheden van zeer moeilijk opvoedbare kinderen*, Bergen op Zoom: Stichting ‘Huize Lievenshove’.
14. (90) * Brinkman, W. & Kars, H. (1974). *Aanpassing en predictie van aanpassing*, Den Haag: Staatsuitgeverij. (lopend onderzoek)
15. (97) * Beugen, M. van, Dijkstra, P. en Rümke, C. *Follow-up onderzoek aansluitend bij het exploratieve onderzoek therapeutische gezinsverpleging*. (lopend onderzoek, onduidelijk of dit onderzoek daadwerkelijk werd uitgevoerd)
16. (100) Schouten, J.A.M., *Onderzoek naar het diagnostisch vermogen van de Zandwijk-testcombinatie en het effect van het Zandwijk-verblijf op de pupillen*. (lopend onderzoek, uiteindelijk werden de plannen voor effectmeting verwezenlijkt door M.J. Eijer. Hij promoveerde in 1975 op deze studie).
17. (108) Kiestra, L., *Waardering en resultaten; onderzoek naar het effect van een kort verblijf van kinderen in een kinderherstellingsoord, gemeten aan het oordeel van de ouders*, Amsterdam: Centraal genootschap voor kinderherstellingssoorden en gezondheidskolonies, 1968.
18. (111) Meijers, N., ‘Problemen bij een na-onderzoek’, *Maandblad voor de geestelijke volksgezondheid*, 1968, 383-388.

Delinkwent gedrag

19. (159) Schouten, J.A.M., *Persoonlijkheidsfactoren en geneigdheid tot delinquentie in de puberteit*, 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1967.

Opvoedingsmoeilijkheden

20. (361) Bloois, K. de, *Veertig jaar "Zoekt het verlorene"; een onderzoek naar het maatschappelijk geslaagd zijn van oud-verpleegden*, Rotterdam: z.u., 1951.
21. (366) Masthoff-Vermaas, J., *Het zeer moeilijke kind en zijn behandeling door de vereniging "Zoekt het verlorene" te Rotterdam*, Amsterdam: Van Munster.

BIJLAGE 5**Evaluatieonderzoek in de jeugdhulpverlening – Van Gageldonk en Bartels, 1990**

Selectie onderzoeksrapporten

1. Eijer, M.J. (1975). *Winst en verlies: resultaten van behandeling bij emotioneel gestoorde delinkwente adolescenten*. Naarden: Los. Proefschrift Universiteit Utrecht. [002]
2. Weterings, A.M. (1977). *Het pleeggezin als opvoedingssituatie: een empirisch onderzoek naar de opvoedingsrelatie van voogdijpupillen in een pleeggezin*. Groningen: z.u. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen. [004]
3. Scholte, E.M. (1988). *Jeugd, politie en hulpverlening: een onderzoek naar preventieve hulpverlening aan jongeren met psychosociale problemen*. Leuven: Acco. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden. [006]
4. Harten-Oudijk, J.A. van (1984). *Participerend onderzoek in een pedagogisch werkveld; verbetering van de begeleiding van pleeggezinplaatsingen*. Lisse: Swets en Zeitlinger. Proefschrift Universiteit Utrecht. [008]
5. Bartels, A.A.J., Heiner, J., Kruijff, G. de, Slot, N.W. & Vogel, A. (1980). *Trainingsonderzoek gedragstherapie gezinsvoogden, eindrapport GT2*. Amsterdam: Paedologisch Instituut, Ambulatorium. [009]
6. Bartels, A.A.J., Slot, N.W., Heiner, J., Kruijff, G. de & Lancee, M. (1983). *Gedragstherapie 4: een onderzoek naar het effect van een gedragsmatige cursus in sociale vaardigheden voor probleemjongeren en -gezinnen, gegeven aan drie teams van gezinsvoogden en gezinsvoogdessen*. Amsterdam: Paedologisch Instituut, Ambulatorium. [010]
7. Slot, N.W., Heiner, J., Bartels, A.A.J., Kruijff, G. de & Distelbrink, D. (1980). *Gedragstherapie 3: een onderzoek naar het effect van het invoeren van een training in sociale vaardigheden op basis van gedragstherapeutische methoden in residentiële centra voor probleemjongeren*. Amsterdam: Paedologisch Instituut, Ambulatorium. [011]
8. Slot, N.W., Berger, M.A. & J.D. Jagers (1985). *Het Kursushuis eindverslag (GT5): een onderzoek naar het effect van een gedragsmatige cursus in sociale vaardigheden in en vanuit het Kursushuis, een huis voor 'probleemjongeren', opgezet vanuit de beginselen van het Achievement Place-programma*. Amsterdam: Paedologisch Instituut, Ambulatorium. [012]
9. Slot, N.W., Beer, G. de, Berger, M.A. & Jagers, J.D. (1985). *Gedragstherapie 6: Een onderzoek naar het effect van cursussen voor sleutelfiguren, werkzaam in organisaties voor ambulante en/of residentiële hulpverlening, in het toepassen van ambulante resp. residentiële sociale vaardigheidstrainingen voor probleemjongeren en -gezinnen*. Amsterdam: Paedologisch Instituut, Ambulatorium. [014]

10. Bartels, A.A.J. (1986). *Sociale vaardigheidstraining voor probleemjongeren. Uitgangspunten, opzet, resultaten en mogelijkheden*. Lisse: Swets & Zeitlinger. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam. [019]
11. Hendrickx, J. (1982). *Structurerende gezinstherapie: beschrijving en evaluatie van een programma van opdrachten*. Deventer: Van Loghum Slaterus. Proefschrift Universiteit Utrecht. [020]
12. Beljaars, I.C.M., Berger, M.A. & Slot, N.W. (1987). *Coaches-project: onderzoeksverslag*. Amsterdam: Paedologisch Instituut, Ambulatorium. [021]
13. Nahon, I. & Verseveldt, M. (1979). *Begeleid wonen. Een vorm van hulpverlening aan jongeren. Utrecht: vakgroep orthopedagogiek*. Doctoraal scriptie. [022]
14. Andriessen, M.F. (1985). *Buitenjustitiële aanpak van jeugdige delinquenten; evaluatie van het RBS-project*. Arnhem: Gouda Quint. [023]
15. Custers, P. (1983). *Gewoon te gek. Een follow-up bij de Stichting Auck Peters Huis te Leeuwarden. Boddaertcentrum vanaf 1974*. Leeuwarden: Sociaal Hoger Onderwijs Friesland SHF. [031]
16. Laan, P. van der, Essers, A. & Hoeffnagel, M. (1985). *Residentiële hulpverlening aan Surinaamse, Turkse en Marokkaanse jongeren. Een onderzoek naar het verblijf in en vertrek uit internaten en de situatie gedurende het eerste half jaar na dat vertrek van allochtone jongeren, vergeleken met autochtone jongeren*. Den Haag: CWOK. [032]
17. Rijkeboer, J. Everhardt, H. & Vos, R. (1983). *Begeleid wonen: de woorden en de werkelijkheid. Verslag van een onderzoek naar de werkwijze van de trainingscentra van het project begeleiding jongeren in de stad Groningen*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen. [034]
18. Busschbach, A. van & Vos-Broerse, M. de (1986). *Suïcidaal gedrag van jongeren in tehuizen; een opgave voor de hulpverlening...* Leiden: Vakgroep Klinische en Orthopedagogiek. Doctoraal scriptie. [035]
19. Hooft, C. van der & Mesman Schultz, K. (1981). *Jeugd TBR en BB-gestelde jongens 1965-1975*. Amsterdam: SISWO. [037]
20. Weterings, A.M., Angenent, M.T.A., Dalmeijer, E.H., Muijen, H. van, Pruis, H. & Veenis, E. (1987). *Begeleiding van Gezinssituaties (BvG)*. Leiden: COJ. [040]
21. Dubbink, A. & Platvoet, A. (1986). *Zwijgen is fout. Onderzoek incesthulpverlening Opvanghuis Groningen*. Groningen: AAG. [041]
22. Ooijen-Houben, M. van, Schiewold, A., Schneider, S., Smeets, R. & Spaans, E. (1988). *Een groep risicokinderen nader bekeken. Jonge kinderen in de eerste maanden na hun uithuisplaatsing (interim-rapport 2)*. Den Haag: CWOK. [042]
23. Uhm, C. van & Mesman Schultz, K. (1984). *Het regio project (eindrapport)*. Amsterdam: SISWO. [043]
24. Bogaart, P.H.M. van den & Wintels, P.M.A.E. (1988). *Evaluatie van intensieve thuisbegeleiding (Hometraining). Resultaten van een onderzoek onder tien experimentele projecten*. Leiden: COJ. [045]
25. Rink, J.E. (1976). *Residentiële hulpverlening aan gedetineerde adolescenten: de ontwikkeling van de confrontatiemethodiek*. Bloemendaal: H. Nelissen. Proefschrift Universiteit van Amsterdam. [047]
26. Wouda, P.L. (1988). *Uitval uit de jeugdhulpverlening: oorzaken en gevolgen*. Leiden: COJ. [048]
27. Mesman Schultz, K. (1985). *Het Driehuizen-project; adolescente jongens en tehuizen voor zeer intensieve behandeling*. Den Haag: CWOK. [049]
28. Mesman Schultz, K. (1982). *Een jaar oriëntatiegroep. Effecten van hulpverleningsexperiment*. Amsterdam: SISWO. [050]
29. Veerman, J.W., Fenger-Haneman, B.I., Roschar-Rosenstein, A.S. & Veeneklaas, J.R. (1986). *Op het spoor gezet. Een follow-up onderzoek naar de kenmerken en ontwikkelingen van een MKD-populatie*. Amsterdam: MKD 't Kabouterhuis-Zuid. [052]
30. Broeke, B. van den, Huijskens, K. & Kodde, A. (1986). *Terugblikken en vooruitzien. Evaluatief follow-up onderzoek naar de resultaten van dagbehandeling van het Paedologisch Instituut te Amsterdam*. Amsterdam: VU. [053]
31. Wagenborg, J.E.A., Tremonti, G.W., Hesselink, A.J. en R.F. Koning (1984 t/m 1987). 'Het follow-up project psychotherapeutische gemeenschappen. Een longitudinaal onderzoek naar het effect van klinische psychotherapie.' *Tijdschrift voor psychotherapie* (serie van tien artikelen gepubliceerd in 1984 tot en met 1987). [054]
32. Anbeek, M.A. & Bartels, A.A.J. (1983). 'Evaluatie gesprekstherapie voor adolescenten. De COMTZ-formule'. *Kind en Adolescent*, 4, 95-108.
33. Romijn, C.M. (1989). *Family therapy for adolescent and young adult drug abusers*. Nijmegen: ITS.

BIJLAGE 6

Nederlandse studies naar de effecten van jeugdzorg – Boendermaker, Van der Veldt en Booy, 2003.

Selectie onderzoek

1. Bijl, B. (1996). *Innovaties in de jeugdhulpverlening*, Leiden: DSWO Press.
2. Boendermaker, L. (1998). *Eind goed, al goed? De leefsituatie van jongeren een jaar na vertrek uit een justitiële behandelingsinrichting*. Den Haag: Ministerie van Justitie/WODC.
3. Bogaart, P. van den, H. van Muijen & Mesman Schultz, K. (2001). *De Glenn Mills School: onderzoek naar twee jaar implementatie, ontwikkeling en uitvoering van het programma en de effecten ervan*. Leiden: COJ.
4. Bogaart, P. van den & Muijen, H. van (2000). *Residentiële gedragstherapeutische behandeling in het Keerpunt*. Groningen: E&M Syntax bv.
5. Boon, A. & Colijn, S. (1995). *De relatie tussen patiëntkenmerken en resultaten van behandeling in een jeugdpsychiatrische kliniek*. Bloemendaal: Psychiatrisch centrum Bloemendaal.
6. Brink, L.T. ten (1998). *De ontwikkeling van kinderen tijdens een periode van klinische jeugdzorg*. Amsterdam/Duivendrecht: Paedologisch Instituut.
7. Brink, Tj. ten, Flipse, M. & Veerman, J.W. (2001). *Het onderzoek intensieve ambulante gezinsbehandeling (IAG)*. Assen: Uitgeverij Hulp aan Huis.
8. Bruil, J. en Mesman Schultz, K. (1991). *Residentiële jeugdhulpverlening in de Stichting Kleinschalige hulpverlening aan jongeren*. Leiden: COJ.
9. Bruinsma, M. & Boon, A.E. (2001). *Orthopsychiatrie, (be)handelbare jongeren?* Capelle aan de IJssel: Bavo RNO groep/De Fjord.
10. Dijk, A.G. & Hilhorst, N.C. (1993). *Leren door ervaring. Evaluatie van vier experimenten ervaringsleren in de jeugdhulpverlening*. Amsterdam: Van Dijk, Van Soomeren en partners.
11. Janssen, M.G. & Oud, J.H.L. (1993). *Residentiële hulpverlening geëvalueerd, een onderzoek naar de ontwikkeling en het behandelingsverloop van residentieel opgenomen jeugdigen in Noord-Brabant*. Nijmegen: KUN/instituut voor orthopedagogiek.
12. Janssens, J.M.A.M. & Kemper, A.A.M. (1996). 'Uitgangspunten en effecten van videohometraining', *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 35 (4), 178-193, 1996.
13. Kemp, R.A.T. de, Veerman, J.W. & Brink, L.T. ten (1998). *Evaluatie-onderzoek Families First in Nederland*. Utrecht: NIZW.
14. Kleiman, W.M. & Terlouw, G.J. (1997). *Kiezen voor een kans: evaluatie van harde-kern projecten*. Den Haag: WODC.
15. Kloosterman, M. & Veerman, J.W. (1999). *Boddaert Belicht. Overzicht van de resultaten van het Interventie-evaluatie Onderzoek Boddaert*. VOG.
16. Kok, J.M., Menkehorst, G.A.B.M., Naayer P.M.H. & Zandberg, Tj. (1991). *Residentieel gedragstherapeutisch behandelingsprogramma: ontwikkeling, invoering en effectmeting*. Assen: Dekker en van de Vegt.
17. Manen, T. van (2001). *Zelfcontrole. Een sociaal-cognitief interventie-programma voor kinderen met agressief en oppositioneel gedrag*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
18. Matthys, W. en Rietvelt, R. (1995). 'Kinderen uit therapeutische pleeggezinnen. Follow-up in de late adolescentie en vroege volwassenheid', *Kind en adolescent*, 16 (4), 254-260.
19. Mesman Schultz, K. & Herfs, H. (1992). 'Zelfstandigheidstraining voor adolescenten. Een onderzoek naar de effecten van residentiële behandeling', *Kind en adolescent*, 13 (3), 133-143.
20. Monshouwer, H., Haar, A. van der, Brink Tj. ten & Veerman, J.W. (2001). *Evaluatieonderzoek De Versterking, eindrapport*. Duivendrecht: PI-research.
21. Muris, P., Vernaas, A., Hooren, M. van, Merckelbach, H., Heldens, H. Hochstenbach, P., Smeets M. en Postema, C. (1994). 'Effecten van video-hometraining: een pilotonderzoek', *Gedragstherapie*, 27 (1), 51-62.
22. Noorda, J.J. & Veenbaas, R.H. (1997). *Eindevaluatie Nieuwe Perspectieven Amsterdam West/Nieuw-West*. Amsterdam: Vrije Universiteit, Instituut Jeugd en Welzijn.
23. Ooyen-Houben, M. van (1991). *De ontwikkeling van jonge kinderen na een uithuisplaatsing*, Leiden: Rijksuniversiteit Leiden. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden.
24. Riemersma, F.S.J., Derriks, M. & Vries, J. de (1991). *Daghulp in beeld*, Amsterdam: Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek van de Universiteit van Amsterdam.
25. Veerman, J.W. (1990). *De ontwikkeling van kinderen na een periode van klinische hulpverlening*, Amersfoort/Leuven: Acco.
26. Wiel, N. van de (2002). *The effect of manualized behavior therapy with disruptive behavior disordered children in everyday clinical practice: a randomized clinical trial*, Utrecht: proefschrift Universiteit Utrecht.
27. Wigboldus, M. & Wolsink, L. (1999). *Denken en voelen. Trainingsprogramma voor emotionele en cognitieve vaardigheden*, Utrecht: SWP.
28. Witzel, A. (1997). 'Sociale vaardigheidstraining voor kleuters.', *Pedagogiek in Praktijk*, 3 (2), 27-34.

BIJLAGE 7

Formulier voor de analyse van tijdschriftartikelen

Algemeen

Korte samenvatting van het artikel:
Onderwerp/Discussie:
Theoretische achtergrond:

Methoden van hulpverlening

Vorm van hulp:
Voorkeur voor bepaalde soort hulp + argumenten:
Toelichting bij ‘voorkeur is verschillend’:
Welke specifieke methodiek of behandelingsvorm wordt genoemd of besproken:
Aspecten die in verband worden gebracht met slagen of mislukken van de interventie:

Resultaten (van onderzoek dat in het artikel besproken wordt)

Korte samenvatting:
Soort onderzoek:
Definitie van resultaat:
Instrumenten om resultaat te meten:
Houding t.a.v. wetenschappelijk onderzoek:
Houding t.a.v. juridisch ingrijpen:
Onbedoelde uitkomsten of gevolgen:

BIJLAGE 8

Formulier voor de analyse van onderzoeksrapporten

1 Publicatiegegevens

Titel publicatie	
Auteur(s)	
Jaartal	
Uitgever en plaats	

2 Onderwerp

Soort hulp

Hulp thuis/ambulant	
Pleegzorg	
Residentiële zorg	

Maatregel

Ondertoezichtstelling	
Ontheffing	
Ontzetting	

3 Doelstellingen hulpverlening

Genoemde doelen	
Impliciet/expliciet	
In relatie gebracht met resultaten j/n	

4 Methode

factoren mbt succes	
factoren mbt falen	
uitgewerkte methode j/n	

5 Onderzoek

Vraagstelling	
Doelstelling	
Methode	
Steekproef/generaliseerbaarheid	

Aantal respondenten	
Soort respondenten	
Context	

6 Resultaten

resultaten van de hulpverlening (volgens dit onderzoek)	
vraag naar effectiviteit (wordt deze vraag gesteld en wat wordt hierover gezegd?)	
definitie van resultaat	
operationalisering resultaat	

Summary

Child protection laws are meant to protect children from further harm and to abate the damaging effects of abuse and neglect through re-education or therapy. This historical study investigates the developments in research on child protection interventions in The Netherlands between 1945 and 2005. Since the beginning of the twenty-first century there has been an increasing interest in results or outcomes of interventions. As in other fields, mental health care for example, this increasing interest seems to go hand in hand with a specific conception of how effects of interventions should be studied, namely by randomized controlled trial. Effectiveness has become a key concept in thinking about interventions designed to help children, adolescents and their families. Authorities increasingly demand that interventions used within the field of child protection and children's welfare are based on evidence from effect studies. Underlying this strong focus is the assumption that in the past work in this field was *not* based on scientific evidence of effects and that the results were not subject to scientific study. However, people working in the field of child protection in different settings have always been curious about the progress that the children they cared for were making, also after leaving care. Through this strong focus on experimental research other types of research did receive far less attention or were not initiated at all because they were considered as less relevant or even not methodologically sound.

This study focuses on child protection orders and interventions within the framework of legal measures. In principle three sorts of care arrangements can be made for children placed under a child protection measure. Help and support can be given while the child stays at home, children can be placed into foster care or children can be placed in residential care. In The Netherlands placing families under supervision (a child protection measure called 'ondertoezichtstelling') was the most frequently used child protection intervention in the second half of the twentieth century. Whilst introduced in 1922 to keep families together and to offer help to the family as a whole, all three care arrangements could take place within this supervision order, including out-of-home-care.

Within the social sciences, what in the past counted as a sound method of evaluating the results of child protection changed in recent times and as a result research done in the past on results of child protection was then no longer considered as 'effectiveness research'. The literature shows that from the beginning of the twentieth century, when most Western-European countries adopted child protection legislation, the results of child protection have been studied. The central question of this study is therefore: to what extent, and in what way, were results of interventions studied that took place within the framework of a legal child protection measure in The Netherlands between 1945 and 2005? Four research questions follow from this central question:

1. To what extent existed, within the field of child protection and with professionals and researchers involved in this field, an interest in studying results and about which topics? (This question is answered in chapter three)
2. Which developments can be seen in the field of child protection and research and how did the professionals and researchers involved in this field see the relationship between science and child protection? (This question is answered in chapter four)
3. How were results studied and which questions and ideas came to the fore in discussions about studying results? (This question is the topic of chapter five)
4. What results were found in these studies? (This question is answered in chapter six)

The four research questions are answered through an analysis of journal articles and research reports. Chapter two gives an overview of relevant developments in the field of child protection and the social sciences involved in this field.

To answer the research questions three existing overviews of research (a bibliography and two reviews), dissertations in the field of child protection and a selection of articles from both academic and professional journals were studied. The authors of the journal articles came largely from the fields of psychiatry, psychology, pedagogy, and law. Some social and group workers also contributed articles to these journals. Articles were selected on the basis of three criteria. The article concerned legal child protection orders or interventions carried out within the framework of a child protection measure. The results of an intervention had to be the topic of at least half of the article and only those articles were selected in which results were explicitly discussed. Because searching through journals which are not available in digital databases is very time consuming, a selection of volumes had to be made. Research reports relevant to the topic were selected if they were mentioned in the selected journal articles and/or published as a dissertation. In the following I will summarize the chapters of this study.

Chapter two, called *From child protection to youth care*, gives an overview of developments in the field of child protection in The Netherlands between 1945 and 2005. First the amount of

children placed under a protection order in this period is discussed. There seems to be a relationship between changes in the amount of children placed under a supervision order yearly and the belief in the outcome that can be achieved through a child protection order. An interesting fluctuation can be seen in the yearly frequency of the supervision order in the period since the Second World War. From the moment the Children's Acts were implemented, in 1905, there was a rise in the total amount of children placed under supervision that continued until ca. 1960. Between 1960 and 1980 this number dropped substantially, with around fifty percent, especially in the first half of the seventies. From 1980 onwards the number of children under a child protection measure has risen and today numbers are relatively comparable with the nineteen fifties.

Towards the end of the nineteen sixties child protection became subject of fundamental criticism. Processes of democratization and emancipation in Dutch society at the time led to a critical view of child protection. The question was brought to the fore whether help could be given at all within a setting characterized by coercion. Child protection was increasingly seen as paternalistic and authoritarian. The strongly receding amount of cases in which legal child protection measures were imposed can be related to this change in mentality. Since the seventies child protection has been transformed into a child and family welfare approach with a much wider scope than protecting children from abuse alone. The legal child protection measures became part of this broad approach. From the late nineteen eighties onwards again an increase of the use of legal child protection orders can be seen and, while criticism has remained, fundamental questions about imposing legal child protection measures are no longer dominating the debate.

An important development in the second half of the twentieth century is the increasing professionalization of child welfare interventions and organizations. Child protection developed from a system that was organized along the lines of religious and social institutions and carried out largely by volunteers into a system controlled and executed by national and local governments and by social science professionals. Moreover, throughout the period studied, founding interventions on a scientific knowledge base has been a constant aim of those working in this field. Academic staff increased and, mainly from the nineteen seventies onwards, specific methods were developed and studied. Systematic planning of interventions, in terms of a diagnostic or clinical cycle, developed in the nineteen nineties. Conceptualising interventions or care in terms of diagnosis, treatment and evaluation stimulated and facilitated research into outcomes.

Chapter three, *The amount of interest in studying results*, answered the question to what extent there was, within the field of child protection and with professionals and researchers involved in this field, an interest in studying results and what topics were discussed accordingly. To answer this question an overview was created of the amount of articles selected for this

study, the research on outcomes of child protection interventions and of dissertations appearing in this field between 1945 and 2005. The strong increase in dissertations concerning the field of child protection points to the expansion of the social sciences since the nineteen sixties and also to an increased interest in this field. The journal articles showed an increase in the interest for studying outcomes. The three publications (a bibliography and two reviews) studied did not show a strong increase in research on outcomes of child protection interventions.

In the journal articles different subjects were discussed. Articles were found on specific studies on results, reflection on measuring results, research in the field of child protection and the relationship between research and practice, evidence based practice, effectiveness of interventions, follow-up research and the effectiveness of the youth care field as a whole. Both journal articles and research reports showed that most research was being done in the field of residential care.

In chapter four, called *Child protection, research and science*, the question was addressed what developments took place in the field of child protection and research and how professionals and researchers involved in this field saw the relationship between science and child protection. After the Second World War existed a broadly shared disappointment concerning results of child protection. The idea that making interventions more effective asked for rooting those interventions in scientific knowledge was generally accepted. In line with this idea was the desire to initiate more research in this field. To that end a committee for research in this field (the CWOJK) was formed. In the years before 1970 research in this field was mostly in the hands of a few progressive academic and non-academic professionals. In the seventies and eighties more and more research was being done and there was a need for better organisation of research. Much research was aimed towards developing new intervention methods and along with this there was an interest in the results of these methods. Residential care was strongly criticized in these years and this stimulated research into its outcomes. In articles and research reports the question was discussed how theory or scientific research and the daily practice of child protection could become better attuned to one another. There were initiatives to list problems in child protection institutions with the aim of informing researchers of areas that could benefit from research. Research reports were sometimes accompanied by special brochures to inform professionals in the field of the research results. From 1990 onwards the importance of research on outcomes was stressed increasingly and there was less discussion about the importance of research in this field, which seems to indicate that this was now widely accepted. After 2000 discussions concentrated on the topic of evidence based practice as further efforts were made to integrate research and daily practice.

Central to the fifth chapter, *Studying results in child protection: methods and reflection*, is the question of how results were studied and which ideas came to the fore in discussions

around this topic. To answer this question results from the sources studied were presented around three questions: how was a good result defined, what research methods were used and did the academics and professionals involved question research methods and reflect on them? Until the seventies interviews with care leavers were the most used method in research on outcomes. Those interviews were seen as very relevant, because according to researchers only the former pupils themselves were able to evaluate the meaning of the child protection order in their lives. Interviews with care leavers were held to gain insight into their life course and a good result was seen in terms of different areas of life like profession, job, marriage, and family life. Researchers were increasingly interested in the emotional development of former pupils. Research methods were questioned and fundamental questions relating to the possibility of assessing the results of child protection interventions were posed in different sources studied. Some researchers held the opinion that this was in principle not possible, because of the many factors influencing the life course and the complexity that followed from this. Other researchers pointed to developments in social sciences and believed that in the near future assessing results of interventions in children's lives would become possible due to developments in methodology and instruments for assessing behaviour and emotional well-being.

In the nineteen seventies and eighties there was much more diversity in the methods used to study outcomes. While life course and different areas of life were still studied, the difference with the previous years was that researchers were now developing instruments to assess outcomes in a more objective manner. Adjustment or re-adjustment to society was an important concept. A good result was often conceptualised in terms of adjustment of young people to society. New in these years was the idea that what could be seen as the success of an intervention, could differ from situation to situation. This meant that social workers and their clients (children and/or their families) should decide on appropriate goals together. Interviews were used far less, and when used, often in the form of highly structured questionnaires. In the eighties there was much discussion concerning outcome research in the field of child protection. The fundamental question of when certain characteristics, and under which circumstances, could be seen as a result of an intervention was repeatedly brought to the fore in the articles and research reports studied for this period. Experimental studies, conducted following the rules of randomized controlled trial, were often seen as inappropriate for the field of child protection interventions.

From 1990 onwards most researchers held the opinion that to assess outcomes it was necessary to start with clear goals so that measurements at follow-up could be compared to these goals. To do this in a meaningful way goals needed to be precisely described. Goals found in articles and research reports for these years include preventing out of home placement, decrease of psychopathology or improvement of parents' educational abilities. Under the

influence of ideas concerning market economy good results were now also defined in terms of cost-effectiveness. Just as in previous years different areas in life appeared in the definitions of good results and adjustment was still an important goal. At the same time, there was a shift in goals in that development of children now appeared as goal of child protection interventions. Experimental research now became the standard for research on outcomes, although not entirely undisputed, as some researchers advocated other types of research more connected to practice.

Chapter six, *Studying results in child protection: what did studies show?*, focuses on the results that were found in the studies on outcomes of child protection orders and the interventions that took place within this framework. Until the nineteen sixties researchers were mainly positive about what they saw as outcomes of interventions. Most former pupils were a success in the sense of finding and keeping a job, and being able to support themselves and their family. The researchers did, however, question the emotional well-being of the care leavers. In interviews with them they found indications of what they called 'emotional immaturity' and psychological problems. Researchers also doubted the possibilities of placing families under supervision, as their research did not show improvement as a result of this intervention. In the nineteen seventies and eighties researchers held a modest view of the possibilities of child protection orders and interventions. On the basis of their research they concluded that there were positive outcomes, but that improvements were small. As in previous years positive outcomes as a result of family supervision were hard to achieve. Residential care seemed to render somewhat more positive results, but in many cases it was questionable how the results of the studies should be interpreted. From the nineteen nineties onwards studies on outcomes still showed only little improvement. Researchers found little to no effects and stressed the importance of more research on this subject. In one longitudinal study on the effects of out-of-home-placement there did not seem to be any changes in the children as a consequence of the intervention. Studies in which the goal of the intervention was seen as preventing out-of-home-placement were most positive about outcomes.

This study showed that research on the results or outcomes of interventions that took place within the framework of a legal child protection order was no exception in the period studied. On the contrary, during the period as a whole research was done regularly. There was a constant interest in this type of research from academic and non-academic professionals involved in this field. From the nineteen seventies onwards there was an increase in research on results of child protection. This has to be seen against the backdrop of the expanding social sciences, because as a whole there was an increase in research in this field in the period studied. For the rest, research on results did not increase as much as would be expected from the growth of the social sciences. An explanation for this can possibly be found in the fact that before it was

possible to study results in a meaningful way, research describing interventions was necessary. Little was known about what exactly took place in re-education homes or in supervision of families. In the seventies research focused on describing and developing methods of child protection interventions and that could explain why research on results did not increase rapidly in these years. Also, the journal articles showed that there was considerable discussion around the question how results or outcomes could be assessed. Indeed, throughout the period studied those involved in the field of child protection were convinced of the necessity of grounding interventions in a scientific knowledge base. The concept of evidence based practice, which became leading at the beginning of the 21st century, provided a new way to combine studying results with improvement of the quality of interventions and to account for the merits of interventions in this field.

Between 1945 and 2005 there was a shift in ideas concerning the question of how research into results or outcomes of interventions should be studied. Ideas about what counts as evidence of results changed over time. Mainly interpretative and qualitative research, such as follow up studies in which former pupils were asked to tell about their lives, disappeared into the background in the nineteen seventies and eighties. From the seventies onwards quantitative empirical evidence obtained by explicit methodological rules came more and more to be seen as a requirement for drawing conclusions about results of interventions. During the sixties and seventies the empirical analytical paradigm became central to the social sciences. This can be observed in ideas about studying results. The importance of using objective measures of characteristics and child development were stressed. The empirical analytical character of research did, however, encounter some resistance from professionals and academics in the field of child protection. This might be explained by the fact that many academics working in the field of child protection until the eighties were (child)psychiatrists. They were mainly oriented towards psychoanalytical theory and held the view that a therapy process should be studied as a whole and not as a collection of separate variables. Secondly, resistance might have come from ideas about democratisation and emancipation. These ideas would seem to stress the child's or the families own perspective on the interventions meant to help them. The more objective methods, like tests or highly structured questionnaires to assess certain traits or development, left little room for expressing their experiences.

Throughout the period studied there was discussion regarding the question if assessing results of an intervention was possible at all. Some researchers claimed this to be impossible and pointed to the complexity of human lives in which it was impossible to take into account all possibly relevant variables. From the nineties onwards experimental research had become the rule for assessing results or outcomes. Discussion remained, however, concerning the meaning of this type of research. The idea was often expressed that this type of research only showed

results that were achieved in controlled circumstances and that these results would not be the same in the daily practice in which interventions normally were carried out. The idea that this type of research was not suitable for the field of child protection was expressed regularly in the seventies and eighties. How then, did this type of research become the standard for research on results in the nineties?

First of all at the end of the nineteen seventies the first meta-analyses of psychotherapy studies had shown clearly that psychotherapy yielded positive results, whilst before those meta-analyses were carried out little to no effects were found through experimental studies on the effects of psychotherapy. So it was believed that psychotherapy did not yield results or that these could not be shown through experimental studies. This can be an explanation of scepticism towards experimental research in the field of child protection interventions. The results from meta-analyses showed that experimental studies *could* show effects of interventions. Secondly, ideas about cost-effectiveness stimulated this type of research, because the idea of identifying and implementing interventions that had been proven to be effective was very appealing from the perspective of cost management.

This study leads to the conclusion that academic and non-academic professionals involved in legal child protection measures and in the interventions taking place in this framework have always been interested in studying the results of these interventions between 1945 and 2005. Also grounding this work in a scientific knowledge base has been a constant ambition. It is remarkable that the perspective of those directly involved, the care leavers, was central to research until the seventies and then became less important in research into results of interventions. It also became clear that ideas about how to study results changed over time and that throughout the period studied there was discussion regarding this topic. As a consequence many different research methods were developed. This brings to the fore questions about the current emphasis on experimental research, because over time the question of when and under what circumstances it is possible to assess results remained. What is seen as effective was and is subject to change, because goals of interventions and research methods change over time. Therefore, those involved in developing, studying and carrying out interventions should always be aware of what exactly is seen as a good result and should reflect on the question of what this means for research methods. Effectiveness is not an ultimate goal, but a dot on the horizon that professionals, researchers and academics keep walking towards.

Dankwoord

Wanneer ik hier zou schrijven dat ik *altijd* met plezier aan dit proefschrift heb gewerkt, dan zou ik liegen. Ik heb er met plezier aan gewerkt, maar ook met onzekerheid en twijfel. Dat hoort er geloof ik allemaal bij. De werktitel van mijn onderzoeksproject was al snel ‘Effectiviteit aan de horizon’, maar in tijden dat het allemaal niet zo vlotte noemde ik het bij mezelf ‘proefschrift aan de horizon’, want de eindstreep leek maar voor me uit schuiven. In alle oprechtheid kan ik hier schrijven: ik heb ontzettend veel geleerd en ik kijk met een goed gevoel terug op het onderzoek en het schrijven van dit proefschrift.

Ik wil op deze plaats vooral mijn promotoren bedanken. Bedankt voor jullie aandachtige betrokkenheid, de tijd en aandacht waarmee jullie mijn teksten bestudeerden en voor het feit dat ik altijd met vragen bij jullie terecht kon. Wat dat betreft heb ik mij gelukkig mogen prijzen met promotoren die erg bereikbaar en toegankelijk waren. Dat is weleens anders schijnt het...

Jeroen Dekker wil ik bedanken voor zijn rustige en altijd positieve instelling. Dat is zeker effectief in de begeleiding van promovendi! Over de geschiedenis van de jeugdzorg en het doen van historisch onderzoek heb ik veel van je geleerd. Greetje Timmerman bedank ik voor haar alertheid en haar scherpe inzicht. Jij wist vaak precies aan te geven waar de schoen wrong. Erik Knorth dank ik voor zijn enthousiasme, het delen van zijn uitgebreide kennis van het werkveld en zijn associatieve (mee)denken.

Sanne, jou wil ik bedanken voor de gezellige tijd dat wij een kamer deelden. Ik denk dat we die kamer alles bij elkaar misschien helemaal niet zo lang gedeeld hebben, maar wanneer ik terugdenk aan mijn tijd in Groningen, dan zie ik ons daar samen werken (en theedrinken en kletsen...). Van mijn andere collega's in Groningen, die ik allemaal als gezellig en belangstellend ervaren heb, wil ik Nelleke Bakker bedanken voor haar positieve reacties op mijn werk. Daarmee stak zij mij zo af en toe een hart onder riem.

Mijn ouders wil ik bedanken voor de kritische instelling die ze me hebben meegegeven: altijd verder kijken dan je neus lang is en niet zomaar dingen als vanzelfsprekend aannemen.

Bedankt ook voor het warme nest waarin ik ben opgegroeid. Wanneer je je bezighoudt met onderzoek naar kinderbeschermingsmaatregelen wordt steeds weer duidelijk dat ook dat geen vanzelfsprekendheid is. Mijn moeder bedank ik voor haar niet aflatende vertrouwen in mijn werk aan dit onderzoek en de ondersteuning die ze mij op allerlei manieren gaf om dit werk te voltooien.

Roelof, Rosalie, Isabel en Thomas, jullie vormen het warme nest waarvan ik nu deel uitmaak. Met kromme tenen lees ik vaak in het voorwoord bij proefschriften verontschuldigen voor het verwaarlozen van het gezinsleven. Ik wil hier het tegenovergestelde doen en zeggen dat ik juist door de tijd met jullie altijd voorop te stellen (want jullie zijn het belangrijkste in mijn leven en dit is maar een boekje) dit werk heb kunnen afronden. Jullie houden mij met beide benen op de grond en met liefde in het hier en nu.

